مَن يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰه

الحمد لله العليم العالم بالخفيات والخبيات قد استتب طبع هذا الكتاب الموسوم بما نصوص الاحاديث والآيات مع حواشية المعلقة لتوضيح مسلم الكليات والجزئيات وقد سطرت ترجمة بين السطور لتتم بها فوائد اللغات و معضلات المشكلات المشهور به اولى الفضل والعلم

# عین العلم مترجم فارسی

معہ

# شرح ملا علی قاری

الهاشمية شعبة علم الرشد علامة نوری مولانا محمد بن عثمان بن عمر البلخي
تغمده الله برحمته الوفي

حسب فرمائش صاحب الصدق واليقين شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجر کتب
بازار کشمیری لاہور

در مطبع [illegible] پریس لاہور طبع شد

من یطع الرسول فقد اطاع اللہ

الحمد للہ العلیم العالم بالخفیات والخبیئات قد استتب طبع هذا الکتاب المؤسسة مسائلہ بنصوص الاحادیث والآیات مع حواشیة المعلقة لتوضیح مسائل الکلیات والجزئیات وقد سطرت ترجمتہ بین السطور لتنحل بها مغلقات اللغات فی معضلات المشکلات المشتہرین اولی الفضل والحلم الاعنی

# عین العلم مترجم سنہ ۱۳۱۸ھ

الذی صنفہ علم الہدی علامۃ الوری محدث زمانہ وعمدۃ اوانہ وفرید عصرہ ووحید دہرہ واقف رموز الجلی والخفی مولینا محمد بن عثمان بن عمر البلخی حنفی تغمدہ اللہ برحمتہ الوافی بحسب الایماء محبنا واخینا حبیب الصدق والیقین شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب لاہور بازار کشمیری

در مطبع امرت پریس لاہور مطبوع گردید

# فہرست کتب خاص مطبوعہ خود کے جو

ہم نے خود بہت ہی عمدہ خوشخط کرکے طبع کی اور ان کی قیمت خاص رعایت سے لکھی گئی ہے اس کو ضروری اول سے آخر تک ملاحظہ فرماویں۔ اور جن کتب و قرآن شریف کی ضرورت ہو طلب فرماویں۔ ان کے علاوہ ہر علم و فن کی کتب موجود ہیں۔ مکمل فہرست درخواست آنے پر روانہ ہو سکتی ہے +

## کتب تفاسیر

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| تفسیر جلالین مع حاشیہ شمس | ۸/ |
| تفسیر بیضاوی آل عمران | ۸/ |
| تفسیر یعقوب چرخی فارسی | ۱۲/ |
| تفسیر عزیزی پارہ تبارک الذی فارسی | [illegible] |
| حل تفسیر بیضاوی آل عمران اردو | ۱۲/ |
| تفسیر مرادیہ اردو | [illegible] |

## کتب حدیث عربی فارسی۔ اردو

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| شرح معانی الآثار طحاوی عربی | [illegible] |
| بلوغ المرام عربی | ۱۲/ |
| کتاب الآثار امام محمد | ۱۰/ |
| طحاوی ہر دو معہ متن کامل | [illegible] |
| بلوغ المرام مترجم | [illegible] |
| موطا امام محمد اردو | ۹/ |
| دقائق الاخبار مترجم فارسی | ۸/ |
| بدور السافرہ عربی | [illegible] |
| تجرید بخاری اردو معہ متن | [illegible] |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| لباب الاخبار مترجم اردو و فارسی | ۴/ |
| سفر السعادت اردو | ۱۲/ |
| احادیث اربعین امام نووی | ۴/ |
| یادگار دستگیر یعنی غنیۃ الطالبین اردو۔ | ۱۰/ |
| فیض الستار ترجمہ اردو | [illegible] |
| کتاب الآثار امام محمد | [illegible] |
| کلام المتین معجزات سید المرسلین اردو | ۶/ |
| سر الشہادتین مترجم اردو | ۳/ |
| ریاض الصالحین کامل ہر دو جلد۔ | ۸/ |
| تنبیہات ابن حجر مترجم فارسی | ۶/ |

## کتب فقہ عربی فارسی اردو

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| کنز الدقائق محشی کلاں | ۹/ |
| شرح وقایہ اولین۔ | [illegible] |
| قدوری عربی | ۱۲/ |
| شیخ الاسلام شرح سراجی | ۸/ |
| منیۃ المصلی محشی عربی | ۱۲/ |
| کبیری صغیری | ۸/ |
| تحفۃ الملوک مترجم | ۸/ |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| عین العلم مترجم فارسی | [illegible] |
| ابو المنتہی شرح فقہ اکبر مترجم فارسی | ۴/ |
| معیار الحقائق شرح کنز الدقائق | [illegible] |
| قیامت نامہ شاہ رفیع الدین فارسی۔ | ۴/ |
| ایضاً اردو | ۴/ |
| مفتاح الصلوٰۃ فارسی | ۸/ |
| مسلک المتقین۔ | [illegible] |
| تحفہ نصائح۔ | ۵/ |
| ایضاً اردو مترجم۔ | ۶/ |
| مالا بد منہ فارسی | ۱۲/ |
| تکمیل الایمان فارسی | ۴/ |
| شروط الصلوٰۃ مترجم فارسی۔ | ۲/ |
| صلوٰۃ مسعودی فارسی | [illegible] |
| مجموعہ خوانی فارسی | [illegible] |
| خلاصہ کیدانی مترجم فارسی | ۱/ |
| اکمل الایمان شرح عقائد فقہ اکبر نظم | ۸/ |
| مجموعہ سلطانی | ۵/ |
| ترغیب الصلوٰۃ فارسی | [illegible] |
| شرح عقائد فارسی۔ | [illegible] |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| مختصر وقایہ مترجم فارسی | [illegible] |
| اعتقاد نامہ فارسی | ۲/ |
| شرح الصدور عربی | [illegible] |
| محبوب الفقہ فارسی | ۸/ |
| محبوب الفقہ اردو | ۱۲/ |
| بدائع منظوم فارسی | ۳/ |
| تحفہ رسولیہ | ۲/ |
| شوارق الایمان۔ | ۱۲/ |
| احسن المسائل ترجمہ کنز الدقائق۔ | ۸/ |
| مصباح الصلوٰۃ اردو | ۸/ |
| فقہ اکبر مترجم اردو | ۲/ |
| خلاصہ کیدانی فقہ نعمانی اردو۔ | ۴/ |
| قدوری مترجم اردو | [illegible] |
| صلوٰۃ الرحمٰن ترجمہ منیۃ المصلی۔ | ۸ |
| مواہب رحمانی ترجمہ میزان الشعرانی | [illegible] |
| صراط الاسلام۔ | ۴/ |
| خلاصہ کیدانی معہ میر مترجم فارسی افغانی۔ | ۴/ |

جملہ درخواستیں شیخ الٰہی بخش محمد جلال الدین تاجران کتب بازار کشمیری لاہور کے نام آویں۔

## ٢

رب يسر وتمم بالخير | وبه نستعين

بسم الله الرحمن الرحيم

يا ربّ يا ربّاه باسمك ابتدي وبك اقتدي

اى پروردگار من، اى پروردگار بنام پاک تو شروع میکنم وبفضل جمیل تو پیروی میکنم

قيل تكرار المنادى بالنظر الى الترقيين الظاهر والباطن او الدنيا والآخرة كذا في بعض الحواشي ١٢ مولانا مفتي محمد حسن

وبنور قدسك اهتدي الله الله الى متى تمدّ الى

وبنور پاک و پاکیزه تو راه راست میگیرم ترس اى نفس از خدا تعالى تا کی دراز کنی بسوی

زهرة الحيوة الدنيا عينيك وحتام تنكص

آرائش زندگانى دنيا هردو چشم خودرا تا چند برگردى

بعد ايناس نور على عقبيك ايجبهك الشهوات

بعد از ظهور نور وديدن آثار عنايت الهى بپشتهاى خود آيا باز ميدارد ترا آرزوهاى

## ٣

الشهوات الخسيسة لاحجام ام يعوقك الزخارف

آرزوهاى خسيسه براى واپس | يا باز ميدارد ترا آرايشهاى دنيا

الموهنة عن الاقدام مالك تسعى في المباهات

كه زمانده وسست سازنده از اقدام | بسوى آخرت چه حاصل است ترا كه سعى ميكنى در مفاخرت

والممارات والمجارات وجمع الحطام المنتثر

ودر ستيزه با مردم ودر باكسى رفتن ودر جمع كردن مال دنياوى كه در جنب نعمتهاى اخروى قليل است ١٢

الصيت ورفع القدر وصرف وجوه الانام

آوازه وبلندى مرتبه وبرگردانيدن رويهاى مردم

وتنسى نعيم جنات قربه في مقعد صدق عنده

وفراموش ميكنى تو نعمتهاى بستانهاى بهشت قرب او ودر مكان راستى پسنديده نزديك

لِمَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ دَوْمًا شَأْنُكَ تَرْغَبُ عَنْ عِلْمٍ سَمَّاهُ

خدای قادر — چه حاصل ست تراکه اعراض میکنی از علمے که نام کرده است — اورا

رَبُّكَ الْأَعْلَى بِالْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ وَالنُّورِ وَالْهُدَى

پروردگار تو برترست بفقه — وحکمت — ونور — وہدایت

وَتَرْغَبُ فِيمَا أَحْدَثَ قَوْمٌ فَشَاعَ فِيهَا الْكَذِبُ

وچه حاصل ست در علمی که پیدا کرده است از اہل زمانہا که شائع شده دروے — کذب

وَالْبِدْعَةُ وَالْهَوَى فَقِفَا نَبْكِ عَلَى رُسُومِ عُلُومٍ

وبدعت — وہواے نفسانی — استاده شو تا باتفاق — برنشانہائی علوم

الدِّينِ وَاطْلَالِ أَعْمَالِ الْيَقِينِ وَدِمَنِ كَمَالَاتٍ

دین — وبرناپدید شدن — علامات عملہاے یقین — وگریہ کنیم برا ثرہای کمالات



كَمَالَاتِ الْأَحْوَالِ وَوَارِدَاتِ مُشَاهَدَاتِ الْجَمَالِ غَدَتِ

کمالات احوال ظاہره وخود بر چیزہاے وارد شونده — بر دل سالک — بامداد کرد

الدِّيَارُ عَافِيَةً وَظَلَّتِ الْآثَارُ بَاقِيَةً وَأَصْبَحَ الْأَصْحَابُ

خانہای علوم واحوال — وگشت اثرہاے آن باقی — و — صبح کردند علمائی کبار

رَاحِلِينَ فِي أَضْحَى الْأَعْرَابِ نَازِلِينَ فَيَا أَسَفَى عَلَى

درحالتیکه رحلت — وبچاشت درآمدند بادیه — از دل گشته اند — پس افسوس ست

مَنَامِ الْقُلُوبِ فِي قِيَامِ الْأَلْسِنَةِ وَمَضَاءِ الْعُلُومِ

خواب کردن دلہا وغفلت — وبرپا شدن وبرگشتن زبانہا — وبرفتن علمای دین

وَبَقَاءِ الْأَوْعِيَةِ وَيَا لَهْفِي عَلَى صَيْرُورَةِ

وباقی ماندن — آوندہاے وی — ودریغ است — بر برگشتن

الحال كتبا ورسائل ذهب الذين يعاش في

حال ارباب کمال کتابها ورسالها رفتند آنانکه زندگانی کرده میشود در

اكنافهم وبقيت في خلف كجلد الاجرب

گوشهاے یاری وباقی ماندم در پس ایشان مانند پوست گرگین

کردن ایشان

وانقلب العمل اجوبة ومسائل ويا حسرتي

ودر منقلب شدن عمل جوابها وسوالها که بایکدیگر وندامت وپشیمانی ست

بحث کننده اند

على انطماس المعنى عن الاسم واندراس الحقيقة

بر ناپدید شدن معنی که آن مقصود از اسم ست وبر ناپدید شدن نشان علم

حقیقت

عن الوسم ويا سوءتا على خلو القشر عن اللباب

از رسم علوم ظاهره وقباحت ورسوائیست بر خالی شدن پوست که علم ظاهریست از مغز وی که مغز



اللباب واغترار القوم بلامع السراب فاما الخيام

وبر فریفته شدن اهل زمانه بدرخشندگی نمایش آب اما خیمها جمع خیمه

فانها كخيامهم واري نساء الحي غير نسائها

پس بتحقیق در صورت ما نند خیمهاے دوستان ولیکن مے بینم زنان قبیله را نه بر وضع زنان خیمهاے دوستان

فبالي ان ازجي بلبالي بتصفح تلك العلوم واسرارها

پس حال من آنکه زائل کنم اندوه دل خود را بتامل نظر کردن درین علوم دینیه ودقائق آنها

وتتبع سير الرجال وآثارها رجاء ان احتلي

وبجستن خصلتهاے مردان دین وسیر اهل یقین باسید آنکه آراسته شوم به

اتباعهم وان ابعث في اشياعهم فافتريت

متابعت ایشان ودیگر مبعوث کرده شوم در گروه با شکوه ایشان پس دو شیده من

أطبّاء الطائف وأحتملت عبء المشقة وبالغت

پستانہاے طائف را برداشتم گرانیہاے مشقت را ومبالغہ کردم

في جمعها وتهذيبها واستقصيت في ضبطها

در فراہم آوردن وپاکیزہ کردن آن وجہد تمام کردم در ضبط معانی آن

وترتيبها مع أني سكّيت نادي البيان وسكّيت

وحسن ترتیب باوجود آنکہ من بسیار خاموش انجمن علم ووا پس ماندہ ترین

حلبة الرّهان وأتحفت به الفرع العلي من

اسپان گروی ام وتحفہ فرستادم باین مجموعہ فرزند بزرگوار را

الأصل العلوي والغصن السنّي من الشجر الحسيني

نسل کہ منسوب بامیر المومنین علی رضی اللہ عنہ است وشاخ تروتازہ را از درخت کہ منسوب بحسین ابن علی



الحسيني أرفع السّرات عمادا وأطول الكماة

فرزندی کہ بزرگترین مہتران است از روی ستون ودرازترین دلیران است از روی

نجادا وأكثر الكرام رمادا وأكبر العظام

دوال شمشیر وبیشترین اصحاب کرم است از روی خاکستر مطبخ وبزرگترین بزرگان است

وسادا وهو ابن نبي بني عدنان وسمي جدّه خليل

از روی بالین ووی فرزند پیغمبر اولاد عدنان است وہمنام جد شریف آنحضرت صلعم است

الرحمن ركن الدين المشار إليه قطب

الرحمن لقب اوست ستون دین کہ اشارہ کردہ شدہ است یعنی دیندار ومشہور است

الشرع المدار عليه طاهر الذيل عن درن الهوى

اہل شریعت است کہ مدار کار دین بروی است پاک دامن است از چرک ہوای نفسانی

قولہ الطائف ... منہوات مفتی محمد حسن ... علی قولہ ... مولانا مفتی محمد حسن

عَازِفُ الْقَلْبِ عَنْ لَذَّةِ الدُّنْيَا رَاسِخُ الْقَدَمِ فِي شَرِيعَةِ

دور دارنده دل است از لذت دنیا یعنے استوار قدم است در شریعت

الْمُصْطَفَى صَارِفُ الْعِنَانِ إِلَى طَرِيقَةِ الْمُرْتَضَى

محمد مصطفی صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم و برگردانندہ عنان عزیمت است بسوی طریقۂ علی مرتضی

بَلَّغَهُ اللّٰهُ إِلَى الْكَمَالِ الْأَعْلَى وَأَوْصَلَهُ اللّٰهُ إِلَى

برساند او را خدای تعالے به بلندترین کمال در دنیا و آخرت و واصل بکند او را خدای تعالی به

السَّعَادَةِ الْقُصْوَى وَأَدَامَ الْمَجْدَ بَيْنَ ثَوْبَيْهِ

سعادۃ والا که آن رضای مولے است و همیشه دارد بزرگی او را میان دو جامه وی که کنایت

وَأَقَامَ الْكَرَمَ بَيْنَ بُرْدَيْهِ فَحَصَلَ بِحُسْنِ لُطْفِ رَحْمَانِي

و لازم کند صفت جود او را درمیان دو چادر وی پس حاصل شد بحسن حمایت رحمانی



رَحْمَانِيٍّ وَعَمِيمِ فَضْلٍ رَبَّانِيٍّ كِتَابٌ بِحَجْمِهِ عِنْدَ صِغَرِهِ

رحمانی و بفضل جسیم حق تعالے که عمیم است کتابے که بیرون آمده کی باو تدومن خورد است

يُسَهِّلُ الْحِفْظَ وَالْاِسْتِصْحَابَ وَعِلْمُهُ عَلَى ظَنِّي غَزِيرٌ

آسان مے کند یاد کردن و همراه داشتن او را یعنے معلومات او بر گمان من بسیار است

يُغْنِي عَمَّا عَدَاهُ فِي اللُّبَابِ وَأَبْوَابُهُ عِشْرُونَ قَدْ

که بے نیازی از آنچه سوای درین باب و بابهای این کتاب بیست باب است به تحقیق

صُدِّرَتْ بِمُقَدِّمَةٍ هِيَ أَحْرَى بِالتَّقْدِيمِ وَذُيِّلَتْ بِخَاتِمَةٍ

ابتدا کرده شده است بمقدمه که لایق تر است بتقدیم و ختم کرده شده است بخاتمه

أَحَقُّ أَنْ يَقَعَ بِهَا التَّتْمِيمُ وَاسْمُهُ الْمُطَابِقُ لِلْمُسَمَّى

که سزاوارتر است بانیکه واقع شود بهای تمام کردن کتاب نام این کتاب که موافق مسمی وی بود

عين العلم واساس الكتاب والسنة وشيم

عين العلم است يعني چشمه اسرار و بنياد اين مجموعه كلام الٰهي وسنت رسالت پناهي و طريقه شريعت وطريقت ومنبع انوار معرفت وحقيقت است ١٢ ف

الصحابة الشيم معرى عما حدث من وضع غير مشروع

صحابه كرام است كه منزلت دارند از آنچه پيدا شده است از وضع غير مشروع
ايشان نزد خداي تعالى بلند وبرتر است ١٢ ف — مجرد وخالي است ١٢ ف

لا يسمن ولا يغني من جوع ليس التكحل في العينين

نه فربه كند ونه بي نيازي بخشد از گرسنگي — نيست مناسب سرمه كشيدن در هر دو چشم ١٢ ف

كالكحل فالحمد لله نحمده ونستعينه ونتوكل عليه

همچو سرمه — پس ستايش ثابت است مر خداي را ١٢ ف — حمد ميگوئيم آن را و ياري ميخواهيم از وي وتوكل ميكنيم بر وي

ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا

وپناه مي گيريم بخداي تعالى از بديهاي نفسهاي خود واز بديهاي كردارهاي خود



اعمالنا ونشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك

وگواهي ميدهيم آنكه نيست هيچ خداي سزاوار پرستش تنها است ونيست انباز مراورا

له ونشهد ان محمدا عبده ورسوله اعطاه الله الوسيلة

وگواهي مي دهيم آنكه محمد بنده خدا وفرستاده اوست كه عطا كرده است اورا الوسيله

والفضيلة والدرجة الرفيعة وبعثه مقاما محمودا

يعني رتبه ومرتبه زياده برخلق ومرتبه بلند برانگيخته است اورا در مقام محمود

الذي وعده وصلى الله عليه وعلى اهله وسلم تسليما

آن مقام كه وعده كرده است اورا ودرود بفرستد خداي تعالى بروي وبرآل وي وسلام فرستد

المقدمة في العلم بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه كه در خطبه موعود بود ثابت است در بيان علم بنام خداي بخشنده مهربان

العلم علمان علم المكاشفة فهو نور يظهر

علمی که دو قسم است یکی علم مکاشفه است و آن نوریست که ظاهر می شود

في القلب فيشاهد به الغيب فهو متحقق فورد

در دل پس مشاهده کند دل به این نور غیب را و این علم ثابت است پس وارد شده است

اذا دخل النور في القلب انشرح اي عاين الغيب

چون در آید نور در دل آدمی گشاده گردد یعنی معاینه می کند امور غیب را

وانفسح اي احتمل البلاء وحفظ السر ولا يصرح به

و فراخ می شود یعنی برداشت می کند بلا را و نگاه میدارد راز را و تصریح کرده نمی شود

لفقد الرواية وورد ان من العلم كهيئة المكنون

بجهة نیافتن روایت و وارد شده است بتحقیق بعضی از افراد علم مانند مثالی ستر پوشیده شده



المكنون لا يعلمه الا اهل المعرفة بالله تعالى وهو

پوشیده شده که نمیدانند آن علم را مگر اهل معرفت بخدای تعالی و علم مکاشفه

الافضل لانه المقصود وعلم المعاملة

فاضل تر است از علم زیرا که همین علم مقصود بالذات است و قسم دوم علم معامله است

وهو العلم بما يقرب الى الله تعالى وما يبعد منه تعالى

و آن علم بچیزیست که نزدیک گرداند بخدای تعالی و بچیزی که دور گرداند از او

وهو مقدم لانه الشرط فورد والذين جاهدوا

و علم معامله مقدمه است زیرا که معامله شرط است زیرا که وارد شده است آنانکه کوشش نمایند

فينا لنهدينهم سبلنا ح اصبت فالزم حين الخبر

در طاعت ما هر آئینه راه نمائیم براه ها خود ایشان را رسیده تو بس لازم گیر آنرا وقتی که خبر داد آنحضرت را
بمقصود

حارثة رضي الله تعالى عنه بانكشاف الغيب لعلة عزوفه

حارثه بن نعمان که خشنود باد حق تعالی ازوی بروشن شدن علوم غیب بروی بجهة ازو بر تافتن

عن الدنيا إلا أن جذبة العناية كما في سحرة فرعون ولا

دنیا مگر آنکه بکشد او را عنایت الهی چنانچه در حق ساحران فرعون و نیست

ينفك عنه فورد ح التجافي عن دار الغرور حين سئل

مبدا علم المعاملة از علم مکاشفه پس بر کندن از سرای دنیا فریبنده آنگاه که سوال

عن علامة ذلك النور هذا ما ورد بفضل الشرع فالمراد

از علامت آن نور آنچه مذکور شد علمی است که وارد شده است بفضیلت آن شرع

المكاشفة فيما ورد ح فضل العالم على العابد كفضلي

علم مکاشفه است در چیزی که وارد شد است فضیلت عالم بر عابد همچو فضیلت در مرتبه من است



كفضلي على أمتي ذ غيره تبع للعمل لثبوته شرطا له

برامت من زیرا که غیر علم مکاشفه فرع عمل است بجهة ثابت بودن علم معامله

والمعاملة القلبية الواجبة فيما ورد ح طلب

و مراد شارع بعلم علم معامله قلبیه که واجب بر هر مسلمان است در حدیث که طلب کردن

العلم فريضة على كل مسلم ومسلمة لامتناع

علم فرض است بر هر مسلمان از مرد و زن بجهة ممتنع بودن

إرادة غيرها أما التوحيد فلحصول وأما الصلوة

اراده غیر معامله قلبیه اما امتناع اراده علم توحید پس بجهة حصول اوست و اما امتناع اراده

فلجواز أن يتأهلها شخص وقت الضحى و

پس بجهة جواز این که اهلیت نماز بهم رساند شخصی وقت چاشت به بلوغ یا باسلام

۱۸

امات قبل الظهر واما غيرهما فاظهر وعلم الآخرة

دیر پیش از دخول وقت ظهر واما غیر علم توحید و معامله قلبی پس ظاهر تر است امتناع اراده

مطلقا فيما ورد في قل هل يستوي الذين يعلمون والذين

در آیتی از قرآن مجید که وارد است بگو آیا برابر اند آن کسانی که عالم اند وآن کسانیکه

لا يعلمون لئلا يفضل علماء الزمان على الصحابة

عالم نیستند تا فضیلت داده نشود علمای زمانه را بر صحابه کرام که اشتغال

فمجادلة الكلام والتعمق في فتاوى ندر وقوعها

زیرا که مجادله در دلائل واصول کلام ووقت نظر در فتوی ها که نادر الوقوع اند

محدث فيما ورد ليتفقهوا في الدين لاختصاص

پیدا شده است در آنچه وارد شده در قرآن مجید تا که علم بیاموزند در دین

۱۹

الاختصاص الانذار والحذر به فالمحدث فما

بجهة مختص بودن انذار وحذر بعلم آخرت زیرا که علوم که بعد از صحابه

سبق ذكره يقسي القلب وايضا وصف الشارع

ذکر آن سیاه می کند دل را ونیز وصف کرده است شارع

الفقيه بانه يمقت الناس في ذات الله تعالى

فقیه را باینکه فقیه دشمن دارد مردم را در ذات الله

ولم يقنطهم من رحمته ولم يؤمنهم من مكره

وناامید نمی گرداند ایشان را از رحمت حق تعالی وایمن نمی گرداند ایشان را از مکر

ولم يرغب عن القرآن الى غيره ويرى له وجوها

واعراض نکند از قرآن وسنت رسول صلعم بسوی غیر آن وبیاند مر قرآن را معانی

كثيرة ثم حق العمل فورد ق كبر مقتا عند

بسیار پس ترا ادب علم معامله و ثمره ... بزرگ است از روی غضب نزد

الله ان تقولوا ما لا تفعلون الآية ح

خدای تعالی این که بگوئید آنچه نکنید

اشد الناس عذابا يوم القيمة عالم

سخت ترین مردمان از روی عذاب در روز قیامت عالمی است

لم ينفعه الله بعلمه فر والاحتراز عن الفتوى

که نفع نرساند او را الله تعالی بعلم وی و ادب دوم احتراز کردن است از فتوی دادن

لعدم قيامهم بها الا بضعة عشر

بجهت قیام نکردن جمهور صحابه بامر فتوی مگر چند کس



عشر وورد ح لا يفتي الا امير

فتوی ندهد در سوالها مگر سلطان

او مامور او متكلف والاستبصار

یا کسی که امر کرده باشد او را سلطان یا متکلف ادب سیوم طلب بصیرت

فورد ح استفت قلبك وان

طلب فتوی کن از دل خود اگرچه

افتاك المفتون ولان المقلد

فتوی دهند ترا مفتیان یعنی مردم و دلیل دویم برای استبصار است یعنی مقلد

وعاء العلم والشفقة في

بمنزله آوند علم است و ادب چهارم بر معلم است شفقت کردن بر متعلم

22

التعليم فورد ح انا لكم مثل

تعليم زيرا كه وارد شده است در حديث من براى شما همچو

الوالد لولده فلا يضن فورد ح من

پدرم مر فرزند خود را پس بايد كه بخل نكند زيرا كه وارد شده است كسيكه

كتم علما الجم بلجام من النار الا

پوشد علمى را كه مى داند لگام كرده شود بلگامى از آتش دوزخ مگر

عن غير اهله فورد ح لا تطرحوا

از غير اهل آن زيرا كه وارد شده است نيندازيد

الدر فى افواه الكلاب والتعريض

مرواريد را در دهنهاى سگان وادب پنجم كنايه كردن

ملا على قارى

23

والتعريض بالمنع ايقاء للهيبة

منع از اخلاق بد براى باقى گذاشتن هيبت

وهو المأثور والاقتصار على

و همين كنايه در منع مأثور است وادب ششم اقتصار كردن در تعليم بر

قدر الفهم فورد ح امرنا ان

اندازه فهم متعلم زيرا كه وارد شده است در حديث ما گروه انبيا امر كرده شده

نكلم الناس على قدر عقولهم

كلام كنيم بر مردم بر اندازه عقلهاى ايشان

وقطع الطمع فورد ق قل

وادب هفتم بريدن طمع عالم است از متعلم زيرا كه وارد شده است در قرآن مجيد بگو اى محمد

مختصر ملا على قارى

## لا أسئلكم عليه أجرا و نية

بے خواہم از شما برین تبلیغ رسالت مزد و ادب ہشتم نیت کردن

## العمل والتعليم في التعلم فورد

عمل است برای ذات خود نیت تعلیم کردن مر غیر خود را در حین آموختن علم زیرا که

## ح من تعلم للمباهات والممارات

کسیکه بخواند علم را بقصد مفاخرت در میان علما یا بقصد نزاع و جدال با جاہلان

## أو لصرف وجوه الناس فهو في

یا برای گردانیدن رویہای مردم بسوی خود پس آن در دوزخ

## النار والانقطاع لشغل العلائق

است و ادب نہم مر متعلم را آنست که انقطاع کند از اشتغال علائق دنیاوی



## العلائق والتملق فورد ح ليس من أخلاق المؤمن

نیست از روش مسلمان

## التملق إلا في طلب العلم والتسليم لهلاك المريض

زیادتی تواضع مگر در طلب علم که و ادب یازدہم کردن بجهة خوف ہلاک بیمار

و تذلل نمودن و تواضع در این مقام [illegible] و اطاعت کردن

مقام محمود است [illegible] شاگرد است

## التسليم إلى الطبيب والحضور للانتفاع فورد ق

که تسلیم کند خود را بطبیب و رغبت و ادب دوازدہم بجهة انتفاع وارد شده است در قرآن مجید

## لإن في ذلك لذكرى لمن كان له قلب وترك

بتحقیق در قرآن مجید هر آئینه پند است مر کسی را که باشد وی را دل و ادب سیزدهم ترک

## الاستنكاف لأنه تكبر والقياس بالمنتهى

ترک عار داشتن [illegible] استنکاف [illegible] و ادب چہاردهم ترک کردن قیاس مبتدی است خود را [illegible]

26

إِفْتِيْدَ لَهُ الْحُضُوْرُ بِالنَّوَافِلِ وَإِحَالَةُ الْبَحْرِ النَّجَاسَةَ

بجهة بدل گرفتن منتهی حضور مع اللہ را بنوافل یعنی ترک کند قیاس خود را منتهی بجهة گردانیدن نجاست دریا را ۱۲ ف

مَاءً دُوْنَ الْكُوْزِ وَتَقْدِيْمُ الْأَهَمِّ فَيُبْدَأُ بِفَرْضِ الْعَيْنِ

آب بخلاف کوزه که او نجاست را آب نتواند کرد پس مبتدی مانند کوزه است و منتهی همچو دریا و قیاس کوزه بدریا که مهم تر باشد از علوم صحیح نباشد ۱۲ — و ادب پانزدهم مقدم داشتن علم است پس ابتدا کند بعلمی که فرض عین است بر هر یک از احاد است

وَهُوَ عِلْمُ مَا يَجِبُ مِنِ اعْتِقَادٍ وَفِعْلٍ وَتَرْكٍ ظَاهِرًا

و فرض عین او آن علم است که واجب باشد اعتقاد کردن آن همچو ایمان آوردن بدانچه شارع بآن خبر داده ۱۲ ف — و واجب بود عمل کردن آن همچو صلوة و صوم و امثال آن ۱۲ ف — و علم چیزیست که واجب باشد ترک کردن آن ظاهر همچو شراب خوردن و زنا و امثال آن از معاصی ۱۲

وَبَاطِنًا ثُمَّ عِلْمُ الْآخِرَةِ فَهُوَ الْمُقَرِّبُ لَهُ تَعَالٰى فَإِذَا فَرَغَ

و در باطن همچو ترک اراده معصیت و کبر و عجب و مانند آن ۱۲ ف — بعد از آن فرض علم عین آخرتست که علم احوال قلب است که نزد علماء باشد فرض عین است ۱۲ ف — زیرا که این علم نزدیک کردانده است بنده را بخدای تعالی چه قرب بفعل طاعت و ترک معصیت است و این هر دو باین علم تحقیق میشوند — پس چون فارغ شود از فرض عین ۱۲ ف

عِلْمًا وَعَمَلًا شَاءَ أَنْ يَشْرَعَ فِيْ فُرُوْضِ الْكِفَايَةِ

از روی علم و عمل و حق آن را ادا کند جائز است و یا که شروع کند در فروض کفایت

27

الْكِفَايَةِ كَالتَّفْسِيْرِ وَالْأَخْبَارِ وَالْفَتَاوٰى غَيْرَ

همچو علم تفسیر که علم حدیث و سیر است ۱۲ ف — و علم اخبار — و علم فتاوی که علم فقه و اصول است ۱۲ ف — در حالے

مُتَجَاوِزٍ إِلَى النَّوَادِرِ وَلَا مُسْتَغْرِقٍ مُشْتَغِلٍ عَنْ

که تجاوز کننده نباشد از ضروریات این علوم ۱۲ ف — بسوی چیزهای نادر که گاه گاه بدان احتیاج شود ۱۲ — در حالیکه مستغرق نباشد بالکلیه در فروض کفایة ۱۲ ف — و اعراض کننده نبود

الْمَقْصُوْدِ الْاِقْتِصَارُ عَلَى الْوَاقِعِ وَالْقَرِيْبِ مِنْهُ

از مقصود چه مقصود از علم و عمل ذکر خدای تعالی و محبت اوست بحفظ و مطالعه او فقط ۱۲ ف — و ادب شانزدهم بر مسائلی که واقع و یا نزدیک بود از واقع اقتصار کردن است ۱۲ ف — مشهور بود از حوادث ۱۲ ف

فِي الْمُنَاظَرَةِ فَهُوَ الْمَأْثُوْرُ وَاخْتِيَارُ الْخَلْوَةِ لِقُرْبِهَا

در مناظره و مشاورت که ماثور از صحابه ۱۲ ف — و ادب هفدهم اختیار خلوة است برای مناظره و تفتیح مسئله ۱۲ ف — بجهة بودن خلوت نزدیک تر ۱۲ ف

الْجَمْعِ الْهِمَّةِ وَصَفَاءِ الْفِكْرَةِ وَالْبُعْدِ عَنِ الرِّيَاءِ

بفراهم آمدن اندیشه و صفائی فکرت و دور بودن وے از ریا

الحکم ینبوع

وَالْعُجْبِ وَسَبِيلُ التَّشَاوُرِ وَالتَّعَاوُنِ فَهُوَ الْمَأْثُورُ

بایکدیگر در داوری ... مشورت کنند ۱۲ ف واستمداد گیرند در رفیق خود مددگار ... پس ماثور از صحابه همین است چنانچه وی تعالی فرموده امرهم شوری بینهم ۱۲ ف

فَيُجِيزُ الْانْتِقَالَ عَنْ دَلِيلٍ وَاشْكَالٍ وَلَا يَدَّعِي عِلْمَ

پس جایز ورواداردانتقال از دلیل واشکالے کہ دعوای نکند در مشورت خصم خود را در مناظره ۱۲ ف علم ۱۲ ف

مَجْهُولٍ وَلَا يَسْكُتُ عَنْ مَعْلُومٍ ثُمَّ اَعْجَبَا بَعْدَ لُزُومِ الذِّكْرِ

امری را کہ مجہول ماند وسکوت نکند درین وقت از آنچه دانسته باشد. بعد ازان کہ لازم شده باشد ذکر آن چیز بروی ... ۱۲ ف

فَهِيَ قَوَاعِدُ عِنْدَنَا جَاذِبَةٌ اِلَى الْمُهْلِكَاتِ يَحْرُمُ

پس دعوی قاعدها نو پیدا است که کشنده بنده را بسوی چیزهای که ہلاک کننده حرام است علم شئی مجهول و سکوت از معلوم ... ۱۲ ف

التَّمَسُّكُ بِهَا وَيَشْكُرُ لِلْمُصِيبِ يَعْتَرِفُ بِالْخَطَاءِ وَلَا

تمسک کردن باین قواعد وشکر گوید مر رسنده را بحق و اعتراف کند بخطار خود

ملا علی قاری



وَلَا يَهْتَمُّ بِهِ فَهُوَ الْمَأْثُورُ وَلِاَنَّهُ مُتَنَشِّدٌ ضَالَّةً فَلَا فَرْقَ

واندوه گین نشود پس مردی از صحابه دیجیته آنکه کلمه حق بمنزله گم شده زیراکه فرق نیست بظهار خود ده ظهور حق بر زبان دیگری ۱۲ ف وتابعین اینچنین است ۱۲ ف سلامت ووی طلب کننده گم کرده خود است ۱۲ ف

بَيْنَ ظُهُورِهَا مِنْهُ وَمِنْ غَيْرِهِ وَيُقَدِّمُ اِفْحَامَ النَّفْسِ

میان ظهور گم شده از وی واز دیگری از هر که نشان گم شده خود یا بدست آن بر خود کر داند ۱۲ آنکه وی را ناخوش دارد وتکذیب وی کند ۱۲ ف ومقدم کند مناظره کننده پیش از بحث وگفتگو الزام نفس خود ۱۲ ف

وَالشَّيْطَانِ لِشِدَّةِ مُعَادَاتِهِمَا وَالتَّمَسُّكُ فِي الْاُصُولِ

وشیطان از برای بشدت دشمنی آنها وادب تودرم در مسائل اعتقاد چنگ درزدن ۱۲ ف

بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَالْاِجْمَاعِ وَالْاِعْرَاضُ عَنِ

بکتاب وسنت واجماع امت که وادب بیستم اعراض از اصول ثلثه اند ۱۲ ف کردن است ۱۲ ف

اعْتِرَاضِ خَاطِرٍ اَوْ نَاظِرٍ لِاعْتِصَامِهَا عَنِ الْهَوٰی

چیزی که عارض خاطرات یا گفته ناظر بجهت معصوم ومنزه بودن از هوای نفسانی در سه اصول او را ثلاثه ۱۲ ف

فخر الدين

وَالْوَسْوَسَةِ دُوْنَ غَيْرِهَا وَتَأْيِيْدُ الْاِعْتِقَادِ بِالْمُعَامَلَةِ

و وسوسه ای وسوسة الشیطان ۱۲ ف — بخلاف غیر این اصول و ادب نیست و نیم تائید و تقویت کردن اعتقادات بمعامله

فَهُوَ طَرِيْقُ الْمُكَاشَفَةِ وَاَدِلَّةُ الْقُرْاٰنِ فِيْهَا كَانُوْا

پس این تائید اعتقاد بعمل ۱۲ ف — روش مکاشفات است که موصل باو است ۱۲ ف — و تائید کردن اعتقادات بدلائل قرآنی که قطعی الثبوت است ۱۲ ف — پس بدلائل قرآنی بودند سلف ۱۲ ف

يُحَاجُّوْنَ وَيُقَاتِلُوْنَ مَنْ لَّمْ يُقْنِعْهُ فَلَا بَيَانَ بَعْدَ بَيَانِهٖ

حجت می آوردند و مقاتله می کردند باکسی که قناعت نمی بخشید قرآن او را و او را اکتفا و قناعت باین او نمیشود — زیرا که هیچ بیان نیست قطعی یقینی بعد از بیان قرآنی چون باین هم اکتفا نشود غیر از مقاتله علاج دیگر نباشد ۱۲ ف

وَصُحْبَةُ الصّٰلِحِيْنَ وَاِصْغَاءُ الْوَعْظِ اللَّيِّنِ وَتَرْكُ

و تائید کردن اعتقادات بصحبت داشتن با نیکو کاران چه منکشف میشود — و تائید کردن اوست بشنیدن پند نرم که تاثیر وی در دلها بیشتر است ۱۲ ف — و بترک کردن

مُجَادَلَةِ الْكَلَامِ فَهُوَ صَنْعَةُ جَدَلٍ لِّتَعْجِيْزِ الْعَامِّيِّ

مباحثه علم کلام که خالی از ضرر نیست زیرا که علم کلام پیشه اهل جدل است برائے عاجز گردانیدن



الْعَامِّيِّ الَّذِيْ يَضُرُّهٗ ضَرَرُهٗ لِتَشْوِيْشِ الْحَقِّ بِبَحْثِ

آن مجادل عامی که اکثر از — همچو متضرر شدن — بجهت پراگنده و پریشان کردن اوست — اعتقاد راست و درست را بسبب مجادله و مباحثه — برانگیختن او ۱۲ ف

الشُّبْهَةِ وَتَحْرِيْكِ الْعَقِيْدَةِ وَاِزَالَةِ الْجَزْمِ وَتَوْكِيْدِهٖ

و جنبش دادن وی عقیده خود را که در اعتقاد داشت ۱۲ ف — و دور کردن او بزم و تصمیم را — از مجادله بجهت استوار کردن اوست ۱۲ ف

الْبَاطِلِ بِتَأْيِيْدِ الْاِصْرَارِ لِلتَّعَنُّتِ الْجَدَلِيِّ فِيْ مَحَلِّ الْاِفْحَامِ

اعتقاد باطل را بسبب تائید و تقویة بواسطه تعصبی که بجهة حمل کردن اوست

عَلٰى قُصُوْرِ الطَّبْعِ وَمِنْ ثَمَّةَ تَزَعْزُعُ عَقِيْدَةِ الْمُتَكَلِّمِ الْمُسْتَقِلِّ

بر قصور و نارسائی طبع خود را از این جهت که — می جنبد اعتقاد آنکه در علم کلام مهارتی داشته باشد ۱۲ ف — و مستقل بود بنظر و فکر تمام مدار عقاید را مستدلال باشد ۱۲ ف

بِالنَّظَرِ دُوْنَ الْعَامِّيِّ الْمُتَّقِيْ اِلَّا فِيْ عَامِّيٍّ اعْتَقَدَ بِدْعَةً

بخلاف عامی متقی مگر در حق عامی که اعتقاد کرده باشد امر باطل مبتدع را

۳۲

سموحتى والف الجدل احتى لا يفيده سواه فمن ثمه

كه شنيده شده است والفت گرفته باشد آن عامی تا بجدلی كه فائده ندهد او را پس
از بدعتيان ۱۲ ف / بجدل ۱۲ ف

صار مباحا بل من فروض الكفاية في زمان البدع

گشت مباح نزد بعضی بلکه نزد بعضے دیگر از جمله فروض کفایه گشت در زمان ظهور انواع بدعت

صونا للعقائد على الذكي الفصيح المتدين المتجرد له

از جهت نگاه داشتن عقاید را / بر تیز طبع و زیرک که صاحب فصاحت و بلاغت است ۱۲ ف / دیندار متجرد برای این فن که

ليقدر على الفهم والتقرير والثبات على الحق والاستكمال

تا که قادر بود ۱۲ ف بر فهم مقدمات و تقریر مدعی و بر ثبات بر حق و به تمام کردن

لازالة الشبهة دون العامة لئلا يزدادوا بجدلهم وما

برای دور کردن شبه و مباح نیست مر عوام الناس را زیرا که علم بجلالت چیزیکه گذشت

۳۳

ما سبق فهو غذاء بكلام واضح سديد قريب من الشرع

که روشن بود ۱۲ ف و محکم باشد و نزدیک از شرع بود

ليقرب من الفهم ويبعد عن ورود الشبهة والهوى

تا نزدیک بود آن کلام بفهم و دور باشد از ورود شبهه و دور بود از هوای نفسانی

والوسوسة دون التعمق المشوش والتجاوز الى

و تجاوز نمودن از حد شرع بسوی

هذيانات اخترعها المبتدعة وفي الفروع

بیهوده گوئی های که اختراع کرده اند آنها را بدعتیان و چنگ زدن در مسائل فقهیه است ای

بالمجمع عليه ثم الاحوط ثم الاوثق ثم الاقوى ثم قول من

بر متفق علیه و اجماع پس بر احوط پس بر محکم تر از روی دلیل پس بر قول کسے

ظَنَّ أَنَّهُ أَفْضَلُ كَأَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ عِنْدَنَا فُرَادَى

که گمان برده شده که آن فاضل تر است همچو امام همام اعظم ابی حنیفه نعمان بن ثابت بن طاوس بن

أَبُو حَنِيفَةَ سِرَاجُ أُمَّتِي وَسَمِعَ فِي الْمَنَامِ أَنَا عِنْدَهُ

ابو حنیفه چراغ امت من است که وشنیده شد در خواب من نزد

عِلْمُ أَبِي حَنِيفَةَ وَسَلَّمَ الْمُخَالِفُونَ سَبْقَهُ فِي الْفِقْهِ وَكَانَ

علم ابی حنیفه ام که حق و تسلیم کرده اند و اعتراف نموده اند مخالفان و بود و ے او از

بجانب اوست و آنچه او قرار داده راست و درست است ۱۲ ف

يَقُومُ كُلَّ اللَّيْلِ وَسَمِعَ هَاتِفًا فِي الْكَعْبَةِ أَنْ يَا أَبَا حَنِيفَةَ

که نماز ے گذارد تمام شب و شنید هاتف غیبی را که درون اینکه یا ابا حنیفه

أَخْلَصْتَ خِدْمَتِي وَأَحْسَنْتَ مَعْرِفَتِي فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ

باخلاص کردی خدمت و نیک کردے معرفت مرا پس تحقیق بخشیدم ترا



لَكَ وَلِمَنِ اتَّبَعَكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ وَتَلَمَّذَ لِأَكَابِرَ

و هر کسانے را که متابعت تو کرده اند و خواهند کرد تا بر پا شدن قیامت و شاگردی کرده اند مردے را

مِنَ الْمَشَايِخِ وَتَحَمَّلَ لِتَقَلُّدِ الْقَضَاءِ مَا تَحَمَّلَ وَمَا خَالَطَ

از مشایخ و برداشت کرد از جهت قبول کردن قضا چیزے را و اختلاط و ارتباط

الظَّلَمَةَ وَمَا قَبِلَ مِنْهُمْ شَيْئًا وَمَا اشْتَغَلَ لَدَعْوَةِ

با امراء ظالم و قبول نمی کرد از ایشان چیزے را و مشغول نشد وی رضی الله تعالی عنه

إِلَّا بِإِشَارَةِ النَّبَوِيَّةِ فِي الْمَنَامِ بَعْدَ مَا قَصَدَ الْاِنْزِوَاءَ

مگر باشارت حضرت رسالت پناه صلے الله علیہ و آله وسلم بعد از آنکه امام همام قصد گوشه

وَمَا اسْتَظَلَّ بِحَائِطِ الْمَدْيُونِ حِينَ أَتَاهُ مُتَقَاضِيًا

و سایه نگرفت بدیوار قرضدار هنگامیکه آمد دیر او در حالیکه قرض خود ے خواهد

وَتَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَا لِ تِجَارَتِهِ وَكِيلُهُ لَمَّا خَلَطَهُ بِثَمَنِ ثَوْبٍ مَعِيبٍ

وتصدق کرد وی بهمه مال که آورده بود او را وکیل وی هرگاه مخلوط کرد بان قیمت پارچه که عیب کرده شده بود

رضی الله عنه ۱۲ بعد از تجارت بسوے وی از مال ۱۲ ف سرمایه سود ۱۲ ف یعنی عیب دار بود ۱۲ ف

وَبَيْعِهِ مَخْفِيًّا وَتَرْكِ لَحْمِ الْغَنَمِ لَمَّا فُقِدَتْ شَاةٌ فِي الْكُوفَةِ إِلَى

وفروخته شده بود در حالت خفا عیب بر مشتری ۱۲ ف و ترک کردن وی رضی الله عنه گوشت گوسفند را و نخورد آن را تا هفت سال که مدت عمر گوسفند است ۱۲ ف وقتی که گم گوسفندی در کوفه بجز فی کم شده بود تا داگر این گوشت همان گوسفند گم شده باشد و این از غایت ورع اوست ۱۲ ف

مَنَاقِبُ تَعْسُرُ تَعْدَادُهَا اَلْبَابُ الْاَوَّلُ

مناقبی که دشوار است شمردن ونقل کردن آنها باب اول

فِي الْوِرْدِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَرَدَ فِيْ مَا

در بیان اوراد و وظائف است بنام خدای بخشنده و مهربان و پیدا نکردم که مراد از آن صلواة و تلاوت واذکار است ۱۲ ف

خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنِ وَهِيَ اَنْوَاعٌ مِنْهَا الصَّلٰوةُ

من جنیان و آدمیان را مگر برای اینکه عبادت کنند مرا عبادت چند قسم است یک قسم از آنها



اَلصَّلٰوةُ فَوَرَدَ مَا افْتَرَضَ اللّٰهُ عَلٰى خَلْقِهٖ بَعْدَ التَّوْحِيْدِ

نماز است واجب نگردانیده خدای تعالی بر بندگان خود بعد از ایجاب توحید که اصل ایمان است ۱۲ ف

اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنَ الصَّلٰوةِ مَنْ تَرَكَ الصَّلٰوةَ مُتَعَمِّدًا فَقَدْ كَفَرَ

دوستر بسوی وی تعالی از نماز گزاردن ۱۲ ف کسیکه ترک کند نماز را بی عذر شرعی دیده و دانسته

اَيْ قَارَبَ الْكُفْرَ يُقَالُ دَخَلَ الْبَلْدَةَ لِمَنْ قَارَبَهَا

یعنی نزدیک شد بکفر چنانچه گفته می شود در آمده در شهر مرکسی را که نزدیک بدخول باشد

وَحَقُّهَا اَنْ يُطَهِّرَ الظَّاهِرَ عَنِ الْحَدَثِ وَالنَّجَسِ وَالْجَوَارِحَ

و حق نماز آنست که پاک کند ظاهر خود را از نجاست حکمی و از نجاست حقیقی که بدن و جنابات ۱۲ ف

عَنِ الْجَرِيْمَةِ وَالْقَلْبَ عَنِ الذَّمِيْمَةِ وَالسِّرَّ عَمَّا سِوَاهُ تَعَالٰى

از معصیتها چون حرام خوردن و خیانت کردن و در نامحرم نگریستن و دزدی کردن و براه معصیت [illegible]

هذا نصف فالآخر هو العمارة بالطاعة ظاهرا وباطنا فوق

ونصف دیگر ... نصف ثانی معمور داشتن قلب وقالب است بطاعت ظاهر وباطن بحضور ۱۲ ف

الطهور نصف الإيمان في الأصل طهارة الباطن

بفتح الطاء وضمها نصف ایمان است واصل مقصود در تطهیر که طهارت باطن است

یعنی پاک کردن ظاهر از نجاست واقذار نصف عمل است زیرا که آنچه

وباطن از لوح ماسوی الله ۱۲ ف ۱۲ ف محل نظر الٰہی یعنی قلب وسر است ۱۲ ف

فإنهم كانوا يبالغون فيها ويساهلون في الظاهر حتى

بودند که مبالغه می کردند ومسامحت میکردند در آراستگی ظاهر تا آنکه

در تطهیر باطن ۱۲ ف

كانوا يمشون حفاة في الطين ويصلون معه وصلى عليه

بودند که گاهی برهنه پاے رفتند در گل ونماز میگذاردند با آن ... وآنحضرت ونماز گذارده

... کردند ۱۲ ف

الصلوة والسلام متنعلا فأخبر بتلطخ فنزع وأتمه

پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روزی نعلین پوشیده ... بالوده گی کفش از نجاست پس برآورد



وأتمه ولكن للظاهر أيضا أثر في تنوير الباطن كما

ولکن طهارت ظاهر را که شایع نیز تاثیر دخل در روشن گردانیدن باطن چنانچه

بیان امر فرمود ۱۲ ف تمام است ۱۲ ف

يصادف عند إسباغ الوضوء وسائر الأعمال

یافته میشود روشنی باطن نزد تکمیل وضو بستن وآداب ونزد جمیع عملهاے

الظاهرة لارتباط الملك بالملكوت ومن ثمه يصدق

ظاهره که مستحسن این تاثیر ظاهر در باطن بجهة ارتباط وعلاقه واز جهة راست میشود

عالم ظاهر است با عالم باطن ۱۲ ف ارتباط ظاهر بباطن ۱۲ ف

رؤيا من اعتاد الصدق فنام على الوضوء

خواب کسیکه عادت کند راستی را پس چون تطهیر ظاهر در تنویر باطن تاثیرے

ويتوضأ بعد نحو الغيبة والقهقهة وإن لم تكن

کل مکروه ... وضو کند بعد از هر امر مکروه وناپسندیده وضو کند بعد از خندیدن باواز بلند اگرچه در نماز

مانند یاد کردن برادر مسلمان به بدی در حالت غائبانه او نباشد که نیز مستحب است والا قهقهه در نماز خود ناقض وضو است ۱۲ ف

داخل آن است

فخر الدین

فِي الصَّلوٰةِ وَلِكُلِّ صَلوٰةٍ قَبْلَ الْوَقْتِ وَيَمْلَأُ الْإِنَاءَ

در نماز و وضو کند برای هر نماز پیش از وقت و پر کند آوند آب وضوء را

لِلْاٰتِيَةِ وَيُطِيلُ الْغُرَّةَ وَالتَّحْجِيلَ وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ

بجهت استعداد وضوء آینده و دراز کند سپیدی روی و سپیدی پا هنگام شستن و استقبال کند قبله را

وَلَا يَسْتَعِينُ غَيْرَهُ وَلَا يَتَكَلَّمُ بِكَلَامِ الدُّنْيَا وَالْبَشَرِ

و مستحب است که استعانت نکند و کلام نکند در اثناء وضو بکلام دنیا و نه بکلام بشر بغیر خود ۱۲ ف

وَيَفْتَحُ الْعَيْنَ وَيُسَمِّي فِي كُلِّ عُضْوٍ وَيَتَشَهَّدُ قَبْلَهُ

و بکشاید چشم را در ترد و بسم الله بخواند نزد شستن هر عضو و تشهد نیز بخواند در وقت شستن روی اعضا تا آب در روی برسد و خشک نماند ۱۲ ف

وَبَعْدَ الْفَرَاغِ وَيَشْرَبُ لِبَقِيَّةٍ قَائِمًا مُسْتَقْبِلًا

و بعد از فراغ از وضو نیز تشهد بخواند ۱۲ ف و بنوشد وضو کننده بقیه آب وضو را ۱۲ ف ایستاده مقابل قبله

فخر الدين



مُسْتَقْبِلًا وَيُسَرِّحُ اللِّحْيَةَ بَعْدَهُ وَيَجْتَنِبُ إِنَاءً

و شانه کند ریش خود را بعد از وضو و اجتناب بکند وضو کننده از استعمال آن آوندی

يُنَفِّرُ رِيحُهُ الْمَلٰئِكَةَ كَالصُّفْرِ وَالْمَاءِ الْمُشَمَّسِ وَ

که می گرداند بوی او فرشتها را مانند روئین و اجتناب بکند وضو کننده و از آبی که گرم شده باشد بآفتاب ف

الْإِسْرَافَ فِي الْمَاءِ وَالضَّرْبَ بِهِ وَنَشْفَهُ عَلَى وَجْهٍ

و اجتناب بکند وضو کننده از اسراف و اجتناب بکند در وضو و اجتناب کند در آب وضو و از بسیار ریختن آن بر قدر مشروع ۱۲ ف از سخت انداختن آب بر روی ۱۲ ف از چیدن آب پارچه که بر اعضا مانده باشد بر قول بعضی ۱۲ ف

فَهُوَ يُوزَنُ دُونَ وَجْهٍ وَهُوَ مَرْوِيٌّ وَنَفْضَ الْيَدِ

زیرا که این آب وزن کرده میشود و نهاده می شود روز قیامت در میزان اعمال پس مستحب ترک نشف باشد ۱۲ ف بخلاف قول بعضی دیگر که نزد ایشان پاک کردن اعضا و چیدن آب از آن مکروه نیست ۱۲ ف زیرا که چیدن آب مرویست از آن حضرت صلعم و اجتناب کند از افشاندن دست تا آب پاشیده نشود که دور از ادب است ۱۲ ف

وَيُوَاظِبُ عَلَى السِّوَاكِ مِنَ الْأَرَاكِ طُولًا وَعَرْضًا

و مواظبت کند بر استعمال مسواک که از چوب اراک باشد در طول دندان و عرض آنها

فی کل صلوٰة ووضوء وعند قراءة القرآن وتغیر

مواظبت کند بر مسواک و مسواک کند نزد خواندن قرآن مجید زیرا که از حدیث علی بن ابی طالب

الفم بنحو الجوع والنوم ویحافظ الجماعة فی اقرب

دهان بسبب گرسنگی یا خواب و محافظت کند سالک جماعة را در نزدیک ترین

المساجد الا ان یکون فی الابعد نیة ساعیا الیه

مسجدها مگر آنکه باشد در مسجد بعید نیة صحیح درحالتیکه سعی کننده باشد

بنیة اجابة النداء خاشعا غیر متخطی رقبة ولا مار

به نیت اجابت موذن درحالتیکه پی سپر کننده نباشد گردنهای

بین یدی مصلی ولا متکلم فیه بکلام الدنیا

و نه مرور کننده باشد از پیش نماز گذارنده و بدون تکلم نکند در مسجد بکلام دنیاوی واغراض که گناه عظیم دارد



الدنیا ویؤدی فی الصف الاول بازاء الامام ثم عن

وادا کند نماز را در صف اول بمقابله امام که در عقب امام پس ترکه

یمینه ویتم الارکان ویراعی السنن والآداب فوردت

از جانب راست امام ایستادن و تمام کند ارکان را و رعایت سنن و مستحبات کند

فی الکل فضائل ولا یدافع الامامة وکان

پس وارد شده است در همه این امور و آداب و مدافعت نکند امامة را و بود

مدافعتهم لایثار الاولی وخوف السهو والتشویش

مدافعه صحابه رض بجهة اختیار کردن اولی یا مدافعه سلف برای ترس یا برای ملاحظه تشویش خاطر بود

وهی افضل من الاذان فهو علیه السلام وخلفاؤه

و امامت کردن افضل تر است از اذان گفتن زیرا که آنحضرت علیه السلام و خلفاء او که

ینبوع الحکم

رشید

اختاروها وما ورد «ح» كن مؤذنا فإن لم تستطع فكن

باش مؤذن تا در آئی پس اگر نتوانی آذان بسبب آن در بهشت بتقدیم رسانیدن پس امام باش و این قول حضرت دلالت دارد بر افضلیت آذان ١٢ ف

إماما محمول على أن القوم كانوا لا يرضون إمامته ونورد

از امامت پس این حدیث محمول است بر اینکه قوم سائل راضی نبودند بر امامت این چنین پس وارد امامت فاضلتر از آذان نیست ١٢ ف

فيه «ح» أن لا يجاوز الصلاة الرأس ويراعي الأعمال

یعنی تجاوز نمیکند نماز امام که راضی نباشند قوم و حق صلوة و ادب او از سر او و مصعد قبول نمیرسد و این حدیث و آن است که مراعات کنند ١٢ ف

الباطنة وهي الحضور وهو استغراق القلب عما هو

باطن را که اصل اعمال و آن شش چیز است اول حضور قلب است با پروردگار تعالی و مقصود بالذات اند ١٢

فيه والإفراغ عن غيره وهو بصرف الهمة إليه فهي

و خالص کردن دل است از غیر او و حضور قلب حاصل میشود بسبب صرف کردن همت زیرا که همت

في صرفه إلى ذكر الرب ١٢ ع . أي صرف الهمة ١٢ ع

فهي تستتبع القلب وهو يذكر منافعها كقربة تعالى

و صرف همت حاصل میشود بیاد کردن و در نظر در آوردن منافع صلوة و فوائد آن ١٢ ف و منافع نماز همچون حصول نزدیکی حق تعالى ١٢ ف

ورضاه والمكاشفة عاجلا والفوز بالسعادة

و خوشنودی او و ظاهر شدن اسرار است در این جهان و رستگاری بسعادت

الأبدية والنظر إلى وجهه الكريم آجلا وخساسة

ابدی و نظر کردن بسوی ذات مقدس حق تعالی در آخرت و حاصل میشود صرف همت بذکر زبونی و حقارت ١٢ ف

الدنيا وحقارتها والفهم وهو اشتماله على المعنى

دنیا و فهم عبارت از مشتمل بودن قلب مصلی است بر معنی آن چیز که ذکر میکند ١٢ ف

وهو بتوجيه الذهن إلى الذكر ومداومة الفكر

و فهم معنی حاصل میشود بسبب صرف کردن ذهن بسوی آنچه ذکر میکند و بمداومت فکر است

ودفع الخواطر والتعظيم وهو بذكر عظمته تعالى وحقارة

وبسبب دور کردن خطرهای وتعظیم حاصل میشود بسبب معرفت دو چیز یکی معرفت نفسانی که باز دارد آدمی را از فهم وفکر وعلاج دفع خواطر قطع مواد وعلائق دنیاوی که خواه مخواه

النفس والهيبة وهي خوف ينشأ عن التعظيم وهو

وآن هیبت ترس واحتراق قلب است که متولد میشود از

بذكر نفاذ قدرته تعالى وقهره مع عدم المبالاة

وهیبت حاصل میشود بسبب یاد کردن جریان قدرت ندی مالی بمشیت وقهره

والرجاء وهو بذكر عموم رحمته تعالى وسبقها غضبه

وبرجا حاصل میشود بسبب ملاحظه عموم رحمت وی تعالی که هیچ ذره از

وصدق مواعيده والحياء وهو بذكر العجز والتقصير

وبملاحظه صادق بودن وی تعالی قسم ششم از اعمال باطن وآن حالتیست که حاصل میشود

ملا علی قاری



والتقصير عن شكره تعالى فان تعسر المواعات يجتهد

بسبب ملاحظه از شکر وی تعالی پس اگر دشوار شود مراعات اعمال باطنه درماندگی خود

في قطع العوائق فظاهرا بضم العين والاداء في بيت

در دفع موانع به بستن چشم وگذاردن نماز در خانه

مظلم قريب الجدار والاحتراز عن البيت المنقش و

تاریک متصل دیوار که این نیز مانع منشاء حواس ودافع هیهات ۱۲ ف
وباحتراز کردن از خانه نقش دار که این نیز مانع حضور است ۱۲ ف

الفراش المصبوغ ولو بغير حاقنا وحاقبا وحاذقا و

واحتراز کردن از بستر رنگ آمیز کرده شده ۱۲ ف
وازبودن مصلی تنگ موزه ۱۲ ف

جائعا وغضوبا ومحوها وباطنا بذكر الآخرة

واز بودن مصلی گرسنه که از این نیز شغل خاطر حادث میشود
وکوشش کند در قطع عوائق در باطن نیز بچند وجه یاد کردن امور آخرت از نعمتهای الہی وعقوبات

زائل شده وقصد او درشته باشد یا مانع حضور بود

مولنا مفتی محمد احسن

علی قاری

وموقف مناجات في خطر المقام ودهش الخواطر وضرو

النفس لكي الفهم وبالغ فيه فكانوا يبالغون فيه

حتى لو كان يشغلهم ذكر مال يتصدقون به تكفيرا

وان كان خطيرا فاذا اصل عمل الباطن ورد وقائم

الصلوة لذكري وقال ولا تقربوا الصلوة وانتم سكارى من

ينبوع الحكمة



من حب الدنيا او كثرة الهموم وقال لا ينظر الله الى صلوة

لا يحضر الرجل فيها قلبه مع بدنه وقال ان العبد

ليصلي الصلوة وانما يكتب له ما عقل منها وقال

انما يكون القول والفعل عبادة للمعنى والتعظيم

دون اللفظ والحركة فان قلت فعلى هذا يبطل دون

فخر الدين

الحضور وهو خلاف الاجماع قلت انه ممنوع لبطلانها

میگوییم من که تحقیق این بجهة باطل شدن

عند سفيان رحمه الله تعالى في رواية من لم يخشع قلبه

نزد سفیان ثوری که از اعاظم علما ملت است در روایتی که کسیکه خشوع نداشته باشد قلب وی در نماز حاضر

فسدت صلوته وعن الحسن البصري رحمه الله تعالى انها

فاسد میشود نماز او و مرویست از حسن بصری که رحمت خدای تعالی باد بر وی که نماز

توجب العقوبة وان كلامنا في المنفعة الاخروية وعن

واجب میگرداند عقوبت را و تحقیق کلام ما در منفعت اخروی است نه در جواز و مرویست از

عبد الواحد بن زيد رحمه الله تعالى وقوع الاجماع على

عبد الواحد بن زید رحمت خدا باد بر وی واقع شدن اجماع علما ستوده بین



على عدم الانتفاء وان اشتراط الشرع اياه ظاهر

جواب سیوم آنست که تحقیق شرط کردن شرع حضور قلب را

غير ان مقام الفتوى في تكليف الظاهر على حسب

لیکن مقام فتوی در تکلیف ظاهر بشرع ثابت بنا بر مقتضا

قصور الخلق فلو اشترط للجواز لوقعوا في حرج

پس اگر شرط کرده شود حضور هر آیینه واقع شوند مردم در حرج

قلب را در تمام نماز برای جواز و عدم بطلان ۱۲ ف

وادى الى تركها راسا وهو التحقيق ثم من امعن

و برساند این اشتراط حضور ... همین است تحقیق این مقام پس کسیکه امعان نظر کند

فيما ورد في ان الصلوة تنهى عن الفحشاء

در آنچه وارد شده است در قرآن که تحقیق نماز باز میدارد از کارهای که نزد عقل زشت بود

والمنكر وإنما الصلوة تمسكن وتواضع علم انها هو

واز عملی که بحکم و وارد شده نیست نماز مگر سکون گرفتن و فروتنی نمودن یقینا بعد از معان
شرع منهی باشد ١٢ ف است در حدیث ١٢ ف بیاد مولی ١٢ ف پیش بارگاه عزت ١٢ ف نظر معلوم خواهد کرد که نماز تمام ١٢ ف

الخضوع هذا والاولياء انما يكاشفون فيها اسيما

بحضور است و اولیاء الله را کشف کرده می شود احوال ملک و ملکوت خصوصا

في السجود على حسب الصفاء ومنها قراءة القرآن

و دوم از انواع درد تلاوت قرآن است

فورد خيركم من تعلم القرآن وعلمه وحق ان

بهترین شما کسی است که آموخت قرآن و بیاموزاند و حق تلاوت و ادب
را بصفت تدبر و تفکر ١٢ ف دیگری را ١٢ ف باطن او آنست که ١٢ ف

ينوي ايناس وحشة الدنيا وقضاء حق الشوق الى

نیت کند در تلاوت شاد کردن خود را از اندوه دنیاوی و ادا کردن حق شوق بسوی



الى المولى وضبط احكام العبودية ويتوضأ ويتطيب

بسوی پروردگار خود و نیت کند و تلاوت ضبط احکام عبودیت از آداب ظاهر و تلاوت
تلاوت قرآن خوش آنست که وضو بوی کند ١٢ ف ١٢ ف تا هر چه در کلام الهی پیش آید لازم است آن را در یابد و بجا آرد ١٢ ف

ويتادب ويجوز الاضطجاع فورد والذين يذكرون

و بقدر امکان مراعات آداب ظاهر بکند ١٢ ف و جائز است بر سبیل رخصت دراز کشیدن وقت تلاوت ١٢ ف در آنکه آمده است در قرآن مجید ١٢ ف از اولوا الالباب کسانی اند که ذکر میکنند ١٢ ف

الله قياما وقعودا وعلى جنوبهم والافضل في الليل

خدای تعالی را استاده و نشسته و بر پهلوهای خود و فاضل تر خواندن قرآن است در شب خصوصا در آخر آن ١٢ ف

فالقلب فيه أفرغ وفي المصحف فهو يضعف الاجر

زیرا که دل در این وقت فارغ تر است و فضل است خواندن قرآن در مصحف زیرا که خواندن در مصحف مجید زیاد میکند اجر قرات را ١٢ ف

لاعمال الجوارح ويستظهره فورد فيه تخفيف العذاب

برای اعمال جوارح و حق تلاوت آنست که یاد گیرد قرآن را ١٢ ف در حفظ قرآن تخفیف شدن عذاب است

عن الوالدين وإن كانا مشركين و انسيانه فورد ح

از پدر و مادر اگرچه آنها کافر باشند در حق تلاوت آنست که باز فراموش نکند قرآن را جدا از حفظ

انه يذنب و لا يختم في اقل من ثلثة ايام فورد ح

که فراموش کردن ... در حق تلاوت در کمتر از سه روز زیرا که وارد شده است در حدیث

اثم يتبع التفقه وجاء في اربعين وفي اسبوع و

ختم میکنند تدبر و تفکر را و معنی در چهل روز نیز آمده است و در بعضی روایات

الاحزاب المروية سبعة ثلاث سور ثم خمس ثم سبع

و اوراد حصه های قرآن مجید هفت حصه است

ثم تسع ثم احدى عشرة ثم ثلث عشرة ثم الباقي

پس حصه پنجم یازده سوره است پس حصه ششم سیزده سوره پس حصه هفتم

از سوره شعرا تا سوره والصافات است از والصافات تا سوره از سوره قاف

قاف هر روز دو سوره ... تا آخر



البلدي وكان عثمان رضي الله تعالى عنه يبتدئ ليلة الجمعة

و بود عثمان بن عفان خوشنود باد خدا تعالی از وی که شروع میکرد تلاوت قرآن را

ويتم المائدة ثم هودا ثم مريم ثم طسم ثم ص ثم الرحمن

پس تر میخواند در چهارشنبه از سوره زمر

و تمام میکرد سوره الرحمان را پس هفده

سوره تا سوره واقعه میخواند

ثم الباقي وهذا للعامل ظاهرا واما صاحب الباطن

و این هر دو ترتیب و تقسیم . و اما تلاوت صاحب باطن که مراعی

فعلى حسب حاله ويزيد التوقف لتدبر عليه ولو نيز اقوب

بر اندازه حال اوست و بتجوید آهستگی بخواند قرآن را بجهة بودن ترتیل نزدیکتر

الى التعظيم والتأثير وهو المروي وبكى فورد ح

تعظیم قرآن و اجلال او بتاثیر کردن و همچنین است مروی و گریه کند وقت قراءة که مستحب است

پروردگار ۱۲ ف از آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم و اصحابه و تابعین ۱۲ ف

اُتْلُوا الْقُرْاٰنَ وَابْكُوْا فَاِنْ لَّمْ تَبْكُوْا فَتَبَاكَوْا فَاِذَا

بخوانید قرآن را وگریه کنید پس اگر گریه نیاید شمارا پس به تکلیف وقصد بگریید پس چون

قَرَاْتُمُوْهُ فَتَحَازَنُوْا وَهُوَ بِالتَّاَمُّلِ فِيْ مَوَاعِيْدِهٖ وَ

بخوانید قرآن را بتامل در آیات وعید وتهدید

مَوَاثِيْقِهٖ وَالتَّقْصِيْرِ فِيْهَا وَالْاِنْبِكَاءِ عَلٰى فِقْدَانِ

وحزن کردن در عهد های وحاصل میشود حزن از ... وگریه باوجود ملاحظه این امور هم بجا دست

ومیثاقی که از بندگان گرفته روز میثاق ۱۲ ف تامل کردن در تقصیر خود در عبادات

نَجَائِبِهٖ فَهُوَ اَعْظَمُ الْمَصَائِبِ وَيَتَعَوَّذُ فِي الْاِفْتِتَاحِ

وحق تلاوت آنست که تعوذ کند در ابتداء قرارت واعوذ بالله یا استعیذ بالله من الشیطان الرجیم بخواند ۱۲ ف

فَمَرَدُّ قٖ فَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ وَيَفْتَتِحُ

زیراکه آمده است در قرآن مجید ۱۲ ف پس چون خواهی که بخوانی قرآن را پس طلب پناه کن بخدای تعالے



وَيَفْتَتِحُ عِنْدَ الْخَتْمِ رَغْمًا لِّلشَّيْطَانِ فَهُوَ مَاْثُوْرٌ وَ

وحق تلاوت آنست که باز ابتدا کند قرآن را نزد ختم وازاول سوره بقره تا مفلحون بخواند ۱۲ ف از جهة اهانت کردن مرشیطان را زیراچه شیطان غمگین میشود وقت شروع در عبادت که بعد اتمام عبادت شود ۱۲ ف پس این افتتاح قرآن نزد ختم مرویست از صحابه رضوان الله علیهم اجمعین بیهقی در شعب الایمان از زرارة بن ابی اوفی آورده ۱۲ ف

يَسْئَلُ اَمْرًا مَرْجُوًّا مَرَّ عَلَيْهِ وَيَتَعَوَّذُ عَنْ مَّخُوْفٍ

وحق تلاوت آنست که سوال کند قاری امر امید داشته شده که بگذرد بروی وپناه جوید از امر ترسناک یعنی ۱۲ ف

وَيُوَافِقُ ذِكْرًا اَوْ دُعَاءً فَالْكُلُّ مَاْثُوْرٌ وَيُسِرُّ اِلَّا

وموافقت کند ذکر را یا دعا را زیراکه همه این چیزهای مذکوره مروی ومأثور است وپست کند آواز تلاوت کننده خود را بتلاوت ۱۲ ف

اِنْ خَافَ الرِّيَاءَ اَوْ تَشْوِيْشَ مُصَلٍّ فَوَرَدَ حَ يُفَضَّلُ

اگر بترسد از ریا یا بترسد از پراگندگی خاطر مصلی دیگر زیراکه وارد شده است در ... زیادتی میکند

عَمَلُ السِّرِّ عَلَى الْعَلَانِيَةِ سَبْعِيْنَ ضِعْفًا وَاِلَّا

ثواب عمل پوشیده بر عمل آشکارا هفتاد درجه مراد تکثیر ثواب است واگر خوف ریا ویا بتشویش مصلی دیگر نباشد

فيجهر وهو ينبّه القلب ويجمع الهمّة ويصرف السمع

وقراءة بجهر بيدار ميسازد قلب قاري را وجمع ميكند همت ويرا در تدبر معاني

اليه وينفي النوم والكسل ويزيد في النشاط ويوقظ

ودور ميكند خواب وكاهلي را وزيادتي ميكند در نشاط وبيدار ميكند

وحلاوت قراءت ١٢ ف

الراقد ويرغب في العبادة وورد ان الملائكة

خفته را ورغبت ميدهد در عبادت مردم را بتحقيق فرشتگان محافظ

وعمّار الدار يستمعون قراءته ويصلّون بصلوته

وساكنان خانه از جن مي شنوند آواز قاري را ونماز ميگذارند بقراءت وے

والمتعلّق منه افضل وتضاعف النية يضعف الاجر

وزياده شدن نيت واجتماع آن در عبادت واحده زياده ميكند اجر را



الاجور واُحبّ النظر الى صلاح القلب فصوّب

ومحبوب تر در جهر واخفاء تلاوت قرآن ١٢ ف نظر كردن بسوى صلاح قلب قاري پس پسنديده است

عليه الصلوة والسلام ابابكر في الاسرار وعمر في

آنحضرت صلى الله عليه وسلم ابابكر صديق را رض در پست خواندن وعمر بن الخطاب

الجهر رضي الله تعالى عنهما بعد التفحّص عن النية

بلند خواندن خوشنود باد حق تعالى از هر دو بعد از تفحص كردن از نيت ايشان

ويحسّن الصوت به فورد ما اذن الله لشيء اذنه

ونيك بكند آواز خود را بتلاوت قرآن ١٢ ف اي بالقرآن استماع نكرد خداى تعالى هيچ چيز را بگوش رضا وقبول ١٢ ف مثل استماع او ١٢ ف

بحسن الصوت بالقرآن مكتفيا على الترغيب

آواز خوش را بتلاوت قرآن درحالتيكه اكتفا كننده بر قدر ترغيب قاري باشد بحسن صوت ١٢ ف وشنوندگان در وقت ١٢

والتأثير غير مغير نظمه والمراعي قواعد الموسيقى

و تاثیر در قلوب در حالتیکه تغیر دهنده نباشد نظم قرآن را و در حالتیکه رعایت کننده نباشد قواعد نغمهای موسیقی

المذموم المنسوب الى المبتدعة والمشتغل عن

که مذموم است و نسبت کرده شده است بسوی اهل بدعت و در حالتیکه مشغول کننده

التدبر وبعظمه فورد لو انزلنا هذا القرآن

زیرا که وارد شده است در تعظیم قرآن مجید ۱۲ ف اگر فرستادیم ما این قرآن را

على جبل لرأيته خاشعا متصدعا من خشية الله

بر کوهی و آن هر آئینه میدیدی ترسنده و شکافته و ازهم ریخته ۱۲ ف از ترس خدا

ومن قرأ القرآن فرأى أن احدا أوتي افضل مما

کسیکه بخواند قرآن را پس پندارد که بتحقیق کسی را داده شد بهتر از آنچه



بما أوتي فقد استصغر ما عظمه الله ويحضر القلب

داده شده است پس بتحقیق حقیر پنداشت چیزی را که بزرگ گردانید و حق تلاوت آنست که حاضر کند قاری وقت تلاوت دل خود را

لما سبق انه الاصل وبه فسر ما ورد و يا يحيى خذ الكتب

که اصل در اعمال حضور قلب است و حضور در عمل مانند روح در جسد است ۱۲ ف و همین حضور قلب تفسیر کرده شده است نزد بعضے آنچه وارد شده است در قرآن مجید در سوره مریم ۱۲ ای یحیی بگیر کتاب توریت را

بقوة وبتدبر فورد ليدبروا آياته فكان اهتمامهم

بقوة یعنی بحضور قلب و بفهم معانی آن ۱۲ ف تا اندیشه کنند در آیتهای آن کتاب و تفکر نمایند در معانی آن ۱۲ ف و بود اهتمام همه صحابه در تلاوت قرآن مجید

بالتفقد دون التلفظ حتى لم يستظهره الا بضعة

بدانستن معانی و حقایق و لطایف آن ۱۲ ف نه بمجرد تلفظ و حرکت زبان کالهیل الحدوی است اگرچه آخری دارد ۱۲ ف تا آنکه بر نداشتند قرآن را مگر چندی از صحابه

بل الكثير لم يحفظ الا سورة او سورتين ويردد كل

بلکه بسیاری از صحابه یاد نداشتند مگر یک سوره یا دو سوره و حق تلاوت آنست که تکرار

مراراً فقد قام عليه الصلوة والسلام ليلة بآية

پس بتحقیق استاده بود پیغمبر صلی الله علیه وسلم در نماز تمام شب بیک آیه

ويتفهم وهو يتفاوت بحسب صفاء القلب وظهور

و این فهم متفاوت میشود بقدر صفا و باکی و حصول انوار قلب و ظهور

المكاشفة فورد ان للقرآن ظهراً وبطناً ويفقه

مکاشفه بتحقیق قرآن را ظاهریست و باطنیست فقیه نمی شود

العبد حتى يرى للقرآن وجوهاً واقرؤا القرآن

بنده تا آنکه ببیند و بداند برای قرآن تاویلات بسیار بخوانید قرآن را

والتمسوا غرائبه واما ما ورد من فسر القرآن برأيه

کسیکه تفسیر کند قرآن را بیان معانی آن را برای عقل خود

فهد اللهد



برأيه فليتبوأ مقعده من النار فمحمول على القطع

پس باید جای نشست خود را از آتش دوزخ پس این وعید بیقین و جزم

حمل کرده شده است

على مراده تعالى او الاحتجاج لاثبات الهوى دون الاستنباط

یا وعید محمول بر حجت آوردن است برای ... محمول نیست وعید بر استنباط

لفقد السماع الا في بعض آيات واختلافهم على اقوال

بجهة عدم سماع مگر در بعض آیات و بجهة اختلاف کردن صحابه و مفسرین برای خود در تفسیر آیات بر اقوال مختلفه

يمتنع التوفيق بينها وورد ولعلمه الذين يستنبطونه

که ممتنع است موافقت با یکدیگر و وارد شده است هر آئینه بدانند آن را کسانیکه استخراج میکنند آن چیز را که آن پیغمبر و اولی الامر

اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل ويتخلى عن الموانع

خداوندا فقیه گردان او را در دین و بیاموز او را تاویل قرآن مجید و حق تلاوت آنست که خالی کند

## تحقيق المخارج وأداء اللفظ وقواعد الموسيقي

وموانع فهم مانند تحقيق وادا الفاظ اوست وهمچون تحقيق ومراعات قواعد موسيقي
مخارج حروف ۱۲ ف
بتكليف كه اين نيز از موانع فهم است ۱۲ ف

## والإصرار على الذنب والاتصاف بالذميمة فورد

وهمچون استادن بر گناه وثبات وهمچون متصف شدن باخلاق ذميمه پس وارد شده است
بران صغيره باشد يا كبيره مانند دروغ مثل كبر وعجب وهواے در قرآن
وبدگوئی واشال آن ۱۲ ف نفسانی ۱۲ ف مجید ۱۲ ف

## ق تبصرة وذكرى لكل عبد منيب ويقدر أنه

این همه عجائب وصنعتها که پیدا کرده ایم بر هر بنده انابت کننده را وحق قرارت آنست که
از جهة بهم رسانیدن بینائی وتذکر است ۱۲ فرض کند قاری که بتحقیق او ست ۱۲ ف

## المراد في كل خطاب فورد ق وأوحي إلى هذا القرآن

مراد در هر خطابے که در کلام مجید است پس وارد شده است ووحی کرده شده است این
از امر ونهی ووعده ووعید زیرا که مقصود در قرآن مجید ۱۲ ف بسوے من این قرآن
بخطاب همه مردم اند وقاری نیز یکے از ایشان است ۱۲ ف

## لأنذركم به ومن بلغ أقرأ القرآن ما نهاك وقصة

تا بیم کنم شما را بقرآن ۱۲ ف

الدين ك اى مخارج الحروف

فاستغفروا الله ومن يغفر الذنوب الا الله ولم يصروا على ما فعلوا وهم يعلمون

ملا علي قاري قوله ظلمة القلب

قوله فان سبب ظلمة المراد في كل خطاب

ينبوع الحكم ع



## وقصة فهي للتنبيه فورد وكلا نقص عليك

وهرچه میخوانیم بر تو پس آمده است در قرآن مجید ۱۲ ف

## من أنباء الرسل ما نثبت به فؤادك ويتأثر باختلاف

از اخبار پیغمبران وقصص چیزیست که ثابت دل تو را وحق تلاوت آن است باختلاف
ایشان ۱۲ ف میگردانیم بآن ۱۲ ف مختلفه که متاثر شود قاری ۱۲ ف

## حال القلب بحسب المعنى فيفرح ويشتاق ويخاف

حال قلب بتفاوت معنے پس اورا عجب هر فهم پس مسرور شود ومشتاق شود وترسد از عقاب
حالے وعدے باشد که متصف شود نزد آیه رحمت ودخول بهشت ونعمای اورا نزد آیة عذاب ۱۲ ف
بوے قلب او ۱۲ ف ۱۲ ف نزد آیه جنت ۱۲ ف

## عند آية رحمة وجنة وعذاب ونحوها ويترقى فيه

وحق تلاوت آنست که ترقی
کند در تدبر وتاثر وآداب
باطنه وآن سه درجه دارد ۱۲ ف

## فالأدنى تقدير أنه يقرأ بين يديه تعالى ثم أنه تعالى

پس درجه ادنی اینست که تصور کند اینکه میخواند پیش وے تعالے اوروی سبحانه ودرجه متوسط آنست که تقدیر کند وے تعالے ۱۲ ف

ملا علي قاري

ملا علي قاري رح

يخاطبه ثم رؤية المتكلم في صفاته وافعاله في الكلام

خطاب ميكند بوی با وامر و نواهی وقصص و امثال آن ۱۲ ف — پس درجه اعلیٰ دیدن متکلم است در قرارت اسم ذات وی تعالیٰ ۱۲ ف — و دیدن صفات اوست در قرارة اسماء صفات مثل علیم و قادر و سمیع و بصیر ۱۲ ف — و دیدن افعال اوست در قرارت اسماء افعال مثال خالق و بادی و وهاب و رزاق وغیر ذالک ۱۲ ف

وهو للصديقين والأولى لأصحاب اليمين وغيرها

واین درجه اعلیٰ که رویة متکلم وصفات وافعال او در کلام وے است برای صدیقان و مقربان است ۱۲ ف — و هر دو درجه اول که ادنے و متوسط است برای اصحاب یمین است که مومنان صالح اند ۱۲ ف

للغافلين ويرى دخوله فيما ورد في العاصين

برای غافلان است و حق تلاوت آنست که ببیند قاری دخول خود را در آنچه وارد شده است در باب گناه گاران ۱۲ ف که هیچ نصیبه از حضور قلب ندارد ۱۲ ف

والمقصرين دون المقربين وذوي اليقين و

و تقصیر کنندگان و قیاس نکند خود را در زمرهٔ مقربان درگاه ۱۲ ف — و صاحبان یقینان چون بآیتی برسد که در باب مقربان است بلکه هرزوی آن در دل آرد تا عجب راه نیابد ۱۲ ف — خدمت مولیٰ و خود را از آنجمله شمارد ۱۲ ف

منها الصلوة عليه الصلوة والسلام ففيه

و از جمله سیوم درود فرستادن است بر آنحضرت صلی الله علیه وسلم پس در فرستادن درود انواع او را۱۲ن که باعث نیل مرادات و حصول سعادات دنیا و آخرت ۱۲ ف



وعد صحيحة وشفاعته وورد انه صدقة وحقها

در فرستادن درود وعده شفاعت آن حضرت است او را در آخرة ۱۲ ف

ان يقرن بالسلام فورد وصلوا عليه وسلموا تسليما

که مقرون گرداند او را بذکر سلام — درود بفرستید بر پیغمبر و سلام فرستید

والسلام على سائر الانبياء واهل البيت والصحابة

و مقرون کند بصلوٰة سائر انبیاء یعنی و مقرون گرداند آنحضرت را صلوٰة آنحضرت را بصلوٰة اهل بیت که اولاد و ازواج مطهرات اند و بصلوٰة صحابه ۱۲ ف مختصرا

فهو لما ثور واكثر عند العطسة والذبح والتعجب و

پس اقران صلوٰة آنحضرت بصلوٰة اهل بیت و صحابه مرویست از صحابه و من بعدهم ۱۲ — و ذکر نکند آنحضرت را نزد عطسه کردن و ذبح کردن و تعجب نمودن و درود نفرستد بر وی ۱۲ ف

منها الاذكار المروية الواردة فيها الفضائل

چهارم از انواع درود ذکر الٰهی است که وارد است در وی فضائل کثیره مذکور است در کتاب و سنة مشهور است که مرویست آنحضرت و صحابه کرام وی از تهلیل در السنة ۱۲ ف

و تحمید و تسبیح و اسم ذات و صفات و جز آن ۱۲ ف

[illegible]

[illegible]

وَمِنْهَا الدُّعَاءُ فَوَرَدَ الدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ وَحَقُّهُ أَنْ يُتَرَصَّدَ

و پنجم از انواع و وارد شده است در دو دعا است در حدیث شریف در فضیلت دعا ۱۲ ف — دعا مغز و خلاصهٔ عبادت است زیرا که حقیقت عبادت و خلاصهٔ وی اظهار خضوع و تذلل خود عظمت خدای تعالی است ۱۲ ف — و حق دعا آن است که انتظار کشند ۱۲ ف

شَرَائِفَ الْأَوْقَاتِ كَمَا وَرَدَ فِيهِ فَضِيلَةٌ مِنْ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ

اوقات شریفه را — مثل اوقاتی که وارد شده است در فضیلت و بزرگی آن اخبار و آثار ۱۲ ف — از روز چون عرفه و شهر رمضان ۱۲ ف — و از شب چون شب جمعه و شب قدر و شب عرفه و جز اینها ۱۲ ف

وَالسَّحَرِ وَجَوْفِ اللَّيْلِ وَعِنْدَ الزَّوَالِ وَصُعُودِ الْإِمَامِ

و وقت سحر که قبل صبح است ۱۲ ف — و در میانهٔ شب — و نزد زوال آفتاب — و نزد برآمدن امام بر منبر برای خطبه

يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَفِي جِلْسَةِ الْخُطْبَةِ وَغُرُوبِ الشَّمْسِ فِيهِ

در روز جمعه — در وقت نشستن خطیب — و نزد غروب آفتاب در روز جمعه

وَبَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ وَعِنْدَهُمَا وَبَيْنَ الظُّهْرِ وَ

و میان اذان و اقامت — و نزد اذان و اقامت — و میان نماز ظهر

[illegible]



[illegible]

الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ يَوْمَ الْأَرْبِعَاءِ وَالْأَحْوَالِ كَالْغَزْوِ

و نماز عصر در روز چهارشنبه که فضل مشایخ است ۱۲ ف — و دعا کنند در انتظار کند برای دعا احوال شریفه ۱۲ — مانند غزو یعنی نزد قتال فی سبیل الله ۱۲ ف

وَنُزُولِ الْمَطَرِ وَأَدَاءِ الْفَرْضِ وَخَتْمِ الْقُرْآنِ وَالْمَشْيِ

و وقت باریدن باران که هنگام نزول رحمت الٰهی است ۱۲ ف — و وقت ادا کردن نماز فرض — و وقت ختم قرآن — و وقت رفتن

إِلَى الْمَسْجِدِ وَالصَّوْمِ وَالْإِفْطَارِ وَالسَّجْدَةِ وَالرِّقَّةِ

بسوی مسجد برای نماز ۱۲ ف — و در حالت روزه — و وقت افطار — در حالت سجود زیرا که وارد شده اقرب ما یکون العبد و هو ساجد فاکثروا من الدعاء ۱۲ ف

وَالتَّيَقُّظِ بِجَلَالِهِ تَعَالَى وَالْمَرَضِ وَالْغُرْبَةِ وَقِرَاءَةِ

و در حالت بیداری دل بیاد بزرگی حق جل شانه — و در حالت بیماری — و در حالت سفر — و نزد قرارت

الْإِخْلَاصِ وَالْكَوْنِ فِي جَمَاعَةٍ تَبْلُغُ مِائَةً

سورهٔ اخلاص که متضمن توحید باری عز اسمه بمنزلهٔ ثلث قرآن است — و ثابت بودن دعا کننده در جماعتی مسلمانان که برسند بصد کس و ما اثری در این باب نیافتیم ۱۲ ف

[illegible]

والوقوف بعرفات وفي الملتزم وزيارة قبره عليه الصلوٰة

در حالت ایستادن بر جبل عرفات — ونزد ملتزم — ونزد زیارت قبر شریف آنحضرت صلی الله علیه وسلم

والسلام فالكل مأثور ويستقبل القبلة ويرفع

وادب دعا آن است که در وقت دعا استقبال قبله کند ۱۲ ف — وبر دارد

يديه حتى يرى ما تحت إبطيه ضامًّا كفيه جاعلا بطنهما

هر دو دست — تا آنکه دیده شود ۱۲ — چیزی که زیر بغل اوست در حالی که ضم کننده باشد هر دو کف دست خود را ۱۲ ف — در حالی که گرداننده باشد باطن هر دو دست را ۱۲ ف — خود را هنگام دعا ۱۲ ف

نحو السماء فهو مروي وورد ان الله تعالى يستحيي ان

بسوی آسمان — بدرستیکه پروردگار تعالی شرم دارد از بنده خود چون بر دارد هر دو دست خود را بسوی وی سبحانه وتعالی برای دعا ۱۲ ف

يردهما صفرا دون العين فهو منهي عنه ويفتتح

باز گرداند دستهای خالی — ونگرداند چشم را بسوی زیرا که گردانیدن چشم بسوی آسمان وقت دعا ۱۲ ف آسمان نهی کرده شده است ۱۲ ف — بنده را ۱۲ ف



ويفتتح بالتحميد والصلوٰة ويختم بهما لانهما مقبولان

وبدرود فرستادن وختم کند — زیرا چه این حمد و صلوٰة در اول و آخر دعا البته مقبول اند ۱۲ ف — دعا را بحمد و صلوٰة ۱۲ ف — بر آنحضرت صلعم ۱۲ ف

فلا يرد حاجته في البين ويقدم ربنا خمسا فورد فيه

پس رد کرده نمیشود حاجت — داعی از میان آنها ۱۲ ف — واز آداب دعا آن است که مقدم کند بر دعاء خود لفظ ربنا را پنج بار ۱۲ ف

ق فاستجاب لهم ربهم وحاجة الآخرة لتسارع

پس مستجاب گردانید پروردگار ایشان دعاء ایشان را ۱۲ ف — ومقدم کند حاجت آخرت را بجهة شتافتن بر حاجت دنیا ۱۲ ف

البخاري ويجتنب الجهر والمخافتة فورد ق ولا تجهر

بر رستگاری که — وحق دعا آنست که اجتناب کند از بسیار بلند خواندن واز بسیار پست خواندن آن ۱۲ ف — پس وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ — وجهر منحصر در امور آخرت است ۱۲ ف

بصلوتك ولا تخافت بها ولا يتكلف السجع فورد

بنماز خود و نه مخافت کن بنماز وطلب کن میان جهر و مخافت راهی ۱۲ ف — واز حق دعا آنست که تکلف نکند به تفصیل قافیه چه داعی باید که متذلل باشد و تکلیف

إياكم والسجع في الدعاء والأولى أن يقتصر على المأثور

و دور دارید خود را از سجع نمودن در دعا و اولی آنست که اقتصار کند در دعا بر ادعیهٔ ماثوره
و تمامش این است که ای عهدت رسول الله صلی الله علیه و سلم و اصحابه لا یفعلون ذلک ۱۲ ف

لئلا يسأل ما لا صلاح فيه ويتضرع ويخفي فورد

تا آنکه سوال نکند چیزی را که صلاح حال نیست در وی و حق دعا این است و اخفا کند آن را از غیر خود ۱۲ ف
که تضرع کند در دعا

وادعوا ربكم تضرعا وخفية ويحقق الرجاء

بخوانید پروردگار خود را بزاری و خفیه و ثابت دارد امید اجابت دعا را
و یقین پندارد که البته بدرجه اجابت می رسد ۱۲ ف

فورد ادعوا الله وأنتم موقنون بالإجابة ويلح

زیرا که وارد شده است در حدیث ابی هریره دعا کنید خدای تعالی را در حال آنکه شما یقین داشته باشید باجابت آن
و تمامش اینست و اعلموا ان الله لا یستجیب دعاء من قلب غافل لاه رواه الترمذی ۱۲ ف مختصرا

فورد إن الله يحب الملحين في الدعاء

پس وارد شده است بتحقیق خدای تعالی دوست میدارد الحاح کنندگان را در دعا
در حدیث بیهقی و ابن عدی از عائشه رضی الله عنها که آنحضرت صلعم فرموده ۱۲ ف



في الدعاء ولا يستعجل فورد يستجاب لأحدكم ما لم

پس وارد شده است اجابت کرده شود برای هر یکی از شما مادامیکه
در حدیث ابو هریره رض ۱۲ ف
یکی از شما دعا را ۱۲ ف

يعجل ولا يذكر الطاعة فهو يورث العجب ولا المعصية

استعجال نکند در حصول دعا ۱۲ ف
و دیگر ادب دعا این است که ذکر نکند طاعت خود را زیرا که ذکر طاعت پیدا می کند عجب را ۱۲ ف
و ذکر نکند داعی نزد دعا معصیت و گناه خود را ۱۲ ف

فهو ينفي الإيقان وجاء النذر لقصة مريم رضي الله

و آمده است در آیات و احادیث نذر کردن برای استجابة دعا

تعالى عنها والاضطرار فورد وأمن يجيب المضطر

عطف علی الرجاء ای ویحقق الاضطرار وهو اظهار کمال الاحتیاج والافتقار
پس آمده است در قرآن مجید ۱۲ ف
آیا کسی هست که اجابت کند دعا فرومانده را ۱۲ ف

إذا دعاه والأصل التوبة ورد المظالم وتوجيه

و از آداب دعا و اصل در قبول دعا توبه بمعاصی و رد کردن حقوق بندگان است
چون بخواند او را

ای گکلیفی قصد القلب الی جانب الرب وعدم التفات الی ماسواه فی المطلب ۱۲ ع

الهمة الیه تعالیٰ فالنافع هو الحضور اذ المقصود

قصد است بسوی وی تعالیٰ پس مفید در باب دعا همین حضور قلب است زیراچه مقصود

وعدم التفات بماسوای او با پروردگار تعالیٰ و تقدس ۱۲ ف

که حاصل معنی اخلاص ست قال الله

تعالیٰ فادعوا الله مخلصین له الدین ۱۲ ف

الانس به تعالیٰ و به یرجی خیر الخاتمة و یلازم فی الرخاء

انس پروردگار تعالیٰ است و بسبب همین انس در حضرت قدس امید داشته میشود خیریت خاتمه را ۱۲ ف

و آن بدون حضور دست ندهد ۱۲ ف

و از آداب دعا آن ست که ملازمت بر دعا کند در حالت فراخی و عیش و صحت و راحت ۱۲ ف

لیندفع البلاء و یرغب فی دعاء ذی فضیلة دینیة

تا مندفع گردد از وی بلا نزد شدت و ابتلا ۱۲ ف

و میل نماید در دعا شخصے که صاحب فضیلت دینی باشد مثل عالم و شیخ زاهد یعنی غنیمت داند دعاء اهل صلاح را ۱۲ ف

و یتقی دعاء المظلوم و لا یدعوا علی احد فالکل

و از آداب دعا است که پرهیز کند از بد دعاء ستم رسیده که البته مستجاب است ۱۲ ف

و از آداب دعاست که دعاء بد نکند پس این همه اشیاء بر هیچکس و ضرر کسی نخواهد اگرچه ظالم باشد ۱۲ ف

ماثور و منها التفکر فورد و یتفکرون فی خلق

پس وارد شده است در قرآن در مقام

تعریف و وصف تفکر که فرموده ۱۲ ف

نوع ۲ فی الحکم

ملا علی قاری



خلق السموات و الارض ح تفکر ساعة خیر من

آسمانها و زمینها که باین همه عظمت و بزرگی اندیشه کردن در مخلوقات الٰهی

بنظر اعتبار یکساعة بهتر است از

عبادة سنة و هو طلب المعرفة و اوله التذکر

بندگی کردن یکسال که و تفکر عبارت است از طلب کردن معرفة تامل در هر چیز که حاصل شود بسبب آن چیز مطلوب او که قریب من الله است ۱۲ ف

اول تفکر تذکر است بدون تفکر باشد ۱۲ ف

و هو احضار القلب المعارف و جدواه العلم

و تذکر عبارت است از خاطر کردن قلب چیزهای شناسا را که مقدمات مطلوب است ۱۲ ف

و فائده تفکر بعد از تذکر و تفکر دست میدهد بسه چیز است علم و حال و عمل لیکن اول مرتبه علم است ۱۲ ف

و هو حصول المعرفة المثمر للحال و هو تاثر

و علم عبارت از حاصل شدن معرفت است که نتیجه میدهد و حال عبارت از متاثر شدن قلب است بسبب حصول نور این معرفت از حال ۱۲ ف

القلب المثمر للعمل و هو خدمة الجوارح و مجراه

که نتیجه دهنده است این حال عمل را و عمل عبارت از خدمت کردن اعضا است قلب را پس عمل تابع حال باشد و حال تابع معرفت و معرفت تابع تفکر ۱۲ ف

نوع ۳ فی الحکم

ملا علی قاری

[illegible]

**اَمَّا المُعَامَلَةُ وَحَقُّهَا اَنْ يَبْدَاَ فِي مَعَاصِي الظَّاهِرِ**

یا تفکر در معامله است که حق تفکر در که ابتدا کند بنظر در هر یک از گناهان ظاهر خود
متعلق معامله آنست تامل ۱۲ ف و آن بسته چیز میباشد
افعال سالک است یا از معاملهٔ بندگان ۱۲ ف اول آنکه ۱۲ ف

**هَلْ هٰذَا مَحْظُورٌ ثُمَّ هَلْ يُوجَدُ فِيهِ ثُمَّ مَا التَّدْبِيرُ فِي**

آیا هست این گناه محظور پستر آیا یافته میشود این گناه پستر اگر مرتکب است باز در
شرعی که حرام و مکروه محظور در تست کره ۱۲ ف تامل کند که چه تدبیر است
باشد یا محظور نیست ۱۲ ف ۱۲ ف

**دَفْعِهٖ ثُمَّ فِي طَاعَتِهٖ هَلْ هٰذَا مَنْدُوبٌ ثُمَّ هَلْ هٰذَا مَقْدُورٌ**

دفع کردن پستر تامل کند که آیا هست این فعل مندوب پستر اگر مندوب است
آن محظور در انواع طاعت و مرغوب در شرع یا مندوب تامل کند که آیا هست
از خود ۱۲ ف ۱۲ ف نیست ۱۲ ف این مندوب مقدور وی یا نه ۱۲ ف

**ثُمَّ مَا التَّدْبِيرُ فِي تَحْصِيلِهٖ ثُمَّ فِي البَاطِنِ كَذٰلِكَ وَاَمَّا**

پس اگر طاقت ادای آن دارد تامل کند پستر تامل کند در معاصی باطن همچو و یا موضع
که چه تدبیر است در تحصیل کردن تامل کند در معاصی ظاهر کرده هست جریان
آن که باداء آن سعادت اندوز گردد ۱۲ ف ۱۲ ف تفکر است

**المُكَاشَفَةُ وَهُوَ فِي اَسْمَائِهِ الحُسْنٰى وَصِفَاتِهِ العُلٰى**

مکاشفه باشد و تفکر در امور کشفی منحصر است در معانی اسماء نیکو الٰهی و صفات وی تعالیٰ که عالی و

[illegible]



[illegible]

**العُلٰى وَمَلَكُوتِ السَّمٰوٰتِ وَالاَرْضِ اَمَّا الذَّاتُ**

یعنی منحصر است امور مکاشفه در عجائب و غرائب آسمانها اما ذات
و نگار ربوبیت است آسمان و آفتاب و ماه و ستارگان و زمین ۱۲ ف

**المُقَدَّسُ فَلَا سَبِيلَ اِلَيْهِ اِلَّا بِالذِّكْرِ فَوَرَدَ وَلَا**

پاک وی تعالیٰ پس راه نیست تفکر را بسوی او مگر بذکر نام شریف وی و تفکر
طاقت ادراک نداردو ۱۲ ف

**تَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالعَقْلُ يَعْجِزُ عَنْهُ عَجْزَ**

نه کنید در ذات وی سبحانه و عقل انسانی عاجز میشود مثل عاجز بودن
تحیر میگردد ۱۲ ف آدمی ضعیف است ادراک ذات وی سبحانه ۱۲ ف

**الخُفَّاشِ عَنْ ضَوْءِ النَّهَارِ وَحَقَائِقِ الصِّفَاتِ**

شب پرک از روشنی روز و ادراک کند صفات وی تعالیٰ

**كَذٰلِكَ فَلَا يُطِيقُهُ اِلَّا الخَوَاصُّ اَحْيَانًا وَلَا يُدْرِكُونَ**

درک آنرا ۱۲ ف پستر طاقت ندارند مگر بعضی از خواص گاهی و ذکر نکنند خواص حقائق صفات را ۱۲ ف

[illegible]

لِلعَوَامِ اِلَّا عَلٰی قَدْرِ اَفْهَامِهِمْ فَعَلَی العَبْدِ اَنْ یُلَازِمَ العِبَادَةَ

برای عوام الناس ۱۲ف — مگر باندازه فهمهای ایشان — پس لازم است که همیشه کند عبادت را — که زیاده بران ممنوع است — ورخصت نیست ۱۲ف — مرشده ۱۲ف

ظَاهِرًا وَّبَاطِنًا لِیَحْصُلَ مَحَبَّتُهُ تَعَالٰی اِذْ هِیَ اَهَمُّ فَفِی

در ظاهر بصلوٰة و تلاوت ۱۲ف — و در باطن بتفکر و ذکر ۱۲ف — تا حاصل شود او را بسبب عبادت ظاهر و باطن ۱۲ف — محبت وی تعالی را چه محبت وی تعالی پس مهم ترست در مقصود بلکه تمام مطلوب همین است ۱۲ف

النَّهَارِ یَشْتَغِلُ بَعْدَ الفَجْرِ اِلَی الاِشْرَاقِ لَازِمًا مَکَانَهُ

روز مشغول شود بعد از گذاردن فجر تا وقت اشراق — در حالتیکه لازم گیرنده باشد مکان آن نماز را بلکه همان نشست جلوس که در تنویر باطن اثر بیشتر دارد ۱۲ف — که بلند شدن آفتاب است مقدار یک نیزه — باذکار و افکار ۱۲ف

اِلَّا اَنْ یَّخَافَ الرِّیَاءَ اَوِ التَّشْوِیْشَ فَیَرْجِعَ وَیَلْزَمَ

مگر آنکه بترسد از ریاء — تا تشویش وقت بسبب هجوم مردم که مانع از حضور است ۱۲ف — پس رجوع کند از انجا و لازم گیرد ۱۲ف — فی عبادة ربه سبحانه ۱۲ع

زَاوِیَةً فَکَانُوْا یُبَالِغُوْنَ فِیْ رِعَایَتِهٖ وَیَعِیْبُوْنَ المُتَکَلِّمَ

پس بودند سلف که مبالغه میکردند در مراعات این وقت و محافظت آن باشتغال اذکار ۱۲ف — و عیب میکردند سخن گوینده را



ای احیاء ۱۲ع

المُتَکَلِّمَ فِیْهِ وَوَرَدَ اَنَّهُ اَحَبُّ مِنْ عِتْقِ اَرْبَعِ رِقَابٍ

بدرستیکه نشستن درین وقت و مشغول بودن بذکر الٰهی ۱۲ف — دوستر است از آزاد کردن ۱۲ف — چهار بنده — و وارد شده است در حدیث ابی داؤد از انس که آنحضرت صلی الله علیه وسلم فرمود ۱۲ف

مِنْ وُلْدِ اِسْمٰعِیْلَ وَبَعْدَ العَصْرِ اِلَی المَغْرِبِ

از اولاد اسمٰعیل علیه السلام که اشرف قبائل عرب است ۱۲ف — و مشغول شود بذکر و فکر بعد از نماز عصر تا نماز مغرب

کَذٰلِكَ فَکَانَ تَعْظِیْمُهُمْ اِیَّاهُ اَکْثَرَ فَوَرَدَ فِی

وبود تعظیم و اعتبار سلف این وقت را زیاده تر از اعتبار اول نماز که آخر اعمال روز است ۱۲ف — وارد شده است در قرآن مجید در احیاء این دو وقت ۱۲ف — ازنشستن در مکان نماز و خلوت بجهت ذکر که در حدیث مذکور است ۱۲ف

وَاذْکُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُکْرَةً وَّاَصِیْلًا وَفِیْ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ

و یاد کن نام پروردگار خود را بامداد و شبانگاه که وقت حضور و اجتماع ملائکه لیل و نهار است ۱۲ف — و تسبیح کن متلبس بحمد — و نیز آمده است در قرآن مجید ۱۲ف

رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوْبِهَا ح

پروردگار خود پیش از طلوع آفتاب پیش از غروب آن پس احیاء این دو وقت بموجب نص فضیلت

يا ابن آدم اذكرني بعد الفجر ساعة وبعد العصر ساعة

اى فرزند آدم ذکر کن مرا بعد از نماز فجر یکساعت وبعد از نماز عصر یک ساعت
بصدق واخلاص ۱۲ ف

أكفك مؤنة ما بينهما ويقرأ المسبعات العشر في

تا کفایت کنیم ترا مشقت چیزے کہ درمیان ہر دو بخواند مسبعات عشر را کہ اوراد
دو وقت است من کان اللہ کان اللہ لہ ۱۲ ف

الوقتين ففيه فضل كثير وكذلك ما بين الاشراق

درین دو وقت مذکورین فضیلت بسیار است وہمچنین مشغول بعبادت شود از
یعنے پیش از طلوع وپیش غروب وآن دو چیز است کہ ہر کدام را ہفت بار بخواند

والضحى ان كان متجردا لها يشتغل بما سبق وينتقل من

تا وقت چاشت کہ اگر باشد سالک برای عبادت اشتغال کند بر ترتیبی کہ گذشت انتقال کند
مراد ازان چہارم حصہ روز است خالی وخالص

نوع عبادة الى اخر على حسب صلاح قلبه قطعا

یک قسم عبادت بسوے دیگر عبادت بر انداز صلاح قلب خود



قطعا للملالة والافضل قراءة القرآن في قيام

بجہت دفع ملالت واصل در عبادت تلاوۃ قرآن است در نماز ایستادہ

الصلوة متدبرا ففيه الصلوة والتلاوة والتعلم

بتدبر وتفکر زیراکہ کہ نماز وتلاوت وفہم معنے کلام آلہی

والحضور والذكر بغيره كعيادة المريض

وحضور وذکر است واشتغال کند مانند بیمار پرسی
درین وقت بغیر آنچہ گذشت از عبادت

وتشييع الجنازة واعانة المسلم وحضور مجلس

ومتابعت جنازہ ویاری دادن برادر مسلمان وحاضر شدن در مجلس

العلم فهي عبادات فكانوا يفعلونها ما بين

علم پس این اعمال نیز عبادات زیراکہ بودند کہ میکردند این چیزہا را میان وقت
واز حقوق اسلام است بر مسلم ۱۲ ف اشراق وچاشت ۱۲ ف

ملا علی قاری

الاشراق والضحى وان لم يكن فالعالم والمتعلم

اشراق وچاشت واگر سالک متجرد بعبادت نباشد پس سالک معلم یا متعلم باشد

بالعلم فورد انه افضل من صلوة الف ركعة

بعلم پس وارد شده است بتحقیق اشتغال علم فاضلتر ست از هزار رکعت نماز

وشهود الف جنازة وعيادة الف مريض وقراءة

واز حاضر شدن بر هزار جنازه واز پرسش هزار مریض واز تلاوت

القرآن غير ان المراد علم الآخرة لما سبق فيتفكر

قرآن مگر آنکه مراد از علم که فاضلتر ست چنانکه در مقدمه گذشت ۱۲ ف پس تفکر کند

في حل المشكلات بعد الاشراق فالقلب فيه اصفى

در کشادن مشکلهای ملک و ملکوت در وقت ارتفاع آفتاب زیراکه دل بنده درین وقت صافتر



اصفى لكونه بعد الذكر وقبل عمل الدنيا والمشتغل

برای آلی بودن دے پس از ذکر و پیش از اشتغال بامور دنیا واگر متجرد بعبادت

بامور الناس كالقاضي والوالي وامورهم

بکارهاے مردم ومتصدی مانند قاضی و بادشاه یا مفتی یا مشغول بکارهاے معاملات ایشان بود که بوے تعلق وارد ۱۲ ف مدرس مشغول هم درین حکم داخل است ۱۲ ف خود باشد که ضروری بود ۱۲ ف

كالكاسب بتلك الامور لعياله وهذا اذا كان

مانند کسب کننده که برائے قوت عیال شیوه تجارت و زراعت و حرفتهائے دیگر اشتغال کند این قسم مرد باین امور مذکوره ۱۲ ف مشروطهائے و یاد کننده آنهارا که در مقام خود مشروح باشد پروردگار باشد ۱۲ ف

في اثنائها محضرا قلبه قاصرا كسبه على الحاجة

اثنا رامور مذکوره وحاضر دارنده باشد دل خود را به پروردگار خود ۱۲ ف اکتفا رکننده باشد کسب خود را ۱۲ ف برقدر حاجت خود وزیاده بر قدر ضرورت مامور نیست ۱۲ ف

الذكر للصدقة فقيل هو احب لانه متعد وقيل

بجای صرف کردن برفقرا ۱۲ ف پس بعضے گفته اند که کسب برای التصدق فاضلتر ست از ذکر خدای تعالی زیراکه این عبادت متعدی است که نفع آن بغیر میرسد ۱۲ ف

الذكر والأولى النظر إلى صلاح القلب بمداومة الورد

ذکر فاضل تر باست و بہتر آن است کہ نظر کرده شود بدل سالک کہ ہمیشہ کند عملے را کہ برائے خود از تصدق اصلاح وے در کدام یکے از نہاست قرار داده است در وقت معین ۱۲ ف

فورد أحب الأعمال إلى الله تعالى أدومها وإن

زیرا کہ آمده است دوست ترین عملہائے بسوئے خدا تعالے عملی است کہ ہمیشہ باشد اگرچہ

قل بل يمد فورد لا نور له في يوم لا ازداد

کم بود بلکہ سالک را باید کہ زیاده برکت داده نشود مر او در روزیکہ زیاده نکنم در وی کند عمل خود را ہر روز بقدر استعداد خود ۱۲ ف بس سالک را باید کہ عمرش دراز و یاد برکت ۱۲ اعمال باشد کہ موجب

فيه خيرا فيجمع بين الصوم والصدقة والعبادة

نیکی و جمع کند میان روزه داشتن و چیزے برائے خدا دادن و بیمار پرسی کردن

والتشييع فورد من جمعها في يوم غفر له أو

و پیروی جنازه نمودن کسیکہ جمع کند این ہر چہار چیزے را در روزے بخشیده



أو دخل الجنة وأما في الليل فالأحوط أن يوتر

اما در شب پس احتیاط درین ست کہ بگذارد نماز وتر را

قبل النوم فيحتمل أن لا يستيقظ أو يكره القيام

پیش از خواب زیرا کہ احتمال دارد کہ آخر شب بیدار نشود و نماز وتر موقوف بر آخر شب ندارد ۱۲ یا آنکہ بیدار شود اما مکروه دارد قیام را بسبب غلبہ نوم ۱۲ ف از دست برود ۱۲ ف

ولو أدركه الموت لذهب به وفيه قصر الأمل

و اگر در یابد او را موت ببرد وتر را یعنی وتر فوت شود پس بہتر ہمین ست کہ اول شب بگذارد و در اول شب گذاردن کوتاه کردن امید است و در انتظار آخر شب طول امل ۱۲ ف

والأقوى أن يؤخر من يألف القيام ويقرء

و قوی تر در فضیلت آن ست ۱۲ ف کہ تاخیر کند وتر را تا آخر شب ۱۲ ف کسیکہ عادت بقیام آخر شب داده ۱۲ ف و بخواند در شب وقت خواب

يس وسجدة ولقمان والدخان والملك

سوره یس و سجده را و لقمان را و دخان را و ملک را

ينبوع الحيات
صفت ... سوره حديد و سوره حشر و سوره صف و سوره جمعه و سوره تغابن ... اعلى است كه مصدر بتسبيح اند در فضيلت خواندن هر يك ازين احاديث وارد ... منقول است
المختشرة الصف والجمعة والتغابن والاعلى ... السبت وهي كسورة الحديد ... الواقعة في كل ليلة لم تصبه فاقة ... والواقعة ... اسرائيل والزمر ... عائشة كان لا ينام حتى يقرأ ... فللترمذي من حديث

فخر الدين
فقد روى ابو داود والنسائي من حديث عائشة ما من امرئ تكون له صلوة بالليل فغلبه عليها نوم الا كتب له اجر صلوته ...

ملا على قاري مختصر
والذين يرقدون فيه ... وكانوا قليلا من الليل ما يهجعون ... اذ كانوا قليلا من الليل ... الليل خبر كان وقليلا ظرف اي يهجعون في زمن يسير من الليل ... ينامون

والزمر والواقعة والمسبحات الست وينام عنده

و زمر را و واقعه را و مسبحات ششگانه را

الغلبة فهو لما تورد ورد وكانوا قليلا من

غلبه خواب زیراکه همین است ماثور از سلف بودند متقیان که اندکی از

الليل ما يهجعون ولا يصلي بعدها فورد ح

شب خواب کردندی و نماز نگذارد بعد از غلبه خواب زیراکه آمده است

ليصل احدكم من الليل ما تيسر فاذا غلب فليرقد

هر آینه نماز بگذارد یکی از شما از شب تا مادامیکه آسان باشد بر وی پس چون غلبه کند

ح لا تكابد الليل وقبح التعبد على ملال

سختی مکشید در شب بنماز گذاردن و دیگر نماز گذاردن نزد غلبه خواب و ماندگی عبادت کردن است در حالت ملال ۱۲ ف

در وقت غلبه خواب و سستی و ماندگی پس حکم این حدیث در وقت غلبه خواب عبادت نکند ۱۲ ف

ملا علی قاری مختصر ... فخر الدين ... علیه النوم فان غلبه النوم ... الليل ...



فخر الدين
ای ... تكلف ما لا يستطيع ... ولا يكلف الله نفسا الا وسعها ...

علي قاري
تبغيض العبادة الى النفس ... الطبائع وتبغيض ... بالنون والصاد المهملة ... تكريرها ۱۲

علي قاري
... سخت ... غلبه کند بر وی ...

فخر الدين

ملال وجاء اثمه اكبر من نفعه وتحمل ما لا يطاق

گناه او بسیار از نفع وی و نیز در عبادت نزد غلبه خواب تکلیف

وورد ح تكلفوا من الدين ما تطيقون وتبغيض

و آمده است در ... بردارید از دین چیزیرا که طاقت آن دارید و در عبادت نیز غلبه خواب و ملالت

العبادة الى النفس وورد ح فلا تبغض اليك

عبادت خدای بسوی نفس و آمده است پس دشمن مساز بخود

عبادة الله ويجتهد في القيام فورد ق والذين

عبادت خدای تعالی را و کوشش کند در قیام شب زیراکه وارد شده در قرآن مجید و بندگان خاص خدای تعالی آنانند

يبيتون لربهم سجدا وقياما ح صل من الليل

که شب می گذارند برای پروردگار خود سجده کنندگان و نماز گذارندگان نماز بگذار وقت شب بعد از خواب ۱۲ ف

فخر الدين ... ابن عباس که ... روایت ... علي قاري

ولو قد رحلته شاة فالأولى أن يقوم كل الليل

اگرچه مقدار دوشیدن گوسفند باشد پس اولی آن است که نماز بگذارد در تمام شب

وهو لمن تجرد له وقوي يقينه فيلتذ به ويتغذى

واین قیام تمام شب برای کسی است که مجرد شده است برای عبادت خدای تعالی و قیام شب و مستحکم باشد یقین او پس لذت گیرد به این قیام و غذا میگیرد بدان سبب که حیات قلبی است

وهو محكي عن أربعين منهم ثم النصف وأطب عليه

واین قیام تمام شب حکایت کرده شده است بر سبیل استشهاد از چهل کس از تابعین پستر مرتبه دوم آنست که نماز بگذارد نصف شب و نصف دیگر نفس را آسایش دهد و مواظبت کرده است بر قیام نصف شب

من لا يحصي ثم الثلث ثم السدس والأحب

کسیکه در شمار نمی آید پستر مرتبه سیوم آنست که نماز بگذارد در سوم حصه از شب و سزاوار است پس مرتبه چهارم آنست که ششم حصه شب نماز کند بهتر آن است که این ششم در نصف آخر باشد که نماز شب بعد از نصف افضل است و محبوب تر آن است

أن تجعل في الجوف فورد ركعتان في جوف الليل

که بگرداند تهجد در میان شب زیرا که وارد شده است در حدیث ابن عمر دو رکعت گذاردن در میان شب

علی قاری

فخر الدین



الليل خير من الدنيا وما فيها ولولا أن أشق على

بهتر است از دنیا و آنچه در وست و اگر گران نمی بینم بر

أمتي لفرضتهما ثم ركعتان أو أربع ثم إحياء ما

امت خود هر آئینه میگردانم فرض پستر مرتبه پنجم است که نماز کند یا چهار رکعت بقدر استعداد خود این دو رکعت را در شب دو رکعت

بين العشائين والقيام قبل الصبح ودون المنام

مابین مغرب و عشا و برخیزد پیش از طلوع صبح صادق خواب کردن تا صبح او را در خواب در نیابد

كلما غلب القيام كلما استيقظ وهو أفضل

هرگاه که غلبه میکرد خواب و نماز گذاردن هرگاه که بیدار میشد و نماز کردن در شب با بنطور فضل تر است

لأنه أشق والمعين عليه أن لا يكثر الأكل

و اسباب اعانت کننده بر آسانی قیام شب که مشکل است بر خلق چند چیز است اول آنکه بسیار نخورد

ملا علی قاری رح

فهو سبب كثرة الشرب القائد الى كثرة النوم

سبب بسیاری آب نوشیدن است که گشته بسوی بسیاری خواب

ولا يتكلف في امور تعني الاعضاء وتضعف

دوم آنکه تکلیف نکند در اموریکه در رنج اندازد اندام سالک را و سست کند

الاعصاب ويقيل ولا يذنب فهو سبب الحرمان

پی ها را ... چهارم آنکه گناه نه کند که گناه سبب محروم ماندن است

ويفرغ القلب عن هموم الدنيا ويلازم الخوف

پنجم آنکه فارغ دارد دل خود را از مهمات دنیا ... ششم از اسباب اعانت کننده

منه تعالى واليم عقابه ويقصر الامل ويذكر ما ورد



وورد في فضله وما وعد عليه والاصل محبته تعالى

در فضیلت قیام لیل وآنچه وعده کرده شده است ... واصل در اسباب قیام لیل محبت وی تعالی است

واستحكام الايمان لتكون متلذذا به ويراعي

و قوت ایمان است بایقان تا که باشد لذت کننده ولذت گیرنده و مراعات کند

فواضل الليالي كالاوتار من العشر الاواخر

شبهای بزرگ را در قیام مانند شبهای تار از ده شب اخیر

من رمضان والسابعة عشر منه والاولى من المحرم

از رمضان وشب ... اول از ماه محرم

والعاشرة منه والاولى من رجب والخامسة عشر

وَالسَّابِعَةِ وَالْعِشْرِيْنَ مِنْهُ وَالْخَامِسَةِ عَشَرَ مِنْ شَعْبَانَ

و بیست و هفتم ماه رجب و یازدهم از شبهائے فاضله شب بیست و هفتم ماه رجب کان لیلة المعراج است ۱۲ ف
و دوازدهم شب پانزدهم شعبان که لیلة البرات و احادیث در فضیلت این بسیار وارد شده و نماز هم درین شب ماثور است که عنقریب مذکور گردد ۱۲ ف

وَلَيْلَةِ عَرَفَةَ وَالْعِيْدَيْنِ وَأَيَّامِ الْعِيْدِ وَالتَّشْرِيْقِ

و سیزدهم شب عرفه و در این باب حدیثی یافته شده ۱۲ ف
و چهاردهم و پانزدهم شب عید اضحی و عید فطر هر دو شب ۱۲ ف
و مراعات کنند روزها نیکی مانند هر دو ایام بزرگ را بذکر و عبادت ۱۲
دو روز تشریق عید ۱۲ که سه روز است بعد از عید

وَمَا يَجِيْءُ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالٰى وَالْأَفْضَلُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ

و آنچه که مے آید ذکر اگر خواسته است خدا تعالے و فاضل تر از ایام روز جمعه
اینها در باب سیوم که باب الصوم ست ۱۲ ف

وَلَيْلَتُهُ فَلَا يُعَطِّلْ عَصْرَ الْخَمِيْسِ فَهُوَ مُتَبَرَّكٌ وَ

و شب جمعه است و چون شب جمعه نیز فاضل تر است پس معطل ندارد و از طاعت وقت عصر روز پنجشنبه را ۱۲ ف
زیرا که این وقت متبرک ست بجهة قرب او بشب جمعه با برائے فضیلت دیگر ۱۲ ف

يَسْتَعِدُّ لِصَلٰوةِ الْجُمُعَةِ بِغَسْلِ الثِّيَابِ وَالْاِغْتِسَالِ

و مستعد کنند برائے نماز جمعه پیش از وقت بشستن جامه اگر جامه دیگر نباشد و بغسل کردن که سنت مؤکده ۱۲

فخر الدین

مولانا مفتی محمد حسن



وَالْاِغْتِسَالِ وَالتَّطَيُّبِ وَتَفْرِيْغِ الْقَلْبِ عَنِ الشَّوَاغِلِ

و باستعمال خوشبوئی و استعداد کنند بخالص کردن دل از شواغل

وَمِنْ ثَمَّ جَاءَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ وَيُقَلِّمَ الْأَظْفَارَ

و از جهة تفریغ قلب از شواغل که باید مرد زن خود را جماع کند شب جمعه تا بالکلیه فراغ دست دهد
و تراشد ناخنها را در این روز وارد شده است ۱۲ ف

وَيَتَعَمَّمَ وَلَا يَرْكَبَ وَيُبَالِغَ فِي التَّبْكِيْرِ

و عمامه بر بندد و اسوار نشود بلکه پیاده رود و مبالغه کند در پگاه رفتن برای نماز روز جمعه

فَهُوَ الْمَأْثُوْرُ وَيُصَلِّي قَبْلَ الْجُلُوْسِ فِي الْجَامِعِ أَرْبَعًا

زیرا که تبکیر جمعه ماثور ست و نماز بگذارد پیش از نشستن در مسجد جامع چهار رکعت

بِالْإِخْلَاصِ خَمْسِيْنَ مَرَّةً فِي كُلِّ رَكْعَةٍ فَفِي الْكُلِّ

با ختم سوره اخلاص پنجاه مرتبه در هر رکعت پس در هر عمل که در ادب جمعه نقل کرده شد

ملا علی قاری

فَضَائِلَ وَيَشْتَغِلُ بَعْدَ الْاِقَامَةِ بِصَلٰوةِ جَنَازَةٍ اَوْ

وارد است فضیلتہائے — و اشتغال کند سالک بعد از فراغ در نماز جمعه و سنن — بنماز جنازه اگر حاضر شود یا

تَعَلُّمٍ اَوْ زِيَارَةِ اَخٍ فِيهِ تَعَالٰى فِيهِمَا فُسِّرَ مَا وَرَدَ

یا اشتغال کند به — تفسیر کرده شده است

فَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ لَا بِاسْتِمَاعِ الْقَصَصِ فَهُوَ

و بجوئید از فضل خدائے تعالی — و اشتغال نکند بعد از نماز جمعه

بِدْعَةٌ وَكَانُوا يُخْرِجُونَ الْقُصَّاصَ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ

و بودند سلف که بروے آوردند — قصه خوانان را — از مسجد

يُرَاقِبُ السَّاعَةَ الْمَرْجُوَّةَ الْمَوْعُودَةَ فِيهَا الْاِجَابَةُ

و محافظت کند در روز جمعه ساعتے را که امید داشته شده است و وعده کرده شده است بزبان شرع — در آن ساعت اجابت دعا ۱۲ ف



الْاِجَابَةُ اُخْتُلِفَ فِيهَا عَلٰى طُلُوعِ الشَّمْسِ وَالزَّوَالِ

و اختلاف کرده شده است یکے از آن وقت طلوع آفتاب است — و وقت زوال آفتاب ۱۲ ف

وَصُعُودِ الْاِمَامِ وَالْقِيَامِ لِلصَّلٰوةِ وَمُنْتَهٰى

و نزد بعضے وقت بر آمدن امام — و قول دیگر وقت استادن برائے — و دیگر نزد آخر وقت

الْاِسْتِحْبَابُ فِي الْعَصْرِ وَالْغُرُوبِ وَرُوِيَ فِيهِ

مستحب در نماز عصر تا آخر وقت سرخی — و دیگر نزد غروب آفتاب ۱۲ ف — در روایت کرده شده است

رِعَايَةُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهَا وَرِوَايَتُهَا

رعایت کردن فاطمه زهرا رضی الله عنها — و گماشتن او خادم — در روایت رعایت

يُؤَيِّدُهُ مَا رُوِيَ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ يُصَلِّي اِلَّا اسْتُجِيبَ لَهُ

تائید میکند آنرا چیزی که روی است در که موافقت نمے کند هیچ بنده که نماز ... میگذارد و دعا می — صحیحین از ابی هریره که آنحضرت صلعم فرمود آن ساعت را ۱۲ ف گذارد .. قبول کرده شود

والمبهمة كليلة القدر فيستغرق اليوم لرعايتها

و نزد بعضے علماء این ساعت مبهم است در تمام روز ۱۲ ف مانند شب قدر که دائر و مبهم در تمام سال ۱۲ ف پس استغراق کند سالک بعبادة و دعا بتمام روز را بجهة رعایت این ابهام ۱۲ ف

وهو اصوب ويكثر الصلوة عليه عليه الصلوة

و این قول باهلم اسلم ترین اقوال است ۱۲ و بسیار فرستد درود بر آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم در روز

والسلام وقراءة القرآن فيتصدق ويستغنين مختلفين

جمعه و شب جمعه و بسیار کند درین روز و شب صدقه دهد در روز جمعه بدو چیز مانند هم

ويصلي صلوة التسبيح ففي الكل فضائل وجاء

و بگذارد در روز جمعه صلوة تسبیح را پس در هر واحد از اعمال مذکوره فضائل آمده

قراءة يس والسجدة والدخان والملك والمسبحات

در آثار روز جمعه و شب آن سوره یس و سوره سجده و سوره دخان و سوره ملک خواندن ۱۲ ف

ينبوع الحكم



والمسبحات الست فالاكثار بالاخلاص فقراءتها

و شش سوره که مصدر اند به تسبیح و آن سوره حدید و سوره حشر و سوره صف و سوره جمعه و سوره تغابن و سوره اعلی است ۱۲ ف و آمده است بسیار خواندن سوره اخلاص در جمعه ۱۲ ف زیرا که خواندن سوره اخلاص ۱۲

الف مرة في عشر ركعات او عشرين ركعة افضل

هزار مرتبه در ده رکعت که در هر رکعتے صدبار باشد ۱۲ ف یا در بیست رکعت که در هر رکعت پنجاه بار باشد ۱۲ ف فاضل تر است

من الختم واختصه بالصوم وقيام الليل فهو

از ختم کردن و تخصیص کند از میان روزها روز جمعه را بروزه داشتن و شب آنرا به نماز قرآن و روایت آن دریافته نشده کذا قال الشارح الجلیل

منهي عنه ويحافظ الرواتب وسائر السنن

منع کرده شده است ازین هر دو امر در حدیث ۱۲ ف و محافظت کند سالک بر سنتهاء رواتب که آنحضرت آنها را با فرائض بتاکید میخواند ۱۲ ف و محافظت کند بر همه نماز نفل که آنحضرت صلعم آنرا بدون تاکید میخواند ۱۲ ف

كالتهجد والضحى واحياء ما بين العشائين

مانند نماز تهجد و چاشت ۱۲ ف و مانند زنده داشتن میان نماز مغرب و عشاء

ينبوع الحكم

فخر الدین مختصر

٩٨

والعيد ويستعد له كما للجمعة ويرجع عن المصلى

ومحافظت كند بر نماز عيد واستعداد كند براى نماز عيد بغسل درگردد از نمازگاه عيد

وپوشيدن احسن ثياب وتزيين وطيب وعمامه

في غير طريق الذهاب فهو مروي والتراويح

در غير راهى كه بآن رفته بود زيراكه اين اختلاف طريق ومحافظت كند بر نماز تراويح كه نماز

ويختم فيه فهو ماثور ومختار الانفراد ان خاف

وختم كند در تراويح كه اين ماثور است از سلف واختيار كند تنها گذاردن را اگر ترسد

الرياء والجماعة ان خاف الكسل ويخيرات

از ريا يعنى اگر واختيار كند جماعت را اگر خوف كسل داشته باشد ومخير است در اختيار

در جماعت ريا راه يابد در خانه بگذارد ١٢ ف

امنهما لتضمن الجماعة البركة والانفراد قوة

واين تخيير بجهة متضمن شدن جماعت است بركت را وتضمن انفراد است زيادتى حضور را ١٢ ف

٩٩

قوة الحضور والكسوف وكل ما ورد فيه فضيلة

ومحافظت كند بر هر نمازى كه وارد است كه در آن نماز فضيلت در آثار و اخبار ١٢ ف

ومحافظت كند بر نماز كسوف

كصلوة الرغائب وليلة النصف من شعبان

مانند نماز ليلة الرغائب ونماز شب پانزدهم از ماه شعبان كه آنرا ليلة البرات گويند ١٢ ف

ماه رجب ١٢ جمعه است از كه نام اول شب

وهي مائة ركعة بالاخلاص القمرة وكانوا

ونماز شب نصف صد ركعت است با هزار مرتبه سوره اخلاص در هر ركعت ده بار وبودند سلف

شعبان ١٢ ف

١٢ ف

يواظبون عليها والاستخارة وكان عليه

كه مواظبت ميكردند بر اين نماز ومحافظت كند بر نماز استخاره ١٢ ف وبود آنحضرت

درين شب ونام نهادوند اين نماز را نماز خير ١٢

الصلوة والسلام يعلمها تعليم سورة من القرآن

صلى الله عليه وآله وسلم كه تعليم ميكرد صحابه را اين نماز چنانكه تعليم ميكرد سوره از قرآن

قوله وركعتي

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اذا خرجت من منزلك فصل ركعتين يمنعانك مخرج السوء واذا دخلت منزلك فصل ركعتين يمنعانك مدخل السوء

وَرَكْعَتَيِ الدُّخُولِ فِي الْمَنْزِلِ وَالْخُرُوجِ مِنْهُ وَرَكْعَتَيِ

و محافظت کند نزد در آمدن در منزل و نزد برآمدن از آنجا و دو رکعت

دَفْعِ النِّفَاقِ فِي السِّرِّ وَتَحِيَّتَيِ الْوُضُوءِ وَ

برای دفع نفاق در باطن و محافظت کند بر تحیه وضوء و تحیه

الْمَسْجِدِ وَقَدْ يَتَعَيَّنُ لَهُمَا التَّطَوُّعُ لِحُصُولِ

مسجد و متعین نکند برای تحیه وضو و تحیه مسجد نفل علیحده وقت حصول شدن

الْمَقْصُودِ فِي غَيْرِهِ وَهُوَ صَوْنُ الْوُضُوءِ وَالدُّخُولِ

مقصود در غیر نفل و آن مقصود نگاه داشتن وضو و دخول مسجد است

عَنِ التَّعَطُّلِ بَلِ الْفَرْضُ أَفْضَلُ وَلَا يَنْوِي الصَّلٰوةَ

از بیکاری که عدم حصول است بلکه ادای نماز فرض بعد از وضو و دخول مسجد افضل است و نیت نکند نماز را



الصَّلٰوةَ لِلْوُضُوءِ بَلْ أَطْلَقَ لِأَنَّ الْوُضُوءَ لِلصَّلٰوةِ

برای حصول وضو بلکه نیت مطلق نفل کند زیرا که تحقیق مشروعیت وضو برای نماز است

دُونَ الْعَكْسِ وَيَحْتَرِزُ عَنِ الْأَوْقَاتِ الْمَكْرُوهَةِ

نه عکس آن که نماز برای وضو و احتراز کند در اوقات مکروهه

فَفِيهَا تُعْبَدُ الْأَوْثَانُ وَيَنْتَشِرُ الشَّيَاطِينُ وَفِي

زیرا که در این عبادت کرده میشوند بتان و پراگنده میشوند در این اوقات شیاطین

الْكَفِّ يَتَجَدَّدُ الشَّوْقُ إِلَى الْعِبَادَةِ أَمَّا

باز داشتن نفس از نماز در این اوقات تازه و زیاده میشود شوق بسوی عبادت چه مواظبت مورث ملال است اما

الْعَارِفُ الْمُسْتَغْرِقُ وَهَمُّهُ قُرْبُهُ تَعَالٰى فَوِرْدُ الْحُضُورِ

شناسنده حق تعالی که مستغرق باشد در محبت وی تعالی پس در آن عارف ورد عبادت از حضور قلب با پروردگار است

ملا علي قاري

فخر الدين

ينبوع الحكم

بعد الفرائض والرواتب ويعرف بأنّ الله يمقتهم بمعصيته

بعد از ادائے فرض وسنن مؤکدہ وشناختہ شود بآنکہ خدا دشمن دارد ایشان را بسبب معصیت

ولا يغترّ بطاعته ولا ينزعج بمصيبة ولا ينقلب بأمرٍ عظيم

و مغرور نشود بطاعت و از جائے نرود و اضطراب نشاید بمصیبتی کہ برسد او را و برنگردد و متغیر نشود حال او

## الباب الثاني في الإنفاق والقناعة

باب دوم از کتاب عین العلم در صرف کردن مال در راہ خدا عز اسمہ و فضیلت قناعت

بسم الله الرحمن الرحيم فردّ قومن يوق شح نفسه

و کسیکہ نگاہ داشتہ شود از بخل نفس او یعنی حق خدا را امساک نکند

الآية والذين يكنزون الذهب والفضة الآية

و آن کسانیکہ جمع می کنند زر و نقرہ را تا آخر آیہ



الحديث السخي قريب من الله تعالى والبخيل بعيد

سخی نزدیک است از نزد جناب حق و بخیل دور است از رحمت حق

درضاء وے تعالی ۱۲ ف

منه تعالى تعس عبد الدينار وعبد الدرهم والفقد

درضاء وی تعالی ہلاک باد بندہ دینار و بندہ درہم

الابتلاء في دعوى حبّه تعالى وترك الدنيا وظهور

امتحان کردن در دعوی محبت وی تعالی و ترک کردن او دنیا را و ظاہر شدن

المراتب فيها فالسابق كالصديق رضي الله عنه

مراتب است در محبت وے تعالی پس سابق کہ مانند صدیق اکبر کہ خوشنود حق تعالی از و

حيث ما أبقى شيئا والمقتصد كالفاروق رضي الله عنه

کہ ہیچ نگذاشت از درہم و دینار برائے اہل و عیال خود و میانہ رو کہ درجہ دوم ست ۱۲ ف مانند حال عمر فاروق است رض

والقاصر هو المقتصر على الواجب في تنقية الباطن

وقاصر کہ درجہ اخیر ست ف ۔ واقتصار کنندہ است بر قدر واجب کہ بیش از قدر واجب است نداند ۱۲ ف ۔ ودیگر حکمت در ترغیب انفاق پاک کردن دل است ۱۲ ف

عن البخل وتحليته بالشكر وهو بقلع اسباب

از پلیدی بخل ۔ وآراستن ای زینت الباطن بزیور شکر وانفاق وقناعت حاصل میشود ۔ برآوردن وبرکندن اسباب ف

الحرص كحب عين المال وهو مرض مزمن في الشهوات

حرص از دل خود ہمچو دوستی ذات مال است ۔ واین دوستی ذات مال بیماری دیرینہ ودردلی دور است ۱۲ ف

وطول الامل وخوف الفقر وقلة الوثوق بمجيء

واسباب حرص درازی امید بقا در دنیاست تا امید بقا کوتاہ نخیزد انفاق دشوار است ۱۲ ف ۔ وازاسباب حرص ترس درویشی است ۱۲ ف ۔ وکم بودن اعتماد برسیدن

الرزق ووهم الولد فودح الولد مبخلة وطريقه

روزی ست داندوہ اولاد وبیم درویشی ایشان ۔ اولاد سبب بخل ست



وطريقه التوسط في النفقات فالقصد في الفقر و

وطریقہ قطع اسباب حرص ف ۔ میان روی کردن ست در نفقہ نفس وعیال خود زیراکہ میانہ روی کردن در حالت درویشی ۔ قواما ۱۲ ع ۔ قال اللہ تعالی والذین اذا انفقوا لم یسرفوا ولم یقتروا وکان بین ذلک ۱۲ ف

الغنى عدد من المنجيات وتقليل الشهوات

وتوانگری شمردہ شدہ است در حدیث شریف ۱۲ ف ۔ از جملہ آنچہ نجات خلق در آن است ۱۲ ف ۔ ودیگر سبب حرص دوستی شہوت باشد طریقہ قطع آن کم کردن ۱۲ ف

والوثوق باصابته الرزق المقدر ومعرفة

ودیگر سبب حرص بی اعتمادی بود بر وصول رزق طریق قطع آن اعتماد کردن است بر سانیدن خدای تعالی رزق ۱۲ ف ۔ تقدیر کردہ شدہ را ۱۲ ف ۔ ودیگر سبب حرص خوف فقر است طریقہ قطع آن شناختن ۱۲ ق

عز القناعة وذل الطمع والتأمل في ذم

بزرگی قناعت ۔ وخواری طمع در حرص است وقلع اسباب حرص تامل کردن است ۱۲ ف

البخل ومدح السخي وما ورد فيهما واحوال

بخیل ۔ ومدح سخی ۔ وآنچہ وارد شدہ است از آیات واخبار در شان ایشان ۔ واحوال ۔ کردن ۔ بخال ۱۲ ف

١٠٦

الأنبياءِ والأولياءِ واختيارُ التشبُّهِ بهم لا بالمتنعِّمين

انبیاء و اولیاء که در تقصیر ... و اختیار کردن تشبه بایشان که نه بنازپروران

من الكفّارِ والحمقى والتسخّي في خداعِ النفسِ

از کفار و دیوانگان دنیا و دگر و فریب دادن است نفس را

بالصيتِ في المكافاتِ ثمّ آثارُ الأولياءِ بعدَ الاعتيادِ

یاد دادن نیکو و مکافات آن و بعد از آنکه عادت بخل و حرص دفع شود

وكثرةُ ذكرِ الموتِ والاعتبارُ بالسالفين وزيارةِ

و دیگر سبب حرص طول امل باشد. و عبرت گرفتن باحوال گذشتگان و زیارت

القبورِ والأصلُ فيه الصبرُ وقصرُ الأملِ

قبور که دروی عبرت گرفتن است و اصل در قلع اسباب صبر کردن است

١٠٧

الأملُ والعلمُ بآفاتِ المالِ وهي الإفضاءُ

و حاصل شدن علم بآفات مال و آفتهای مال رسانیدن اوست

إلى المهلكاتِ كالكبرِ والكذبِ والعداوةِ

بسوی چیزهای هلاک کننده ... و دشمنی مسلمانان

وحبِّ الدنيا واقتحامِ الشبهةِ والحاجةِ إلى

و دوستی دنیا که اول و هلاک دیگر درآمدن در شبهه است و دیگر حاجت بسوی

الناسِ والشغلِ عن الطاعةِ بالكسبِ والحفظِ

مردم است و دیگر اعراض از طاعت خدای تعالی است بسبب اشتغال بکسب و تحصیل مال

ودفعِ الحسادِ مع احتمالِ المشاقِ وفوائده

و دور کردن بداندیشان ...

وهو الانفاق على النفس للقيام بالطاعة فيما لابد

و فوائد آن صرف کردن مال است بر خویشتن برای استواری قوت عبادت، در آنچه ضرورت

منه كالمطعم والملبس وما يحتاج اليه في الحج والغزو

ازان و بدون آن مباشرت عبادت دشوار باشد ١٢ ف — و قدر ضرور انچو نان ١٢ ف — و جامه است که بدون قوت ضروری و ستر عورت عبادت دست نمیدهد ١٢ ف — و آنچه چیز است که محتاج میشود بنده بسوی آن ١٢ ف — در ضروریات حج و جهاد ١٢ ف

وعلى الغير فهو صدقة للفقير ومروة للغني

و دیگر صرف کردن مال است باراده نیک بر غیر خود از فقرا و اغنیا و خادمان — و صرف کردن مال را باراده نیک چار قسم است صدقه نام کنند اگر برای فقیر باشد ١٢ ف — و مروت نام کنند اگر صرف برای توانگران باشد

في الضيافة والهدية والاعانة فهي تحصل

در مهمانی — و هدیه و مواسات کردن یعنی نکوئی کردن با برادران مسلمانان ١٢ ف — زیراکه مروت کردن با توانگران حاصل میکند ١٢ ف

الآخرة والسخاء والفتوة وورد في الاخبار

برادری و دوستی را در دین و دنیا — و صفت سخا و جود ١٢ ف — و جوانمردی مے آرد ١٢ ف — وارد شده است در فضیلت مروت



الاخبار ووقاية لدفع الشر فهو ينفي المغيبة

و وقایه نام کنند اگر انفاق بر غیر برائے دفع شر و حفظ آبرو باشد مثلا بشاعر دهد تا هجو او نکند ١٢ ف — دفع میکند غیبت را

والعداوة وورد انها صدقة والاستخدام

و عداوت را که هر دو گناه اند در غایت شناعت چه اگر بکسانی که بوی طمع دارند ندهد زبان بوی دراز کنند و عداوت او در دل آرند ١٢ ف — که وقایت برای دفع شر صدقه است ١٢ ف

لتدبير المعاش فهو يفرغ للعباد وفي نحو المسجد

برائی تدبیر معاش و آنرا استخدام نام کنند ١٢ ف — زیراکه استخدام مر برائے عبادات فراغت میدهد ١٢ ف — و سیوم فائده دینی

والجسر والرباط والحوض والبئر فهو يبقي

و پل و سرائے — و حوض — و چاه — زیراکه این نوع انفاق باقی — آوازه خوبی او را ١٢ ف — ذکر جمیل — میسازد

الذكر ويحصل بركة الدعاء وكل منها عبادة

و حاصل میکند برکت دعا صالحان را و هر واحد از بنا مسجد و رباط و جز آن — عبادت است ١٢ ف

ثم التسخي من ثم يمنع ما يجب شرعا ومروءة ومانع الشرع البخل

پس تسخی آن که منع نه کند چیزی را که واجب است بروی از روی شرع و مانع کننده آنچه شرع بروی واجب کرده بخیل تر باشد از منع کننده واجب مروة
مانند زکوة و صدقه فطر

والسخاوة تفارق الايثار بانه بذل مع الاحتياج

وسخاوت مغایر است از ایثار بانکه ایثار بذل مال ست با وجود احتیاج
خود و سخاوت عبارت است از بذل آنچه زائد بر قدر حاجت بود

وهو افضل فهو من ثلاث خصال يستكمل بها الايمان

و ایثار فاضل تر از سخاوت است زیرا که ایثار از جمله سه خصلت است که کامل میشود بآن ایمان
و اعلی درجات بذل ست

وورد ق ويؤثرون على انفسهم الاية والتبذير يباينه

و وارد است در قرآن مجید در مدح انصار و اختیار میکنند مهاجرین بر ذاتهای خود در اعطار اموال بنی نضیر را و میدهند خانها اگرچه هست ایشان را حاجت بانچه ایثار میمانند
و سخاوت مغایر است از اسراف بتحقیق تبذیر بذل کردن مال است

حيث يجب الامساك وهو حرام فورد ق ان

در جائیکه واجبست را نگاهداشتن و تبذیر حرام است پس وارد در قرآن مجید
و سخاوت عبارت از انفاق در جائیکه واجب باشد در بی دادن شرعا

فهذا الدين



ان المبذرين كانوا اخوان الشياطين لكن

بتحقیق اسراف کنندگان بودند برادران شیطان یعنی هر چند تبذیر حرام است لیکن
اتلاف مال شرارت ایشان است یعنی امثال

البخل افحش والتسخي بانه مع الكراهة والمروة

بخل از تبذیر هم قبیح تر است و سخاوت مغایر است بانکه تسخی بذل کردن مال ست با وجود مکروه داشتن طبیع او را بخلاف سخاوت که بمحبت میباشد

ترك المضايقة بالمحقرات فيختلف باختلاف

ترک کردن کدو کاش است بمحقرات پس مختلف میشود مضائقه باختلاف
مردمان و میقدار آنچه بوی مضائقه کرده چنان کرده میشود و بکسی که بخیلی باوی باشد

الاشخاص كالغني والفقير والقريب والاجنبي

مانند غنی و فقیر و قریب بیگانه

والجار والاهل والضيف والميت فما يستقبح

و همسایه و اهل و مهمان و مرده پس چیزیکه قبیح میشود

112

فی احدها لا یستقبح فی الآخر والاولی التوسط

در یکے از ینہا قبیح نے شود در دیگر واولی در انفاق میانہ روی کردن است

فورد ق ولا تجعل یدک مغلولة الی عنقک و

پس وارد شدہ است و مگردان دست خود را بستہ بگردن خود کہ کشادن وی قادر نباشی و

در قرآن مجید امر بتوسط
واعتدال در انفاق
چنانچہ فرمودہ ۱۲ ف

لا تبسطها کل البسط وحق العطاء ان یعجل

مکشا دست را بہمہ کشادن وحق دادن زکوٰة وصدقہ فطر وجز آن از آنچہ واجب

باشد آنست کہ تعجیل کند در دادن آن
۱۲ ف

قبل الوجوب مبادرة فی الایتمار واسرارا

پیش از آنکہ واجب شود بجہت شتابی کردن در امتثال امر الٰہی وبجہت خوش کردن

للمؤمن وتحامیا عن طروق الآفات ویعین له

مسلمانان وبجہت احتراز کردن از حدوث آفتہائی دنیاوی واز ادب عطا آن است کہ معین

113

یعین له وقتا فاضلا کشهر رمضان وذی الحجة

وقتے را کہ فاضل باشد مانند ماہ رمضان وماہ ذی الحجہ

ویسر ان خاف الریاء فورد ح ان العبد لیعمل

واگر بترسد از ریا کہ صدقہ مخفی از ریا دور تر است ۱۲ بتحقیق بندہ عمل میکند

سرا فیکتب سرا وان اظهر نقل الی العلانیة فان

پوشیدہ پس نوشتہ میشود آنرا واگر اظہار کند کتابتہ نقل کردہ میشود آنرا پس اگر

ودلالہ ۱۲ ف از صحیفہ پوشیدہ
بسوی صحیفہ آشکارا
کہ جزا کمتر دارد ۱۲ ف

تحدث به نقل الی الریاء وکانوا یبالغون فیه

بگوید آن عمل را بمردم نقل کردہ میشود بسوی ریا وبودند سلف کہ مبالغہ میکردند

کہ من چنین کردہ ام ۱۲ ف
در اخفار صدقہ ۱۲ ف

بحیث لا یعرفه القابض ویظهر ان سئل فی ملاء

معتقدًا عنده أو أمته وقصدًا للترغيب فوردق

در حالتیکه نگهدارنده باشد ویز بر ملا باطن خود را بقدر امکان از ریا ۱۲ ف — بهر اگر ایمن باشد از ریا ۱۲ — و قصد کند ترغیب مردم را باقتدار خود ۱۲ ف — زیراکه وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ ف

إن تبدوا الصدقت فنعمّا هي ق وأنفقوا مما

اگر آشکارا کنید صدقهاے خود را پس نیکو چیزی ست این — و انفاق کردند از آنچه بوقت دادن ۱۲ ف

رزقناهم سرًا وعلانية ولم يستر القابض تحاميًا

ما داده بودیم ایشان را پوشیده و آشکارا — و اخفا نکند آنرا قبض کننده از جهة نگاه داشتن ۱۲ ف

عن الهتك فيجتنب المن والأذى فوردق لا تبطلوا

از دریدن پرده درویش — و از آداب عطا آنست که اجتناب کند — که گاہے در حضور مردم بدادن و باظهار آن فقیر متاذی میگردد ۱۲ ف — عطا کننده از منت نهادن بر درویشان و رنج رسانیدن بایشان ۱۲ ف — باطل و تباه مکنید ۱۲ ف

صدقاتكم بالمن والأذى وهما الذكر بالقلب

صدقهاے خود را بمنت نهادن و رنج — و من و اذی ذکر کردن صدقه است — رسانیدن بدیشان از قول و فعل ۱۲ ف



بالقلب والإظهار باللسان أو الاستخدام والتقريع

بدل — و اظهار کردن آن بزبان — و نزد بعضے خدمت خواستن و سرزنش — و آن اذی است ۱۲ — بعطا من است ۱۲ ف

بالفقراء أو التكبر بالعطاء والتشنيع بالقول

بفقرا اذی ست و نزد بعضے من آنکه تکبر میکند بر درویش و اذی آنکه توبیخ کند درویش را ۱۲ ف

والأقرب المنّ أن يراه محسنًا ويعرف بقوة

و قریب تر این اقوال که من آن ست که بینند و اعتقاد کند و شناخته میشود این اعتقاد — معطی خود را احسان کننده بر فقیر — بصواب آن ست ۱۲ ف

استبعاد جناية القابض بعد العطاء والمحسن

بعید داشتن و تعجب کردن ۱۲ ف — گناه درویش را — بعد از گرفتن عطا — بعد از ان در تحلیل

هو القابض لا يصاله إلى الثواب والإنجاء عن

بیان قبض کننده صدقه است بجهة رسانیدن او معطی را بسوی ثواب و نجات دادن و خلاص کردن وے را ۱۲ ف

العقاب وكونه تابعا لعطية تعالى فيه فورد انها

عقاب الٰہی بجہتہ بودن آن درویش نائب از وی تعالی پس وارد شدہ است بتحقیق

در بیہقی و دارقطنی صدقہ از حدیث ابن عباس ۱۲ ف

تقع اولا بيده تعالى وكونها حقا له تعالى احال

واقع می شود اول در دست لطیف وی بجہتہ بودن صدقہ وے تعالی کہ حوالہ کردہ است

عليه للفقير انجاز لما وعده من الرزق و

بر آن فقیر را از جہتہ ایفا کردن چیزے را کہ وعدہ کردہ است فقیر را از رسانیدن رزق

الأذى لتعيير والتوبيخ والقول السيّئ و

عیب کردن و سرزنش نمودن و حرف ناسزا گفتن

القطوب وهتك الستر والاستخفاف والسبّ

ترش روی کردن و دریدن پردہ او باظہار صدقہ بقولہ والاستخفاف

و او را در میان مردمان رسوا کردن ۱۲ ف بعضہ ۱۲ ع



والسبب استكبار العطاء والتكبر على القابض

یکے بسیار دانستن عطاء خود را و دیگر بزرگ دانستن خود را بر قبض کنندہ

الناشيان من الجهل باستقبال رضاه على خسيس

و این ہر دو چیز ناشی اند از دو مقدمہ از نادانستن او بزرگی خوشنودی وی تعالی را بر مال حقیر

فان ونسيان فضل الفقير والمراد عدم كونه

و بر عطا کنندہ و بر درویش ناشی اند فراموش و مراد ببطلان صدقہ در کریمہ

ولا تبطلوا صدقاتكم ۱۲ ف

ذلك العطاء صدقة لا الإبطال فهو ممتنع

زیرکہ ابطال حقیقی ممتنع ست ۱۲ ف

ويستصغر العطاء ليعظم عنده تعالى وهو يذكر

وحق عطاء آن است کہ سبک و حقیر پندارد صدقہ را تا بزرگ شود آن صدقہ نزد وے تعالی

و سبک پنداشتن عطاء حاصل میشود بدو چیزے کہ یاد کردن ۱۲ ف

التوفيق للثواب في يودي مستخفيا منه تعالى للتخجل

توفیق وی تعالے کہ و ثواب وحق عطار آن ست کہ شرمناک باشد از وی تعالی و

اسباب این عطیہ جمع قسم مہیا کردہ و این مال از کجا بوے رسیدہ ادا بکند صدقہ را در حالیکہ ۱۲ ف خجل بود از جہۃ تخجل ۱۲ ف

الحامل على الحفظ اجود المال وابعد من الشبهة

کہ باعث شد او را بر نگہداشتن یعنے ادا کند بخیالت و دور ترین آن از شبہہ

فورد ق انفقوا من طيبت ما كسبتم وحث

پس وارد شدہ است اے گروہ از پاکیزہ ہائے آنچہ کسب میکنید ببضاعت و تجارت

در قرآن مجید ۱۲ ف مومنان بدہید در راہ خدائے تعالے ۱۲ ف

تنفقوا مما تحبون ولانه تعالى ياخذها فورد ق

صدقہ دہید از آنچہ دوست دارید یا جود و اطیب اموال صدقہ دہید بجہۃ آنکہ وی تعالی میگیرد صدقہ را ۱۲ ف

ياخذ الصدقات فلا يبخل فيما فورد ق ويجعلون لله

بتحقیق خدا تعالی خود میگیرد صدقات را و میکردانند کفار برای خدائے تعالی چیزیرا کہ ۱۲ ف

آنچہ سزاوار خدا نیست باشد بدان صدقہ بدہد کہ خداوند تعالی پاک ست جز پاک نمی ستاند ۱۲ ف



ما يكرهون لمن يكثر عطاءه الاخر يكون متقيا

آنچہ مکروہ میدارند آن را ادا کنند صدقہ را و بدہد مرکسی را کہ زیادہ کند بسبب بودن درویش پارسا و پرہیزگار ۱۲ ف

وعليما فورد ق وتعاونوا على البر والتقوى

و بسبب بودن درویش از اہل علم ۱۲ ف زیرا کہ وارد شدہ است در قرآن مجید ۱۲ ف یاری کنید یکدیگر را ۱۲ ف ہر نیکوئی کہ متابعت امر ست یا پیروی سنت ۱۲ ف و پرہیزگاری

وصادقا يرى النعم منه تعالى وساتر الحاجة

و بودن او راست و درست در تقوی و علم خود کہ ۱۲ ف ببیند ہر نعمت کہ بدو برسد ۱۲ ف از وے تعالی نظر بواسطہ نکند ۱۲ ف و بودن درویش اخفا کنندہ حاجت خود را کہ ہیچ وجہ اظہار اندوہ خود ننماید ۱۲ ف

فورد ق يحسبهم الجاهل اغنياء من التعفف

پس وارد شدہ است در قرآن مجید ۱۲ ف می پندارد مرد نادان و بے خبر از حال ایشان کہ ایشان ۱۲ ف توانگرانند بسبب باز استادن ایشان از سوال و استغنا از خلق ۱۲ ف

ومعيلا ومريضا فورد ق للفقراء الذين

و بودن درویش عیالمند پس وارد شدہ است در قرآن مجید ۱۲ این صدقہ و نفقہ برائے درویشان ست آن درویشان ۱۲ ف

120

أُحْصِرُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللهِ وَذَا رَحِمٍ فَجَاءَ حٌ اِنَّ الصِّلَةَ

کہ باز داشتہ شدہ اند در راہ خدائی تعالی کہ طاعت وجہاد است بتحقیق پیوند کردن

بِبِلَادِهِمْ أَحَبُّ اِلَيَّ مِنَ التَّصَدُّقِ بِعِشْرِيْنَ اِلَى الْاَجْنَبِيِّ

بیک درہم دوست داشتہ شدہ است بسوی من از تصدق کردن بہ بیست درہم برائے بیگانہ

وَالْاَوْلٰى طَلَبُ الْجَامِعِ اِيَّاهَا اَوْ اَكْثَرَهَا وَيَتَصَدَّقُ

واولی آنست کہ طلب کند برائی صدقہ یا جامع اکثر اینہا وتصدق کند

كُلَّ يَوْمٍ وَلَا يَرُدُّ سَائِلًا فَيَسْكُتُ اِنْ لَمْ يَقْدِرْ وَهُوَ

ور دنکند سوال کنندہ را پس سکوت کند وچیزے نگوید اگر قدرت نیابد کہ چیزے

الْمَاْثُوْرُ اِلَّا بِلُطْفٍ فَوُدِّدَ قَوْلٌ مَعْرُوْفٌ

مگر بنرمی یعنی اگر ضرورت شود بجواب سائل پس جواب دہد اورا بنرمی وبخوب نیکو وعدہ جمیل

121

مَعْرُوْفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا اَذًى

ودرگذشتن از درشتی بہتر است ازان صدقہ کہ از پی او درآید آزارگی

وَلَا يَنْهَرُهُمْ فَاُوْعِدَ فِيْهِ الْعَذَابُ فِي النَّارِ الْفَاحِمِ

وزجر نکند درویش را زیرا کہ وعدہ دادہ شدہ است در زجر درویش عذاب کردن در دوزخ

وَيَغْتَنِمُ السُّؤَالَ وَيُسِيْءُ الظَّنَّ بِنَفْسِهِ عِنْدَ

وغنیمت داند سوال فقیر را وگمان بد کند بذات خود نزد

فَقْدِهِ وَلَا يَتَوَقَّعُ جَزَاءً وَشُكْرًا وَثَنَاءً وَيُكَافِئُ

نیافتن او وامید نکند از درویش دعا وشکر وسپاس را ومکافات کند سائل را

مِثْلَهُ اِنْ دَعَا اَوْ اَثْنٰى عَلَيْهِ فَيَجْعَلُهَا لِوَالِدَيْهِ

اگر دعا کند درویش اگر ستاید این را دیگر داند ثواب صدقہ را برائے پدر ومادر خود

الماضيين فالكل مأثور ويقدم نفقة النفس والعيال

گذشته اند پس همه آنچه مذکور شد و از حق عطا آن ست که مقدم کند بر تصدق نفقهٔ ذات خود و عیال

فهو فرض ويباكر بالصدقة ليبادر بها البلاء و

زیرا که نفقهٔ نفس و عیال فرض ست و بامداد کند بعطا آن ست که اول روز بدهد تا شتابی کند بآن صدقه بلا را

يغتنم على من رق له القلب فهو علامة صدقه

و غنیمت شمارد دادن که نرم شود برائے او دل پس رقت قلب نشانهٔ صدق

السائل ولا يحتقر ما عنده ويحصل أنواعها

سوال کننده است و حقیر نشمارد چیزی را که نزد او ست و اجتهاد کند در تحصیل انواع

كارشاد الضال وقربان المرأة للتعفف والعدل

مانند راه نمودن گمراه و مانند جماع کردن با زن خود بقصد باز داشتن خود از زنا



والعدل والحمل على الدابة وطيب الكلام والخطوة

و بر داشتن کسی را بر سواری و نرم گوئی و گام زدن

إلى الصلوة والإنفاق على العيال والتبسم في

بسوی نماز و نفقه کردن بر عیال و تبسم کردن در

وجه أخيه وإطراق الفحل وإعارة الدلو

روی برادر خود و عاریت دادن نر و عاریت دادن دولاب

والنفع بعلم وغرس وزرع ونهر وبئر ومصحف

و نفع رسانیدن بعلم و نهال میوه و زراعت کردن و نهر و چاه کندن و مصحف نوشتن

ومسجد وتخليف ولي يستغفر له وأفضلها في الصحة

و مسجد بنا نمودن و خلیفه گذاشتن ولی تا استغفار کند برائے وے در حالت صحت وی

والمحتاج فدرهم منه مثل سبعين والقرض افضل منها

و افضل صدقه مر... پس یک درهم دادن بجای هفتاد درهم است و قرض دادن افضل است
محتاج راست که خود از محتاج ۱۲ ف از غیر محتاج ف از صدقه

فهو بثمانية عشر لوقوعه في كف المحتاج ولا يندر

زیرا که ثواب قرض هژده درجه است بجهة دفع واقع در دست محتاج و نادر نیست

فلعله لا يفي ونهي عنه الباب الثالث في

زیرا که شاید وفا نکند بهذره و نهی کرده شده است باب سیوم از کتاب عین العلم در

الصوم وكسر الشهوة بسم الله الرحمن الرحيم

بیان روزه داشتن و شکستن خواهش نفسانی که مقصود بالذات است بنام خدا بخشنده مهربان
و صوم و صیام در لغت بمعنی امساک است و در شرع باز داشتن نفس است از طعام و شراب و جماع ۱۲ ف

وورد الصوم لي وانا اجزي به اي جزاءه لقائي

وارد است روزه برای من است و من جزا میدهم بآن یعنی جزای صوم دیدار من است

ملا علي قاري



لقائي ومعرفتي وانما خص بالاضافة لانه خلق

و یا شناخت من است و جز این نیست که تخصیص کرده شده زیرا که تحقیق صوم خصلت

صمدي او عمل سري او قهر النفس و

الهی است که ترک شراب و طعام است ۱۲ ف یا صوم عمل پوشیده است که مطلع نمیشود بر وی هیچ کس غیر وی تعالی ۱۲ ف یا بجهة آنکه صوم مغلوب کننده نفس

الشيطان الذي هو اصل المعاملة والدني

شیطان است که مغلوب کردن آنها اصل است در معامله بندگی و خواجگی وادنی

رتبته الكف عن الشهوتين وهو مناط الجواز

در مرتبه صوم باز داشتن است خود را از خواهش شکم و شرمگاه و فقط و این مرتبه جواز روزه است که

ثم كف الجوارح عن الاثم وهو مناط القبول

پس مرتبه دوم بالا تر از آن باز داشتن اعضا از گناه و اقتصار در بین باز داشتن جوارح از گوش و چشم و جز آن ۱۲ ف بکردن بر کف شهوتین از ناشایستگی ۱۲ ف

مولانا محمد الحسن مفتی

فَوَرَدْ خَمْسٌ يُفَطِّرْنَ الصَّوْمَ الْكِذْبُ وَالْغِيبَةُ

زیراکہ آمدہ است پنج چیزست کہ میشکنند روزہ را دروغ گوئی و غیبت

وَالنَّمِيمَةُ وَالْيَمِينُ الْكَاذِبَةُ وَالنَّظَرُ بِشَهْوَةٍ ح

و سخن چینی و سوگند دروغ و نظر کردن بجانب غیر مشروع بشہوۃ

كَمْ مِنْ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ إِلَّا الْجُوعُ وَالْعَطَشُ وَهُوَ

یعنے بسا روزہ دار کہ نیست مر او را حاصل از روزہ مگر گرسنگی و تشنگی

الْمُفْطِرُ بِالْحَرَامِ وَقِيلَ الْمُرْتَكِبُ لِلْإِثْمِ ثُمَّ كَفُّ النَّفْسِ

افطار کنندہ است بحرام و نزد بعضے ارتکاب کنندہ گناہ است پس تر مرتبہ اعلے باز داشتن

عَمَّا سِوَاهُ تَعَالَى وَهُوَ لِلْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَحَقٌّ أَنْ

و از ہر چیز کہ ما دون حق است و این مرتبہ مخصوص برای انبیاء و اولیاست و حق روزہ بر روزہ



أَنْ يَخَافَ الرَّدَّ وَيَرْجُو الْقَبُولَ وَيَقُولُ لِمَنْ قَاتَلَ

کہ بترسد از روزہ خود و امید دارد از قبول و از حق صوم آن است کہ بگوید مر کسے را

أَوْ شَاتَمَ إِنِّي صَائِمٌ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَلَا يُسْأَلُ عَنْهُ

یا دشنام دہد او را کہ من روزہ دارم پس این مذکور ماثور است و سوال کردہ نشود

لِأَنَّ الْمَسْئُولَ إِنْ أَقَرَّ أَظْهَرَ وَإِنْ أَنْكَرَ كَذَبَ وَإِنْ

زیراکہ اگر جواب آن اقرار کند کہ روزہ دارم ظاہر کرد و اگر انکار کند دروغ گفت و اگر

سَكَتَ اسْتَحْقَرَ وَإِنِ احْتَالَ لِلْمُدَافَعَةِ تَعِبَ

سکوت کند حقیر شمرد سوال و اگر حیلہ کند برای دفع کند برائی دفع محذوری کہ از

وَلَا يُكْثِرُ الْأَكْلَ تَحَامِيًا عَنِ الْكَسَلِ فِي التَّهَجُّدِ

از جہت احتراز کردن از کاہلی در نماز تہجد

وبطلان سره وهو قهر النفس وطريقه معرفة فوائد

واز جمله احتراز کردن از بطلان فائده حکمت روزه ۱۲ ف وآن مغلوب کردن نفس است وطریق وروش کم خوردن اول شناختن فائدهاست

الجوع وهي صفاء القلب فورد من اجاع بطنه

گرسنگی وفائده های اول روشنی دل از تیرگیهای سیری وغفلت ۱۲ ف کسیکه گرسنه دارد شکم خود را

عظمت فكرته وفطن قلبه ورقته فورد من

بزرگ وبسیار شود فکر او وزیرک شود دل در آثار قدرت الهی ۱۲ ف بادراک علوم سماوی ۱۲ ف

شبع ونام قسي قلبه والاستلذاذ بالطاعة و

سیر خورد وخواب کند سیاه وفائده سیوم لذت گرفتن است بطاعة

الانكسار فالبطر سبب المعصية والغفلة

وچهارم از فوائد گرسنگی پس تکبر سبب گناه غفلت است از جناب ربحانی

شکستگی وعاجزی بطن است ۱۲ ف سیری بخیزد ۱۲ ف



والغفلة وذكر عطش العرصات وجوع الجحيم

وپنجم از فوائد گرسنگی یاد کردن تشنگی روز قیامت است ویاد کردن گرسنگی اهل دوزخ است ۱۲ ف

كسر شهوة الفرج فاستيلاءها بالشبع ودفع النوم

ششم از فوائد گرسنگی شکستن خواهش فرج زیرا که غلبه شهوت بسبب سیری است پس کسر آن جز گرسنگی زیر دست نشود ۱۲ ف وهفتم از فوائد گرسنگی دور شدن غلبه خواب است ۱۲ ف مقصود بالذات است که بگرسنگی بود ۱۲ ف

فهو يكل الطبع ويضيع العمر ويفوت القيام كثيرا

پس غلبه خواب کند وضائع میکند عمر را وخواب از دست میدهد نماز شب را وهشتم میکند طبیعت را از معرفت الهی ۱۲ ف از فوائد گرسنگی آسانی ۱۲ ف

المواظبة على الطاعة لخفة البدن في الفراغ عن

مواظبت است بر عبادة مولی تعالی بجهة سبکی بدن وطبیعت ونهم از فوائد گرسنگی فراغ خاطر است از ۱۲ ف

الاهتمام بالتحصيل والاعداد والاكل والفراغ

از پرداختن تحصیل اسباب طعام وآمادگی پختن وخریدن وخوردن وفارغ شدن از

١٣٠

ودفع الأمراض الشاغلة عنها فورح المعدة بيت

ودوم از فوائد صحت بدن ودور شدن بیماریهاست که باز میدارد از طاعت وعبادت ۱۲ ف — زیرا که معده خانه ... آدمی ... است در حدیث ابی هریره رضی ۱۲ ف

كل داء وخفة المؤنة والاكتفاء بالقليل

هر بیماریست ویازدهم از فوائد گرسنگی سبکی وکم باری ... ودوازدهم گرسنگی بسندگی کردن

فطلب الزيادة يورث المذلة ويحصل الحرام

پس طلب کردن زیادتی مال پیدا مے آرد خواریها و حاصل مے کند مال حرام

والشبهة والامكان الايثار بالفاضل ليكون

ومال شبهه را وسیزدهم از فوائد گرسنگی قدرت یافتن است بر صرف کردن ...

في ظله يوم القيمة ثم التقليل بالتدريج الى ما

آن صدقه روز قیامت باهستگی تا بدرجه

١٣١

ما يحصل به القوام وان لم يطق فالاكل بعد صدق

که حاصل شود بسبب آن قوام بدن واگر طاقت نداشته باشد پس باید که بخورد بعد از ثابت شدن ...

الشهوة ويعرف بان لا ينتظر الادام او لا يقع الذباب

رغبت طعام وشناخته میشود باینکه اگر نان تنها بدست آید ... وعلامت دوم برای اشتهای صادق ۱۲ آن است که ننشیند مگس ۱۲ ف

على البزاق في الترك مع بقائها والاصوب الاكتفاء بما

بر آنچه مے آید از دہن وگذاردن طعام را باوجودے که اشتہا باقی باشد وگرسنه بود ۱۲ ف وقریب تر بصواب آنست ۱۲ ف که اکتفا کند از طعام ۱۲ ف

يقوى على العبادة فهو المأثور وهو يختلف بحسب

بچیزی که قوت دهد بر عبادت آلهی پس همین است ماثور از بسیاری سلف ۱۲ ف واین اکتفا مذکور بحسب اختلاف ... مختلف مے شود ۱۲ ف

الاحوال اما الوقت فكانوا يطوون يومين فصاعدا الى خمس

اما وقت خوردن طعام پس بود بعضے از سلف که میگذرانیدند دو روز وبعضے زیاده از دو روز تا پنجاه روز ...

مولانا مفتی محمد حسن ... — ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد حسن رحمه الله — رشیدی

والاقتصاد وهو الاكلة فى اليوم والليلة وهو الوسط

ومیانہ روی درین باب آن یکمرتبہ خوردن ست در روز و شب وچوں دو بار خورد اسراف است

المروى عنه عليه الصلوة والسلام فورد

مروی ست از آنحضرت کہ بران نازل باد صلوۃ و سلام آمدہ است از عائشہ

ان اكلتين فى يوم من السرف واحب التحرى

بتحقیق دو مرتبہ خوردن در روزے از اسراف است وچون یکبار خورد دوستر آن است کہ وقت سحر خورد

بها ليتهجد على فراغ المعدة ويتقوى على الصوم

تا تہجد کند بر فراغ معدہ وصافی دل و قوت گیرد بر روزہ آیندہ

وهو المروى وان منع الحضور يفطر بنصف

واگر منع کند گرسنگی حضور قلب را در تہجد وسبب گرسنگی التفات بطعام بود ۱۲ ف



بنصف ويتسحر بآخر استعانة على الطاعتين فالجوع

وسحر کند یعنی نیمہ آخر را از جہت حصول قوت بہر دو طاعت پس گرسنگی وقت سحر خورد ۱۲ ف

الشاغل عنه تعالى مذموم واما الجنس فالاعلى

کہ باز دارد از حضور وے تعالی مذموم ست واما جنس طعام پس قسم اعلی

من الخبز البر المنخول ثم الشعير المنخول و

از نان آن از آرد گندم بیختہ شدہ است و پستر قسم دوم از نان آرد جو بیختہ شدہ و

البر الغير المنخول ثم الشعير الغير المنخول

آرد گندم نابیختہ است پستر قسم ادنی آرد جو نابیختہ است و این طعام

ومن الادام اللحم والحلواء ثم الدهن ثم

وقسم اعلی از نان خورش گوشت است

المِلحُ والخلُّ والمحمودُ اوسطُ فالطرفانِ شاغلانِ

نمک و سرکه است و بهتر از نان خورش پس هر دو طرف مشغول کننده اند
که شهوت نفس را دفع میکنند و لهذا نزد خواص محبوب و مرغوبست ۱۲ ف — قسم میانه است ۱۲ ف — که قسم اعلے و ادنی ست ۱۲ ف — بنده را از عبادات ۱۲ ف

فوردَ في الذين اذا انفقوا لم يسرفوا ولم يقتروا

پس وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ ف — بندگان خدا که چون نفقه کردند اسراف نمودند ۱۲ ف — و تنگ هم نگرفتند و تجاوز از حد نکردند ۱۲ ف

وكانَ بين ذلك قواما خيرُ الامورِ اوسطها

و بود ایشان را استادنی میانه اسراف و اقتار ۱۲ ف — و بهترین کارها اوسطهای است چه وے افراط و تفریط نیست ۱۲ ف

والاولى ان لا يواظب عليه ويترك المشتهى قطعا

و اولی آن است که مواظبت نکند بر خوردن نان خورش و همیشه نخورد آنرا بلکه گاهے نان خشک و گاهے بنان خورش تا طبیعت بلذت دنیاوی خو پذیر نشود ۱۲ ف — و ترک کند آن چیزی که خواهش کرده نفس باشد از جهة قطع کردن ۱۲ ف

للاذن بالدنيا وورد اذهبتم طيباتكم في حيوتكم

الفت دنیا را — و آمده است در قرآن مجید برده اید و خورده اید شما لذتهای و خواهشهای خود را در زندگانی ۱۲ ف — فی توبیخ الکفار ۱۲



حيوتكم الدنيا ح شرار امتي الذين غذوا بالنعيم

در حدیث بدترین است من آن کسانند که غذا داده شده اند بنعمتهای گوناگون ۱۲ ف

ونبت عليه اجسامهم وانما همتهم انواع الطعام

و روئیده است برین نعمت بدنهاے ایشان و نیست کوشش ایشان مگر انواع خوردنی

واللباس ولا يجمع بين الشهوتين قضاء ولا

و پوشیدنی و جمع نکند میان شهوة شکم و شهوت فرج بجهة ادا ر شهوة نفس

بين الشبع والنوم فهما غفلتان فورد ح

میان سیری و خواب که سیر زیرا که اجتماع دو شهوت اجتماع دو غفلت است

اذيبوا طعامكم بالصلوة والذكر ولا تناموا

گداخته بکنید طعام خود را و هضم کنید او را بنماز و ذکر تلاوت و خواب مکنید

عليه فتقسوا قلوبكم ويكتفى بالتمر تحرزا عن التفكر

بر سیری پس سیاه شود دلهای شما واکتفی کند بخرما جهة احتراز کند از تفکر که

ويولم النفس في ابتداء الرياضة فكان عليه

دردناک کند نفس را در ابتدا ریاضت خود تا رفته رفته پس بود آنحضرت

الصلوة والسلام يحب العسل وعمر رضي الله عنه

صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم که دوست میداشت شهد را و عمر رضی اللہ تعالی عنه

يجتنبه ويأمر ابنه بأكل الخبز يوما مع اللحم

اجتناب میکرد از وی و میفرمود پسر خود را بخوردن نان یک روز با گوشت

ثم اللبن ثم الدهن ثم الزيت ثم الملح ثم وحده

پستر روز دوم در روز سیوم نان با روغن در روز چهارم نان با زیت در روز پنجم نان با نمک روز ششم نان تنها



وحده ولا يأكل في الخلاء ما يترك في الملاء ولا

نخورد در خلوت چیزے که ترک کند آنرا در حضور مردم و قصد

يريد أن يعرف بالتقليل فهو أفحش من

نکند که مشهور شود در مردم بکم خوری پس این خوردن بدتر است از

الإكثار ويؤخر السحور ويعجل الإفطار

بسیار خوردن و از آداب روزه سحور خوردن و شتابی کند در افطار کردن

ويبتدئ بالتمر أو الماء ويفطر صائما فأكل

و ابتدا کند در افطار بخرما یا بآب و افطار کناند روزه دار را که همه

ما تور ويستعد في شعبان بالتوبة ورد المظالم

و مستعد شود در ماه شعبان برائے آمدن ماه رمضان بتوبه کردن و رد کردن حقوق

وترك الشواغل ويخص رمضان بالصدقة والتلاوة

وترک کردن شغلهائے و مخصوص کند ماه رمضان را بتصدق کردن و خواندن قرآن مجید

والاعتكاف لاسيما العشر الأواخر فهو عليه

واعتکاف خصوصا اعتکاف کند در عشرهٔ اخیرهٔ ماه رمضان زیرا که آنحضرت

الصلوة والسلام واظب عليه وأمرنا بالتماس

صلی الله علیه وآله وسلم مواظبت کرده بر وے وامر کرد ما را بجستن

ليلة القدر فيها ويراعي سائر الأيام الفاضلة

شب قدر در عشرهٔ اخیرهٔ رمضان و محافظت کند برای جمیع روزهائے بزرگ را که در

كالأشهر الحرم لاسيما عرفة وعاشوراء والعشرين

مانند ماههائے حرام ست فتأمل دران خصوصا آن ماههای و روز عاشوراء و هر دو



والعشرين وشعبان والأيام البيض والجمعة

و مانند شعبان وایام بیض را و روز جمعه را

والخميس والاثنين ويفطر في آخر شعبان

و روز پنجشنبه و روز دوشنبه را وافطار کند در نصف آخر شعبان

استعانة على صوم رمضان وورد إذا كان

بجهت استعانت وقوت بر روزه ماه رمضان و وارد شده است چون باشد

النصف من شعبان فلا صوم حتى رمضان

نصف ماه شعبان پس نیست روزه تا ماه رمضان و

ثم السر فيما ورد أفضل الصيام صوم أخي

مبتدا فاضلتر من روزها روزهٔ برادر من

ملا علی قاری رحمه الله

داود وشدة انكسار النفس بنقض العادة بخلاف

داود علیه السلام سختی شکستن نفس است بشکستن عادت بخلاف

صوم الدهر قيل يجتهد ان يصوم نصف السنة

روزه تمام سال بعضے گفته اند کوشش کند سالک که روزه دارد نصف سال

او ثلثها مع رعاية الايام الفاضلة وقيل لا

یا سیوم حصه آنرا با محافظت کردن ایام فاضله که در ضمن نصف سال و بعضے گفته

يفطر الا اربعة ايام متواليات اعتبارا

افطار نکند مگر چهار روز پے در پے

بايام النحر والتشريق والاصل العمل بحسب

بایام نحر و تشریق که چهار روزه است و اصل در باب صوم و افطار

احسن سلمه مولانا مفتی محمد



بحسب صلاح الباطن فكان عليه الصلوة والسلام

وبود آنحضرت صلے الله علیه وآله وسلم

يصوم حتى يقال لا يفطر وكذا يفطر حتى يقال

که روزه میداشت تا آنکه گفته میشد که گاهے افطار نخواهد کرد و گاهی افطار میکرد

لا يصوم ويقوم حتى يقال لا ينام وينام حتى يقال

که روزه نخواهد داشت و نماز میگذارد در شب تا آنکه گفته میشد که نخواهد خسپید و خواب میکرد که گاهے

لا يقوم الباب الرابع في السفر و

اصلا نماز نخواهد کرد باب چهارم در بیان سفر کردن دینی

الحج والغزو بسم الله الرحمن الرحيم

در بیان حج گذاردن و جهاد کردن بنام خدای بخشنده مهربان

احسن سلمه مولانا مفتی محمد

مولانا مفتی محمد حسن

السفر امّا دينيّ وهو على قصد التعلّم فورد ح من

وسفر کردن مرد یا متعلق بامور دین است قرآن مجید قسم است یکے آنکه زیراکه وارد شده است

خرج من بيته في طلب العلم فهو في سبيل الله

بیرون آید از خانه خود برائے طلب علم پس وے در راه خدای تعالی است

حتّى يرجع والتجارب لاصلاح الاخلاق فهو

تا هنگامیکه باز آید و دیگر سفر دینی کردن برای اصلاح اخلاق خود مر خود را و

مهمّ والسفر يسفر عنها للبعد عن المألوف و

از مهمات دین است و سفر ظاهر مے کند از اخلاق بسبب دوری او از چیزها ئیکه بوی الفت

التفكّر في لطائف افعاله تعالى وعظيم صفاته

و دیگر سفر برائے ملاحظه کردن عجائب قدرت و صنع وی تعالی و صفات بزرگ وی بود



صفاته والحجّ فورد ق ولله على الناس حجّ البيت

پس وارد شده است در قرآن مجید و مر خدا راست بر مردمان قصد خانه کعبه

الآية ح من حجّ البيت فلم يرفث ولم يفسق خرج

کسیکه حج بکند خانه کعبه را و جماع نه کند در حالت احرام و بیفرمانی نکند برون آید

من الذنوب كيوم ولدته امّه والجهاد فورد ح

از گناهان مانند روزیکه زائیده او را مادرش و دیگر سفر جهاد پس وارد شده است

غدوة في سبيل الله او روحة خير من الدنيا وما

بامداد رفتن در راه خدای تعالی یا شبانگه بهتر است از دنیا و چیزیکه

فيها وزيارة المدينة وبيت المقدس فورد ح

در دنیاست دیگر سفر بر قصد زیارت مدینه و دیگر سفر بر قصد زیارت بیت المقدس

لَا يُشَدُّ الرِّحَالُ إِلَّا إِلَى ثَلٰثَةِ مَسَاجِدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَسْجِدِي هٰذَا وَالْمَسْجِدِ

بستہ نشود پالان یعنے اختیار کردہ نشود سفر بسوئی مساجد ۱۲ ف مگر بسوئی سہ مسجد کہ این ست یا بسوئی مسجد الحرام کہ نام کعبہ ست

الْأَقْصٰى وَمُلَاقَاتُ الْكُبَرَاءِ لِلْاِسْتِفَادَةِ

یا بسوئی مسجد اقصے کہ اورا بیت المقدس خوانند ۱۲ ف و دیگر سفر برائے قصد ملاقات و زیارت کردن علماء دین

مِنْ مُشَاهَدَةِ الْأَحْوَالِ فَلِسَانُ الْحَالِ أَفْصَحُ

از ملاحظہ احوال و اخلاق زیراکہ زبان حال فصیح تر ست از

زِيَارَةُ قُبُورِهِمْ وَالْفِرَارُ عَمَّا يُشَوِّشُ الْعِبَادَةَ كَالْجَلَاءِ

و دیگر سفر برائی سفر زیارت قبور بزرگان از علماء و مشائخ و شہداست و قسم دیگر سفر کردن بر قصد گریختن از موانع

وَلِلْمَالِ وَإِمَّا دُنْيَوِيٌّ كَالْفِرَارِ مِنَ الْفِتْنَةِ

و مال و یا سفر مطلق بامور دنیاست مانند گریختن از فتنہ



مِنَ الْفِتْنَةِ وَالْقَحْطِ وَالْخُرُوجِ فِيهِ أَوْ عَنِ الطَّاعُونِ

از فتنہ دنیوی و گرانی نرخ و گناہ نیست دریں مگر گریختن از جائے کہ مرگ و با باشد

فَهُوَ مَنْهِيٌّ عَنْهُ أَوْ طَلَبُ الْمَاءِ وَنَحْوِهِ فَيَنْوِي فِيهِ

و برآمدن از انجا ممنوع است یا سفر دنیوی بقصد طلب مال بود و تجارت و کسب ۱۲ ف و مانند آن برائی پس نیت کند دریں سفر امور خیر را نکاح و جز آن از حاجات ۱۲

نَحْوَ التَّعَفُّفِ مِنَ السُّؤَالِ وَالتَّعَطُّفِ عَلَى الْعِيَالِ

مانند باز داشتن خود را از سوال و چیزے حاصل یا نیت مہربانی بر عیال یعنے اگر کند بکسب کہ قوت او باشد و از خلق بے نیاز گردد ۱۲ ف

لِيَصِيرَ عِبَادَةً ثُمَّ إِنْ كَانَ وَاجِبًا كَالْحَجِّ وَطَلَبِ الْعِلْمِ

تا کہ بگردد این سفر برائے او عبادت ۱۲ پس اگر مقصود از سفر امر واجب بود ۱۲ ف مانند حج نا کردہ و طلب علم

فَيَتَعَيَّنُ وَإِلَّا فَالْاِسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ بِحَسَبِ صَلَاحِ

پس فتویٰ خواہد از دل خود بمقتضائے صلاح

مولانا مفتی محمد حسن رحمة الله علیه

فخر الدین

الحالِ فالفوائدُ والآفاتُ متعارضةٌ والمقصودُ

حال خود را کہ فائدہ ہا و آفتہا پیش مے آید و مقصود در جمیع احوال

هو المعرفةُ والأنسُ بہٖ تعالیٰ والمعینُ فی البدایۃِ

ہمان معرفت الٰہی و الفت بوی تعالیٰ است و معین در اول امر سالک

السفرُ للتعلمِ وفی النہایۃِ الاقامۃُ ففیہِ شواغلُ

سفر است برائی کسب علم و تحصیل طریق ذکر و فکر ۱۲ ف و در آخر کار اقامت متعین است زیرا کہ در سفر چیزہا بازدارندہ و از ذکر و فکر وے تعالیٰ بسیار است ۱۲

من النظرِ الی المألوفاتِ وحفظِ النفسِ والمتاعِ

و از نظر کردن بسوی مفارقت مالوفات و محافظت ذات خود و متاع خود در سفر

واحتمالِ الشدائدِ والہمومِ وحقہٗ ان یتوبَ

و برداشتن محنتہا و سختیہا و حق مسافر و ادب و آن است کہ اول توبہ کند از جمیع گناہان

ملا علی قاری

اللہم انک تعلم ... غضنا ... سعی فیہ



ینبوع الحکم

مولانا مفتی محمد حسن

ان یتوبَ ویردَّ المظالمَ والقروضَ ویؤدیَ النفقاتِ

و رد کند حقوق مردم را کہ ظلما گرفتہ بود ۱۲ ف و ادا کند وامہائے مردم را کہ بر ذمہ اوست ۱۲ ف و ادا کند نفقہ ہر یک را

ویأخذَ الزادَ ویطلبَ الرفیقَ الصالحَ المعینَ علی

و بگیرد توشہ سفر را از مال حلال و طلب کند مسافر رفیق نیک کردار کہ مددکنندہ باشد

الخیرِ ویتصدقَ قبلَ الخروجِ ویصلیَ قبلہٗ

نیکی و صدقہ بدہد ہر قدر کہ میسر آید ۱۲ ف پیش از برآمدن خانہ کہ از فعل شائع و دفع کنندہ بلاست ۱۲ ف و بگذارد دو رکعت نماز استخارہ و دعاء آن پیش از خروج ۱۲ ف

رکعتینِ ویستخیرَ فی غیرِ الواجبِ ویودعَ

و استخارہ کند در سفرے کہ واجب نباشد و وداع کند

الاخوانَ ویرغبَ فی دعائہم ویعوضَ الاشیاءَ

و رغبت کند در دعائے ایشان و عوض کند و بنماید جمیع اسباب سفر را

ملا علی قاری

على المكتري ويرضيه ويخرج في بكور الخميس

بر کرایه دار و راضی بکند اورا و برآید برای سفره از خانه در پگاه روز پنجشنبه

والسبت فورد دعاءه عليه الصلوة والسلام

در روز شنبه زیرا که وارد شده است دعاء آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم برکت

فيهما والاثنين فهو ايضا ماثور ويكثر السير

در روز پنجشنبه و برآید در پگاه پس این آمدن نیز مروی است و بسیار کند سیر را

في الليل فورد عليكم بالدلجة فان الارض

در شب زیرا که وارد شده است بر شما باد در تاریکی شب زیرا که زمین

تطوى بالليل ما لا تطوى بالنهار ولا ينزل ما

پیچیده شود در شب قدری که پیچیده میشود بروز و فرود نیاید در منزل



ما لم يصر اليوم حارا ويصلي عند الركوب من

مادامیکه روز گرم نگردد و نماز بگذارد نزد سوار شدن از منزل

المنزل والنزول فيه ويكبر في كل صعود ويسبح في كل

و نزد فرود آمدن در ان و الله اکبر گوید در هر بلندی که برآید سبحان الله بگوید در هر فرود

هبوط وحدة في وحشة ويؤمر احدا لانتظام الراي

آمدن و نیز سبحان الله بخواند نزد حادث شدن وحشت و اندوه از خوف دزد و قطاع طریق و جز آن ١٢ و امیر و حاکم گرداند بجهت انتظام رای و درستی یکی را از میان خود

وليكن الامير احسنهم خلقا ومواساة فورد

و باید که باشد امیر نیکوترین ایشان از روی خلق و موافقت بر رفقاء

اذا كنتم ثلثة فامروا احدكم ويعين الرفقة

چون باشید سه کس در سفر پس حاکم گردانید یکی را از خود و امداد به سفران است که مدد نماید رفقا

خود را بجان و مال ١٢ ف

وَيُوَاسِي عَلَيْهِمْ وَيُرَافِقُ الرَّاحِلَةَ وَيَنْزِلُ أَحْيَانًا

ویاری کند بمال وتن ونرمی کند دابه سواری را وفرود آید از سواری گاه گاهی

فَفِيهِ إِقَامَةٌ لِلسُّنَّةِ وَتَرْفِيَةٌ لِلدَّابَّةِ وَإِسْرَارٌ

پس درین فرود آمدن از سواری ودیگر راحت رسانیدن بمرکوب ودیگر خورسند کردن

چند چیز حاصل میشود یکی آن

برپا کردن سنت ست ۱۲ ف

لِلْمُكَارِي وَرِيَاضَةٌ لِلنَّفْسِ وَتَحَرُّزٌ عَنْ ضَعْفِ الْأَعْصَابِ

کرایه دار است ودیگر رام کردن نفس ست ونگهداشتن ست خود از سستی پی ها

که بسبب سواری دوام مرتب میگردد ۱۲ ف

وَلَا يَنَامُ عَلَيْهَا إِلَّا نَوْمَةً خَفِيفَةً وَلَا يَتَوَقَّفُ عَلَيْهَا

وخواب نکند بر دابه مگر خواب سبک وتوقف نکند بر مرکب

فَوْقَ الْحَاجَةِ لَا تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ كَرَاسِيَّ وَلَا يَنْفَرِدُ

نگیرید پشتهای دواب خود را کرسی‌ها که وجدا نشود در راه

در وقت استاده کردن همراهان سوار باشید ۱۲ ف



وَلَا يَنْفَرِدُ عَنِ الرُّفْقَةِ وَيَحْرُسُ بِالنَّوْبَةِ وَيَنَامُ فِي

وجدا نشود در راه از رفیقان ونگهدارد وپاسبانی کند به نوبت وخواب کند

أَوَّلِ اللَّيْلِ جَاعِلًا رَأْسَهُ عَلَى الْعَضُدِ وَفِي آخِرِهِ

اول شب در حالتیکه نهنده باشد سر خود را بر بازوی خود وخواب کند در آخر شب

عَلَى الْكَفِّ وَيُقِيمُ الْعَضُدَ لِئَلَّا يَشْتَدَّ النَّوْمُ فَيَفُوتَ

در حالتیکه نهاده باشد واستاده کند بازو را تا سخت وگران نیاید خواب وهمراه

وَلَا يَصْحَبُ جَرَسًا وَلَا شَاعِرًا وَلَا سَاحِرًا وَلَا كَاهِنًا وَ

جرس را ونه همراه گیرد شاعر را ونه همراه گیرد ساحر ونه همراه گیرد کاهن

لَا مُنَجِّمًا وَلَا جُلَاجِلَ وَلَا كَلْبًا وَيُؤَذِّنُ إِنْ ضَلَّ الطَّرِيقَ

نه همراه گیرد منجم را ونه همراه گیرد گاو ونه همراه گیرد سگ را واذان بگوید چون گم کند راه را

فقد ورد اذا تغولت الغیلان نادی بالاذان

ودشتر کوچه گرد ۱۲ ف

ملا علی قاری

وَوَرَدَ إِذَا اخْتَلَفَ عَلَيْكُمُ الطَّرِيقُ فَعَلَيْكُمْ بِذَاتِ الْيَمِينِ

وارد شده است در حدیث چون مختلف شود بر شما راه پس بگیرید راه جانب دست راست خود ۱۲ ف

فَإِنَّ عَلَيْهَا مَلَكًا يُسَمَّى هَادِيًا وَلَا يَدْخُلُ بَلَدًا لَيْسَ فِيهِ

زیرا که تحقیق بر راه است فرشته که نام او هادی است و در نیاید شهری را که نباشد در وے ۱۲ ف

سُلْطَانٌ أَوْ نَائِبُهُ وَرَاكِسَائِسُ وَإِنَّمَا فِيهَا طَاعُونٌ

خلیفه و نائب او از امیر و قاضی و شہر دوی سیاست کننده و در نیاید شهری که در وے مرگ و با باشد ۱۲ ف

وَيُصَاحِبُ الْمِرْآةَ وَالْمُكْحُلَةَ وَالسِّوَاكَ فِي السَّفَرِ وَالْمُشْطَ

و همراه گیرد مسافر آئینه و سرمه دان و مسواک و شانه و در سفر خود ۱۲ ف

وَالْمِقْلَمَ وَالْمُوسَى وَالرَّكْوَةَ وَالْحَبْلَ وَالْإِبْرَةَ وَخَيْطَهَا وَيَجْتَنِبُ

و مقراض و استره و ابریق آب و رسن و سوزن و رشته آن



وَيَجْتَنِبُ الْغِرَّةَ فَهُوَ يُذْهِبُ الْبَرَكَةَ وَيَتَبَرَّكُ بِزِيَارَةِ

و پرهیز کند در سفر از غفلت و غرور ۱۲ ف زیرا که غرور میبرد برکت را و تبرک جوید بزیارت

الْأَحْيَاءِ وَالْأَمْوَاتِ وَيُعَجِّلُ الْأَوْبَةَ بَعْدَ

زندگان و مردگان از انبیاء و اولیاء و علماء و مشائخ ۱۲ ف و شتابی کند در رجوع کردن باهل خود بعد

قَضَاءِ الْحَاجَةِ وَيَأْتِي بِالتُّحْفَةِ لِأَهْلِ الْبَيْتِ

فراغ از حاجت خود و بیاید بیفته بیارد هدیه را برای اهل و عیال

وَالْأَقَارِبِ وَلَا يَقْدَمُ بَغْتَةً وَلَا لَيْلًا وَالْأَحَبُّ

و خویشاوندان خود و قدوم نیارد در خانه بیکبارگی و نه در وقت شب و دوست تراست هر چه قدرت دارد این باعث از دیاد محبت است ۱۲ ف

وَقْتَ الضُّحَى فَيَدْخُلُ الْمَسْجِدَ أَوَّلًا وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ

وقت چاشت و در آید مسجد اول و بگذارد دو رکعت نماز

154

فالكل مأثور ويقدم له الضحى وكان عليه الصلوٰة و

پس جميع اين چيزها مروی و مقدم كرده شود بچهٔ قدوم و بود پيغمبر خدا صلى الله عليه

و ماثورست چنانچه در اشعار ترجمه نقل كرده شده

مسافر بر كارهاى ديگر ذبح چار پايه از شتر و گاو و جز آن

السلام اذا قدم نحر جزورا او بقرة وحق الحج

وسلم چون قدوم مے آورد از سفر نحر ميكرد شتر يا ذبح ميكرد گاو را وحق گذاردن

ان يخلص فى النية ويحتال فى دفع تسليم

بر وجه كمال اينست كه اخلاص كند در نيت حج و حيله كند در ندادن و سپرده نه كردن

الضريبة لقطاع الطريق ويرجع ان لم يقدر

مال راهداری برای رهزنان اگر قدرت ندارد بر دفع ديگر گردد از راه حج

فى حج النفل فان الاعانة على العدو ان فحش

در حج نفل زيرا كه مدد كردن بظلم نا سزا دار ترست از بر گشتن عصيان ... از راه

ملا علی قاری

مختصر

155

افحش ويمشى راجلا ان قدر والا فالركوب

و را ورد و پياده اگر قدرت داشته باشد پس سوارى براى او

وقيل هو الافضل ففيه مؤنة الانفاق

و بعضے گفته اند كه سوارى در همه حال افضل ست زيرا چه در سوارى مشقت انفاق

البعد عن تشويش الهموم والقرب من السلامة

و دور سوار رفتن از پراگندگى انديشها و در سوارى نزديكى است از سلامت بدن

والاتمام ويمشى اشعث اغبر غير متزين ولا

و اتمام حج آنست كه راه رود در حاليكه پراگنده موئى غير زينت كننده و خود را نه

مائل الى التكاثر فهو عليه الصلوٰة والسلام

مائل باشد بسوئى كثرت اسباب تفاخر و تنعم پس آنحضرت صلى الله عليه وآله وسلم

ملا علی قاری

علی قاری

فعل كذلك واخبر عن مباهاته تعالى به و

کرد ہمچنیں وخبر داد آنحضرت از فخر کردن وی تعالی بہ کسے

يتقرب باراقة دم وان لم يجب فورد في

نزدیکی جوید بخدائے تعالی بریختن خون قربانی اگرچہ واجب نباشد پس وارد شدہ است در قرآن مجید

من يعظم شعائر الله الاية ولا يماكس في شراء

کسیکہ تعظیم کند نشانہائی خدائیتعالی را کہ قربانی است وکشاکش نکند در خریدن

الهدى والاضحية فالمقصود تزكية

ہدیہ قربانی زیراکہ مقصود اصلی از ذبح ہدیہ واضحیہ پاک کردن

النفس عن رذيلة البخل وتحليتها بتعظيم الله تعالى

نفس است از عیب بخل وزینت دادن اوست بتعظیم وے تعالی

مولانا مفتی محمد حسن



تعالى فورد في لن ينال الله لحومها ولا

پس وارد شدہ است در قرآن مجید نمیرسد بخدائی تعالی گوشتہائی قربانی کہ صدقہ

دماءها الاية وينوي في الذبح فداء نفسه

خونہائی ایشان کہ ولیکن نیت کند در ذبح قربانی بدل ذات خود را

اقتداء بالذبيح عليه السلام وينفق في الطريق

از جہت اقتدا کردن بذبیح پیغمبر علیہ السلام وانفاق کند در راہ حج

ومكة ما استطاع فمن علامات

ودرمیان بلدہ مکہ ہر قدر کہ تواند پس از جملہ علامات

القبول طيب الكلام والانفاق

مقبول شدن حج خوش گوئی است بارفقار وصرف کردن مال است در راہ خدا

هدایہ شرح عینی

وَعَدَمُ الاغْتِمامِ بِهِ وَبِما أُصِيبَ فِي المالِ فَدِرْهَمٌ

وغم نخوردن است بالاتفاق و بچیزے کہ زیان رسد در مال پس یک درهم

مِنْهُ يَعْدِلُ سَبْعَمِائَةٍ فِي سَبِيلِهِ تَعالَى وَتَرْكُ

از مال کہ در حج برابر میشود بہ هفتصد درهم کہ صرف کنند آنرا در راه خدا تعالی وجهاد و

مَعاصٍ كانَ يَرْتَكِبُها وَتَبْدِيلُ إِخاءِ الفُسّاقِ

گناہان ظاهر کہ بود پیش از حج مرتکب آن بدل شدن برادری فاسقان ست و باطن ست

بِالصُّلَحاءِ وَمَجالِسِ اللَّهْوِ بِالذِّكْرِ وَيَلْزَمُ

بہ نیکان وبدل شدن مجلسهای لهو وغفلت ست بمجلس ذکر وحق حج آن است

الخُشُوعُ فِي أَداءِ المَناسِكِ فَهُوَ الأَصْلُ لا سِيَّما

فروتنی را در گذاردن امور حج پس همین خشوع اصل ست خصوصا



لا سِيَّما فِي الطَّوافِ وَالوُقُوفِ بِعَرَفاتٍ فَهُما رُكْناهُ

در طواف کعبہ و در وقت وقوف بعرفات کہ اینها هر دو فرض او یند

وَيَشْرَبُ ماءَ زَمْزَمَ مُسْتَشْفِيًا وَيَصُبُّ عَلَى

و بنوشد آب چاه زمزم را در حالتیکہ طلب شفا کننده است و بریزد آنرا بر

رَأْسِهِ وَجَسَدِهِ مُتَبَرِّكًا بِهِ وَمُسْتَنْجِحًا أَوْطارَهُ

سر خود وبدن خود در حالتی کہ تبرک جوینده باشد بان و روای خواهنده باشد حاجات

وَيَغْتَنِمُ المَوْتَ فِي طَرِيقِهِ فَيُكْتَبُ لَهُ أَجْرُهُ

وغنیمت داند مردن را در راه حج وقت رفتن تا نوشته شود مراورا اجر

إِلى قِيامِ السّاعَةِ وَيَتَلَقَّى الحاجَّ بِالتَّرْحِيبِ

تا روز قیامت و ملاقات کند حاجیان را بمرحبا گفتن

وَيُصَافِحُهُمْ مُتَبَرِّكًا وَيَرُوحُ إِلَى الْمَدِينَةِ مُكْثِرًا

مصافحه کند ایشان را در حالی که تبرک جوینده است و برود بسوی مدینه در حالی که در

لِلصَّلٰوةِ عَلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ وَيَزُورُ قَبْرَهُ

درود خواننده باشد بر حضرت صلی الله علیه وآله وسلم و زیارت کند قبر شریف آنحضرت را

وَقُبُورَ الصَّحَابَةِ وَأَهْلِ الْبَيْتِ وَسَائِرَ مَشَاهِدِهَا

و زیارت کند قبرهای صحابهٔ کرام و اهل بیت نبی علیه السلام را و همه مکانها که آنحضرت در

وَيُصَلِّي فِي مَسَاجِدِهَا وَيَتَبَرَّكُ بِآبَارِهَا وَيَتَصَدَّقُ

و نماز بگذارد در مسجدهای مدینه و تبرک جوید بچاهای مدینه و صدقه دهد بر فقرا

وَيُسْتَحَبُّ الْإِقَامَةُ بِمَكَّةَ مُرَاعِيًا حُقُوقَهَا فَوَرَدَ

و دوست دارد اقامت را در مکهٔ معظمه در حالیکه رعایت کننده باشد حقوق آنرا

علی قاری



فَوَرَدَ تَنَزَّلُ عَلَى هٰذَا الْبَيْتِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مِائَةٌ وَ

فرود آید بر این خانه در هر روز یک صد و

عِشْرُونَ رَحْمَةً سِتُّونَ لِلطَّائِفِينَ وَأَرْبَعُونَ

بیست رحمت از آنجمله شصت رحمت برای طواف کنندگان و چهل رحمت

لِلْمُصَلِّينَ وَعِشْرُونَ لِلنَّاظِرِينَ ح وَإِنَّكِ

برای نماز گذارندگان و بیست رحمت برای نظر کنندگان و بتحقیق تو

يَا مَكَّةُ لَخَيْرُ أَرْضِ اللّٰهِ وَأَحَبُّ بِلَادِ اللّٰهِ إِلَيَّ وَلَوْلَا

ای کعبه هرآینه بهترین زمین خدائی و دوست داشته ترین شهرهای الهی بسوی من

إِنِّي أُخْرِجْتُ مِنْكِ لَمَا خَرَجْتُ وَبِالْمَدِينَةِ

که بیرون آورده شدم از تو هرآینه بیرون نمی شدم و دوست دارد اقامت

علی قاری

فورد في الصبر على لأوائها وفي الموت بها

پس وارد شده است در فضیلت صبر کردن بر سختیهائی مدینه و در فضیلت مردن در آنجا

شفاعته عليه الصلوة والسلام وشهادته

شفاعت کردن آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم معاصی اورا وشهادت دادن

يوم القيمة ومانقل من رجاء عمر رضي الله عنه

روز قیامت وآنچه منقول است از باز گردانیدن عمر بن الخطاب رضی الله عنه

الحجيج بعد الفراغ عن الحج الى المساكن تحاميا

حاجیان را بعد از فراغت حج از مکه معظمه بسوی خانهائی اصلی ایشان از جهة

عن السامة وارتكاب الذنب فالاثم

از ملالت در اقامت آنجا واحتیاط از ارتکاب گناه بود پس گناه

ملا علی قاری



فالاثم فيه متضاعف تضاعف الثواب حيث

نیز در مکه زیاده کرده میشود عقاب او مانند زیاده شدن حسنات بجهت آنکه

علق العذاب بمجرد القصد فيما ورد في

تعلیق کرده شد عذاب در این مکان بمجرد قصد گناه در آنچه وارد شده است در کریمه

ومن يرد فيه بالحاد الاية حتى قيل منه

وکسیکه اراده کند در حرم میل کردن از حق تا آخر آیه تا آنکه بعضے گفته از جمله الحادست

الاحتكار وقيل الكذب ايضا وتجديدا

حبس کردن غله در آنجا وبعضی گفته اند که دروغ نیز از جمله الحادست وباز گردانیدن

للاشتياق والاولى الاستفتاء من القلب

شوق بود بزیارت حرم واولی برائے سالک که متردد است در اقامت در رجوع طلب

وَالتَّوَطُّنُ فِي مَوْضِعٍ أَقْرَبَ مِنَ الْخُمُولَةِ وَسَلَامَةِ

واختیار کردن درموضعے کہ نزدیک تر باشد از گمنامی و سلامتی

الدِّينِ وَفَرَاغِ الْقَلْبِ فِي يُسْرِ الْعِبَادَةِ فَوَرَدَ

دین و فراغ دل از مشاغل و آسانی در عبادت کہ باشد باجز آن

الْبِلَادُ بِلَادُ اللهِ تَعَالَى وَالْخَلْقُ عِبَادُ اللهِ تَعَالَى فَأَيَّ

همه شهرهائے کہ وجز آن شهرهائے خدا تعالی است و خلق بندگان خدائے تعالی اند

مَوْضِعٍ رَأَيْتَ فِيهِ رِفْقًا فَأَقِمْ وَاحْمَدِ اللهَ تَعَالَى

هرجا کہ بدانی در آنجا مصلحت پس اقامت کن و شکر کن خدا را بر اسباب

وَحَقُّ الْجِهَادِ أَنْ يَنْوِيَ نُصْرَةَ الدِّينِ وَبَذْلَ النَّفْسِ

مع الکفار کہ نیت کند بآن تائید دین را و در باختن ذات خود



النَّفْسِ فِي رِضَاهُ تَعَالَى فَوَرَدَ أَفْضَلُ الْجِهَادِ

در خوشنودی وے تعالی فاضلترین جهاد

أَنْ يُعْقَرَ جَوَادُكَ وَيُهْرَاقَ دَمُكَ فَيَخْرُجُ لَهُ يَوْمَ

آن ست کہ پے کرده شود اسپ تو و ریخته شود خون تو و بر آید برائے جهاد روز

الْخَمِيسِ وَلَا يَغْتَمَّ بِمَا يُصِيبُ فَفِي الْكُلِّ الْأَجْرُ

پنجشنبه و غمگین نشود بچیزے کہ برسد او را پس در جمیع این چیزها مزد

عَظِيمٌ حَتَّى يَكُونَ عَلَفُ دَابَّتِهِ وَرَوْثُهَا وَبَوْلُهَا

بزرگ است تا آنکه میباشد کاه چارپائی او و سرگین آن و کمیز آن دابه

وَنَوْمُهُ وَيَقَظَتُهُ فِي مِيزَانِ حَسَنَاتِهِ وَيَجْتَنِبُ قَرْسًا

و خواب کردن آنکس و بیداری او در پله ترازوی نیکیهای آن و پرهیز کند از نگاهداشتن اسپی که

ینبوع الحکم

مجمع البحار

يخالف احد قوائمه الثلثة ولا يتمناه ويسأله

مخالفت باشد رنگ یکپاے او سه پای دیگر را و آرزو نکند جهاد و قتال را با دشمنان که

تعالى الثبات عنده فورد لا تتمنوا

قائم بودن نزد قتال پس وارد شده است آرزو مکنید از خدا تعالی

لقاء العدو فان لقيتموهم فاثبتوا ويكثر

ملاقات دشمن را پس اگر ملاقی شوید دشمنان را پس ثابت باشید و بسیار کند

ذكره تعالى ويكف عن ذكر النساء والاولاد

ذکر وے تعالی و باز دارد خود را از یاد کردن اهل و اولاد

والاموال والمواطن فهو يفتره ويغتنم

و مالها و وطنهاے زیرا که یاد کردن این چیزهاست سیگرداند همت مرد را

علی قاری رحمه الله



ويغتنم الشهادة في سبيل الله تعالى فورد

و غنیمت شمارد کشته شدن را در راه خدای تعالے پس وارد شده است

ق ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله

و گمان مبر آنان را که کشته شده است در راه خدا تعالی

امواتا الاية ان ارواح الشهداء في حواصل

که ایشان مردگانند تا آخر آیه که بتحقیق ارواح شهیدان در درون

طير خضر تسرح في الجنة حيث تشاء

پرندگان سبز است میچرند آن پرندها از جنت هر جاکه میخواهند

وتأوي الى قناديل معلقة من العرش ويؤدون

و باشش میکنند بسوی قندیلهائی که آویخته شده است بعرش که حکم آشیانه دارد و دوست میدارند

علی قاری

١٦٨

الرُّجُوعَ إِلَى الدُّنْيَا لِلْاسْتِشْهَادِ وَيَتَمَنَّاهَا

باز گردیدن بسوی دنیا مرتبه دوم بجهت کشته شدن او آرزو کند شهادت را

فَهُوَ سَبَبُ نَيْلِ مَنْزِلَتِهِمْ وَإِنْ مَاتَ عَلَى الْفِرَاشِ

زیرا که سبب رسیدن بمرتبه شهیدان ست اگرچه بمیرد و آرزو کننده شهادت بر جامه

وَلَا يَخْرُجُ الْمُشْتَغِلُ بِتَعَهُّدِ الْأَهْلِ وَخِدْمَةِ

و بر نیاید اشتغال کننده بر تیمار داری اهل و عیال و خدمت

الْأَبَوَيْنِ فَهُوَ مُقَدَّمٌ وَيَخْدُمُ الْغُزَاةَ وَلَوْ كُلُّهُمْ

مادر و پدر خود زیرا که مقدم ست بر جهاد نفل و خدمت کند غازیان را اگرچه همگی ایشان

وَيُجَهِّزُهُمْ وَيَعْلِفُ أَفْرَاسَهُمْ وَيُعِدُّهَا لِيَوْمِ اللِّقَاءِ

و تجهیز اسباب سفر و تعظیم کند اسپهای غازیان را و آماده دارد اسپان را برای روز جنگ

لِلِّقَاءِ فَفِي الْكُلِّ فَضَائِلُ وَيَتَعَلَّمُ الْفُرُوسِيَّةَ وَالْمُسَابَقَةَ

پس در هر چیزیکه گفته شد فضیلت ست و بیاموزد سواری و دوانیدن

لِامْتِحَانِ الْكَرَمِ وَالرَّمْيَ فَهُوَ سُنَّةٌ وَلَا يَتْرُكُ فَوَرَدَ

بجهه آزمودن نجابت اسپ و بیاموزد تیر اندازی پس سنت است و ترک نکند تیر اندازی را

سابقه پیشی کردن در دوانیدن اسپان

مَنْ تَرَكَ الرَّمْيَ بَعْدَ مَا عَلِمَهُ فَإِنَّمَا هِيَ نِعْمَةٌ كَفَرَهَا

کسیکه ترک کند تیر اندازی را پس از آموختن آن پس نیست آن مگر نعمت که کفران کرد

الْبَابُ الْخَامِسُ فِي التَّزَوُّجِ

باب پنجم در بیان زن کردن

وَالتَّخَلِّي بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ فِي النِّكَاحِ

و فارغ و مجرد بودن از آنکه بنام خدا که رحمن و رحیم است در نکاح کردن

١٦٩

فوائد حفظ النفس من الشيطان فورد من

فائدہ ہای بسیار است اول نگاہداشتن ست خود را از آفات شیطان کسیکہ

تزوج فقد احرز شطر دينه ويزيد الى الاربعة ان

زن کرد پس بتحقیق نگہداشت نصف دین خود را و زیادہ کند بر یکزن تا چہار زن اگر

لم يعتصم بواحدة ويبدل باخرى ان تنفر

محفوظ نباشد بیک زن از فروغ و بدل کند زنے را بزنے دیگر اگر نفرت گیرد

الطبع وزيادة الرغبة في لذات الجنة فلذة

طبیعت از وے و فائدہ دوم زیادتی خواہش ست در لذتہائے بہشت زیرا کہ لذت

الدنيا انموذج وقطع الملالة الحاصلة من

دنیا نمونہ لذت ہائے بہشت ست و فائدہ سیوم دور کردن ملالت است بنکاح کہ حاصل می گردد



من دوام العبادة فورد لكل شرة فترة من

از مداومت عبادت ہر حرص را ملالتے ست کسیکہ باشد

كان فترته الى سنتي فقد اهتدى وهو لا يعم

ملالت و نفرت او بسوی سنت من پس بتحقیق راہ راست یافت و این فائدہ

الانقطاع عنها بالبعض بالماء والبستان في فراغ

بجہت انقطاع ملالت مر بعضے را بنظر کردن در آب روان و سبزہ باغ و فائدہ

القلب من تدبير البيت للعبادة فورد

دل است از تدبیر خانہ برائے عبادت پس وارد شدہ است

زوجاتي اعواني على الطاعة وهو مخصص

زوجہائی من مددگار منند بر طاعت و این فائدہ یعنے فراغ قلب بنکاح نیز مخصوص

بِمَنْ لَا يَدْبُرُ فِيهِ وَلَا يُشَوِّشُهُ حُقُوقُ الزَّوْجِيَّةِ وَكَثْرَةُ

بکسے است کہ قدرت ندارد ... و پریشان نکند او را ادائے حقوق زوجیت ... و فائدہ پنجم از فوائد نکاح زیلعی

الْعَشِيرَةِ لِيَدْفَعَ بِهِمُ الشَّرَّ فَيَسْلَمَ وَالرِّيَاضَةُ بِالْقِيَامِ

خویشان و نہ لیست تا دفع کند بمدد ایشان بدی مردم را ... بسبب قیام

بِحُقُوقِهِنَّ وَاحْتِمَالُ جَفَائِهِنَّ فَوَرَدَ ح فِيمَنِ احْتَمَلَهَا

بحقوق اہل و عیال و بر داشتن ایذاء زنان پس آمدہ است ... در شان کسے کہ احتمال مونت ایشان

كَانَ مَعِي فِي الْجَنَّةِ وَهُوَ يَخُصُّ بِالْمُبْتَدِي بِاحْتِيَاجِهِ

باشد ایں چنیں مرد با من در بہشت ... و ایں نیز مخصوص است بابل کہ مبتدی بجہت احتیاج ایشان را

إِلَى الرِّيَاضَةِ وَبِظَاهِرِ الْعَمَلِ فَالْإِنْفَاقُ وَلِيٌّ لَهُمْ

بسوئے ریاضت مخصوص است با اہل عمل ظاہر از صلوۃ و حج پس انفاق کردن او بہتر است مراد از عبادت ... و امثال آن



لَهُ لِأَنَّهُ مُتَعَدِّي بِخِلَافِ صَاحِبِ الْبَاطِنِ فَعَمَلُهُ أَشْرَفُ

زیراکہ ایں عبادت متعدی است بخلاف کسیکہ حاصل است او را سیر در باطن ... زیراکہ عمل او شریف تر است

وَالْوَلَدُ وَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَصْلِيُّ فَفِيهِ مَحَبَّتُهُ تَعَالَى

و فائدہ ششم از فوائد نکاح ... و ہمین است مقصود اصلی از وضع نکاح پس تحصیل اولاد بنکاح ... محبت حق تعالیٰ

تَحْصِيلُ حِكْمَتِهِ وَهِيَ بَقَاءُ جِنْسِ الْإِنْسِ وَالتَّحَرُّزُ عَنْ

بحاصل کردن حکمت جلت کہ آن بقاء جنس آدمی است و دیگر از تحصیل حکمت احتراز از

تَعْطِيلِ الْأَعْضَاءِ عَنِ الْمَقَاصِدِ وَمَحَبَّتُهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

معطل گذاشتن اعضاء از مقاصد آن ... و فائدہ دوم طلب محبت رسول و تحصیل مراد او است کہ توالد و تناسل است

وَالسَّلَامُ بِالِاسْتِنَانِ فَوَرَدَ ح النِّكَاحُ مِنْ سُنَّتِي

علیہ و سلم ... بعمل کردن ... بسنت ... نکاح کردن از طریقہ من است

١٧٤

ك قوله تناكحوا فقد نكح علي رضي الله عنه بعد وفات فاطمة رضي الله عنها بسبع ليال كذا في الاحياء
قوله وبركة الدعاء في الخبر ان الاعمال تعرض على الموتى ... دعاء المؤمن لابويه ... فاجرا فهو مثاب على صحته ...
قال سبحانه الحقنا بهم ذرياتهم

وَتَكْثِيرِ الْاُمَّةِ فَوَرَدَ ح تَنَاكَحُوا تَكْثُرُوا فَاِنِّي اُبَاهِيْ

وطلب محبت رسول الله — نکاح کنید و اولاد — پس بتحقیق من مباهات — خواهم کرد — میکنم

بِكُمُ الْاُمَمَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَلَوْ بِالسِّقْطِ وَبَرَكَةِ الدُّعَاءِ

بشما امتهای دیگر را روز قیامت اگرچه بچه ناتمام خلقت باشد وفائدهٔ سیوم حصول برکت دعا

اِنْ بَقِيَ بَعْدَهٗ فَعَدَّهٗ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ مِنَ

اگر باقی ماند بعد — از مردان پس شمار کرده است آنحضرت که نازل باد بران درود وسلام

الْعَمَلِ الْبَاقِيْ بَعْدَ الْمَوْتِ وَالشَّفَاعَةِ اِنْ مَاتَ قَبْلَهٗ

از جملهٔ عملهای که باقی ماند بعد از موت وفائدهٔ چهارم — اگر بمیرد صغیر پیش از پدر — حصول شفاعت

فَوَرَدَ ح اِنَّ الطِّفْلَ يَجُرُّ بِاَبَوَيْهِ اِلَى الْجَنَّةِ وَاٰفَاتٌ

بتحقیق بچه میکشد — مادر وپدر خود را — بسوئی بهشت

ملا علی قاری

١٧٥

مولانا محمد حسن

كُثیرۃ ذکر منها ثلثا ١٢ ع

وَاٰفَاتٌ فَهِيَ كَسْبُ الْحَرَامِ فَالْمُعِيْلُ يَضْطَرُّ اِلَيْهِ

ودر نکاح آفات است — یکے از آفات نکاح — پس عیالمند مضطر میشود بکسب — چنانچه فوائد است ١٢ — کسب کردن حرام — حرام ضرورة

لِلتَّوَسُّعِ وَوَرَدَ فِيْهِ ح اِنَّهٗ هُوَ الَّذِيْ اَكَلَ عِيَالُهٗ

بجهة فراخی — وآمده است در حدیث — بتحقیق آنمرد آن کسے ست که خورند عیال او — نفقه بر عیال

فی الطلب فی الاطعام من الحرام فیکون فیه هلاکه ...... والهلاکه ١٢ ع

حَسَنَاتِهٖ وَفَوَاتُ الْحُقُوْقِ فَوَرَدَ ح كَفٰى بِالْمَرْءِ

نیکیهاے — واز جملهٔ آفات نکاح — پس آمده است در — کفایت میکند

اِثْمًا اَنْ يُّضَيِّعَ مَنْ يَّعُوْلُ وَالشُّغْلُ عَنْهُ تَعَالٰى بِتَدْبِيْرِ

همین قدر گناه که ضائع — که عیالدار است — واز جملهٔ آفات نکاح از یاد وی تعالی — مشغول ماندن اوست بتدبیر سبیل — میکند ١٢ ف

الْمَعِيْشَةِ وَجَمْعِ الْمَالِ وَالْاِدِّخَارِ وَالتَّفَاخُرِ

معیشت وجمع کردن مال — وذخیره کردن آن برای اهل وعیال وفخر کردن بمال ومنال

علی قاری

وَالْاِسْتِغْرَاقِ بِالتَّمَتُّعِ وَالْمُؤَانَسَةِ فَاِنْ تَحَقَّقَتِ
ومستغرق شدن بانتفاع زنان وانس گرفتن بصحبت ایشان پس اگر متحقق شود

الْفَائِدَةُ وَانْتَفَتِ الْاٰفَةُ يَتَعَيَّنُ النِّكَاحُ وَاِنْ
فائده نکاح باینکه ومنتفی گشت آفت متعین شود نکاح واگر

انْعَكَسَ يَتَعَيَّنُ التَّجَرُّدُ وَاِنْ تَقَابَلَا يَأْخُذُ بِالرَّاجِحِ
منعکس شد امر یعنے فائده منتفی شد وآفت متحقق شد متعین شود او را ترک نکاح واگر فوائد وآفات مقابل ومتعارض شدند اختیار کند غالب را

فَفَوَاتُ الشُّغْلِ بِهٖ تَعَالٰى وَطِيْبِ اللُّقْمَةِ اَفْحَشُ
پس از دست رفتن اشتغال بوے تعالی ونیافتن لقمه حلال بدترست

مِنْ فَوَاتِ الْوَلَدِ لِاَنَّهٗ لَا يَجْبُرُهُمَا وَلِاَنَّهٗ
از حاصل نشدن ولد زیرا که وجود ولد جبر نقصان این هر دو آفت نمی تواند شد



مُوَهُوْمٌ وَهُمَا نَاجِزَانِ وَكَذَا الزِّنَا مِنْ كَسْبِ الْحَرَامِ
وبجهت آنکه حصول ولد امر موهوم وآن هر دو آفت بالفعل واقع وموجود اند وهمچنین زنا ناسزا وار ترست از کسب کردن حرام

لِاَنَّهٗ قَتْلٌ حُكْمِيٌّ بِتَحْصِيْلِ وَلَدٍ لَيْسَ لَهٗ مَنْ يَقُوْمُ بِحَقِّهٖ
زیرا که زنا در حکم کشتن آدمی ست بحاصل کردن فرزندی که نیست مر او را کسے که حق وی قائم کند

وَلِاَنَّهٗ حَرَامٌ لِعَيْنِهٖ وَالْكَسْبُ لِغَيْرِهٖ بِخِلَافِ النَّظَرِ
وبجهت آنکه زنا حرام ست بنظر ذات خود وکسب حرام ست برائے غیر او بخلاف نظر کردن بجرام

وَالْهَمِّ لِدَوَامِ الْكَسْبِ وَسِرَايَةِ شَرِّهٖ اِلَى الْغَيْرِ وَعَنَا
وغصه ومحصیت بجهت دوام کسب وسرایت کردن بدی کسب بسوئ غیر او

الْاٰمِنِ فَالْاَوْلٰى الْجَمْعُ بَيْنَهٗ وَبَيْنَ الْعِبَادَةِ
امین شدن از آفات نکاح پس بهتر جمع کردن ست میان نکاح ومیان عبادت معبود حقیقی

وهو عند عظم القوة كما كان لرسولنا عليه الصلوٰة

وجمع میان نکاح و عبادت ست مید بزرد چنانچه بود برای پیغمبر که نازل باد بران درود

والسلام وان لم يقدر فالنكاح لصاحب الظاهر

وسلام واگر قادر نبود پس نکاح کردن بهتر است مر صاحب ظاهر را

والعزوبة لصاحب الباطن كالمسيح عليه السلام

وبی زن بودن بهتر ست مر صاحب باطن را مانند عیسیٰ که نازل باد برو سلام

ثم الاصل ترك الشاغل عنه تعالى فينظر ويختار

پس اصل و قاعده کلیه ترک کردن چیزی ست که مشغول کند و باز دارد از حق تعالی

بحسب الباطن في صلاح القلب ويجتهد التخلي في ترك

باعتبار باطن و صلاح دل و کوشش کند گوشه گیرنده برای عبادت

ملا علي قاري

ملا علي قاري سلمه

ملا علي قاري



في ترك اغذية تحرك الشهوة وقطعها بالصوم

در گذاشتن طعامهای که می جنبانند شهوت فرج را و اجتهاد کند در قطع کردن شهوت بروزه

الدائم والاقتصاد عند الافطار وغض البصر

همیشه و میانه روی کردن به طعام وقت افطار کوشش کند در پوشیدن چشم از

وهو بالاعتزال وورد قل للمؤمنين يغضوا

و تمهید آن نشستن بگوشه گرفتن از ناحرمان و دور بودن از ایشان و وارد شده است در قرآن مجید بگو ای محمد مومنان را بپوشند

من ابصارهم وجعل عليه الصلوٰة والسلام لكل

دیده هاے خود را از دیدن و گردانید و ثابت کرد آنحضرت که نازل باد بران درود و سلام مر

عضو زنا هذا والنظر يهيج الوساوس وربما

عضو ابن آدم را زنا یا گیرد این را که نظر برمی انگیزد وسواس و خطرها را و بسا باشد

ملا علي قاري

مولانا محمد حسن

مولانا مفتي محمد حسن

١٨٠

يتعلق القلب ويتعذر الوصول فيفضي الى

كه تعلق گیرد دل شخصی ودشوار شود مواصلت پس میرساند این تعلق بسوی

التعب الشديد بما يستوي في القلب وايضاً كل

رنج سخت بچیزے که تمام درگیرد دل را ونیز هر

عضو يصلح لنعمة اخروية فالعين للقائه تعالى

عضو بنده صلاحیت دارد نعمتے را که حصول آن در آخرت شود پس چشم صلاحیت دارد

دیدار حق تعالی را ۱۲ ف

فحقيق ان تصان ثم الصواب في الكفران

پس سزاوار است که محافظت کرده شود پس صواب در باز داشتن نظر از نامحرم است اگر

قدر والا فالنجاة ولا اثم ان فقد القصد

قادر باشد بر آن واگر قادر نباشد پس نیست گناه در نظر کردن اگر قصد اراده کرده نشود

صواب گریختن است تا بجائیکه میرسد وقوع نظر در آن ۱۲ ف

١٨١

القصد فورد لك الاولى وعليك الثانية

مر ترا مباح است وبر تست ضرر نظر ثانی

که به قصد کنی ۱۲ ف

والضرر في الامرد اشد لامتناع الوصول في الشرع

وضرر نظر در صبی نیکو روسخت تر است بجهت ممتنع بودن بوصول با امرد در شرع

ويراعي المتزوج الاعتدال في الوقاع فالافراط

و مراعات کند صاحب زن توسط را در جماع نه افراط کند ونه تفریط پس

يقهر العقل بصرف الهمة الى التمتع ويحزم

و میکند عقل را بصرف کردن تمام همت بسوی لذت ولفع گرفتن بشهوة

عن المقصود ويفضي الى تناول الاشياء المقوية

از مقصود حقیقی که وصول است و میرساند بسوی استعمال کردن چیز هائے که تقویت دهنده است

برضیات الٰہی و منی الذت نفس و هوا است ۱۲ ف

علی القاری

رحمه الله تعالى

مولانا مفتی محمد حسن

للشهوة وهو كتنبيه السبع الضاري في العشق

مر شهوت را مانند بیدار کردن درنده ضرر رساننده است و کثرت جماع و افراط

وهو يجعله اضل من الانعام ويبلغ الخطبة

و افراط محبت میگرداند مرد را گمراه تر از دواب و از آداب تزوج آن است که برساند

وان كان تزوجها للولي وينظرها قبله تقرباً للالفة

اگرچه باشد تزویج آن زن حق ولی و نظر کند مخطوبه را پیش از نکاح از جهت نزدیک

ويعقد في المسجد فورد اجعلوه في المساجد

و بربندد نکاح در مسجد

في الشوال ففيه كان نكاح عائشة رضي الله عنها

و بربندد نکاح را در ماه شوال که بود نکاح عائشه صدیقه با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم رضی الله تعالی عنها

ملا علی قاری



عنها وزفافها ويقدم الخطبة والتحميد والصلوة

از آن و زفاف او و مقدم کند بر عقد نکاح و مقدم کند حمد و صلوة را

في كل من الايجاب والقبول وان يتزوج لعزها

بر سر هر دو از ایجاب و قبول یعنی اول حمد و نکاح نکند زن را بجهت عزت و جاه او

ومالها وجمالها ففيه عيبة ويختار المتدينة

و دنیا زر و مال وی و نه بجهت حسن او و اختیار کند بنکاح زن دیندار را

لئلا تفسد الدين فورد عليك بذات الدين

تا تباه نکند آن زن زوج خود را لازم گیر

وحسنة الخلق ليحصل الفراغ والجميلة

و اختیار کند زنی نیکو سیرت را تا حاصل شود فراغ خاطر و اختیار کند زنی نیک صورت را

يا ايها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالا كثيرا ونساء واتقوا الله الذي تساءلون به والارحام ان الله كان عليكم رقيبا يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن الا وانتم مسلمون يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وقولوا قولا سديدا يصلح لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم ومن يطع الله ورسوله فقد فاز فوزا عظيما

فَالصِّيَانَةُ فِيهِ أَكْثَرُ وَالْمَمْنُوعُ هُوَ الِاكْتِفَاءُ بِالْجَمَالِ

که حصول حفظ در نکاح نیک صورت بیشتر ست و ممنوع در حدیث از نکاح بجمیله گذشت

إِلَّا أَنْ يَكُونَ زَاهِدًا فَيُعْرِضُ عَنْهُ فَقَلِيلَةُ الْمَهْرِ فَوَرَدَ

واختیار کند زن جمیله را مگر آنکه باشد پس اعراض کند از واختیار کند زنے اکم

مهراد کمتر ست

ح خَيْرُ النِّسَاءِ أَحْسَنُهُنَّ مُهُورًا ح يُمْنُ الْمَرْأَةِ

بهترین زنان از زنان بهترین ایشانند از روی مهر برکت زن

خِفَّةُ مَهْرِهَا وَيُسْرُ نِكَاحِهَا وَحُسْنُ خُلُقِهَا وَالْوَلُودُ

سبکی مهر او و آسانی نکاح او و نیکی سیرت او اختیار کند نکاح زن بسیار

لِأَنَّ الْوَلَدَ هُوَ الْمَقْصُودُ وَوَرَدَ ح عَلَيْكُمْ بِالْوَلُودِ فَإِنِّي مُكَاثِرٌ

بجهت آنکه حصول ولد همین مقصود اعظم ست

ملا علی قاری



وَالْبِكْرُ فَوَرَدَ ح هَلَّا بِكْرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ وَ

چرا از زوج نه کردی بکرا که بازی میکردی با تو و بازی میکردی تو باوے

فَفِيهَا شِدَّةُ الْمَحَبَّةِ وَالْأُلْفَةِ هٰذَا وَالثَّيِّبُ تَبْغُضُ

زیادتی محبت و الفت میباشد یا دیگر این را و زن بیوه ناخوش میدارد

صِفَاتٍ تُخَالِفُ مَا لُوفَاتِهَا وَيَمِيلُ طَبْعُهَا إِلَى

سیرتها را که مخالف باشد مالوفات او را و میکشد طبع او بسوے

الْأَوَّلِ وَيَنْفِرُ الزَّوْجُ الثَّانِي لَوْ ذَكَرَتْهُ وَالنَّسِيبَةُ

زوج اول و بیزار میشود زوج ثانی اگر احیانا ذکر کند زن او و اختیار کند زن

مِنْ أَهْلِ الدِّينِ لِيَسْرِيَ الصَّلَاحُ إِلَى الْوَلَدِ

از قبائل دیندار تا سرایت کند صلاح قبیله او بسوی ولد ش

مولانا محمد احسن

ملا علی قاری

فودّح إياكم وخضراء الدمن أي الحسناء

پس وارد شده است دور دارید خود را از سبزه … و از زن صاحب جمال است

في المنبت السوء وغير القرابة القريبة فهي

که پیدا شده باشد در قبیله بد اختیار کند زنے را که خویشے قریب داشته باشد زیرا که وے

تنقص الشهوة ونهى عنه معللا بأن الولد

کم میکند شهوت را و نهی کرده شده است در حالیکه معلل است بآن که فرزند

خلق مهزولا وجاء الاجتناب عن الطويلة المهزولة

پیدا کرده میشود لاغر و نحیف و آمده است در آثار پرهیز کردن از تزوج کردن زن دراز قد که لاغر باشد

والقصيرة الذميمة والمسنة والمكثارة

و از زن کوتاه قد که زشت باشد و از زن کلان سال و زن بسیار گو

مولانا مفتي محمد حسن

ملا علي قاري



والمكثارة وذات ولد ثم رعاية تلك الأوصاف

و از زن صاحب اولاد و پس رعایت کردن اوصاف مذکوره …

في الزوج أولى ويهادي فودّح تهادوا تحابوا

در زوج بهتر است و هدیه فرستد پس وارد شده هدیه فرستید با یکدیگر تا دوستی …

يولم فهو مروي عنه عليه الصلوة والسلام قوله

ولیمه کند زوج پس ولیمه مروی است از آنحضرت که بران نازل باد درود و سلام از …

وفعلا ويعجل بها فهي في اليوم الأول سنة وفي

وفعل و تعجیل کند بولیمه زیرا که ولیمه کردن در روز اول سنت است و در روز

الثاني متعارف وفي الثالث رياء ولا يخطب

ثانی متعارف مسلمانان است و در روز سیوم ریا است و خطبه نکند شخصی

ينبوع الحكم

على خطبة اخيه فهو ابتداء ويعلن فورح اعلنوا

برخطبه برادر مسلمان دیگر زیرا که این معنی ... و آشکارا کنند نکاح را پس وارد شده است آشکارا ... در حدیث عائشه است که ... کنید

النكاح وبنثر السكر واللوز على راسهما و

نکاح را و پراگنده شود قند و بادام بر سر هر دو از مرد و زن

ينتهب القوم فهو سنة ويغسل الزوج رجليها

و غارت کنند آن را جماعه حاضران که آن سنت است و بشوید شوهر هر دو پاے زن را آب

ويرى الماء في زوايا البيت ليدخله البركة ويتوي

و بپاشد از آن آب در گوشهاے خانه تا در آید در او برکت قدم او که حفظ ... و نیت کند

في المباشرة تحصين الفرج وتفريغ القلب

در جماع نگاه داشتن فرج از محارم و فارغ کردن قلب از آنچه مشغول دارد از ذکر رب تعالی



القلب ويسمى في ابتداء الوقاع ويقرأ الاخلاص

و بسم الله بگوید پیش از جماع ... و بخواند سورهٔ اخلاص

ويسأله تعالى الذرية الطيبة ومجانبة الشيطان

و سوال کند از وی تعالی اولاد صالح را و سوال کند از وی تعالی یکسو گردانیدن شیطان از خود و از اولاد خود

فهو مامور به ويجتنب الليل الاول من

زیرا که طلب مجانبهٔ شیطان امر کرده شده است در حدیث و پرهیز کند از جماع شب اول از

الشهر والآخر والوسط في اوقات حضور

ماه و شب آخر و شب میانه زیرا که این سه شب اوقات حضور

الشيطان في اول الليلة ليكون النوم على الطهارة

شیطان است و احتیاب کند جماع را اول شب تا اینکه باشد خواب در طهارت

ويلبث بعد الفراغ ليتفرغ ويباشر كل اربع

درنگ کند مرد بعد از فراغ حاجت خود تا فارغ شود زن و جماع کند زن را بعد از هر چهار

ليال فهو الاعتدال استدلالا باباحة الاربع

شبها که این درجه عدل است از جهة استدلال کردن با باحت چهار زن

ويزيد بحاجتها لتحصينها واجب ويتخير كل منهما

خوفا من ازالة الاذى فيضاجع الحائض ويواكلها

ويباشرها مخالفة لليهود ولا يأتيها جانب الدبر

ملا علی قاری



الدبر فهو اللواطة الصغرى ولا يداوم على ترك

الوطي فهو يضعف قوته ولا يباشر بعد مباشرة

جماع مطلقا که آن سست میگرداند قوت جماع را و جماع نکند بعد از جماع

والاحتلام الا ان يغسل نفسه او يبول فلا يعزل

فهو كالجلوس في المسجد بلا عبادة والاقامة بمكة

پس جماع بعزل همچو نشستن در مسجد است بدون عبادت و همچو اقامت کردن است در

بلا حج ولا يأثم بان نوى استبقاء الملك

ملا علی قاری

١٩٢

فی الجاریة والحسن والسمانة للتمتع والحیوة

وگنهگار نے شود بعزل اگر نیت دختر وتازگی زن برائی نفع گرفتن واگر نیت کند گذاشتن

کند باقی گذاشتن جمال زن

بالتحرز عن المخاض والخوف من الافضاء الی

بسبب خوف از درد زادن وگنهگار نمیشود بعزل وازرسانیدن ترک عزل بسوی

اگر نیت کند ترسیدن

کسب الحرام فکانوا یعزلون وما نهوا عنه

کسب حرام پس بودند صحابه که وحال آنکه نهی کرده نشدند از آں

وان کان فیه ترک الفضیلة وهو التوکل فوردا

اگرچه دروے ترک فضیلت وسقوط از درجه کمال است وآں فضیلت توکل ووثوق اعتماد بضمان الٰہی است

من ترک النکاح مخافة العیلة فلیس منا

کسیکه ترک کند نکاح را از خوف فقر ودرویشی پس نیست از ما

١٩٣

ای من اخلاقنا ویاثم ان خاف فی ولادة البنت

یعنے ترک نکاح بخوف درویشی وگنهگار میشود بعزل اگر بکند آنرا از خوف تولد شدن دختر که

فهو عادة الجاهلیة او اراد المبالغة فی النظافة فهو

زیراکه خوف از ولادت دختر عادت وگنهگار میشود بعزل اگر در پاکی زن

جاهلیت است که از تولد دختر غمگین اراده کند مبالغه را بایں قصد

میشدند وانها را زنده درگور میکردند

بدعة ویفرح بالمولود فورد انه نور فی الدنیا

بدعت است که در زمان وخورسند گردد پس وارد تحقیق که ولد روشنائی

سلف نبوده بتولد فرزند پسر شده است چشم است در دنیا

باشد یا دختر در حدیث

وسرور فی الاخرة ولا یغتم بالبنت لان الصلاح

وخوشوقتی است در آخرت وغمگین نشود بولادت دختر زیراکه صلاح حال ونیکی پوشیده است

مستور ویزداد فرحا مخالفة للجاهلیة وورد برکة

وزیاده کند شادی را از جهة مخالفت بارباب جاهلیت ووارد شده است در حدیث آثار برکت

المرءة تبكيرها بالبنات من ابتلى منهن بشيء

زن نیکی او شتاب آمد دن ... دختران کسیکه مبتلی کرده شد درین دختران ... بچیزے

فاحسن اليهن كن له سترا من النار ويؤذن

پس نیکی میکند بسوی ایشان میباشد دختران مر او را پناه از آتش دوزخ و اذان گوید

في اذنه اليمنى ويقيم في اليسرى فور ذبح

در گوش راست مولود و اقامت گوید در گوش چپ ... پس وارد شده است درین باب

دفعت عنه ام الصبيان ويقطع سرته و

دور کرده میشود از وے ضرر ام الصبیان ... و قطع کنند ناف او را نزد ولادت

يميط الاذى ويرضع الام فهو سنة ولا يسام

و دور کنند از بغل پلیدی را از بدن ... و شیر دهد او را مادر او اگرچه یکسے تنها باشد ... پس شیر دادن مادر سنت



ولا يسام بسكائه فهو ذكر وجاء الختان في اليوم

و اندوهگین نشود بگریه کودک که آن ذکر الٰہی ست و آمده است ختنه کردن کودک در روز

السابع وقيل يؤخر عنه مخافة لليهود وحاميا

هفتم از ولادت ... و بعضے گفته اند تاخیر کنند از روز هفتم ... از جهت مخالفت کردن یهود که واجبه ... ایشان درین التعجیل ... احتراز کردن

عن الخطر ووقته سبع سنين وتختن الانثى

از هلاک کودک در وقت ختنه که سالم باشد از ... و وقت آن هفت سال است ... و ختنه کرده شود دختر را

فورد انه مكرمة وهو يبصر الوجه ويفتر

تحقیق ختنه زنان سبب کرامت ... و ختنه زن تر و تازه میکند روی را و سست ... و بزرگی ایشان ست

الشهوة ويلذ الوقاع ويحبب الى الزوج

شهوت جماع را و لذت مید هد جماع را و دوست میگرداند زن را بسوی شوهرش

عباس الختان سنة للرجال مكرمة للنساء ...

١٩٦

ولا يبالغ فيه ويحسن الاسم فورد حسنوا اسماء

ومبالغه نکند در ختنه زنان ونیک کند نام مولود را پس وارد شده است در حدیث نیک نهید نامهای

اولادكم والتعبيد احب فورد اذا سميتم فعبدوهم

اولاد خود را واضافت نام بنده بسوی پروردگار دوست تر است پس وارد شده است چون نام نهید اولاد خود را پس اضافت بندگی خدا کنید

احب الاسماء الى الله تعالى عبد الله وعبد الرحمن و

دوست ترین نامهای بسوی خدای تعالی عبد الله وعبد الرحمان

لا يجمع بين اسمه عليه الصلوة والسلام وكنيته

و جمع نکند میان اسم آنحضرت که محمد است که نازل باد بر ان درود و سلام ونام کنیت او که ابو القاسم است

فهو منهي عنه وقيل كان ذلك في عهده عليه الصلوة والسلام

زیرا که جمع میان اسم و کنیت منهی کرده شده است وبعضے گفته اند که بود منع از جمع در زمان آنحضرت که نازل باد بر ان درود وسلام وکیفیت منهی کرده شده است

مولانا مفتی محمد احسن

ملا علی قاری

١٩٧

والسلام ويبدل الاسم السيئ فبدل عليه الصلوة

وتبدیل کند اسم بد را به اسم نیک پس تبدیل فرمود آنحضرت که نازل باد

والسلام اسم العاص بعبد الله وبرة بزينب

بران درود وسلام نام عاص را که مخفف عاصی است بعبد الله و تبدیل کرد نام برة را بزینب

وقال تزكي نفسها ونهى عن افلح ونافع وبركة

وگفت آیا ستایش می کنی ذات خود را و منع فرمود آنحضرت از نام نهادن افلح ونافع وبرکت

تحاميا عما قيل ليس في الدار بركة ويسمي السقط

از جهة احتراز کردن از آنچه گفته شود نیست در خانه برکت ونام نهد نا تمام خلقت را

وان جهل صفته فيما يصلح للذكر والانثى كحمزة

اگرچه معلوم نباشد حال او پس نام نهد که صلاحیت دارد برای مرد و زن یعنی نادر آخر او هر دو است یا زن داشته باشد بوده مانند حمزه

مولانا مفتی محمد احسن

ملا علی قاری

وَطَلْحَةَ وَلَا يُكَنَّى بِأَبِي عِيسَى إِذْ لَا أَبَ لَهُ وَنُهِيَ

وطلحہ را و کنیت نہ کند ولد را بابی عیسیٰ زیرا کہ نیست پدر مر عیسیٰ را و نہی کردہ شدہ است

عَنْهُ وَيُعَقُّ عَنِ الْاِبْنِ بِشَاتَيْنِ وَعَنِ الْبِنْتِ بِشَاةٍ

از کنیت و عقیقہ کند از پسر بدو گوسفند و از دختر بیک گوسفند در روز

فِي الْيَوْمِ السَّابِعِ فَهُوَ مَأْمُورٌ بِهِ وَعُقَّ عَنِ الْحَسَنِ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى

ہفتم از ولادت پس آنچہ مذکور شد و عقیقہ کردہ شد از حسن بن علی کرم راضی باد خدائے تعالیٰ

عَنْهُ بِشَاةٍ وَاحِدَةٍ وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ وَيُتَصَدَّقُ

از وی بیک گوسفند و لبسترہ سر مولود را روز ہفتم و تصدق کند

حَلْيٍ وَزْنُ شَعْرِهِ ذَهَبًا أَوْ فِضَّةً فَأُمِرَتْ بِهِ فَاطِمَةُ رَضِيَ

بروزن موے آں زرہا یا نقرہ کہ زیرا کہ امر کردہ شد بآں فاطمہ

نبیع علم الحکمہ

مولانا مفتی محمد حسن



اللهُ تَعَالٰى عَنْهَا فِي الْحُسَيْنِ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ فِي

رضی اللہ عنہا در عقیقہ حسین کہ راضی باد خدائے تعالیٰ ازان در

الْيَوْمِ السَّابِعِ وَيُطْلَى بِالسُّكِّ أَوِ التَّمْرِ الْمَضْغُوغِ فِي

روز ہفتم و بمالد بشکر یا خرما خائیدہ راکہ سنت است در

لَهَاتِهِ فَفَعَلَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ

کام کودک زیرا کہ کرد ایں فعل را آنحضرت کہ نازل باد بر آن درود و سلام بعبد اللہ ابن

زُبَيْرٍ حِينَ جَاءَتْ بِهِ أُمُّهُ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى

زبیر ہنگامیکہ آمد در او مادر او اسماء دختر ابی بکر صدیق کہ راضی باد خدائے تعالیٰ

عَنْهُ

ازان

# اَلْبَابُ السَّادِسُ

باب ششم

قاری محمد

مولانا مفتی محمد حسن

في الكسب والورع بسم الله الرحمن الرحيم

در بیان کسب کردن و پرهیزگاری نمودن بنام خدا که رحمن ورحیم است

وورع من طلب الدنيا حلالا تعففا عن

کسیکه طلب کند دنیا را اسباب آنرا بوجه حلال از جهت سوال

المسألة وسعة على عياله وتعطفا على

کردن از مردم و از جهت فراخی براهل وعیال خود و از برای مهربانی کردن بر

جاره لقي الله ووجهه كالقمر ليلة

همسایه خود پیش آید خدای تعالی را و حال آنکه روی او مانند ماه شب

البدر ومن طلب الدنيا مفاخرا مكاثرا لقي الله

چهاردهم است و طلب کند دنیا را بر وجه حلال و حالیکه فخر کننده و طلب زیادتی کننده

شعر

فلم از [illegible] على الزور والعصا

[illegible]



الله وهو عليه غضبان فالكسب سنة الأنبياء

و حال آنکه حق تعالی بر وی خشمناک شد پس حلال کردن طریقه انبیاء و مرسلین

والأولياء وفيه ستر الحال وهو أولى لظاهر العمل

و اولیا است و در کسب پوشیدگی حالست و کسب کردن بهتر است مر کسی که مشتغل باشد

من الأخذ بالسؤال وبغيره فالفارغ سائل بلسان

از گرفتن قوت بسؤال و بغیر سوال از نوکری پس فارغ از کسب حلال بحقیقت

الحال وأما صاحب الباطن والعالم النافع للناس

حال و دانا صاحب کمال باطن و عالمی که نفع رساننده است مردم را در

والمشتغل بمصالحهم كالقاضي فإن أعطوا الكفاية

و در دو کسب مشغول دارد و مصالح مسلمانان مانند قاضی پس اگر بدهند مذکوران را قوت بقدر کفایت

و متکفل امور ایشان است بقدر کفایت خرچ ضروری

من بيت المال والا يقابل فضائل الكسب بما فيه معنًا

از بیت المال دیگر قوت داده مقابله کند فضائل کسب که در اخبار بچیزے که کمی

ويعمل بحسب الصلاح وحقه ان ينوى التعفف

وعمل کند بحسب موافق صلاح حال وحق کسب آنست که نیت کند در کسب پارسائی را

والتعطف واقامة فرض الكفاية فى صناعات

و مهربانی بر عیال خود و قیام بفرض کفایه یعنی بفرضے از فرض کفایه در پیشه ها

يتوقف عليها العيش ويباكر فورد ح ان فى الغدو

که موقوف است بر آنها زندگانی مردم وحق کسب آنست که بگاه برخیزد تحقیق در اول روز

بركة ونجاحا ويجتنب ما يضر الناس كالاحتكار

برکت است و فیروزی ست و پرهیز کند در کسب از چیزیکه ضرر میکند مردم را مانند غله نگاه داشتن بامید گرانی

مفتی محمد احسن

ملا علی قاری

ينبوع الحكمة



كالاحتكار ويلوث الباطن كالجزارة فهو يقسى القلب

و اجتناب کند از کسبیکه آلوده کند باطن را مانند قصابی که بباعث آن سیاه

والصياغة فهو يزين الدنيا والظاهر كالحجامة و

و مانند زرگری که این پیشه زینت میدهد دنیا را و اجتناب کند از کسبیکه آلوده کند ظاهر را مانند حجامت

الدباغة وما يعسر فيه رعاية الاحتياط كالصرف

و پیراستن پوست و اجتناب کند از چیزے که دشوار باشد در آن رعایت احتیاط مانند بیع صرف

والدلالة وما يكره فيه قضاءه تعالى كشراء

و مانند دلالی و اجتناب کند چیزیرا که خوش ندارد در وی قضای الهی را مانند خرید کردن

الحيوان وسلامة الناس كبيع الكفن

جانداری برای بیع بسبب آن سلامتی مردم را مانند فروختن کفن و تجرکنندن و غسل دادن مرده

تجارت چه مشتری مکروه میدارد قضاء الهی را که مردن آنهاست اجتناب کند در کسب از چیزیکه مکروه دارد

مفتی محمد احسن

ملا علی قاری

ينبوع الحكمة

مختصرات

وما يحرم استعماله كقباء الابريسم وآنية الذهب والفضة

واجتناب كند در كسب چيزے راكه حرام است استعمال او در شرع ۱۲ ف — مانند قباے ابريشم — وساختن آوندهاے طلائی ونقره

والمزمار ورفع البناء وتزيينه بالجص ويعامل

ونائی — وبلند كردن عمارت وزينت كردن آن — بگچ — ومعامله كند كاسب عطف

متدينا اليسر حاله اعانة على البر لا فاسقا لئلا يعين

ديندار را كه پوشيده باشد حال او — اعانت بر نيكی — ومعامله نكند با مبتدع باشد تا اينكه

در تدين بلكه مشهور بود بدان تا باشد اين معامله ۱۲ ف

على الاثم ولا يبالغ في مدح المبيع وذم المشترى

برگناه — واز حد نگذرد بائع — در ستائش چيزے كه ميفروشد — اى ان كان مشتريا ۱۲ ع — اى ان كان بائعا ۱۲ ع

وان صدق ولا يحلف فهو جعله تعالى عرضة للايمان

اگرچه باشد صادق در مدح وذم — آن دو قسم نخورد كاسب — پس خوردن در معاملات گردانيدن اوست

مولانا مفتی محمد حسن رحمه الله

ملا علی قاری



للايمان لترويج الدنيا الخسيسة ودح لا ينظر

بجهة — رواج دادن دنيائے دون — نظر نميكند — كما في صحيح مسلم — در حديث — وآمده است — مسلم از ابی ذر ۱۲ ع

الله الى منفق سلعته بيمينه ويظهر عيب المبيع و

خدائے تعالى نظر — بسوئی رواج دهنده متاع خود را — بسوگند — وظاهر كند عيب متاع خود را — اگر رغبت ۱۲ ف — ميفروشد ۱۲ ف — راست باشد يا دروغ ۱۲ ف

قدره وسعر الوقت وما سومح به في الصفقة

وظاهر كند — قدر — وظاهر كند نرخ حال را — وظاهر كند بائع فرو گذاری وآسانی را ۱۲ ف — در عقد — بجز بمقدار مبيعه را كه در وقت واقع باشد ۱۲ ف — مع نقصان قدره وصفته ۱۲ ع

فان اخفاء خيانة وورد من غشنا فليس منا ق

زيرا كه پوشيدن عيب قدر ونرخ — وآمده است در حديث كسيكه خيانت كرد با ما يعنى مسلمانان پس از متابعان ما نيست ۱۲ ف — ترمذی از ابی هريره — وما من خيانت كسب درد عيد خيانت

ويل للمطففين الاية ولا يروج الزيف بل يلقيه

وای مر كاهندگان را در كيل ووزن — ورواج ندهد در معامله درهم غير جيد را بلكه بيندازد او را

علي قاري
ملا علي قاري

فِی الْبِئْرِ وَلَا یَخْلِطُ التُّرَابَ بِالطَّعَامِ وَمَا لَا یُعْتَادُ بِالْحِنْطَةِ

در چاه و مخلوط نه کند خاک را بغله و مخلوط نکند چیزے را که معتاد نیست

وَأَمْثَالُهُ حَرَامٌ وَلَا یُقْدِمُ عَلٰی شَیْءٍ لَا یُرِیدُهُ بِمَا فَوْقَ

پس آنچه مذکور شد و امثال آن حرام است و حق کسب نیست که برخرید چیزے که نخرید آن

ثَمَنِهِ تَرْغِیبًا لِلْمُشْتَرِی وَالْأَصْلُ أَنْ لَا یُرِیدَ

زیاده از ثمن آن بجهت رغبت دادن خریدارے و اصل درین باب آنست که نخواهد

لِغَیْرِهِ مَا لَا یُرِیدُ لِنَفْسِهِ وَهُوَ بِاعْتِقَادِ أَنَّ

مرغیر خود را چیزے که روا ندارد مر ذات خود را باعتقاد اینکه

الْخِیَانَةَ لَا تَزِیدُ فِی الرِّزْقِ وَالدِّیَانَةَ لَا تَنْقُصُ

خیانت کردن نمی افزاید روزی مقدر را و دیانت کردن و احتیاط نمودن کم نے کند از مقدر

برکت افزاید و خیانت از وے ربایند





لَا تَنْقُصُ وَأَنَّ الْآخِرَةَ أَوْلٰی مِنَ الدُّنْیَا فَوَرَدَ لَا

وصول آن مقام آسان نگردد مگر باعتقاد اینکه تحصیل پس آمده است در حدیث

یَزَالُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ یَدْفَعُ عَنِ الْخَلْقِ سَخَطَ اللّٰهِ

همیشه است کلمه توحید که دور میکند از بندگان وی تعالی خشم الٰهی را

مَا لَمْ یُؤْثِرُوا صَفْقَةَ دُنْیَاهُمْ عَلٰی آخِرَتِهِمْ وَیَحْسُنُ

ما دامیکه اختیار نکنند سودائی دنیا را برسودائی آخرت

بِأَنْ لَا یَغْبِنَ غَیْرَ مُعْتَادٍ وَإِنْ أَعْطَی الْمُشْتَرِی لِرَغْبَةٍ

اول باینکه غبن و نقصان نقصانے که غیر معتاد باشد اگرچه بدهد خریدار برضا خود برائی خدا

أَوْ حَاجَةٍ وَیَحْتَمِلُهُ مِنْ ضَعِیفٍ أَوْ فَقِیرٍ فَوَرَدَ رَحِمَ اللّٰهُ

که قبول کند غبن را از ناتوان درویش رحمت کند خدا تعالیٰ

یعنی نقصان خود قبول کند و نفع با ایشان رساند

أمرأ أسهل البيع وسهل الشراء لا من غني لأنه تضيع اد

مردے راکہ آسانی کنندہ باشد در فروختن و آسانی کنندہ باشد در خرید کہ مسامحت کند و تنگ نگیرد و قبول نہ کند غبن را از توانگر اگرچہ ضعیف باشد ۱۲ ف

لأجر ولا حمد ويسامح في قبض الثمن وفي الدين بنقص

چہ در وے نہ مزد است از خدا یتعالی کہ مساہلہ در گرفتن ثمن کالا و در گرفتن دام کہ بر ذمہ کسے بود ۱۲ ف و مسامحہ دران بکم کردن

بعض وترك طلب نقد أحسن وإمهال وقبول حوالة

بعضے قیمت و طلب نکردن نقد کہ جید تر است و بمہلت دادن و قبول حوالہ

فورد رحم الله امرأ سهل القضاء وسهل الاقتضاء

پس آمدہ است رحمت کند خدائے مردیرا کہ آسانی کنندہ باشد در ادائے دین و آسانی کنندہ باشد در وقت طلب کردن حق خود ۱۲ ف در تتمہ حدیث سابق ۱۲ ف

ومن أنظر معسرا أو ترك له حاسبه الله حسابا يسيرا و

کسیکہ مہلت دہد محتاج را یا بگذارد برائی او حساب کنند خدا یتعالی در روز قیامت حسابی آسان و در گرفتن حق خود ۱۲ ف



ويبادر في إعطاء الأجرة وقضاء الدين قبل الأجل

و چہارم احسان در معاملات این ست کہ شتابی کند در دادن مزدوری مزدور را پیش ازانکہ عرق او خشک شود ۱۲ ف و در ادا کردن دام پیش از مدت معین

بأحسن ما شرط وينوي القضاء كذلك إن عجز فورد

بہ نیکوترین چیزے کہ شرط کردہ شدہ بود در عقد اول ۱۲ ف و نیت کند ادائے دام را ہمچنیں یعنی نیکوترین چیزے کہ شرط کردہ بود ۱۲ ف اگر عاجز شد از ادائے آن پس وارد شدہ است ۱۲ ف

إن الملائكة يدعون له حتى يقضيه و

بتحقیق فرشتگان دعا میکنند مر او را تا آنکہ ادا کند دام را

يستدين في ضعف قوة في سبيله تعالى وتكفين ميت

و دام بگیرد در ناتوانی قدرت خود در راہ حق تعالی و دام بگیرد در کفن کردن مردہ

مقل ونكاح يتعفف به عليه تعالى فهو يقضيها

فقیر اجنبی بود و نکاحے کہ محفوظ باشد بہ سبب آن و در حال بودن وی متوکل بر حق تعالی ۱۲ ف

وَيُقِيلُ إِنْ نَدِمَ الْبَائِعُ فَوَصَلَ عَلَيْهِ إِقَالَتَهُ تَعَالَى يَوْمَ

و بجهة احسان در معاملات است · اگر نادم شود فروشنده · پس وعده کرده شده است سوی گردن او تعالی روز

الْقِيَامَةِ عَثْرَتَهُ وَيُعَامِلُ الْفَقِيرَ نَسِيئَةً عَلَى عَزْمِ التَّرْكِ

روز قیامت لغزش اقاله کننده را · معامله کند درویش را بمهلت بر قصد ترک مطالبه و تقاضا

إِنْ لَمْ يَظْهَرْ غِنَاهُ وَيَكِيلُ الطَّعَامَ أَخْذًا وَإِعْطَاءً

اگر ظاهر نشود توانگری او · و حق کسب آنست که پیمانه کند غله را در حال گرفتن و در حال دادن

فَفِيهِ الْبَرَكَةُ وَيَخْتَارُ حِرَفَ السَّلَفِ كَالْحَرْثِ فِي الْحَمْلِ وَ

زیرا که درین فعل برکت · و اختیار کند کاری گری های سلف را · مانند کشت کردن و بار بردوشتن

النَّجْرِ وَالْخِيَاطَةِ وَالْقَصْرِ وَالْخَصْفِ وَالرَّعْيِ وَالْكِتَابَةِ

و چوب تراشی کردن · و جامه دوختن · و گازری کردن · و نعلبندی · و شبانی



وَالْكِتَابَةِ فَوَرَدَ خَيْرُ تِجَارَاتِكُمُ الْبَزُّ وَخَيْرُ صِنَاعَاتِكُمُ

و نوشتن کتابت · پس وارد شده است · بهترین سوداگری های شما جامه فروشی است و بهترین کاریگری های شما

الْخَرْزُ وَيَلْزَمُ مَا رُزِقَ فِيهِ وَيَتْرُكُ عَمَّا اتَّجَرَ فِيهِ ثَلَاثًا

دوختن · و لازم گیرد چیزی که روزی داده شده است · و ترک بکند چیزی را که تجارت کرده باشد در وی سه بار

فَلَمْ يُرْزَقْ وَيَتَّخِذُ الْغَنَمَ وَالدَّجَاجَ وَنَحْوَهَا لِلدَّرِّ

و روزی داده نشود · و بگیرد · و ماکیان · و مانند آنرا برائی شیر گرفتن

وَالنَّسْلِ فَفِيهَا عُشْرُ الرِّزْقِ فَكَانَ لَهُ عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ

و پیدا کردن · پس درین حیوانات ده یک حصه رزق است پس بود آنحضرت صلعم را که نازل باد بر او درود

وَالسَّلَامُ بَعِيرَانِ وَغَنَمٌ مِنْ لَبَنِهَا قُوتُ أَهْلِهِ وَيَخْتَارُ

و السلام · شتران دو گوسفندان · که از شیر آنها · قوت اهل بیت آنحضرت بود

صِنفاً فيه السُّود والبيض ولا يحرص فورد حم شرّ

نوعے راکہ در وے سیاہی وسفیدی باشد و حرص نکند در کسب

البقاع السوق وشرّ اهلها اوّلهم دخولاً وآخرهم

جائہائے بازار است و بدترین اہل بازار کسی است کہ پیش از ہمہ در آید و بعد از ہمہ

خروجاً ولا يركب له البحر فورد حم لا تركب البحر

برآید و سواری نکند برائے کسب دریا را

الا لحجّ او عمرة او غزوة ويتورّع فورد حم انا الورع

مگر برائے حج یا عمرہ یا جہاد و پرہیزگاری کند

فلذا استحيي ان احاسبهم وادنى رتبة الاحتراز

پس تحقیق من شرم دارم ازینکہ حساب کنم از ایشان و کمترین پایہ تورع باز داشتن ست خود را



الاحتراز عن الحرام وهو الورع ثم عن الشبهة وهو

از حرام و ہمیں احتراز ورع است پس درجہ بالاتر پرہیز کردن از شبہ کہ

التقوى فورد حم دع ما يريبك الى ما لا يريبك وهو

تقوی است بگذار چیزے راکہ در شک اندازد ترا و برو بسوئی چیزے کہ در شک نیفگند

كما اختلف فيه والاخذ ممن علم انّ في ماله حراماً

چیزے کہ اختلاف کردہ شدہ است یا گرفتن از کسیکہ میداند بتحقیق در مال وی حرام ست

او عليه علامة عدم المبالاة في صلة السلطان

یا گرفتن از کسے کہ بروے علامت بے باکیست و مشکوک مانند گرفتن عطاء خلیفہ است

ان اشتبه بيت المال او استحقاق الاخذ او قدره

اگر مختلط شود بیت المال و مجتمع گردد یا مشتبہ شود استحقاق گرفتن یعنی ماخوذ یا قدر آن در وے مال حلال و حرام ۱۲ ف

وَالْأَوْلَىٰ فِي مِثْلِهِ السُّؤَالُ عَنِ الْغَيْرِ وَالتَّعَلُّلُ كَيْلَا

واولی در مثل این اشتباه سوال کردن است از غیر وبهتر در حال عدم قبول عذر و

تفتیش کردن است شبهه خود را بهانه آوردن است

يَتَأَذَّىٰ فَإِسْرَارُ الْمُؤْمِنِ أَهَمُّ مِنَ الْوَرَعِ أَمَّا الْوَهْمُ

ایذا نکشد صاحب آن پس خوش کردن مسلمان مطلوب تر است از ورع اما وهمی

الْغَيْرُ النَّاشِيُّ عَنْ دَلِيلٍ كَالِاحْتِرَازِ عَنِ الصَّيْدِ

که غیر ناشی باشد از دلیل مانند احتراز کردن از شکار و نخوردن گوشت وی

لِاحْتِمَالِ كَوْنِهِ مِلْكًا لِلْغَيْرِ وَلَا أَثَرَ عَلَيْهِ فَوَسْوَسَةٌ

بجهة احتمال آنکه شاید آن شکار ملک غیر باشد و حال آنکه علامتے نیست برین صید که استدلال

وَيُبْنَىٰ فِيهِ عَلَىٰ ظَاهِرِ الْحَالِ تَحْسِينًا لِلظَّنِّ فَوَرَدَ ق

وبنا کرده شود الورع در وهم بر ظاهر حال او از جهة نیک کردن گمان مسلمان بر برادران پس وارد شده است در قرآن مجید



ق إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ ثُمَّ عَمَّا لَا بَأْسَ بِهِ مَخَافَةً بِمَا بِهِ بَأْسٌ و

تحقیق بعضے از گمانهائی گناه است پستر درجه سیوم تورع که بالاتر است احتراز کردن از چیزے که عقوبت بران لازم است و آن گرشته عادوے باکے نیست از جهة خوف وقوع در چیزی بآن باک است بری است که علامت بروی بنا شد وبے دلیل بود

هُوَ الصِّدْقُ فِي التَّقْوَىٰ كَتَرْكِ الْعَزَبِ لِلشِّبَعِ وَالْعِطْرِ

واین درجه را صدق در تقوی گویند مانند گذاشتن شوهر بے زن سیری وخوشبوئی را

لِتَحْرِيكِهِمَا الشَّهْوَةَ ثُمَّ عَمَّا لَيْسَ لَهُ تَعَالَىٰ وَهُوَ الصِّدْقُ الْمُطْلَقُ

بجهة جنبش دادن شهوة فرج را که سیری وخوشبو سراسر باس است پستر درجه چهارم تورع که بالاتر از همه واین درجه را صدق مطلق نام است

كَتَرْكِ خُطْوَةٍ وَلُقْمَةٍ لَيْسَ فِيهِمَا نِيَّةُ عِبَادَةٍ فَهُمْ

مانند گذاشتن یک گام یا یک لقمه که نباشد در وے نیت عبادت و تقرب

كَانُوا يَقْتَصِرُونَ عَلَى الْقِيمَاتِ يَتَقَوَّوْنَ عَلَى الْعِبَادَةِ

پس اهل این مقام بودند که اقتصار میکردند بر لقمه چند که قوت دهند بر عبادت وسوای این بر خود حرام دانند وچون از درجات ورع فارغ شد بطریق اجمال در فذلک میگوید التحقیق

وَالتَّحْقِيقُ اَنَّهُ كُلَّمَا يُشَدِّدُ فِي الْاِحْتِيَاطِ يَكُوْنُ سَبَبًا

وتحقیق این است هر قدر که سختی کند در احتیاط واحتراز از مشکوک وغیر مشکوک نماید میباشد این سختی سبب

لِلتَّخْفِيْفِ وَالْاَصْلُ الْاِسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ

تخفیف حساب واصل در تقوی طلب فتوی است از دل

## اَلْبَابُ السَّابِعُ فِي الْاِتِّبَاعِ

باب هفتم در بیان پی رفتن در طریق

فِي الْمَعِيْشَةِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

معیشت وزندگانی کردن بنام خدا که بخشنده مهربان ست.

وعموم احوال معاش وی از خوردن وپوشیدن وغیره

وَوَرَدَ فِي قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللهُ

وارد شده است در قرآن مجید بگو ای محمد صلعم قریش را اگر هستید شما که دعوی میکنید محبت خدا تعالی پس پیروی کنید مرا

ينبوع الحكمة

مختصر ملا علي قاري

ملا علي قاري



يُحْبِبْكُمُ اللهُ وَمَا اٰتٰكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ فَالْاَصْلُ

دوست دارد شما را الله تعالی وهر چه امر فرماید شما را پیغمبر پس فراگیرید آنرا پس

اِتِّبَاعُهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ فِي جَمِيْعِ الْاُمُوْرِ لِاَنَّهُ يُصَيِّرُ

اتباع سیرت آن حضرت است که نازل باد بران درود وسلام در تمامه کارهای دین ودنیا زیرا که سلوک

الْعَادَةَ عِبَادَةً وَيُنَوِّرُ الْبَاطِنَ وَيُذَكِّرُ الْعُبُوْدِيَّةَ وَ

امور عادی را از عبادت وروشن میگرداند سینه را ویاد میدهند بنده را

خواب وخوردن اگر بطور مسنون که مفتاح ابواب خیرست عبودیت ۱۲ ف

وجز وآن ۱۲ ف اداکند ۱۲ ف ۱۲ ف

يُقَرِّبُ اِلَى الْاِرْتِيَاضِ فَالْمُسْتَرْسِلُ فِي اتِّبَاعِ الْهَوٰى

ونزدیک میگرداند بنده را بریاضت پس فروهشته شده در متابعت هوای نفسانی

يُشْبِهُ الْبَهَائِمَ هٰذَا وَاِنَّمَا عَدَلَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

مانند چارپایه است یادگیر این را که گفتم وجز این نیست که عدول کرده است آنحضرت که نازل باد برو درود وسلام ۱۲ ف

ينبوع الحكمة

ملا علي قاري

من مباح الى آخر لاطلاعه بنور النبوة على فائدة فيه

از مباحی بسوی مباحی دیگر بجهت اطلاع او بنور نبوت بر فائده کردن عدل ست ۱۲

فتركه للتكذيب كفر ودونه حمق وحقه ان يغسل

پس ترک کردن از جهت تکذیب کفرست بالاتفاق و بدون تکذیب بیخردیست ۱۲ و حق متابعت آن که بشوید اتباع آنحضرت حضرت در طعام خوردن آنست ۱۲

اليدين قبل الاكل وبعده تنظيفا وتعظيما وورد

هر دو دست را پیش از خوردن و بعد از ان بجهت پاک کردن و بجهت تعظیم کردن پس آمده است

ح الوضوء قبل الطعام ينفي الفقر وبعده ينفي

شستن دست پیش از طعام دور میکند ناداری را و شستن بعد از طعام دور میکند

اللمم ويفتتح بالملح ويختم به ففيه مغفرة الذنوب

گناه صغیره را و ابتدا کند بنمک خوردن طعام و ختم کند طعام را بدان

ملا علي قاري

مختصرا



الذنوب ودفع سبعين بلاء ويأكل على السفرة الموضوعة

و دور شدن هفتاد بلا است و بخورد طعام را بر سفره که نهاده شده باشد

على الارض كالخوان والمنخل والاشنان والشبع من

بر زمین پس استعمال خوان و غربال و اشنان که گیاهست خوشبو است که بدان دست میشویند و سیر خوردن

البدع وان لم تكن مذمومات غير الشبع متاديا

بدعات است اگرچه نیستند این بدع از بجهت مهمه شرعیه سوای سیر خوردن که این مذموم شرعی است

فورد ح لا آكل متكئا انا عبد آكل كما يأكل العبد

پس آمده است در حدیث بخاری از ابی جحیفه ۱۲ نمیخورم طعام را تکیه زده ۱۲ من بنده ام میخورم طعام را چنانکه بندگان خورند و نیز در حدیث احمد و بزار از ابن عمر رضی الله آمده ۱۲

الا الفاكهة على سبيل التفكه فيجوز متكئا ومضطجعا

مگر میوه تر را بر سبیل نقل کردن تکیه زده و دراز کشیده تکیه زده نخورد دیگر میوه تر را بر سبیل غذا که تفکه جائز است ۱۲

ملا علي قاري

٢٢٠

ويجلس على الرجل اليسرى وينصب اليمنى فهو مسنون

و از آداب طعام آن ست که بنشیند بر پای چپ و ایستاده کند پای راست را زیرا که این وضع نشستن مسنون است

وينوي به القوة على الطاعة دون التلذذ و

و نیت کند بخوردن طعام قوت بر عبادت نه لذت و شهوت

يقدمه على الصلوة إن أمن فوتها لئلا يبرد و

و مقدم کند طعام را بر نماز اگر ایمن باشد از فوت شدن نماز تا سرد نگردد و

لا يلتفت القلب إليه وورد إذا حضر العشاء

و متوجه نباشد دل بسوی طعام چون حاضر شود طعام شب

والعشاء فابدءوا بالعشاء ويكثر الأيدي

و نماز شب پس شروع کنید بطعام و بسیار کند دستها بر طعام یعنی با عیال و نوکران یکجا بخورد

٢٢١

الأيدي فورد اجتمعوا على طعامكم يبارك لكم فيه

پس آمده است در حدیث جمع شوید بر طعام خود و یکجا بخورید تا برکت داده شود در شما

وكان عليه الصلوة والسلام لا يأكل وحده وفيه تقليل

و نمی‌خورد آنحضرت علیه الصلوة والسلام تنها و در تکثیر ایدی کم است

الأكل والإنفاق والجمع في القصعة الواحدة

خوردن و ایثار طعام بغیر است و جمع کردن در یک کاسه

أحب إلى الله تعالى ويجتنب القصعة الصغيرة

دوست‌تر است نزد خدا تعالی و اجتناب کند از کاسه خورد

فلا بركة فيه ونحو الصفر والنحاس فالمسنون الخشب

پس برکت نیست در آن و اجتناب کند از مانند روئین پس سنت استعمال آوند چوبی است

والخرف ويسمى في الابتداء والحمد في كل لقمة وتجهر

و سنگ و بسم الله بخواند در اول طعام و محبوب تر آن است که تسمیه بگوید در هر لقمه و جهر کند به تسمیه

تذكيرا للغير ولا يعيب مأكولا فهو المأثور ولا يتجاوز

از جهت یاد دهانیدن دیگری را که او هم تسمیه گوید و عیب نکند خوردنی را که همین ماثور است و تجاوز نکند در خوردن

عما يليه فوردح كل ما يليك الا في الثمار فهو مروي

از آنچه پیش اوست بخورد از جانبیکه متصل است مگر در میوه که از هر طرف که خواهد بخورد

معللا بانه ليس نوعا واحدا ولا ياكل من ذروة

در حالیکه تعلیل بانکه میوه از نوع واحد نیست و از آداب طعام آن است که نخورد بالای کاسه

القصعة ولا من وسطها ووسط الخبز ولا

بلکه از اطراف کاسه و نه از میانه کاسه و نخورد از میان نان و پایان آن بخورد



ولا باصبعين فهو تكبر ولا باربع فهو شره والسنة

و به دو انگشت نخورد که این تکبر است و به چهار انگشت و زیاده و سنت است خوردن به سه انگشت

بثلاث ولا بالشمال فالشيطان ياكل بها ولا يقطع

و نخورد بدست چپ زیرا که شیطان میخورد بدست چپ و نبرد

الخبز واللحم بالسكين فهو منهي عنه للتشبه بالعجم في

نان را و گوشت پخته را بکارد زیرا که این منهی عنه است بجای مشابهت با عجمان در

الترفع ويحضر البقل فهو يحضر الملائكة ويطرد الشيطان

تکبر و تنعم و حاضر بکند بر سفره تره را زیرا که حضور تره بر سفره حاضر میکند فرشتگان را و میراند

والخل فهو ينفي الفقر ويغطي الحار حتى يبرد

و حاضر بکند سفره سرکه را زیرا که وی دور میکند فقر را و بپوشد طعام گرم را تا آنکه سرد شود

فهو اعظم بركة وهو السنة ويكرم الخبز فورد

زیراکه طعام را بزرگتر است از روی برکت و اکرام کند نان را پس وارد شده

اكرموا الخبز فان الله انزله من بركات السماء فمن

اکرام کنید نان را زیراکه تحقیق خدای تعالی نازل کرده است از برکات آسمان پس اکرام جز آن است که

يمسح به اليد ولا يضع عليه القصعة ولا ينتظر

تمالد بان گوشت خود را و نه نهد بر وی کاسه و نه عبر او را و نه انتظاری کند

الادام ويكسر باليدين ويقدم المكسور على

نان خورش را و بشکند نان را به دو دست و مقدم کند نان شکسته را بر نان

الصحيح ولا يلتفت يمينا وشمالا ويصغر اللقمة

درست که اول و التفات نکند بجانب راست و چپ خوردن و خورد بکند لقمه را و اندک اندک بخورد

علی قاری

ملا علی قاری



اللقمة ويجود المضغ ويستعين باليسرى عند الحاجة

و نیک بخاید و طلب مدد کند بدست چپ نزد حاجت در شکستن

ولا يجمع بين ادامين فاكل ما تورد ويلعق الاصابع

و جمع نکند بر سفره میان دو نان خورش پس جمیع چیزهای مذکور مروی است و بلیسد بعد از طعام انگشتان

فلا يدري في اي جزء منه البركة والقصعة فهو

زیراکه نمی داند که در کدام جزوی از اجزای طعام برکت است و بلیسد کاسه را پس لیسیدن کاسه

كعتق رقبة ويأكل السواقط فهو ما تورد وورد

مانند آزاد کردن برده است و بخورد ریزهای طعام را پس برداشتن ریزهای طعام مروی است

فهو مهور الحور وسبب سعة العيش والعافية

پس برداشتن لقمه افتاده مهرهای حوران بهشت است و سبب فراخی رزق دنیاوی است و سبب سلامتی است

ملا علی قاری

فِي الْوَلَدِ فَيُخَلِّلُ الْأَسْنَانَ وَيُخْرِجُ مَا بَقِيَ مِنْهُ وَيُمَضْمِضُ

در اولاد و خلال کند دندانها را و برآرد از دهن بخلال چیزے را که باقی ... و مضمضه کند بعد از خلال

فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَيَحْمَدُ اللّٰهَ تَعَالٰى إِنْ عَرِيَ عَنِ الشُّبْهَةِ

پس این همه چیزها در اثر وارد شده است و حمد بگوید خدا تعالی را اگر خالی باشد طعام او از شبهه

وَإِلَّا يَسْتَغْفِرُ وَيَغْتَمُّ وَيَبْكِي وَيَقْرَأُ الْإِخْلَاصَ وَ

و اگر طعام ... استغفار کند و اندوهگین شود و بگرید بر اکل آن ... و بخواند بعد از طعام سورهٔ اخلاص

الْقُرَيْشَ وَلَا يَقُومُ قَبْلَ الرَّفْعِ وَيَدْعُو الصَّاحِبَ

و سورهٔ ایلاف را و بر نخیزد از سفره پیش از برداشتن و دعا کند ... صاحب طعام را

إِنْ أَكَلَ طَعَامَ الْغَيْرِ وَيُقَدِّمُ الْأَفْضَلَ فِي الْغَسْلِ وَالْأَكْلِ

اگر بخورد طعام دیگرے را و پیش کند در مجلس فاضلتر را در دست شستن و خوردن



وَالْأَكْلِ وَالشُّرْبِ وَيَقْبَلُ الْإِكْرَامَ كَتَقْدِيمِ الطَّسْتِ

و نوشیدن و قبول کند مهمان تعظیم میزبان را همچو پیش نهادن طست و

فَالْكَرَامَةُ لَا تُرَدُّ وَلَا يُطِيلُ انْتِظَارَ الْجَمْعِ فَوْقَ

زیرا که کرامت رد کرده نمی‌شود و دراز نکند انتظار جماعت را پس اگر دراز شده است

فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ وَلَا يَسْكُتُ فَهُوَ سِيرَةُ

پس درنگ نکرد ... که آمد ... و خاموش نباشد هنگام خوردن که آن عادت

الْعَجَمِ وَيُوَافِقُ الرَّفِيقَ وَيَتَعَهَّدُهُ غَيْرَ مُلِحٍّ فَلَا يَزِيدُ عَلَى

عجمیان است و همراهی کند برفیق ... و کوشش کند ... پس ...

ثَلَاثٍ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَلَا يَحْلِفُ عَلَيْهِ فَجَاءَ

تکرار بر سه بار پس ... و سوگند نه دهد ... پس آمده است در حدیث

ح الطعام أهون من أن يحلف عليه ولا يحوجه

طعام سبک تر است از اینکه سوگند داده شود بروی و مهمان را باید که محتاج نکند

إلى التعهد ويجمع ماء الكل في طست ما أمكن

بسوی تعهد و انتظار و جمع کند آب غسالهٔ دستها را همه مردم در طست مادامیکه ممکن گردد در آن مبالغه نماید ۱۲ ف

فورد ح اجمعوا وضوءكم جمع الله شملكم

جمع کنید آب وضوی خود را در یک طشت تا جمع کند خدا تعالی تفرقهٔ شمارا

ويحترز عما يكره الرفيق قولا وفعلا كالنفخ والنظر

و احتراز کند از آنچه کراهت دارد رفیق او از قول و فعل همچو دم کردن در طعام ... و نظر کردن

إلى أكله ونفض اليد وتقريب الرأس

بسوی خوردن رفیق و همچو افشاندن دست بر کاسه و نزدیک کردن سر بجانب ...



الرأس وإخراج شيء من الفم متوجها وأخذه باليمين

و همچون برآوردن چیزی از دهن در حالیکه متوجه بطعام باشد و گرفتن آن بدست راست

وجعل اللقمة الممضوغة في القصعة والدهين في الخل

و همچو گردانیدن لقمهٔ خائیده شده در کاسه و همچو گردانیدن لقمهٔ چرب در سرکه

والعكس والتكلم بالقاذورات والأهوال والاستيذان

و عکس آن که ... و سخن کلام کردن بچیزی که مکروه باشد و کراهت نزد طبع ۱۲ ف و بچیزی هولناک و همچو طلب اذن

في التقديم والامتناع قبل امتناعه والرفع قبل

در آوردن طعام و همچو دست کشیدن پیش از فراغ رفیق و همچون برداشتن سفره پیش

استيفائه والتكلف كالاستقراض لتقديم شيء يحتاج إليه

و احتراز کند از تکلف همچو قرض گرفتن و همچون پیش آوردن چیزی که محتاج باشد بسوی آن کردن در ضیافت

**العِيالُ اَوْ لا تَسامُحُ النَّفسِ بِهِ فَهُوَ يُورِثُ الانقطاعَ**

عیال وے و ہمچون آوردن چیزے کہ ساحمت نکند نفس او پس تکلیف در ضیافت میکشد بسوی انقطاع محبت و الفت ۱۲ ف

**ويُقدِّمُ ما يَشتَهي فوردٌ حمَن صادفَ مِن اخيهِ شهوةً**

و پیش آرد مہمان را چیزے کہ خواہش دارد مہمان و مرغوب پس وارد شدہ کسیکہ بیابد از برادر خود آرزوے وے در طعام ۱۲ ف

**فقضاها غُفِرَ لهُ ويُضيفُ فوردٌ خ لا خيرَ فيمن لا يُضيفُ**

پس ادا کند آنرا آمرزیدہ شود و ضیافت کند مہمان را ۱۲ پس آمدہ است در حدیث نیست نیکی در کسیکہ شیوہ مہمانداری نداشتہ باشد ۱۲ ف

**ويَقصِدُ بهِ الاتقياءَ اعانةً على البِرِّ دونَ الاغنياءِ**

و قصد کند بہ طعام نیکوکاران از جہتہ اعانت کردن بر نیکی و دعوت نکند توانگران را کہ فاسق و ظالم باشند ۱۲ ف

**فوردٌ حانَّ شرَّ الطعامِ ولا يُهمِلُ الاقرباءَ والاخوانَ**

بتحقیق وی بدترین طعام است و فرو نگذارد ضیافت خویشان و برادران را بلکہ جانب مقدم دارد ۱۲ ف



**والاخوانَ فانَّ يُخصَّ بعضُهم عن الوحشةِ وقطعِ الرحمِ**

و خاص نکند بعضے از ایشان را از جہت احتراز وحشت ایشان و قطع رحم

**وينوي بهِ استمالةَ القلوبِ في اقامةِ السُّنّةِ دونَ**

و نیت کند بضیافت الفت دلہا با یکدیگر و بر پا داشتن سنت نبوی صلعم نہ

**المباهاتِ ولا يدعوا مَن يستثقلُ الحضورَ ولا مَن**

تفاخر و ریا و دعوت نکند کسے را کہ گران داند آمدن مجلس را و نہ دعوت کند کسی را کہ

**يتأذّى بهِ الحاضرونَ ولا الفاسقَ فانَّهُ اعانةٌ على**

ایذا کشند بسبب آمدن او حاضران مجلس و نہ دعوت کند فاسق را زیرا کہ دعوت فاسق مدد کردن است بر

**الاثمِ ويُجيبُ تأويلَ اكرامِ المؤمنِ فوردٌ حمَن**

فسق او و این گناہ است و اجابت کند دعوت را بقصد اکرام برادر مسلمان کسیکہ

أَكْرَمَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَإِنَّمَا يُكْرِمُ اللّٰهَ وَإِسْرَارِهِ فَوَرَدَ ح

اکرام کند برادر مسلمان را پس تحقیق اکرام کرد خدا تعالی را و اجابت کند پس آمده است در

مَنْ سَرَّ مُؤْمِنًا فَقَدْ سَرَّ اللّٰهَ وَالْحَذَرِ عَنِ الْمَعْصِيَةِ

کسیکه مسرور کند مسلمان را پس تحقیق مسرور کرد خدا تعالی را و اجابت کند بقصد احتراز کردن از گناه

فَوَرَدَ ح مَنْ لَمْ يُجِبِ الدَّاعِيَ فَقَدْ عَصَى اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

پس آمده است در صحیحین از ابی هریره کسیکه اجابت نکند دعوت کننده را پس تحقیق بیفرمانی کرد خدا و رسول خدا را

وَإِقَامَةِ السُّنَّةِ فَهِيَ مُؤَكَّدَةٌ وَيَتَعَلَّلُ لِاسْتِثْقَالِ الدَّاعِي

و اجابت کند بقصد اقامت سنت و اقتدا زیرا که اجابت دعوت سنت مؤکده است و عذر خواهی کند بوجه گران

الْإِطْعَامِ وَقَصْدِهِ الْمُبَاهَاتَ فِي التَّحَامِي عَنِ الْاِرْتِكَابِ

طعام دادن را یا بجهت قصد وی مفاخرت و عذر خواهی کند برای احتراز کردن و محافظت کردن از ارتکاب

يَنْبُوعُ الْحِكْمَةِ



اِرْتِكَابِ مَعْصِيَةٍ لِكَوْنِ الشُّبْهَةِ فِي الطَّعَامِ وَالْمُنْكَرِ فِي

گناه بجهت بودن شبهه در طعام و بجهت بودن نامشروع در

الْمَجْلِسِ فَالنِّيَّةُ إِنَّمَا تُؤَثِّرُ فِي الْمُبَاحِ لَا لِنُقْصَانِ الْجَاهِ

مجلس زیرا که تصحیح نیت جز این نیست که اثر میکند در امر مباح که ابراز عادت برآورده عبادت میگرداند و عذر نکند از اجابت بجهت نقصان جاه خود

وَلَا لِفَقْرِ الدَّاعِي فَهُوَ تَكَبُّرٌ وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ

و نه بجهت فقیر بودن دعوت کننده زیرا که امتناع از اجابت از جهت نقصان جاه خود و فقیر بودن داعی از جمله تکبر است و بود پیغمبر که نازل باد بران درود

وَالسَّلَامُ يُجِيبُ دَعْوَةَ الْعَبْدِ وَالْفَقِيرِ وَلَا يَبْعُدُ

و سلام که اجابت میکرد دعوت غلام و درویش را و عذر نکند از اجابت بجهت دوری

الْمُسَافَةِ إِنِ اعْتَادَتْ فَوَرَدَ ح لَوْ دُعِيتُ إِلَى كُرَاعٍ

مسافت اگر آمد و رفت اینقدر مسافت معتاد او باشد و احتمال در عادت ممکن بود پس آمده است در حدیث بخاری از ابی هریره اگر دعوت کرده شوم بسوی کراع

يَنْبُوعُ الْحِكْمَةِ

الضَّيْمِ لَاَجَبْتُ وَلِلصَّوْمِ فَيُفْطِرُ اِنْ اَلَحَّ فَاِسْرَارُ

ضیم هر آئینه اجابت کنم وعذر نکند بجهة صوم نفل پس افطار کند اگر الحاح کند داعی و

اَلْمُؤْمِنِ يَعْدِلُ الصَّوْمَ وَفِيْهِ حُسْنُ الْخُلُقِ وَوَرَدَ

دل مومن برابر صوم ست بلکه ثواب در افطار بخاطر داشت خصلتی نیک سیرتی است بیشتر از صوم دارد

تَكَلَّفَ لَكَ اَخُوْكَ وَتَقُوْلُ اِنِّيْ صَائِمٌ وَاِلَّا

تکلف کرده بجهة تو برادر تو ومیگوئی تو من روزه دارم واگر افطار نکند

فَضِيَافَتُهُ بِالْعِطْرِ وَطِيْبِ الْكَلَامِ وَالْاِكْتِحَالِ

پس مهمانی دے بخوشبوئی وخوش گوئی وسرمه کردن

وَالْاِدِّهَانِ وَنَحْوِهَا وَيَجْلِسُ حَيْثُ يُجْلَسُ فَهُوَ تَوَاضُعٌ

وروغن مالیدن ومانند آنها آنچه وبنشیند مهمان جائے که نشانده شود زیرا که این معنے از جملۀ تواضع است



تَوَاضُعٌ وَلَا يَنْظُرُ اِلَى جَانِبٍ يَاْتِيْ مِنْهُ الطَّعَامُ فَهُوَ

ونظر نکند مهمان بجانبے که مے آید از آنجانب طعام پس این

شَرَهٌ وَلَا يُطِيْلُ اِنْتِظَارَ الْمُضِيْفِ وَلَا يُعَجِّلُ قَبْلَ

دلیل حرص و دراز نکند مهمان انتظار میزبان را وشتابی نه کند در آمدن پیش از خستن

الْاِسْتِعْدَادِ وَيُغَيِّرُ مُنْكَرًا رَاٰى اِنْ قَدَرَ وَاِلَّا يُنْكِرُ

طیاری طعام ودور بکند بدست خود نامشروع را اگر قدرت داشته باشد ورنه

بِاللِّسَانِ وَيَرْجِعُ وَيَبْتَدِئُ الْمُضِيْفُ بِالْغَسْلِ قَبْلَ

بزبان وبرگردد از انجا وابتدا کند میزبان بشستن دست پیش

الْاَكْلِ لِاَنَّهُ دَاعٍ وَيَتَاَخَّرُ بَعْدَهُ اِنْتِظَارًا لِلدَّاخِلِ

از طعام زیرا که وی داعی است وتاخیر کند میزبان از قوم بشستن دست بعد از طعام از جهة انتظار کردن

وتعظيمًا للضيف ويقدم ما يكفي فالنقص ترك

وتعظیم کند از طعام مقدار ریرا پس کم از مقدار حاجت مهمان فرستادن ترک

المروة والزيادة رياء الا ان يجيز الذهاب به

مروة است وزیاده بر مقدار کفایت ادریا است مگر آنکه اجازت دهد مهمان را بردن بقیه

ويميز اولا نصيب لعيال تحاميا عن اهتمامهم

وجدا نماید از طعام اول حصه اهل وعیال از جهت احتراز کردن از اهتمام اهل وعیال

ولا يرفع الضيف الا ان يعلم بسروره واذا بات

وبرندارد مهمان بقیه طعام را مگر آنکه بداند بقرینه حال خوشی میزبان را ودچون شب بکند مهمان در خانه میزبان

يريد القبلة والمتوضى ونحوه ويكرم فوددع من كان



من كان يؤمن بالله واليوم الاخر فليكرم ضيفه

کسیکه ایمان آرد بخدای تعالی وروز آخرت پس باید که اکرام کند مهمان را

وهو باظهار الانبساط والسرور وصب الماء على

واکرام مهمان بظاهر کردن کشاده رویی وخوشوقتی است وبریختن آب دست

اليد والتشييع الى الباب واخذ الركاب للركوب فالكل

ودیروی کردن تا در وازه وگرفتن رکاب مهمان برای سواری کردن

ماثور ويرجع فرحا وان قصر في حقه برضا الضيف

مردی وماثور است وبرگردد مهمان خوشوقت گرچه قصور کرده باشد میزبان در ادای حق

فهو حسن الخلق ولا يكون اكثر من ثلاثة

پس برگشتن مهمان ... واقامت نه کند مهمان پیش میزبان زیاده بر سه

بکشاده رویی وبرضامندی میزبان نیکو سیرتی است

أيام تحرزا عن السآمة فورد في الضيافة ثلثة

روز از جهة احتراز كردن از ملالت وآمده است در حديث زمان مهمانداری سه

أيام وما زاد فصدقة إلا أن يلح ويعد فراش

روز است وآنچه زياده بر سه روز كند صدقه وخير آيد است مگر آنكه مبالغه نمايد ميزبان

الضيف ويستأذن كل صاحبه في صوم

پس تر مهمان خود را وطلب اذن كند هر واحد از مهمان وميزبان صاحب خود را در روزه

النفل فهو ماثور ويرسل الطعام لاصحاب

نفل زيرا كه اين ماثور است وبفرستد طعام را براى اصحاب

المصائب فأمر عليه الصلوة والسلام بآل حمزة

مصيبتها زيرا كه امر فرمود آنحضرت كه نازل باد بر آن درود وسلام



حمزة وجعفر رضي الله تعالى عنهما إلا أن يكون

وبرای آل جعفر كه خوشنود باد حق تعالى از ان هر دو مگر آنكه باشد در آنجا

منكر تحرزا عن الإعانة على الإثم ويجتنب طعام

نامشروعى از جهة پرهيز كردن از مدد كردن بر گناه وپرهيز كند از طعام

السلطان ويقبل لو أكره ولا يقصد الأخذ ونحو

سلطان وامراء وى وقبول كند طعام آنها اگر اكراه كرده شد بر جبر وقهر وقصد نه كند

الثوم والبصل والكراث لاسيما يوم الجمعة فهو

سير وپياز وگندنا خصوصا در روز جمعه ليكن خوردن اين چيزها

منهي عنه لتنفر الملئكة والناس عن ريحه

از ان نهى بجهت نفرت گرفتن فرشتگان ومردمان نماز گذاردن از بوئے بد آنها

والاكل في السوق فهو دناءة الا بنية التواضع وهضم

واحتراز کردن از خوردن در بازار که خوردن در بازار مگر به نیت تواضع و شکستگی

النفس والاحتماء في الصحة فهو يضر كثيرا

نفس واجتناب کند از پرهیز کردن در حالت صحت زیرا که وی ضرر است مانند ضرر

في المرض ويقتل الذباب الواقع ثم ينقل

در حالت مرض و غوطه دهد مگسی را که در طعام افتد پس غوطه دهد یار دیگر پس

ففي احد جناحيه داء وفي الآخر دواء و

زیرا که در یکی از دو بازوی او درد و بیماری است و در بازوی دیگر دوا ست و

يذكر الجائع وحساب يوم القيامة ولا

یاد کند هنگام اکل خود گرسنگان را و نیز یاد کند حساب روز قیامت را

ملا علی قاری



ولا يواكل الاشرار ولا يشاورهم بل الاتقياء والعلماء

و طعام نخورد همراه مردم بد و مشورت نکند با ایشان بلکه بخورد همراه پرهیزگاران و عالمان

فهو يورث الحكمة ولا يواظب على البر ثلثة ايام

زیرا که صحبت ایشان پیدا میکند عقل و هوش را و مواظبت نکند بر خوردن گندم پی در پی سه روز

فهو المروي ويأكل الشعير فهو اكثر طعام الانبياء

و بخورد اکثر نان جوین را که نان جوین بیشتر طعام انبیاء

عليهم السلام ويخلط البر فهو سبب البركة و

علیهم السلام و بیامیزد گندم را با جو که آن سبب برکت است و

ياكل من التمر الاوتار فورد من اصبح بسبع

بخورد از خرما طاق را کسیکه بخورد وقت صبح هفت

ملا علی قاری

ثمرات عجوة لم يضره ذلك اليوم سم ولا سحر والجمع

خرماى عجوه ضرر نرساند آنكس را در آن روز زهر و نه سحر و فراهم نيارد

التمر والنوى في طبق وكف بل يجعل النوى من الفم في ظهر

خرما و خسته را در طبق واحد و نه در دست بلكه بنهد خسته را از دهن بر پشت

اليد فيلقي وكذلك نحوهما ويقدم الثمار فورد

دست بعد از ان بر زمين اندازد و همچنين بكند در مانند و مقدم كند ... پس وارد شده

ق وفاكهة مما يتخيرون ولحم طير مما يشتهون

يعنى طواف ميكنند براهل بهشت ... و گوشت مرغان كه لطف لحوم است از آنچه

ويأكل ما أصاب فهو المروي ويجوع النفس

و بخورد آنچه برسد دست وى پس آن ستوده است از آنحضرت صلعم و گرسنه دارد نفس را

ملا على قارى



النفس لولية الفردوس فكان عليه الصلوة

براى مهمانى بهشت ... پس بود پيغمبر كه نازل باد برآن درود

والسلام يعقد الحجر على البطن من الجوع ويجتنب

و سلام كه مى بست سنگ بر شكم مبارك خود از فاقه گرسنگى و اجتناب كند

الشرب في أثناء الأكل إلا لتعلق لقمة أو صدق

از نوشيدن در اثناء طعام خوردن مگر بجهت گرفتن لقمه در گلو يا راستى

عطش ولا يكثر فهو يقلل الهضم ويأخذ الكوز

تشنگى و آب بسيار نخورد زيرا كه آب بسيار خوردن ... و در آب خوردن

باليمين ويشرب في ثلثة أنفاس مفتتحا بالتسمية

بدست راست و بنوشد آب را در سه دم در حاليكه ابتدا كننده باشد شرب را به بسم الله

ملا على قارى

وَمُخْتَتِمًا بِالتَّحْمِيدِ فِي كُلٍّ فَهُوَ السُّنَّةُ وَوَرَدَ مَصُّوا

ودر حالیکه تمام بالحمد لله در هر نفس و همین است سنت و وارد شده بمکید

کننده و باشد

الْمَاءَ مَصًّا وَلَا تَعُبُّوهُ عَبًّا فَإِنَّ الْكُبَادَ مِنَ الْعَبِّ مِنْ

آب را بمکیدنی و بر دهان مخورید آنرا پر دهان زیرا که بیماری درد جگر ازین نوع

خوردن است

آنِيَةِ الْخَزَفِ وَالْخَشَبِ ثُمَّ بِيَدِهِ وَهُوَ أَفْضَلُ مِنَ

کوزه سفالی یا چوبی پس اگر کوزه دست نهد بهتر آن است از

الْكَرْعِ وَخَيْرِهِ لَا قَائِمًا وَلَا مُضْطَجِعًا

نوشیدن بدهن و غیر آن که نوشد از نخورد آب را استاده و نخورد آب را دراز کشیده و خفته

وَيَنْظُرُ فِيهِ قَبْلَ الشُّرْبِ وَلَا يَتَنَفَّسُ فِيهِ وَيَحْفَظُ

و نظر کند در آب پیش از خوردن و دم نکند در آب و نگهدارد

ملا علی قاری رحمة الله علیه



وَيَحْفَظُ أَسْفَلَهُ عَنِ التَّرَشُّحِ عَلَيْهِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ

پایان کوزه را از اینکه بچکد بروی پس همه چیز بلکه مذکوره مروی و ماثور است

وَيَتَبَرَّكُ بِسُؤْرِ الْمُسْلِمِينَ لَا سِيَّمَا الْكِبَارِ فَوَرَدَ

و تبرک جوید بپس خورده مسلمانان خصوصا بپس خورده بزرگان پس آمده است

سُؤْرُ الْمُؤْمِنِ شِفَاءٌ وَلَا يُبَرِّدُ الْمَاءَ وَلَا يَعْرِضُ

پس خورده مسلمانان شفا است و سرد نکند آب را و عرض نکند آبرا

وَيُدَارُ الْكُوزُ وَالطَّسْتُ بِالْأَيْمَنِ وَيَخْتَارُ الثَّوْبَ

و گردانیده شود کوزه آب را و طست در وقت بجانب راست و اختیار کند جامه پوشیدن را

و همچنین قسم و هیچ در وقت اکل و شرب

الْأَبْيَضَ فَهُوَ أَحَبُّ الْأَلْوَانِ إِلَيْهِ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

سفید را زیرا که سفید دوسترین رنگهاست بسوی پیغمبر خدای که نازل باد بران درود و سلام

ملا علی قاری

وكان يلبس الأخضر والصوف وينوي فيه ستر

و بود آنحضرت می پوشید جامه سبز را و می پوشید گلیم و نیت کند بلباس پوشیدن

العورة والتزين لتودد المسلمين ويبدأ بالأيمن في

بدن را نهانی خود و آراسته شدن برای دوستی مسلمانان

لبس كل شيء وبالأيسر في النزع ويفتتح بالتسمية

پوشیدن هر چیز و ابتدا کند از جانب چپ در برآوردن هر چیز و ابتدا کند به بسم الله

ويختتم بالتحميد ويلبس السراويل قاعدا

و اختتام کند بالحمد لله و بپوشد ازار نشسته

كيلا تصيبه آفة ولا يسبله إلى ما تحت

تا نرسد او را آفتی و فرونگذارد ازار را تا پایان



تحت كعبيه ففيه الوعيد بالنار بل يرفع إلى

شتالنگ پس در وی است وعید بآتش دوزخ بلکه بردارد ازار را

نصف الساق ويبدأ بلبس القميص ويلبس الخشن

نصف ساق و ابتدا کند به پوشیدن پیراهن و بپوشد لباس درشت

فورد من رق ثوبه رق دينه ولا يزيد حتى

پس آمده است کسیکه تنگ باشد جامه او تنگ و ضعیف باشد دین او و زیاده نه کند تا آنکه

يرقع فهو السنة ويكسو المنزوع فقيرا ليكون

پیوند کند زیرا که رقعه سنت است و بپوشاند جامه کهنه را بفقیری تا باشد

في حرزه تعالى ولا يتخذ ثوبين ويتصدق

در حفظ و حمایت حق تعالی و آماده نه کند دو جفت جامه را و صدقه دهد

باحدهما ان اجتمعا ويتعمم فالعمائم تيجان العرب

بیکے از دو جامه اگر جمع شوند و عمامه بر سر بندد زیرا که عمامه ها بمنزلهٔ تاجهای عرب است

وفيه الوقار ويرسل الذيل بين الكتفين

در عمامه بستن وقار است و فرو گذارد گوشهٔ دستار را میان دو شانه

الى قدر الشبر او موضع العقود او نصف

تا مقدار یک وجب تا موضع نشستن یا تا نصف

الظهر وهو وسط مرضي والكل مروي

پشت و همین است درجه متوسط که پسندیده است و همه درجات منقول است

ويستجد ليلة الجمعة او يومها ويلبس ما اصاب

و پوشد جامه نو را در شب جمعه یا روز جمعه که سنت است و پوشد از لباس چیزی را که بیابد

ما تلا الى ثوب العقب ... حديث صاحب القميصين ... والعمائم تيجان العرب اى انها بمنزلة التيجان للملوك ... وفيه الوقار اى عظمة ... فاذا وضعوا العمائم وضعوا عزهم ... يوم القيمة ... علي قاري رح

قوله ويرسل الذيل بين الكتفين ... شرح الشمائل ... في السنة ... والتعمم ...

ما وجد من حلال ... يوم ... علي قاري رح



ما اصاب وينفض الخف قبل اللبس ويقعد في

و بیفشاند موزه را پیش از پوشیدن و بنشیند در

لبسه ونزعه ويحتفي احيانا تواضعا فهو ماثور

وقت پوشیدن و بر آوردن موزه و برهنه پا بود گاهے از جهت تواضع زیرا که برهنه پا رفتن منقول است

ويلبس النعل الاصفر فهو يوجب السرور

و بپوشد پاپوش زرد را زیرا که موجب خوشی است

ويتطيب ولا يرد الطيب فهو المروي والاحب

و خوشبو کند و رد نکند خوشبوی را زیرا که استعمال آن منقول است و پسندیده تر

للرجل ما خفي لونه وظهر ريحه وللمرأة ما ينعكس

برای مرد چیزی است که پنهان باشد رنگ آن و پیدا بود بوی آن و برای زن چیزی که عکس آن باشد

له اولوان الاحاديث كما ورد في بابه فضيلة الزهد وترك التنعم ... اللباس ... والتكبر ... التواضع ... مولانا مفتي

... عن ابن عباس ... والطيب ... رواه الترمذي ... عن ابي هريرة

مختصر

ویجتنب الحناء فهو تشبه بالنساء لانه سنتهن و

واجتناب کند مرد از استعمال حنا در دست و پا زیراکه استعمال حنا از سنت زنان است که این تشبه بزنان است

غض و الانتماص فهي عنهما ولا يبني اكثر من سبعة

و دور کردن موئی و دور کشانیدن موئی زیراکه نهی کرده حق اتباع در امر مسکن آن ست از دو جانب خود از دیگرے شده است زیاده از ہفت گز

اذرع فورد فيه ح تؤدي الى اين يا فاسق و يبنى

پس وارد شده است ندا کرده مے شود که تا کجا بلند کنی اے فاسق بس کن که بقدر حاجت آسمان صاحب زیاده بر قدر حاجت

فيه التعبد دفع الحر والبرد ولا يبالغ فيه فلم

در تعمیر عمارت عبادت پروردگار را دفع گرمی و سردی را و مبالغه نکند در استحکام عمارت

يضع عليه الصلوة والسلام لبنة على لبنة ولا

پس نه نهاد آنحضرت که نازل باد بران درود و سلام خشت بر خشت



ولا قصبة على قصبة ويبدأ يوم الاحد ويتخذ موضعا

و نه نے بر نے و ابتدا کند عمارت را روز یکشنبه و جدا بنا کند جائے

للوضوء والغسل وموضعا للبول والغائط و

برائے وضو و غسل و جائے برائے بول و غائط و

موضعا للضيافة فورد ح انه زكوة البيت و لا

جائے برائے مهمانداری مردم پس آمده است که بنا ر خانه مهمانداری زکوة خانه است در حدیث

يتوطن في دار الحرب فورد ح انا بريء من

و وطن نسازد در دیار کافران زیراکه آمده است در حدیث من بیزارم

کل مسلم مقیم بین ظهراني المشرکین ترای نارهما

از هر مسلمانے که اقامت کند در میان کافران و در ویلایت ایشان بوضعے که ببیند یکدیگر آتشهای ایشان را

ملا علی قاری

ويُنظِّفُ الفِناءَ ولا يَكسُو ولا يُزَخرِفُ ويَقرَأُ عِندَ

و پاکیزه دارد صحن خانه را و آراسته نکند خانه را و بخواند نزد

الدُّخُولِ آيَةَ الكُرسِيِّ والإخلاصَ فهو يُورِثُ الغِنىٰ

در آمدن در خانه آیة الکرسی و سورهٔ اخلاص زیراکه خواندن آن با خاصه توانگری [illegible]

ويُغلِقُ البابَ لَيلاً مُسَمِّياً مُيامِناً ويُرخِي السِّترَ

و بربندد در خانه را وقت شب و بجنباند وقت شب پرده را اگر در دروازه باشد

ويُطفِئُ النّارَ ويَتَوَضَّأُ للنَّومِ لِيَكُونَ رُؤياهُ صادِقَةً

و فرو کشد آتش را و وضو کند برای خواب تا آنکه باشد آنچه در خواب بیند راست و درست

ويَستاكُ ويُعِدُّ الطَّهُورَ والسِّواكَ ويَنوِي القِيامَ

و مسواک کند و آماده دارد نزد بالین آب وضو و مسواک را و نیت کند برخاستن را



القِيامَ فلِكُلِّ امرِئٍ ما نَوىٰ ويَستاكُ كُلَّما

زیراکه هر مرد را حاصل است [illegible] و مسواک بکند هرگاه که

استَيقَظَ فكانُوا يَفعَلُونَهُ ويَضَعُ وَصِيَّتَهُ مَكتُوبَةً

برخیزد زیراکه بودند سلف [illegible] و بنهد عهدنامه خود را نوشته

تَحتَ الرَّأسِ تَحامِياً عَن هُجُومِ المَوتِ دُونَها ويَتُوبُ

زیر سر خود یعنی [illegible] احتراز از در رسیدن موت بدون وصیت و توبه کند

عَنِ الذُّنُوبِ ويَنوِي الخَيرَ للمُسلِمِينَ لِيُغفَرَ لَهُ

از گناهان و نیت بکند از خواب خود نیکی را برای مسلمانان تا آمرزیده شود مر او را

ولا يَبسُطُ الفُراشَ النَّعِيمَ قَطعاً لِغَلَبَةِ النَّومِ

و نگسترانند برای خواب فرش نرم و نازک را از جهته قطع کردن غلبه خواب بلکه بر فرش درشت بخوابد

وَالْأُنْسِ بِالتَّرْفِهِ وَلَا يُوَاظِبُ عَلَيْهِ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَيَنْفُضُهُ

ولذت تن آسانی و مداومت نکند به فراش زیراکه عدم

قَبْلَ الْإِتْيَانِ وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ وَوَجْهُهُ وَ

پیش از آمدن بران و استقبال کند قبله را بحیثیتی که روے او

انْحِصَارُهُ إِلَيْهَا أَوْ يَكُوْنُ كَالْمَلْحُوْدِ وَيَقْرَأُ آيَةَ

وبرو وکف پائے او بسوی قبله باشد و یا باشد روقت خواب مانند مدفون در لحد و بخواند

الْكُرْسِيِّ وَآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ الْبَقَرَةِ وَشَهِدَ اللّٰهُ

اٰیۃ الکرسی را و دو آیة از آخر بقره از آمن الرسول تا آخر بخوانند شهد الله را

إِلَى الْإِسْلَامِ وَإِلٰهُكُمْ إِلٰهٌ وَّاحِدٌ إِلَى يَعْقِلُوْنَ وَإِنَّ

تا عند الله الاسلام و بخوانند الهکم را تا لقوم یعقلون

ملا علی قاری



وَإِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ الْآيَةَ

و بخواند این آیة را تا قوله تعالی ان رحمة الله قريب من المحسنين

وَقُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ وَقُلِ ادْعُوا اللّٰهَ الْآيَةَ وَعَشْرًا

و بخواند این آیة را تا بغیر حساب و بخوانند این آیة را تا کبره تکبیرا و بخوانند ده آیة

مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ وَعَشْرًا مِنْ آخِرِهَا وَالْمُعَوِّذَتَيْنِ

از اول سوره کهف و ده آیة را از آخر سوره کهف و بخوانند سوره فلق و سوره ناس را

يَقْرَأُهُمَا فَيَنْفِثُ عَلَى الْيَدَيْنِ وَيَمْسَحُ الْوَجْهَ وَالْبَدَنَ

بخوانند معوذتین را پس دم کنند بر دستهای خود بعد ازان بمالند روی و بدن خود را

فَفِي الْكُلِّ فَضَائِلُ وَيَذْكُرُ الْمَوْتَ وَالنُّشُوْرَ

پس در جمیع آنچه مذکور شد فضائل در حدیث وارد شده است و یاد کنند موت را و برخاستن روز قیامت را

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد احسن

٢٥٦

وينام على حبه تعالى وذكره وهكذا كلما يستيقظ

وخواب کند بر دوستی خدا تعالی و ذکر وی و همچنان بکند هر گاه که بیدار شود

وينام فهو على حبه تعالى وخير العاقبة ولا ينام

وبخواب رود پس این نشان دوستی خدای تعالی وخیریت خاتمه است وخواب نکند

وحده الا لتقوى الحضور في القيام ولا على سطح

تنها مگر آنکه نیت کند به تنها خوابی قوت حضور در نماز شب وخواب نکند بر بام

غير محوط ولا فيما لا باب له ولا بعد الصبح فالارض

احاطه ندارد ونخسبد در خانه تنها که دروازه نداشته باشد ونخسبد بعد طلوع صبح صادق

تشكى منه الى الله تعالى ولا بعد العصر وكان

ونخسبد بعد از نماز عصر

٢٥٧

وكان عليه الصلوة والسلام اذا اطال القيام ينام

وبود آنحضرت که تا ذکر باد بر ان درود وسلام چون دراز میکرد قیام شب

نومة خفيفة قبيل الصبح وفيه تجدد الشوق

کردندی خواب سبک پیش از نماز صبح ودرین نوم تازگی شوق است

الى اداء الفرض وذهاب اثر القيام عن الوجه

بسوی اداء فرض ورفتن اثر نماز شب است از روی

ويقيل فهي سنة معينة على القيام كالسحور

وقیلوله کند پس قیلوله سنتی است مدد کننده بر نماز شب

على الصوم متضمنة للسلامة وليكن النوم ثلث

اعانت کننده است متضمن است قیلوله سلامتی بدن را

الليل واليوم ولا يقص الرؤيا الا على عالم ناصح فلا

شب و روز و حکایت نکند چیزے را که در خواب بیند مگر بر شخصے که عالم به تعبیر خیرخواه باشد

يخبر بكل ما يرى فان رأى مكروها يبزق عن يساره ويتعوذ

هر خوابے که بیند پس اگر بیند چیزے که ناخوش دارد تف کند از جانب چپ خود و پناه گیرد

من شرها ويتحول عن جنبه ويقوم ويصلي ركعتين

از بدی آن خواب و بگردد از پہلوے خود و برخیزد از خواب و بگزارد دو رکعت نماز را

ويتصدق بشيء ويرد المعبر الى احسن تاويل ولا

و صدقه دهد به چیزے و بگرداند تعبیر کننده رویا را بسوی نیک تر تاویلے و نگاه

يقتني كلبا فالملئكة تنفر عنه الا

ندارد در خانه خود سگ را زیرا که ملائکه نفرت میکنند از آمدن مگر سگے که برائے

علی قاری



لماشية او صيد او زرع ولا يستقبل الشمس

یا برائے شکار یا برائے کشت و مقابل نه نشیند آفتاب را

فهو داء ويستدبرها فهو دواء ويخرج متيمنا

زیرا که نشستن مقابل آفتاب بیماری است و پشت دادن آفتاب دوا است و بیرون آید از خانه در حالیکه

متعوذا قاريا اية الكرسي ويسرع في المشي الى

خوانان باشد آیة الکرسی را و شتابی کند در رفتن بسوے

البيت ولا يمشي بين المرأتين ويترك الطريق

خانه و راه نرود در میان دو زن و بگذارد راه را

للنساء ويميط الاذى ففيه اجر جزيل ولا يختال

برائے زنان و دور کند از راه چیز ایذا دهنده زیرا که در دور کردن ثواب بسیار است و تکبر نکند

علی قاری

ينبوع الحكمة

مختصر

قوله قاری ۳؎ ملا علی قاری

فوردق وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا مَنْ تَعَظَّمَ

ومشی مکن در زمین رفتن ۔ کسیکه بزرگ داند خود را

فِي نَفْسِهٖ وَاخْتَالَ فِي مِشْيَتِهٖ لَقِيَ اللّٰهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ

در نفس خود و بخرامد در رفتار خود ملاقات کند خدای تعالی را در حالیکه خدای تعالی بروے خشمناک باشد

وَيَاخُذُ الْعَصَا فِي الْكِبَرِ فَهُوَ سُنَّةٌ وَيَبْعُدُ فِي قَضَاءِ الْحَاجَةِ

وبدست گیرد عصا را در پیرانه سال که آن سنت انبیا است و دور رود در وقت قضاء حاجت

عَنِ الْاَعْيُنِ فِي الصَّحْرَاءِ وَلَا يَكْشِفُ الْعَوْرَةَ قَبْلَ

از چشم مردم در صحرا و برہنہ نکند سترگاه خود را در وقت قضاء حاجت

الْاِنْتِهَاءِ اِلٰى مَوْضِعِهٖ وَلَا يَسْتَقْبِلُ النَّيِّرَيْنِ

پیش از رسیدن بسوی موضع جلوس آن و استقبال نکند در وقت قضاء حاجت آفتاب و ماهتاب

علی قاری



مولانا مفتی محمد حسن

النَّيِّرَيْنِ وَلَا الْقِبْلَةَ وَلَا يَسْتَدْبِرُهَا فَلَا يَبُولُ فِي

واستقبال نکند ولپشت بآن نیز نکند و بول نکند در آب

الْمَاءِ الرَّاكِدِ وَلَا تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْمُثْمِرَةِ وَلَا فِي الْجُحْرِ وَلَا

استاده و بول نکند زیر درخت میوه دار و بول نکند در سوراخ و بول نکند

فِي الْمَوْضِعِ الصُّلْبِ وَلَا مَهَبِّ الرِّيحِ وَلَا الْمُغْتَسَلِ

زمین سخت و نه بول کند در جائے وزیدن باد و نه بول کند جائی غسل خود

وَلَا قَائِمًا وَيَتَّكِئُ عَلَى الرِّجْلِ الْيُسْرٰى وَيُقَدِّمُهَا دَاخِلًا

و نه بول کند استاده و تکیه کند در قضا حاجت بر پائے چپ و مقدم کند پائے چپ را در حالت داخل شدن در بیت الخلاء

وَيُؤَخِّرُهَا خَارِجًا وَلَا يَسْتَصْحِبُ شَيْئًا عَلَيْهِ اِسْمُهٗ تَعَالٰى

و موخر کند آنرا در حالت برآمدن و همراه نگیرد در بیت الخلاء چیزے را که بروے اسم الٰہی جل شانہ

مولانا مفتی محمد حسن

أو اسمه عليه الصلوة والسلام ولا يدخل حاسر

الرأس ويتعوذ قبل الدخول ويحمده بعد الخروج

ويعد النبل قبل الجلوس ولا يستنجي بالملح في

موضعه فالكل مأثور ويزيل وسخ الشعر ودوده

بالادهان في التسريح فورد ادهنوا غبا من



من كان له شعرة فليكرمها وما في الانف والاذن

لئلا يصم وتحت الاظفار ويدخل الحمام فهم دخلوه

ويصون عورته عن نظر الغير ونظره عن عورة

الغير ولا يكشفها وينوي التنظيف للصلوة

ويعطي الاجرة قبله اسرار الحمامي واعلامًا

علی قاری ينبوع الحکمة

بِالعِوَضِ وَيَتَعَوَّذُ وَلَا يُسَلِّمُ وَيَدْعُوْا بِالْمُعَافَاتِ لِمَنْ

باجرت ۔ وتعوذ بخواند ۔ وسلام نکند ۔ ودعا کند بعافیت مر کسے را

وقت دخول الحمام لانه ۔ والمزابل محل حضور ۔ الشياطين ۱۲ ۔ مولانا مفتی محمد حسن

سَلَّمَ وَلَا بَأْسَ بِالْبِدَايَةِ بِهٖ وَلَا بِالْمُصَافَحَةِ وَلَا يُكْثِرُ

که برد سے سلام ۔ وباک نیست بابتدا کردن ۔ وباک نیست مصافحہ کردن ۔ درحمام کند درحمام ۱۲ ف ۔ بلفظ عفاک اللہ ۱۲ ف ۔ وبسیار نکند ۱۲ ف

التَّكَلُّمَ وَلَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ اِلَّا فِي النَّفْسِ وَلَا بَأْسَ

کلام را ۔ ونخواند درحمام قرآن را مگر آہستہ دردل خود ۔ وباک نیست

الا بما هو ضروري ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

بِاِظْهَارِ التَّعَوُّذِ وَيَجْتَنِبُهٗ وَقْتَ الْغُرُوْبِ وَبَيْنَ

باظہار ۔ تعوذ درحمام واجتناب کند از دخول حمام وقت فرو رفتن آفتاب ووقتے که میان

الْعِشَائَيْنِ فَهُوَ وَقْتُ انْتِشَارِ الشَّيَاطِيْنِ وَخَلِيَ الرِّيْقِ

مغرب وعشاء است زیرا که این وقت ہنگام پراگنده شدن شیطان است ۱۲ ف ۔ احتراز کند از دخول حمام در ۱۲ ف

مولانا مفتی محمد حسن مد ظله العالی



وَخَلِيَ الرِّيْقِ فَهُوَ يُوْرِثُ الْمَوْتَ وَلَا يُسْرِفُ فِي الْمَاءِ وَ

زیرا که این پیدا کننده موت ست ۔ واسراف نکند ۔ درآب ریختن برخود

لَا بَأْسَ بِالدَّلْكِ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَيَذْكُرُ ظُلْمَةَ اللَّحْدِ

وباک نیست بمالش کنانیدن بدن از دست دیگرے ۱۲ ف ۔ زیرا که این مروی است از آنحضرت صلعم ف ۔ ویاد کند از تاریکی جہنم تاریکی گور را ۱۲ ف

وَحَرَارَةَ جَهَنَّمَ وَيَحْمَدُ اللّٰهَ بَعْدَ الْخُرُوْجِ فَالْمَاءُ الْحَارُّ

وازگرمی او گرمی دوزخ را ۔ وستائش کند خدا تعالی را بعد از برآمدن از حمام زیرا چه آب گرم

من غير ضرر لكونها اشد ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

فِي الشِّتَاءِ مِنْ نَعِيْمٍ يُسْأَلُ عَنْهُ وَلَا يُدْخِلُهُ الْمَرْأَةَ

در زمستان از نعمتہائے الہی است سوال کرده میشود از ان نعمت ۔ ودر نیارد حمام عورت را

كما قال الله تعالى ولتسئلن يومئذ عن النعيم يعني يسأل عن الماء البارد في الصيف ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

فَوَرَدَ لَا يَحِلُّ لِلرَّجُلِ اَنْ يُدْخِلَ حَلِيْلَتَهُ الْحَمَّامَ

پس وارد شده است در حدیث ۱۲ ف ۔ حلال نیست مرمرد را اینکه درآرد زوجه خود را درحمام خواه آزار یا بے ازار

ينبوع الحکمة

علی قاری

ويحلق الرأس إن أراد التنظيف في الاحتياط

وبتراشد موی سر را اگر میخواهد زیادتی پاکی را واحتیاط را

في الغسل وإن أرسل شعره بحيث يشتبه بالشريف

غسل وارسال نکند موی سر را بحیثیکه مشابه شود بشریف قوم

ويقص الشارب فورد قصوا الشوارب وأك

وکوتاه کند سبلت را پس آمده است در حدیث احمد کوتاه بکنید سبلت را واک

بأس بإبقاء السبال ولا يؤخر حلق العانة ونتف

... گذاشتن دنبالهای بروت را و تاخیر نکند در دستون موی زیر ناف را و برکندن

الإبط وتقليم الظفر أكثر من أربعين يوماً

موی بغل را وتراشیدن ناخنان را زیاده از چهل روز



يوماً فهو المأثور ويحلق الإبط ويزيل العانة

زیراکه ماثور همین است وبتراشد موی بغل را ودور بکند موی زیر ناف را

بالطلاء إن اعتاد لحصول المقصود والتحاري

بنوره اگر معتاد بدان باشد بجهة حصول مقصود و پرهیز کردن

عن الإيلام ويبتدي بتقليم مسبحة اليمنى و

از درد کشیدن وابتدا کند بتراشیدن ناخن انگشت مسبحه دست راست و

خنصر اليسرى وخنصر الرجلين فلا مسبحة

ابتدا کند بخنصر دست چپ وابتدا کند بخنصر هر دو پای ونیست مسبحه در

فيهما ويختتم بالإبهام في الكل فهو المروي

وختم کند تراشیدن ناخن ابهام در همه دست و پای این همین است مروی از ... در تقلیم اظفار

وَيَكْتَحِلُ ثَلَاثًا فِي كُلِّ عَيْنٍ فَهُوَ مَرْوِيٌّ وَرُوِيَ

و سرمه کند در هر چشم سه مرتبه پس این است مروی و شمائل ترمذی بروایت ابن عباس

ثِنْتَانِ فِي الْيُسْرَى وَوَرَدَ عَلَيْكُمْ بِالْإِثْمِدِ عِنْدَ

دو مرتبه در چشم چپ وارد شده است لازم گیرید بر خود سرمه کشیدن باثمد نزد

مَضْجَعِكُمْ فَإِنَّهُ مِمَّا يَزِيدُ فِي الْبَصَرِ وَيُنْبِتُ الشَّعْرَ

خواب خود پس تحقیق از جنس چیزیست که زیاده میکند در قوت بصارت و روشن میگرداند و میرویاند موی مژه را

وَلَا يُكْثِرُ التَّزَيُّنَ وَالْاِكْتِحَالَ وَالْاِدِّهَانَ وَيَقْطَعُ

و بسیار نکند زینت بدن را خصوصا سرمه کشیدن و تیل مالیدن را و کوتاه بکند

اللِّحْيَةَ الطَّوِيلَةَ وَالْمُفْرِطُ يُرَى سَمِجًا وَيَفْتَحُ بَابَ الْغِيبَةِ

ریش دراز را پس صاحب ریش دراز دیده میشود بنظر زشت و میکشاید دروازه غیبت



الْغِيبَةِ وَيُبْقِي قَدْرَ الْقَبْضَةِ فَهُوَ الْوَسَطُ الْمَسْنُونُ

را و باقی بگذارد مقدار یک مشت پس این است درجه متوسط مروی از آنحضرت

وَقِيلَ تُبْقِي بِحَالِهَا فَوَرَدَ اعْفُوا اللُّحَى وَلَا يَجُوزُ

و بعضے گفته اند که بگذارد بحال خود زیرا که آمده است در صحیحین از ابن عمر رضی الله تعالی عنهما فرو گذارید و باقی گذارید ریش را و نیست روا

تَصْفِيرُهَا وَتَحْمِيرُهَا لِإِخْفَاءِ الشَّيْبِ إِلَّا

زرد کردن ریش و سرخ کردن آن بجهت پوشیدن پیری مگر

فِي الْغَزْوِ فَوَرَدَ هُمَا خِضَابُ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُؤْمِنِينَ

در جهاد زرد کردن و سرخ کردن ریش خضاب کردن مسلمانان و مومنان

وَيُكْرَهُ تَسْوِيدُهَا فَوَرَدَ هُوَ خِضَابُ

و مکروه است سیاه کردن موی بخضاب

أهل النار وتبييضها إظهاراً للكبر ترفعاً وتنفها

اہل دوزخ است ومکروہ است سفید کردن ریش از جہت اظہار پیری وبزرگی خود مکروہ است برکندن ریش

عبثاً وتشبهاً بالمرد فهو منكر وتزيينها للناس

بازی وبے وازجہت مشابہت زیرا کہ این غیر مشروع ومکروہ است آراستن ریش برائی نمودن مردم

بالتدوير والتسريح والزيادة في العارضين

برگرد کردن آن وشانہ کردن ومکروہ است زیادہ کردن موی رخسارہا

بإرسال الصدغ المتجاوزة عن عظمها ولا

بفرو گذاشتن موی زلف کہ متجاوز باشد از استخوان رخسارہ وطعام

يأكل الجنب ولا ينام دون وضوء ولا

نخورد صاحب جنابت ونخواب نکند بغیر وضو ونہ



ولا ينقص من البدن شعراً ولا ظفراً ولا دماً

وکم نکند صاحب جنابت از بدن خود موی را ونہ ناخن را ونہ خون را مادامیکہ جنب باشد

فأجزاء البدن تعاد في الآخرة والمزال جنباً

زیرا کہ اجزای بدن تمامہ اعادہ کردہ می شود در آخرت وآنچہ دور کردہ شدہ است حالت جنابت

يكون كذلك ويكنس المسجد وينوره ويفرشه

خواہد بود ہم بران حالت جنابت وجاروب بدہد مسجد را وروشن دارد وفرش کند مسجد را

ففيها فضائل ولا يزخرفه ولا ينقشه ولا

پس درین اعمال مذکورہ ثلثہ فضائل بسیار است وآراستہ نکند مسجد را ونگارہ نکند مسجد را ونہ

يصوره ففي من البدع ويتعهد النعل عند

مصور کند آنرا زیرا کہ این آراستن مسجد ونقشہا وصورتہا از بدعہاست وتفحص کند از حال

لِبَابِهِ وَيَمْسَحُ مَا بِهِ مِنَ الْأَذَى وَيُقَدِّمُ الرِّجْلَ الْيُمْنَى دَاخِلًا

دروازه مسجد و بمالد چیزی را که بپاپوش آلوده شده و مقدم بکند پای راست را در حال درآمدن

وَالْيُسْرَى خَارِجًا وَيَجْهَرُ بِالدُّعَاءِ عَلَى مَنْ يَتَّجِرُ فِيهِ

و پای چپ را در حال برآمدن و بلند گوید دعای بد را بر کسیکه تجارت کند در مسجد

أَوْ يَنْشُدُ ضَالَّةً وَيَنْظِفُهُ عَنِ النُّخَامَةِ وَالْبُزَاقِ وَ

یا بجوید گمشده را و پاک کند مسجد را از آب بینی و آب دهن

لَا يَتَّخِذُهُ بَيْتًا وَلَا مَعْبَرًا فَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ وَإِنْ

و نه گیرد مسجد را خانه و نگیرد او را گذرگاه پس همه آنچه مذکور شد در اخبار و آثار مروی است و اگر

غَلَبَ النُّعَاسُ فِيهِ يَتَحَوَّلُ عَنْ مَوْضِعِهِ وَيَضْرِبُ بِأَطْرَافِ

غلبه کند پینکی در مسجد برگردد از مکانی که نشسته است در آنجا و بزند

ملا علی قاری

ملا علی قاری رحمه الله



بِأَطْرَافِ أَصَابِعِهِ جَانِبَ رَأْسِهِ الْأَيْمَنِ ثَلٰثًا ثُمَّ

بسر انگشتان خود جانب راست سر خود را سه مرتبه پس تر

يَجْلِسُ وَيَسْتَقْبِلُ الْقِبْلَةَ فِي الْجُلُوسِ فَهُوَ عِبَادَةٌ

بنشیند بعد از درآمدن مسجد و استقبال در نشستن زیرا که این در حد ذات خود عبادت است

وَفِيهِ قُوَّةُ الْبَصَرِ وَيَجْلِسُ مَوْضِعًا أَقْرَبَ إِلَى التَّوَاضُعِ

در نشستن مستقبل قبله قوت بینائیست و بنشیند در مکانی که نزدیک بتواضع باشد

لَا بَيْنَ الظِّلِّ وَالشَّمْسِ فَهُوَ مَقْعَدُ الشَّيْطَانِ وَلَا

و نه نشیند میانه سایه و آفتاب زیرا که آن جای نشست شیطان است و تفریق نکند

يُفَرِّقُ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَلَا يُقِيمُ أَحَدًا وَإِنْ قَامَ لَا يَجْلِسُ

در نشستن در میان دو کس و نخیزاند هیچکس را و اگر خود بخود برخیزد شخصی نه نشیند

از جای نشست وی که خود بدانجا بر نشیند ١٢ ف

ملا علی قاری

ثمه ويجلس حيث اصاب خلف الصف ان لم يجد

آنجا بنشيند در مجلس جائے كه برسد وبه نشيند در پس مردم اگر نيابد

مكانا فيه ولا يعود ولا يتجاوز من سبق ويحيى

مكان خالى در مجلس وباز نگردد وبگذارد از تنگ عقب نشينى و پامال نمايد كسى را كه پيشى گرفته است

من يقرب به ولا يمد الرجل وكان اكثر

كه نزديك وى بود ودراز نكند پائے را در مجلس وبود اكثر

جلوسه عليه الصلوة والسلام ان ينصب

نشستن پيغمبر كه نازل باد بر آن درود وسلام اينكه استاده كند

الساقين ويجعل اليدين عليها ويلازم الوقار

هر دو ساق خود را وبگرداند هر دو دست را بالائے آنها ولازم گيرد در نشستن بردبارى



الوقار والتواضع ويجتنب الجلوس على القدمين

و تواضع را واجتناب بكند از نشستن بهر دو پائے

والركبة واكثار النظر الى الكاهل والعقب

بر دو زانوى وازا بسيار بنگريستن بسوى دوش خود و پس خود

والالتفات واللعب مع اللحية والاصابع

وازچپ و راست نگريستن وازبازى كردن باريش وانگشتان خود

وتخليل الاسنان وادخال الاصبع في الانف

واجتناب كند از خلال كردن دندان در مجلس واز در آوردن انگشت در بينى

واخراج البزاق والنخامة والتثاؤب على

واز بر آوردن آب دهان وآب بينى واز فاژه كردن بر

الوجوهِ والجشاءِ والاشارةِ باليدِ والعينِ ونحوها

رو بہار مردم واز آروغ گرفتن واز اشارت کردن بدست وچشم این مذکورات

يتعلق بالسان ۱۳ مولانا مفتی محمد حسن

بمايكره الناسُ ويستغفره تعالى عند القيام

از آنچہ مکروہ دارند او را مردم وطلب آمرزش کند خدائ تعالے را نزد برخاستن از مجلس

ولا يقعد في السوق بلا حاجةٍ ولا في الطريق

ونہ نشیند در بازار بدون حاجت ضروری ونہ بر سر راہ مردم

ويؤدي الحقوق ان جلس ويفتتح الكلام بالتسمية

وادا کند حقوق نشستن بازار وطریق را اگر احیانا بنشیند در آنجا وابتدا کند کلام را بسم اللہ

والتحميد والاستعاذة والصلوة عليه عليه الصلوة والسلام

وبالحمد للہ واستعاذہ بہر لفظی کہ باشد وبدرود بر آن حضرت کہ نازل باد بر آن درود وسلام



والسلام ويختار العربية ويخفض الصوت ولا يكثر

واختیار کند در محاورات لسانی را کہ منسوب بعرب است ۱۳ ف ۔ ولپست کند آواز را وبسیار گوئی نکند

ويهذب اللفظ ويبين الكلام ويتفكر في

وپاکیزہ گوید لفظ را وواضح گوید کلام را وہر حرف جدا جدا ادا کند وتأمل کند در

الحجة ويسكت عند الغضب ويذكره تعالى

حجۃ وخاموش باشد نزد حدوث خشم ویاد کند خدا تعالے را

عند النسيان ويستثني ولا يحلف عليه تعالى

نزد فراموش کردن کارے وان شاء اللہ گوید وسوگند نخورد بر خدائ تعالے

فهو اجتراء ويحترز عن القصص والحلف

کہ این کمال دلاوری است واحتراز کند از نقل کردن قصہا واز سوگند خوردن

بروے تعالے ۱۲ ف

مَا أَمْكَنَ وَإِنْ حَلَفَ وَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا فَلْيَأْتِ

ما دامیکه ممکن بود و اگر سوگند خورد بر چیزے و به بیند غیر آن چیز را بہتر پس باید

بِهٖ وَلْيُكَفِّرْ وَيُرَاعِي الْأَدَبَ وَيَتَكَلَّمُ بِالْقَصِيرِ الْجَامِعِ

آنچیز را ... و مراعات کند ادب را ... و تکلم کند بالفاظ مختصر که جامع معانی ... باشد

وَيَتَوَقَّفُ بَيْنَ الْكَلَامَيْنِ لِيَحْفَظَ السَّامِعُ وَلَا يَبْحَثُ

و توقف کند در میان دو کلام ... تا خوب یادگیرد شنونده و بحث نکند با خصم

قَبْلَ تَمَامِ الْكَلَامِ وَيَسْتَأْذِنُ لِلسُّؤَالِ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ

پیش از اتمام سخن وے و طلب اذن کند بخست برای سوال پس ہمہ این چیزہا مذکور است

وَيُكْثِرُ الْبُكَاءَ فَوَرَدَ حُرِّمَتِ النَّارُ عَلَى ثَلٰثٍ

و بسیار کند گریہ را ... حرام کردہ شدہ است آتش دوزخ بر



ثَلٰثِ أَعْيُنٍ عَيْنٌ سَهِرَتْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَعَيْنٌ

سہ چشم یکے از آن سہ چشمی است که بیدار شدہ در راہ خدا ... و دوم چشم

غُضَّتْ عَنْ مَحَارِمِ اللّٰهِ وَعَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ

که پوشیدہ شدہ است از آنچه خدا تعالے حرام گردانیدہ است و سوم چشمی است که گریہ کرد ... از خوف الہی

دُونَ الضَّحِكِ فَهُوَ يُمِيتُ الْقَلْبَ وَيُذْهِبُ النُّورَ

و خندہ بسیار نکند زیرا که خندہ بسیار می میراند دل را و می برد نور سینه را

وَوَرَدَ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا

و وارد شدہ است ... پس باید که خندہ کنند اندکے و باید که گریہ کنند بسیار ... در قرآن مجید ۱۲ ف

وَيَخْفِضُ صَوْتَ الْعُطَاسِ فَالتَّصْرِيحُ بِهٖ حُمْقٌ وَلَيْسَ

و پست کند آواز عطسه را اگر عطسه زند زیرا که ہویدا کردن آواز عطسه از سبک عقلی

بِثَوْبِهِ أَوْ يَدِهِ وَيَسْتُرُ الْفَمَ بِالْيَدِ فِي التَّثَاؤُبِ وَيُلْقِي

بجامه خود یا بدست خود و بپوشد دهن را بدست خود در خمیازه و بیندازد

الْبُزَاقَ فِي الْيَسَارِ أَوْ تَحْتَ الْقَدَمِ دُونَ الْقِبْلَةِ

آب دهن را در جانب چپ یا زیر پای خود نه جانب قبله

وَالْيَمِينِ وَيَتَفَاءَلُ بِكَلِمَةٍ صَالِحَةٍ فَالْفَأْلُ مَأْثُورٌ

و نه جانب راست خود و فال نیک گیرد بشنیدن سخن نیک زیرا که آنچه مذکور شد ثابت از آنحضرت

مَأْمُورٌ بِهِ وَلَا يَتَطَيَّرُ فَهُوَ مَنْهِيٌّ عَنْهُ وَيَفْتَتِحُ

و امر کرده شده است بآن و شگون بد نگیرد و اعتبار نکند پس شگون بد گرفتن در شرع ممنوع

الْكِتَابَ بِالتَّحْمِيدِ وَالصَّلَوٰةِ وَيَذْكُرُ أَوَّلًا

کتاب را بنوشتن حمد و صلوٰة و ذکر بکند بعد حمد و صلوٰة اول خود را



أَوَّلًا نَفْسَهُ ثُمَّ الْمَكْتُوبَ إِلَيْهِ فَهُوَ السُّنَّةُ وَيُتَرِّبُهُ

پس نام کسیکه بجانب وی مینویسد زیرا که این سنت است و بر خاک آلوده کند نامه را

فَهُوَ سَبَبُ النَّجَاحِ وَيَتَعَفَّفُ عَنْ طَلَبِ الْحَاجَةِ مَا أَمْكَنَ

زیرا که بخاک پیروزی است و باز دارد خود را از طلب حاجت تا اینکه ممکن باشد

وَحَقُّهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ وَيُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ وَيَرْفَعَهَا

و حق طلب کردن آنکه اول وضو کند و دو رکعت نماز بگذارد و عرض نماید حاجت را

إِلَيْهِ تَعَالَى وَيَخْرُجُ بُكْرَةَ الْخَمِيسِ بَعْدَ التَّحْمِيدِ وَالصَّلَوٰةِ

بسوی حق تعالیٰ و برآید برای طلب حاجت پگاه روز پنجشنبه بعد از خواندن حمد الٰهی و درود

وَقِرَاءَةِ الْفَاتِحَةِ وَآيَةِ الْكُرْسِيِّ وَآخِرِ آلِ عِمْرَانَ

و خواندن سورهٔ فاتحه و آیة الکرسی و آخر سورهٔ آل عمران

والقدر ويقصد الاتقى والاكرم والاسمح والاحسن

وخواندن سورهٔ قدر وقصد کند بر پرہیزگار تر وگرامی تر وجوانمرد تر و نیکوتر

والارحم ولا يرتكب معصية فيه ولا يلح ويشاور

ومهربان تر وارتکاب نکند گناهی را در طلب حاجت والحاح نکند ومشورت کند در

العاقل العالم الصالح الملائم ذلك الامر كالسخي في

تجربه کار هوشیار نیکوکار مناسب این کار را مانند سخی در امر

المال والشجاع في الحرب فورد ق وشاورهم في

متعلق بمال است و مرد دلیر در مقدمه جنگ پس آمده است در قرآن مجید و مشورت کن باهای خود

الامر ثم امرأته ويخالف فورد ح فيه البركة

پس تر مشورت کند زوجهٔ خود را پس آمده است در خلاف اینها برکت



البركة ويقدم الاستخارة ويختار اهون الامرين

ومقدم کند بر کاری که دارد استخاره را و اختیار کند آسان ترین امر را از دو امر

وايسرهما ولا يحب المال اكثر من العرض

وسهل ترین ودوست ندارد مال را زیاده تر از آبروی

ولا يبذل الدين بالدنيا ولا يركب بقرة

وبذل نکند و رایگان نه دهد دین را بدنیا وسوار نشود بر پشت گاو

ولا يحرث على حمار فكل خلق لعمله ويركب

وزراعت نکند بر خر وهر یک از اسپ و خر وغیره مخلوق وسوار شود

برای عمل خاص است

على ما اصاب ويرادف الخادم فالكل

بر آنچه بیابد از اسپ و خر و استر و پس پشت خود سوار کند خادم را پس این چیزها

**مأثورٌ وكان عليه الصلوة والسلام لا يدخل البيت**

مروی است و بود آنحضرت که نازل باد بر آن درود و سلام که نمی در آمد خانه را

**حتى يتصدق بفاضل النفقة ويسعى في الحاجات**

تا آنکه بفقرا تصدق می کرد زائد از نفقه را و سعی می کرد بنفس نفیس خود در حاجتهای

**ويخصف النعل ويخيط الثوب ويقطع اللحم**

و پاره میزد پاپوش خود را و میدوخت جامه خود را و می برید گوشت را

**ويشتغل بأمور البيت مع أمهات المؤمنين**

و اشتغال می کرد بکارهای خانه همراه مادران مؤمنین

**ولا يتكلف لأحد ولا يصيد ويحب ويقبل**

و تکلف نمیکرد آنحضرت و دوست نمیداشت تکلف را و شکار نمیکرد و آنحضرت بنفس خود



**ويقبل الهدية ويكافئ عليها ويرد المقرونة**

و قبول می کرد آنحضرت هدیه را و مکافات میکرد بر آن و رد میکرد هدیه را که مقرون

**بالمنة وإن قلت ويغتنم العبد أيام الرق**

بمنت می بود اگرچه می بود هدیه با منت و غنیمت داند بنده ایام بندگی را

**فحسنة بعشرين وتلزم المرأة قعر البيت فلا**

زیراکه جزای یک عمل نیک بنده ... و لازم گیرد زن درون خانه را پس

بیست چند است ۱۲ ف -

**ترتفع عليه ولا تنظر إلى الخارج فنظرهن إلى**

صعود نکند زن بر بام خانه و نظر نکند بسوی بیرون خانه زیراکه نظر کردن زنان بسوی

**الرجال فتنة وأمرت أم سلمة رضي الله تعالى عنها**

مردان مورث فتنه است امر کرده شده ام سلمه که خشنود باد الله تعالی از آن

بِالْاِحْتِجَابِ عَنِ الْاَعْمٰى وَلَا بَأْسَ بِالْخُرُوْجِ فِي الْمُهِمِّ

به پرده كردن از نابينا و باك نيست به برآمدن زن از خانه خود در امر ضرورى

فِي اَسْوَأِ هَيْئَةٍ وَاَخْلٰى طَرِيْقٍ مُتَنَكِّرَةً لِمَنْ يَعْرِفُ

در بدترين صورت و راه خالى از گذر مردم در حاليكه ناشناسا كننده باشد

غَيْرَ مُسْمِعَةٍ صَوْتَهَا وَيُتَصَدَّقُ بِمَا بَقِيَ مِنْ طَعَامٍ تَغَيَّرَ

و در حاليكه شنوانند[ه] [illegible] و تصدق بكنند بچيزيكه باقى مانده از طعاميكه متغير ميگردد

نباشد بنامحرم آواز خود را ١٢ ف

اِذَا تُرِكَ وَيَغْتَمُّ الصَّحِيْحُ بِطُوْلِ السَّلَامَةِ فَوْرَدَ

چون گذاشته شود و غمگين شود تندرست بدرازى عافيت پس آمده در حديث

لَا يَخْلُو الْمُؤْمِنُ مِنْ عِلَّةٍ وَّذِلَّةٍ وَّقِلَّةٍ فَلَا بُدَّ وَاَنْ

خالى نيست مسلمان ازين سه چيز بيمارى و خوارى و فقيرى پس لا چار است بنده مسلمان را

مولانا مفتى محمد حسن رحمه الله



وَاَنْ يُبْتَلٰى فِي كُلِّ اَرْبَعِيْنَ يَوْمًا بِشَيْءٍ مِنْهَا لِيَسْتَرْجِعَ

و اينكه مبتلا گردانيده شود در هر چهل روز بچيزى ازين چيز مذكور تا استرجاع كند

فِي الْمُصِيْبَةِ فَهُوَ مَأْثُوْرٌ مُصَرَّحٌ فِي الْقُرْاٰنِ وَيَحْتَرِزَ

در هر حادثه مكروه زيراكه خواندن وى مدح كرده شده است در قرآن و احتراز كند مصيبت زده

اين آيت درين وقت مروى است ١٢ ف

عَنِ الشَّقِّ وَالضَّرْبِ وَالْحَلْقِ وَالنَّوْحِ فَهِيَ مَنْهِيٌّ عَنْهَا

از پاره كردن گريبان و طپانچه زدن بر روى و تراشيدن سر و ريش و نوحه كردن پس اين چيزها

اِذْ هِيَ رُسُوْمُ الْجَاهِلِيَّةِ وَيَاْتِيَ الْمَرِيْضَ اَنِيْسًا

زيراكه اين چيزها از جاهليت عادت است و بنالد بيمار نالسيدنى

يُخَفِّفُ بَعْضَ مَا بِهٖ ذَاكِرًا اِلَّا مُتَاَوِّهًا

كه كم كند بسبب آن بعضى چيز كه با وست از درد حاليكه ذكر كننده باشد خدا تعالى را مراد آن ناله

يعنى الله گويد ذكر آه آه گوينده باشد ١٢

دفع ما قضاه يكون خيراً له فى دنياه و عقباه ١٢ ملا على قارى

وَيُعَصِّبُ الرَّأْسَ وَيَنَامُ عَلَى الْفِرَاشِ اسْتِعَانَةً

و عصابه بر بندد سر را و بخسپد بر بستر از جهة مدد خواستن

عَلَى الصَّبْرِ وَتَوَقِّيًا عَنِ التَّشَدُّدِ لِلْبَلَاءِ وَيَسْتَشْفِي

بر صبر و از جهت نگهداشتن خود را از طلب شدة و طلب کند بیمار شفا

بِالذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالصَّلٰوةِ وَالْقُرْاٰنِ لَاسِيَّمَا

بذکر الٰهی و دعا کردن بجناب او و بنماز گذاردن و باید خواندن قرآن خصوصًا

الْفَاتِحَةِ فَوَرَدَ اِنَّهُ شِفَاءٌ مِّنْ كُلِّ دَاءٍ

بسوره فاتحه پس آمده است تحقیق سوره فاتحه شفا است از هر بیماری

وَيَحْتَمِي فَهُمْ اُمِرُوا بِهِ وَيُدَاوِي فَوَرَدَ تَدَاوَوْا

و پرهیز کند بیمار از انچه ... پس سلف مرشد اند پس آمده است در حدیث احمد ابن حنبل



تَدَاوَوْا عِبَادَ اللّٰهِ مَا مِنْ دَاءٍ اِلَّا وَلَهُ دَوَاءٌ اِلَّا السَّامَ

دوا کنید ای بندگان خدای تعالی زیرا که نیست هیچ بیماری مگر آنکه وی دارد دوا مگر موت

وَلْيَسْتَوْهِبْ مِنْ امْرَأَتِهِ وَيَأْكُلْهُ وَاسْتَوْهَبَ عَلِيٌّ

و طلب بخشش کند بیمار در مرض کابین زوجه خود را و بخورد آنرا و طلب بخشش کرد علی

رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ مِنِ امْرَأَتِهِ اَوِ اسْتَقْرَضَ فِي الْعَارِضَةِ

کرم الله وجهه ... از زوجه خود مهرا یا قرض گرفت در بیماری که پیدا بود

مِنْ مَهْرِهَا فَاشْتَرٰى بِهِ الْعَسَلَ وَمَزَجَهُ بِمَاءِ السَّمَاءِ

از مهر وی پس خرید بدان شهد را و آمیخت آنرا آب باران

وَشَرِبَهُ فَصَارَ سَبَبَ الشِّفَاءِ لِهٰذَا وَاِزَالَةِ السَّكَنْجَبِيْنِ

و نوشید آنرا پس گشت این بیماری سبب تندرستی وی ...

الصفراء لا يفارق ارواء الماء الا بالتعلق

صفرا را فرق ندارد سیراب کردن آب مگر بسبب تعلق سکنجبین در دفع صفرا

بالنظر والتوقف على الشروط ويحجم فورد

بتامل و بسبب متوقف بودن سکنجبین در تاثیر بر شرطها و حجامت بکند

ما مررت بملأ من الملائكة الا قالوا ابشر امتك

مگر آنکه گفتند آن جماعت مرا بشارت

بالحجامة والاحب في سبع عشرة وتسع عشرة

بسبب حجامت و دوست داشته تر است حجامت در هفدهم و نوزدهم

واحدى وعشرين ما فهو ماثور لا سيما يوم الثلثاء

و بیست و یکم روزے را که خون بر آوردن خصوصا روز سه شنبه



الثلثاء سبع عشرة فورد هو دواء من داء

هفدهم ماه پس وارد شده است این خون از بیماری

سنة الا في القضاء فهو يورث النسيان

سال مگر خون کشیدن در میانه دو شنبه زیرا که این پیدا میکند فراموشی را

ويجتنب الكي ففيه خوف السراية والترقي

و اجتناب کند از داغ کردن زیرا که در وے ترس سرایت کردن داغ است

ونهى عنهما ويوصي بثلث المال وارضاء

و حال آنکه نهی کرده شده است از داغ ... و وصیت کند بسیوم حصه مال خود و وصیت بکند براضی

الخصوم وقضاء الدين وفدية الصلوة

خصمها و وصیت کند با دا کردن وام و وصیت کند بفدیه نماز

والصوم فمن مات دونها لا يؤذن لنا التكلم في القبر

وروزه پس کسیکه بمیرد بدون وصیت اذن داده نمیشود اورا که تکلم کند در قبر

الى يوم القيامة ويغتنم الموت ولا يشتغل عنده

تا روز قیامت و غنیمت داند موت را و مشغول نشود محتضر نزد موت

بغيره تعالى ظاهرا وباطنا ويقرأ يس

بهیچ چیز سوائے ذات الله تعالی هم در ظاهر و هم در باطن و بخواند محتضر یسین را

ويحضر الصلحاء ولا يكره السكرات ويطيب

و حاضر بکنند صالحین را و کروه ندارد سختیهای موت را و خشبو کنند

ما حول البيت فهو محضر الملائكة ويجتهد في

گرد خانه را زیرا که جائے حضور فرشتگان است و اجتهاد کند در



في هدو الجوارح فورد ارقبوا الميت عند

در تسکین اعضا پس آمده است در حدیث نگهدارید احوال میت را نزد

ثلاث اذا رشح جبينه وذرفت عيناه ويبست

سه چیز چون عرق آلوده گردد پیشانی او و سیلان کند هر دو چشمهای او و خشک گردد

شفتاه فهي من رحمة الله قد نزلت به واذا

هر دو لب وی پس تحقیق این هر سه چیز علامت رحمت الهی است که بتحقیق بروے نازل شده و چون

غط غطيط المخنوق واحمر لونه واربدت شفتاه

آواز بکند مچو آواز گلو گرفته شده و سرخ گردد رنگ وی و خاک آلوده شود هر دو لب او

فهو من عذاب الله قد نزل به وكلمة التوحيد

پس این مذکور از علامات عذاب الهی است که بتحقیق بروے نازل شده و کوشش نماید در خواندن کلمه توحید

فورد من مات وهو يعلم أن لا إله إلا الله دخل

پس کسیکه بمیرد وحال آنکه دے امیداند که نیست معبود حقیقی جز ذات پاک حق تعالیٰ

الجنة وحسن الظن فورد أنا عند ظن عبدي

بہشت را واجتهاد کند در حسن ظن ... من نزد گمان بنده خودم

بي فليظن بي ما شاء والخوف والرجاء فورد

بمن وارد پس گو گمان کند بمن آنچه خواهد از عفو و عقوبت اجتهاد کند پس وارد شده است

لا يجتمعان في قلب عبد إلا أعطاه الله الذي

جمع نشوند خوف ورضا در دل ہیچ بنده مگر آنکه بدهد خدای تعالیٰ آن بنده را چیزی که

يرجوه وأمنه الذي يخاف منه حين قال مختصر

امید وارد از کرم او و ایمن گرداند چیزی را که می ترسد از مؤاخذه و عقاب که گفت



مختصر أرجو الله وأخاف ذنوبي ويكره المخلط

مروی که امید میدارم خدای تعالیٰ را و میترسم بر گناهان خود و مکروه دارد کسیکه مخلوط کرد

الفجاءة دون الطاعون فورد من صبر في أرض الطاعون

موت ناگهانی را و مکروه ندارد موت وبا را پس آمده است در حدیث کسیکه صبر کند در زمینیکه وبا

كان له مثل أجر شهيد الباب الثامن

باشد مر او را مانند مرد شهید باب هشتم

في الصحبة والمؤلفة بسم الله الرحمن الرحيم

در بیان آداب صحبت و مخالطت . بنام خدای که مهربان است و بخشنده

ورد إن المتحابين في الله على منابر من

وارد شده است بتحقیق دوستدار برای خدای بر منبرها از

حدیث صحیح ... یکدیگر را ... تعالی را باشند

نُورٌ حَوْلَ الْعَرْشِ لِبَاسُهُمْ نُورٌ وَّوُجُوهُهُمْ نُورٌ

گرد عرش پوششهای ایشان از نور است وروی ایشان نور است

يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ فَالْحُبُّ فِيهِ تَعَالَى

و آرزو میبرند مرتبه ایشان را پیغمبران وشهیدان پس دوستی برای خدا برده به باشد

الْحُبُّ عَالِمٍ يُسْتَفَادُ مِنْ قَوْلِهِ وَحَالِهِ وَصَالِحٍ

همچو دوستی عالم که فائده گرفته شود از قول وی وحال وی وهمچو دوستی مرد صالح

يُتَبَرَّكُ بِهِ وَامْرَءَةٍ تُفَرِّغُ لِلْعِبَادَةِ بِتَدْبِيرِ أَمْرِ

که تبرک جسته شود همچو دوستی زنی که فارغ دارد مرا برای عبادت بتدبیر امور

الْبَيْتِ وَغَنِيٍّ يُعْطِي مَا لَا يَصُونُ الْوَقْتَ عَنْ

خانگی وهمچو دوستی توانگری که بدهد مال را که نگهدارد آن مال کو هر وقت را از



عَنِ الضِّيَاعِ فِي الطَّلَبِ مُتَعَبِّدٍ لَهُ تَعَالَى فَالْمُحِبُّ لِلشَّيْءِ

از ضایع شدن در طلب روزی دیراکه دوست دارنده چیزی را

مُحِبٌّ لِمُحِبِّهِ وَمَحْبُوبِهِ وَكَذَا الْبُغْضُ وَيَزْدَادَانِ بِقُوَّةِ

دوست دوست داشته شده وهمچنین است بغض وزیاده میشوند این

الطَّاعَةِ وَالْمَعْصِيَةِ وَيَنْتَقِصَانِ بِضَعْفِهِمَا فَالْأَدْنَى

طاعت ومعصیت ونقصان می پذیرد دوستی ودشمنی بضعف طاعت ومعصیت

الْأُخُوَّةُ ثُمَّ الْمَحَبَّةُ وَهِيَ مَا تَمَكَّنَ فِي حَبَّةِ الْقَلْبِ ثُمَّ

برادری بحق پستر درجه محبت است محبت چیزی است که متمکن گردد دوستی در دانه دل پس

الْخُلَّةُ وَهِيَ مَا تَخَلَّلَ فِي سِرِّهِ وَلَا شَرِكَةَ فِيهَا فَرْدٌ

خلت است وخلت چیزی است که در آینده بود در باطن قلب محبت نیست مشارکت خلت یکی

ح لو كنت متخذا خليلا لاتخذت ابا بكر خليلا ولكن

اگر میبودم من گیرنده دوست خالص هر آینه می گرفتم ابو بکر را دوست ولکن

صاحبكم خليل الرحمن بخلاف ما سواها فورح علي مني

صاحب شما خلیل خدا است بخلاف آنچه غیر خلت است انا اخوت و محبت

ن بمنزلة هارون من موسى عليهما السلام فيصلحب

بجاے هارون است نسبت بموسی علیهما السلام که برادر و خلیفه وے بود پس

العاقل وحسن الخلق فاشتراطهما ماثور والقانع

صاحب عقل را و نیک سیرت را پس شرط کردن عقل و حسن خلق در صاحب ماثور است

فصحبة الحريص سم قاتل والصالح فالفاسق يستحق

زیراکه صحبت حریص زهر کشنده است و صحبت دادن مرد نیک را زیراکه فاسق مستحق



سمع السائل ذالك الكلام وجبر منه وقال انت اخترت الدنيا لا تليق الصحبة ١٢ مولانا مفتی محمد احسن مد ظله ١٢

يستحق المقت ويقدم حاجته في المال والنفس وهو

غضب الٰهی ست و پیش کند حاجت برادر مسلمان را بر حاجت خویش در مال خود و نفس خود

الاولى ثم التسوية ثم التأخير وان عدم هذا فلا اخاء

بهتر است پس برابری است پس درجه تاخیر است و اگر یافته نشد این مرتبه ها پس اخوت

والاولان ماثوران وورد ما من صاحب يصحب

و هر دو مرتبه اول که ماثور از سلف … نیست هیچ همنشینی که صحبت دارد

ایثار و توسط است

صاحبا ولو ساعة من نهار الا سئل عن صحبته

همنشینی خود را اگرچه ساعتی از نهار باشد مگر آنکه سوال کرده شود از صحبت خود

هل اقام فيه حق الله او ضاعه حين اعطى او ثم السواكين

آیا بر پا داشت در وی حق خدای تعالی را یا ضایع کرد آنرا هنگامیکه عطا فرمود دو مسواک را

که صحبت است و مراعات آن نمود

إلى المصاحب فقال أنت أحق به يا رسول الله قوّامهم

بر همنشين خود وگفت مصاحب وي تو سزاوارتري باين سواكساي پيغمبر خدا قيام كنندۀ كار ايشان

شور بينهم وبما رزقناهم ينفقون وكانوا لا يميزون

با مشورت است ميان ايشان واز آنچه عطا داديم ايشانرا از اموال التصدق ميكنند ونبودند جدا

أملاكهم ويظهر البشاشة فيه والسرور ويقبل المنة

املاك خودرا واظهار خوشي وتازگي كند درين كار ومسرور شود وقبول كند بر خود منت را

ولا يحوج إلى السؤال فهو تقصير ويتودد باللسان

ومحتاج نكند برادر ديني را بسوي سوال كه اين غايت تقصير است ودوست دارد برادر ديني را بزبان

ويتفقد الأحوال ويظهر المشاركة في السراء والضراء

واحوال پرسي كند مصاحب خودرا وظاهر بكند شركت خودرا در شادي وغمي



والضراء ويدعوه بأحب الأسماء وورد إذا

وبخواند دوست خودرا به نيكوترين نامهاي وي چون

أحببت أحداً فسله عن اسمه واسم أبيه وعن منزله

دوست داري شخصي را پس بپرس اورا از نام وي ونام پدر وي واز جاي سكونت وي

وكان عليه الصلوة والسلام يدعوهم بالكنى

وبود آنحضرت كه نازل باد بران درود وسلام ميخواند صحابه را به كنيتهاي ايشان

ويثني عليه وعلى أهله صادقاً مقتصداً بحيث يبلغ

وثنا كند بروي وثنا كند بر آل وي در حالتيكه راستگو باشد وميانه رو باشد در ثنا بحيثيكه برسد

إليه فهو يؤكد المحبة وينبه على العيوب متلطفاً

بوي زيرا كه اين مضبوط ميكند محبت را وآگاه بكند دوست خودرا بر عيبها در حاليكه نرمي كننده باشد

فی الخلاءِ ففی الملاءِ افضاحٌ فیه وعد به تعالی

در خلوت زیراکه نصیحت کردن ودر رسوا کردن عده کرده شده است فضیحت کنند را

یوم القیمة ویسکت ان علم علمه به او عدم انتفاع

روز قیامت و سکوت کند اگر بداند علم آنرا بجانب خود یا بداند عدم انتفاع اورا

النصح لکونه ماسور الطبع والقطع حینئذ اسلم و

از نصیحت بجهة بودن او اسیر طبع و قطع از مصاحبت او در این صورت سالم تر است

الابقاء اقرب لرجاء تاثیر الصحبة فیه فورد

و باقی داشتن صحبة قریب تر است بمقصود بجهة امیدوار کردن صحبت این تخفی در و

مثل الجلیس الصالح مثل صاحب المسک وان لم القطع

مانند همنشین نیک مانند صاحب مشک است که البته خالی از فائده نیست و بخشیدن



القطع منهی عنه بخلاف الابتداء فترکه مامور

نهی کرده شده است از آن بخلاف ابتدا زیراکه ترک صحبت فاسق از اول امر کرده شده است

ویتجاهل عن تقصیره الا اذا ادی الاستمرار الی القطع

و نادانی نماید از تقصیر مصاحب مگر وقتی که مودی شود استمرار تقصیر او بسوی قطع

فالاولی الاحتمال ثم العتاب فی السر بالکنایة

پس بهتر بر برداشتن است پس عتاب کردن است در پوشیدگی باشارت

والکتابة ثم التصریح ثم المشافهة اذ المقصود صلاح

و نوشتن پس تر تصریح کردن است پس مکالمه در حضور است زیراکه مقصود اصلی بصلاح آوردن

النفس برعایة الحق وتحمل الاذی ویقبل المعذرة

نفس است برعایت حق صحبت و برداشتن ایذار مصاحب و قبول کند عذر اورا

فعلى من يقبلها مثل اثم صاحب المكس يدعو الله

پس بر سبیلہ قبول عذر برادر مسلمان بکند مانند گناه و کیست کمال مسلمانان بظلم ستاده

فيستجاب فيه مالا يستجاب لنفسه وله مثل ذلك

پس مستجاب گردانیده میشود آنچه مستجاب نمیشود در حق ذات او و دعا کننده را مانند دعائے او در حق برادر وے

ويحفظ الوفاء بالثبات على المحبة معه مع اهله

و محافظت کند در اخوة بثابت بودن بر محبت باوی و با اهل وے

واخوانه فكانوا يبالغون فيه فيحبون كلب الحبيب

و با برادران وے پس بودند سلف که مبالغه حتی که دوست میداشتند سگ محبوب را میکردند در محافظت وفا با دوستان خود در حیات و بعد از ممات

وورد انها كانت تاتينا ايام خديجة ان كرم العهد

آمده است در حدیث تحقیق این عجوزه می آمد بخانه ما در ایام خدیجه و تحقیق نیکی عهد که آنحضرت صلعم فرموده



العهد من الايمان حين اكرم عليه الصلوة والسلام

از کمال ایمان است هنگامے که مهربانی فرموده حضرت که نازل باد بر آن و سلام

عجوزا والاصل تسوية الظاهر والباطن والغيبة

پیره زنے را و اصل محافظت برابر بودن است با محبت در ظاهر و غائبانه و در عدم حضور

والحضور ولا يغير الحال عند ارتفاع القدر فهو

در رو بروے و متغیر نگرداند حال را نزد بلندی مرتبه خود زیرا که ترفع بر اخوان

من اللوم ولا ينفرد عنه في اكل اللذيذ وحضور

از خساست و منفرد نشود از دوست خود در خوردن طعام خوش مزه و حاضر شدن

السرور ويستوحش عند فراقه ويساعده الرفيق

مجلس شادی و غمگین شود نزد مفارقت محبوب خود و موافقت بکند

و رفیق اعدا گرد و حق سے

لہ فالموافقة فيه ليس من شروط الوفاء بل الوفاء فيه المخالفة يعني عن الفتنة منعه عن ذلك العمل عند النصح والوفاء ١٢ مولانا مفتي محمد احسن لہ الحق امر يتعلق بالدين توزيد لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق احمد والحاكم عن عمران وفي الصحيحين عن علي رضي الله عنه لا طاعة لاحد في معصية الله انما الطاعة في المعروف

يُخَالِفُ الْحَقَّ فَالْوَفَاءُ فِيهِ الْخِلَافُ وَيُشَاوِرُهُ وَلَا

کہ مخالف حق باشد پس وفا در وے خلاف کردن آنست و مصلحت کند از وے و نہ

يَحْفَظُ السِّرَّ عَنْهُ وَلَا يُحِبُّ عَدُوَّهُ لِئَلَّا يَكُونَ شَرِيكًا

پوشیده دارد راز خود را از وی و دوست ندارد بدخواه دوست را تا که نباشد او شریک

فِي الْعَدَاوَةِ وَيُخَفِّفُ بِتَرْكِ التَّكَلُّفِ وَالتَّكْلِيفِ فِي

در عداوت و سبک گرداند بار صحبت را بگذاشتن تکلف در ذات خود و تکلیف بر صاحب

أَدَاءِ الْحُقُوقِ وَغَيْرِهَا كَنَوَافِلِ الْعِبَادَةِ تَرْكًا وَ

ادار حقوق مصاحبت و جز آن و ترک کردن تکلف و تکلیف مثل عبادات نافلہ

إِيتَانًا فَوَرَدَ أَنَا وَأَتْقِيَاءُ أُمَّتِي بُرَآءُ مِنَ

من و پرہیزگاران امت من بیزارند از



لہ قال بعضهم من سقطت كلفته دامت الفته ومن خفت مؤنته دامت مودته وقال بعض الصحابة ان الله لعن المتكلفين واهل الرياء كذا في بعض الشروح لہ حديث الزبير ابن العوام رواه الدارقطني في الافراد ١٢ مولانا مفتي محمد احسن

التَّكَلُّفِ وَيَرْفَعُ الْآدَابَ عِنْدَ تَمَامِ الِاتِّحَادِ فَالْمَقْصُودُ

تکلف و بردارد آداب ظاہر را نزد تمام شدن یگانگت زیرا که مقصود

صَفَاءُ الْقَلْبِ وَالْأَدَبُ عُنْوَانُهُ وَزُرْ غِبًّا فَوَرَدَ

صفاء قلب است و ادب ظاہر سر نامہ اوست و زیارت کند زیرا که وارد شده

زُرْ غِبًّا تَزْدَدْ حُبًّا إِلَّا أَنْ يَأْمَنَ مِنَ الْمَلَالِ وَيَنْوِيَ

زیارت کن برادر خود را یک روز مگر آنکه مامون باشد از ملالت و نیت کند

فِيهِ الِاسْتِينَاسَ بِاللِّقَاءِ وَالِاسْتِعَانَةَ عَلَى الدِّينِ

در زیارت احباب انس گرفتن را بملاقات و استعانة کردن بر امور دین

وَالتَّقَرُّبَ إِلَيْهِ تَعَالَى بِإِقَامَةِ الْحَقِّ وَتَحَمُّلِ الْمُؤْنَةِ وَيُسَلِّمُ

و نیت کند نزدیکی جستن بحق تعالیٰ بہ بر پا داشتن حقوق اخوت و بہ برداشتن مشقت و سلام

عَلَى الْمُسْلِمِ وَاِنْ لَقِيَهُ مِرَارًا اَوْ حَالَتْ شَجَرَةٌ اَوْ جِدَارٌ

بر مسلمان دیگر اگرچه ملاقات کند او را چند مرتبه یا حایل شود درخت یا دیوار

فَنَادُوْا بِتَجْدِيْدِ عَهْدِ الْاِسْلَامِ اَنْ لَا يُؤْذِيَ فِيْ عِرْضِهٖ وَمَالِهٖ

تازه کردن عهد اسلام را که ایذا نکردن است در آبروی وے و مال وے

قَبْلَ الْكَلَامِ فَوَرَدَ مَنْ بَدَأَ بِالْكَلَامِ قَبْلَ السَّلَامِ فَلَا

پیش از حرف زدن کسیکه ابتدا کند بکلام پیش از آنکه سلام گوید پس

تُجِبْهُ حَتّٰى يَبْدَأَ بِالسَّلَامِ وَعِنْدَ الدُّخُوْلِ فِيْ بَيْتِهٖ

جواب او را تا آنکه کلام بگذارد و سلام کند نزد در آمدن در خانه خود و سلام گوید

غَيْرِهٖ لِئَلَّا يَدْخُلَ الشَّيْطَانُ مَعَهٗ فَهُوَ مَامُوْرٌ بِهٖ

غیر خود تا در نیاید شیطان با وے و سلام گفتن نزد در آمدن امر کرده شده است بدان



مَامُوْرٌ بِهٖ وَاِنْ كَانَ خَالِيًا فَتَحِيَّتُهُ السَّلَامُ عَلَيْنَا

واگر باشد خانه خالی پس سلام گفتن آن بلفظ السلام علینا آه یعنی سلام

وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِيْنَ فَالْمَلٰئِكَةُ تَرُدُّ وَالدُّخُوْلِ

و بر بندگان خدا که نیک اند پس ملائکه جواب سلام آن میگویند و سلام گوید نزد در آمدن

فِيْ قَوْمٍ وَالْخُرُوْجِ عَنْهُمْ لِيَكُوْنَ مُشَارِكًا لَهُمْ فِيْ كُلِّ

در قومے و نزد بر آمدن از آن قوم تا باشد سلام کننده شریک این قوم در

خَيْرٍ وَيَبْدَأُ بِهٖ فَهُوَ الْمَرْوِيُّ وَلَا يُسَلِّمُ عَلٰى جَمْعِ النِّسَاءِ

نیکی و پیشی کند بسلام گفتن پس همین است و سلام نگوید امرد بر جماعت زنان بیگانه

وَيَرُدُّ عَلَيْهِنَّ وَلَا عِنْدَ تِلَاوَةِ الْقُرْاٰنِ وَالْاَذَانِ

وجواب سلام زنان نگوید و سلام نگوید نزد خواندن قرآن مجید سلام نگوید نزد اذان
اگر اینها سلام کنند بروے ۱۲ ف

وقضاءِ الحاجةِ ونحوِها فلا تكلّم فيها ولا اللعب

وسلام نگوید نزد قضاے حاجت وامثال آن زیراکه وسلام نگوید نزد بازی کنندگان

بالشطرنج ونحوهِ اهانةً ولا يردّ فيها ويزيد في الجواب

بشطرنج وامثال آن از رو از جهة اهانة ایشان وجواب سلام هم نگوید وزیاده درجواب زیاده کند لفظ

فورد ق واذا حُيّيتم بتحيةٍ فحيّوا باحسنَ منها

و چون تحیة داده شوید بسلام پس شما نیز تحیة گوئید به نیکوتر از تحیة او

او ردّوها والاَولىٰ بالبداءة الداخل والماشي

یا باز گردانید همان وسزاوار با بتدا کردن سلام در آینده است بر کسیکه می آید

الراكب في الصغير والقليل وورد ح اذا سلّم

سوار بر پیاده و خورد و سال بر کلان و جماعة قلیل بر جماعة کثیر چون سلام گوید



سلّم واحد من القوم اجزى عنهم ولا يشير بالاصبع

یک کس از جماعت کفایت میکند از همهایشان و اشارت نکند در سلام در دو بانگشت

ولا الكف فهو عادة الكفار منهي عنه ولا يخص المعارف

و کف دست زیرا که این عادت یهود و نصارا است و نهی کرده شده است از آن و تخصیص نکند

بالتسليم فهو من اشراط الساعة ولا يبدأ بعليك السلام

پس تخصیص سلام از علامات قیامت است و ابتدا نکند بلفظ علیک السلام

فهو تحية الميت ويصافح لا سيما الكبراء في الدين

زیراکه این لفظ تحیة مردگان است و مصافحه کند مسلمانان را بعد از سلام خصوصا بزرگان دین را

فهو من تمام التحية وورد فيها ح قسمت مائة

پس مصافحه کردن از تتمه سلام است و وارد شده است درین باب قسمت کرده میشود صد

مصافحه کنندگان صد

مغفرة تسعة وتسعون لأحسنهما بشرا ويجعل

بخشش الٰہی نود و نہ ازاں برائے نیکوترین آنہاست از روی بشاشت و گرداند

الاصابع في الاصابع ولا يدع حتى يدع صاحبه

انگشتان خود را در انگشتان برادر خود و نگذارد تا وقتی قصد گذاشتن نکند

فهو السنة لا من وراء الثوب فهو جفاء من عادة

پس این عمل سنت است و مصافحہ نکند از پس جامہ زیراکہ این وضع ظلم است و عادت

الكفار ويعانق القادم ويأخذ ركاب العلماء

متکبران وکافران و معانقہ کند قدوم آئندہ را از سفر و بگیرد رکاب علما را وقت [illegible]

للتوقير ويوسع المجلس ويكرم الداخل

بجہۃ تعظیم و فراخ مجلس را و اکرام کند آئندہ را

مسجدا کان او غیرہ لقولہ تعالیٰ اذا قیل لکم ای بلسان القال او بیان الحال تفسحوا فافسحوا



الداخل فيبسط له الثوب ويخفف الصلوة لو

پس بگسترد برائے وی جامہ را و سبک کند برای آئندہ نماز را

يشتغل به ثم يعاود فيها فالكل يروى ولا يجيء

مشغول شود باکرام آئندہ پستر از آن عود کند در نماز پس ہمہ آنچہ مذکور شد مروی است

ولا يقوم فهو منهي عنه من عادة الاعاجم يوقر

و قیام نکند برائے داخل مجلس زیراکہ آن ممنوع است از عادت اہل عجم [illegible]

الكبراء كالعلماء والصلحاء والشرفاء والشيوخ

بزرگان را مانند علما و صلحا و اشرافان و پیران

ويقدمهم في المشي والكلام والجلوس فورد

و تقدیم کند ایشان را در رفتن و سخن گفتن و نشستن زیراکہ وارد شدہ [illegible]

يتيم كانت له بكل شعرة يمس عليها يده حسنة ولابن حبان من حديث ابن ابي اوفى من مسح يده على

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوَقِّرْ كَبِيْرَنَا وَلَمْ يَرْحَمْ صَغِيْرَنَا

نیست از ما یعنی از جماعت ما کسیکه حرمت نگاه ندارد بزرگان ما را و رحم نکند خوردان ما را

وَاُوْعِدَ فِي التَّقَدُّمِ عَلَى الْكَبِيْرِ بِالْفَقْرِ وَيُرَاعِي قَلْبَ

و وعده کرده شده است در پیشی گرفتن خورد سال بر کلان به درویشی و نگاه کند دل

الصِّغَارِ فَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يُبَالِغُ فِيْهِ

اطفال را پس بود آنحضرت که نازل باد بران درود و سلام کمال مبالغه میکرد در رعایت دل

وَيَتَكَفَّلُ الْيَتِيْمَ فَوَرَدَ اَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيْمِ

و پرورش میکرد یتیم را

كَهَاتَيْنِ فِي الْجَنَّةِ وَاَشَارَ اِلَى الْمُسَبِّحَةِ وَالْوُسْطٰى

مانند این دو انگشت در بهشت و اشارت کرد بسوی انگشت شهادت و انگشت میانه



وَالْوُسْطٰى وَيُظْهِرُ الْبَشَاشَةَ فَوَرَدَ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ

و اظهار کند بمردم آشنا و بیگانه

تمام روی با وترش روی نباشد

السَّهْلَ الطَّلِقَ وَيُشَمِّتُ الْعَاطِسَ الْحَامِدَ بِرَحِمَكَ

مردم نرم خوی را و گشاده روی را و جواب گوید عطسه زننده را که حمد گوینده باشد

الرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ وَيُجِيْبُ بِدُعَاءِ الْهِدَايَةِ وَ

رحمت و مغفران بروی و جواب دهد عاطس تشمیت کننده را بطلب هدایت و

الصَّلَاحِ فَفِيْهِ فَضْلٌ كَثِيْرٌ اِلَّا اِذَا زَادَ عَلَى الثَّلٰثِ

صلاح بروی پس در امور مذکوره فضیلة بسیار است جواب عاطس

مگر آنکه زیاده کند عطسه بر سه بار پس درین وقت اختیار است تشمیت کند یا نکند

فَوَرَدَ اِنَّهُ زُكَامٌ وَيُصْلِحُ ذَاتَ الْبَيْنِ فَهُوَ

تشمیت نکند زیرا که ... زکام است و صلح در میان اگر تواند زیرا که اصلاح ذات البین

ح

افضل الصدقة ويستر العيوب فوردح من ستر

بهترین صدقات است و بپوشد عیبهای مردم را

على مسلم ستره الله فى الدنيا والاخرة ويتقى

هر مسلمان را بپوشد عیوب او را الله تعالى در دنیا و آخرت و پرهیز کند

مواضع التهم تحرزا عن سوء ظنهم ووقوعهم

از جاهای تهمت از جهت پرهیز کردن از بدگمانی مردم و از واقع شدن ایشان

فى الغيبة ويشفع فوردح اشفعوا توجروا ويرشد

در غیبت و شفاعت کند محتاجان را شفاعت کنید اجر داده شوید و راه

الضال وينشد ضالته ويفرج المكروب

گمراه را و بجوید گم شده مسلمانان را و بگشاید اندوهناک را



ح

من فرج عن مكروب فرج الله عنه كربة من كرب يوم القيامة … وينصر المظلوم

المكروب وينصر المظلوم فوردح من فرج

و یاری دهد ستم رسیده را پس کسیکه بگشاید

عن مغموم او اعان مظلوما غفر الله له ثلاثا و

از اندوهناک یا اعانت کند ستم رسیده را ببخشد خدای تعالی برای وی هفتاد و سه

مغفرة

سبعين مغفرة ويسعى فى حاجة فالمشى فيها ساعة خير

بخشش و سعی کند در قضاء حاجت برادر مسلمان پس رفتن در حاجت مسلمان

من اعتكاف شهرين وان لم تقض ويعظ

از اعتکاف دو ماه اگرچه ادا کرده نشود حاجت و پند دهد برادر خود را

ويعين الضعيف والمحسن ويحفظ الغيبة و

و اعانت کند ناتوان را و احسان کننده را و نگهدارد غایبانه برادر

يبر الحلف ويحب التائب ويستغفر للمذنب ورد

وراست بکند و دوست دارد توبه کننده را وطلب عفو کند برای برادر گنهگار

ح إنه صدقة ويعامل على حسب حاله فغرض

بدرستیکه استغفار برای گنهگار صدقه است ومعامله کند هر یک را باندازه حال او پس نقل کردن

الفقه لأهل اللهو والبيان لثقيل اللسان إيذاء

فقهی برای اهل هوا ومقدمات علم بیان برای درشت زبان سبب ایذا

النفسين وينتصف من نفسه فهو من ثلث

هردو متکلم ومخاطب وانصاف دهد مردم را از ذات خود پس انصاف کنن از جمله

خصال يستكمل بها الإيمان ولا يعلم أحد مقدار

خصلتهاست که کامل میشود بآنها ایمان وآگاه نکند هیچکس را از عدد



مقدار ماله وإن كان من أهل البيت فالعلم بالقلة

مال خود اگرچه باشد آن کس از اهل بیت آن زیراکه علم چیزی و اهل و مال کمی

يورث الإهانة وبالكثرة عدم الرضا وورد

بمیراث اهانت است وعلم بزیادتی آن سبب ناخوشی آنهاست ووارد شده است در

ح استر ذهبك وذهابك ومذهبك ولا

خبر فاش مکن مال خود را ورفتن خود را و مذهب خود را و حقیقه

يستحقر أحدا فالعاقبة مستورة ولا يستعظم الدنيا

حقیر نپندارد هیچکس را زیراکه احوال عاقبت هر یک پوشیده است و بزرگ نداند دنیا را

فهي حقيرة وما فيها ولا يتكبر على الفقير

زیراکه وی حقیر است وآنچه در وی است وتکبر نکند بر فقیر از جهت فقر وی

بَلْ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ وَيُجَالِسُ الْفَقِيرَ فَهُوَ السُّنَّةُ دُونَ

بلکه تکبر کند بر متکبر و صحبت دارد درویشان را پس اختلاط درویشان سنت است

الْغَنِيِّ وَيُجَنِّبُ الْعَافِيَةَ وَالْعَاصِيَ وَإِذَا ابْتُلِيَ لَا يَخُوضُ

با توانگر صحبت ندارد و دوست عافیت را و صحبت ندارد جاهل را و چون مبتلا شود

فِي كَلَامِهِ وَيَتَغَافَلُ عَمَّا يَجْرِي عَلَيْهِ وَالسُّلْطَانُ

در کلام وے و تغافل ورزد از آنچه جاری کند بروے از ایذا و صحبت ندارد و سلطان

وَإِذَا ابْتُلِيَ يُكْثِرُ الْحَذَرَ وَإِنْ أَظْهَرَ الْمَحَبَّةَ وَلَا يَعْتَمِدُ

و چون مبتلا شود بسیار پرهیز کند اگرچه ظاهر کند سلطان دوستی را و اعتماد نکند بر صحبت

فَيُرَافِقُ مُرَافَقَةَ الطِّفْلِ وَيَتَكَلَّمُ عَلَى حَسَبِ إِرَادَتِهِ

و موافقت کند با سلطان همچو موافقت کردن با کودک و حرف زند با وے بر وفق خواهش



إِرَادَتِهِ وَلَا يَدْخُلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَهْلِ بَيْتِهِ فَهُوَ مُضِرٌّ

و در نیاید میان پادشاه و میان اهل خانه وے که این بسیار مضر است

وَيُبَالِغُ فِي الْأَدَبِ وَيَتَبَرَّكُ بِالْعَادِلِ وَيَدْعُو لَهُ

و مبالغه کند در رعایت ادب و تبرک جوید بپادشاه دادگر و دعا کند مر پادشاه را

بِالصَّلَاحِ فَفِيهِ صَلَاحُ الْعَامَّةِ وَيَسْتَعِيذُ عَنِ

بصلاح حال او زیرا که در صلاح وے تمامه رعیت را صلاح است و تعوذ بخواند

الدُّخُولِ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِ الِاحْتِمَالُ إِلَّا فِي كَشْفِ السِّرِّ وَالْقَدْحِ

در آمدن بر پادشاه و واجب است بر سلطان تحمل مگر در فاش شدن اسرار پادشاهی تحمل

فِي الْمُلْكِ وَالتَّعَرُّضِ فِي الْحَرَمِ وَالْعَامَّةِ لِفَسَادِ الزَّمَانِ

ملکی عارض شود و آنچه حق سبحانه و تعالی بر مردم حرام گردانیده و صحبت نکند عوام مردم

وورد ح خالطوا الناس باعمالهم وزايلوها بالقلوب

ودارد شده است در حدیث مخالطه کنید مردم را باعمال ایشان و جدا باشید از ایشان بدلها

ولا يعتمد الا على من جرب تحقيقا في الاحوال المختلفة

واعتماد نکند بر هیچکس مگر بر کسیکه امتحان کرده باشد او را از روی تحقیق در حالهای مختلفه

فلا نجد جزء من مائة مما يظهرونه ولا يطمع ما في

زیرا که نمی یابیم یک حصه را از صد حصه از آنچه ظاهر میکنند از دوستی و خلوص و طمع نکند

الحق ولا ما في ايديهم ولا يعاتب من لم يقض

در حق صحبت خود را و نه طمع کند چیزی را که در دستهای ایشان است و عتاب نکند کسی را که قضا نکند

حاجته والا طال الامر ولا يعظ من لم يتوهم منه

حاجت وی را و اگر نه دراز شود امر معاتبه و پند ندهد کسی را که توقع قبول پند از وی نداشته باشد



منه القبول الا مجملا تحرزا عن تعصبه وحمد

مگر آنکه مجمل از جهت احتراز کردن از حمیت وی و سپاس کرید

تعالى ان راى منهم كرامة ويكلهم اليه تعالى ان

خدای تعالی را اگر معاینه کند از مصحبان خود کرامت و بسپارد ایشان را بخدای تعالی اگر

راى مكروها ويستعيذ به من شرهم ويشارك في

ببیند از ایشان مکروهی و پناه گیرد بوی تعالی از بدیهای ایشان و شریک باشد در

حقهم ويتغافل عن باطلهم ويحسب الكبير كالاب

امور حق و حابلی و تغافل کند از امر باطل ایشان و پندارد کلان را از خود مانند پدر

والصغير كالابن والمساوي كالاخ ويبالغ في الاحتمال

و ببیند خورد سال را مانند پسر و بفهمد برابر خود را مانند برادر و مبالغه کند در تحمل کردن

بار ایذا از مردم

والاحسان الی اهله وغیر اهله فوردح اصنع المعروف

وسبالغه کند در احسان کردن بسوی اهل آن و نا اهل آن

الی اهله وغیر اهله فان لم تصب اهله فانت من اهله

بسوے اہل آن و غیر اہل آن پس اگر نرسی تو اہل آنرا پس تو خود اہل آن ہستی

والاصل ان یحب له ما یحب لنفسه ولا یهجره

و مرجع جمیع اخلاق که دوست دارد برادر مسلمان را و ترک نه دهد ملاقات و صحبت برادر مسلمان را ۱۲ آنست ۱۲ ف

فوق ثلثة ایام فوردح انه لا یحل ویستاذن الدخول

زیاده بر سه روز بتحقیق ترک دادن برادر و طلب اذن کند برائے در آمدن ۱۲ ف

ثلاثا ویمکث بعد کل قدر ان یصلی رکعتین

سه بار در خانه کسی و درنگ کند بعد از هر استیذان مقدار خواندن دو رکعت نماز



رکعتین او اربع رکعات فیفرغ من الاکل والتوضی

یا چهار رکعت پس فارغ شود از خوردن طعام اگر بخورد و مشغول باشد ۱۲ ف

درنگ کردن ۱۲ ف

فوردح الاستیذان ثلث فالاول یستنصتون

طلب اذن کردن سه بار است پس اول از برائے آنست که خاموش باشند و آواز او بشنوند ۱۲ ف

والثانی یستصلحون والثالثة یاذنون او

و دوم بار برائے آنست که صلاح دید نمایند و سیوم بار برای آنست که اذن دهند یا

رد کنند که در آید باز ۱۲ ف

یردون ولا یطلع علی الباب ویدق الباب لینا

رد کنند و طلوع نکند بر دروازه و بکوبد در خانه را آهسته

ولا یقول انا عند الباب ولا یا غلام بل یحمد

و نگوید در جواب اگر لفظ انا عند الباب بلکه نام و نگوید در استیذان و ندا نکند یا غلام

وَيُسَبِّحُ وَيَتَنَحْنَحُ وَيَعُودُ الْمَرِيضَ فِي ثِيَابٍ نَظِيفَةٍ

ویا سبحان الله گوید یا تنحنح کند وعیادت کند بیمار را در جامهای پاک وپاکیزه

غَيْرَ عَابِسٍ وَيَجْلِسُ عِنْدَ رُكْبَةِ الْمَرِيضِ دُونَ

درحالیکه ترش روی نباشد وبنشیند نزد زانوی بیمار نه نزد

رَأْسِهِ وَيَضَعُ الْيَدَ عَلَى جَبْهَتِهِ أَوْ يَدِهِ وَيَسْأَلُهُ

سر وی ونهد عیادت کننده دست خود را بر پیشانی بیمار یا بر دست وی وسؤال کند از بیمار

كَيْفَ هُوَ فَهُوَ السُّنَّةُ وَلَا يُحَدِّثُ إِلَّا مَا يَسُرُّهُ

که چگونه است وی پس این طریق سنت است وکلام نکند مگر بچیزی که خوش کند او را

وَمَا هُوَ خَيْرٌ فَالْمَلَائِكَةُ يُؤَمِّنُونَ عَلَيْهِ وَيُبَشِّرُهُ

وبگوید چیزی را که بهتر است زیراکه فرشتگان آمین میگویند بر چیزی که میگوید عیادت کننده



وَيُبَشِّرُهُ بِطُولِ الْعُمُرِ وَسُرْعَةِ الصِّحَّةِ وَيَغْتَنِمُ دُعَاءَهُ

وبشارت دهد بیمار را بدرازی عمر وزود صحت وغنیمت داند دعای بیمار را

فَهُوَ كَدُعَاءِ الْمَلَائِكَةِ وَيَدْعُو لَهُ بِالشِّفَاءِ سَبْعَ مَرَّاتٍ

که دعای بیمار مانند دعای ملائکه است ودعا کند عیادت کننده بیمار را برای شفا هفت مرتبه

فَفِيهِ الشِّفَاءُ إِنْ لَمْ يَحْضُرْ أَجَلُهُ وَيُغِبُّ فِيهَا وَهِيَ

پس درین دعا شفای بیمار است اگر نرسیده باشد اجل او ویکروز درمیان کند در عیادت

مَرَّةٌ سُنَّةٌ وَالزِّيَادَةُ نَفْلٌ وَوَرَدَ النَّهْيُ فِي

یکبار در تمام بیماری سنت است وزیاده بران نفل است ونهی وارد شده است در

عِيَادَةِ صَاحِبِ الرَّمَدِ وَالدُّمَّلِ وَوَجَعِ الضِّرْسِ وَالْجَرَبِ

عیادت کردن کسی که چشم او درد میکند وکسیکه دمل داشته باشد وبیماری دندان وخارش

والعرق المدني ويسمع المحتضر كلمة التوحيد ويكون

وبمياري عرق مدني که در و بشنواند کسی را که مشرف بر موت باشد کلمه توحيد را نه

عربستان متعارف است ۱۲

الحاح ويعجل تغطية وجه الميت وتغميض

مبالغه کردن و شتابی کند بعد از قبض روح در پوشیدن روی میت و در فرود آوردن

عينيه وتجهيزه وتكفينه باطيب الثياب و

چشمهای وی و شتابی کند در ساز کردن میت و در کفن نمودن وی بپاکیزه ترین جامها و

ابيضها لا اكثرها قيمة ويعزى المصاب وهى

سفید ترین و کفن بکند میت را در جامه و تعزیت کند مصیبت رسیده را و تعزیت

که اکثر آنها باشد از روی قیمت ۱۲

تسكين قلبه بالموعظة والاعلام بجزيل الثواب

تسلی کردن دل مصیبت زده است به پند و خبر دادن او را بثواب عظیم بر مصیبت

ينبوع الحكم



الثواب مصافحا بالتواضع واظهار الحزن وقلة

تعزیه کند در حالیکه متلبس باشد بتواضع و اظهار اندوه خود و متلبس باشد بکم

التكلم وترك التبسم ويشهد له بالخير والايمان

گوئی و ترک تبسم و شهادت دهد مر میت را به نیکی و ایمان وی

ويدعو له عند الذكر فورد ح لا تذكروا

و دعا کند میت را نزد ذکر وی و ذکر مکنید

موتاكم الا بخير ويشيع الجنازة خاشعا متفكرا

مردهای خود را مگر به نیکی و پیروی بکند جنازه را در حالیکه مقرون باشد بخشوع و فکر

في الموت والاستعداد له غير متكلم

در احوال موت و در استعداد موت در حالی که سخن گوینده نباشد

دفنه درحم الناس فليستغفروا وليشتغلوا بامورهم وهو يامرهم بكره اجتماعهم عنده للتعزية كذا في جامع الرموز ينبغي

ويصلي عليه ويقرأ الفاتحة عند رأسه وأول البقرة

ونماز بگذارد بر جنازهٔ مسلمان و بخواند فاتحه را نزد سر میت و اول سورهٔ بقره را

عند رجليه ويدعو له ويستشفع ويتبرك به ويجتهد

نزد پایهای میت و دعا کند میت را و طلب شفاعت کند و تبرک جوید بمیت و کوشش نماید

ان تكون عدد المصلين اربعين فهو علامة

اینکه باشد عدد گذارندگان بر میت چهل کس زیرا که اجتماع چهل کس بر نماز علامت

قبول الشفاعة ولا يرجع حتى يفرغ من الدفن

قبول شفاعت است در حق میت و برنگردد از همراهی جنازه تا آنکه پردازد از دفن

ويقعد بعد وضع الجنازة على القبر مخالفة لاهل

ونشیند بعد از نهادن میت بالای قبر از جهت مخالفت کردن با اهل کتاب



الكتاب ويتصدق الولي قبل مضي ليلة شيء

و تصدق کند متولی امور میت پیش از گذشتن شب اول چیزی را

ان تيسر والا يصلي ركعتين بالفاتحة واية

اگر میسر آید ورنه بگذارد دو رکعت نماز بسورهٔ فاتحه و آیة

الكرسي والتكاثر عشرا في كل ويهب الثواب

الکرسی و سورهٔ تکاثر ده مرتبه در هر رکعت و ببخشد میت را ثواب آنرا

ويسلم ويقف مستدبر القبلة ويواظب على الصدقة

و سلام دهد و ایستاده شود پشت بقبله و روی بجانب قبر و مواظبت کند بر صدقه

سبعة ايام ويزور القبر ناويا بر الدعاء والرقة والعبرة

تا هفت روز و زیارت کند قبر مسلمان را در حالی که نیت کننده باشد بزیارت

اللهم ان كتب قد اتكتني على قراءة هذه السورة فاتي قد اهديت ثوابها لصاحب القبر ونسأل الله حاجته وينبغي ان

هو ردح زوروا القبور فانها تذكر الآخرة وتدمع

زیارت کنید قبرها را زیرا که زیارت قبور یاد میدهد آخرت را و اشک

العين وترق القلب فورد من لم ينس المقابر

چشم را و نرم میکند دل را و نیز در حدیث آمده که آنحضرت فرموده که فراموش نکند گور

والبلى حين قيل من ازهد الناس ويقرأ القرآن

و پوسیدگی بدن را گفته شد زاهدترین مردم و بخواند قرآن را

ما تيسر ثم يسبح ويدعوا وورد قراءة يس في

آنچه میسر شود پس تسبیح بخواند و دعا کند برائے میت و وارد شده است خواندن سوره یس در

المشاهير والاخلاص سبعا فوعد فيه مغفرة الميت

احادیث مشهوره و خواندن سوره اخلاص را هفت مرتبه پس وعده کرده شده است مغفرت میت



الميت وفي القاري ان غفر الميت ويعين لها يوم الخميس

میت و گناهان قاری اگر بخشیده شده باشد گناهان و تعیین کنند برائے زیارت قبور روز پنجشنبه

والجمعة والسبت وفي الاثنين فالموتى يعلمون زوارهم يوما

و جمعه و شنبه را و روز دوشنبه پس مردگان میشناسند زیارت کنندگان را

ولا يطاءه ولا يمس ورد فيها النهى ولا يقبل ويبر

و پای سپر نکند قبر را و مس نکند وارد شده است در هر دو نهی و بوسه نهد و نیکی کند

الوالدين فالعقوق من الكبائر لا سيما الام فورد برها

بمادر و پدر پس رنجانیدن والدین از جمله گناهان است خصوصا بمادر

ضعفان على الوالد مقدما على المندوبات لا الواجبات

دو چند است بر نیکی با پدر در حالتیکه مقدم دارنده باشد نیکی ایشان را بر امور نافله بر واجبات شرعیه

فهو المراد بما ورد بر الوالدين افضل من الصلوة

پس همین نوافل مراد است بچیزے که بر نیکی کردن بمادر و پدر فضل تر است از نماز

والصوم والحج والعمرة والجهاد ويستأذن للدخول

و روزه و حج و عمره و جهاد و طلب اذن بکند برای در آمدن

عليهما ويستغفر لهما وينفذ عهودهما ووصاياهما

بر ایشان و طلب مغفرت کند برای ایشان و جاری بکند عهد های ایشان و وصیتهای ایشان

ويكرم اصدقاءهما فورد ان ابر البر ان يصل

و بزرگ دارد دوستان مادر و پدر را پس وارد شده است بتحقیق نیکترین نیکیها اینست که پیوستگی کند

الرجل اهل ود ابيه بعد ان يولي الاب ويتصدق

مرد باحسان اهل دوستی پدر خود را بعد از پشت دادن پدر و صدقه دهد



ويتصدق لهما ويزورهما حيا وميتا فورد من

و صدقه درویشان را بجهة مادر و پدر و زیارت کند مادر و پدر را در حالت زندگی و مرگی پس وارد شده است

زار قبر ابويه او احدهما في كل جمعة غفر له وكتب

کسیکه زیارت کند قبر والدین خود را یا قبر یکے از ایشان را در هر جمعه بخشیده میشود گناه وی و نوشته

برا ويقطع لسان السفيه عنهما بماله فهو من

نیکوکار و قطع کند زبان نادان را از مادر و پدر بمال خود چراکه این از جمله

البر ويقدم حق المعلم على حقهما فهو سبب

بر والدین است و مقدم دارد حق استاد را بر حق مادر و پدر زیراکه معلم سبب

حيوة الروح ولا يقرع باب داره فورد

زندگانی روح است و نکوبد در خانه معلم را پس وارد شده است

وَلَوْ اَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ اِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ

صبر کردندی از تا آنکه بیرون آئی تو بسوی ایشان هر آئینه بهتر بودی مر ایشان را

وَيَصِلُ الرَّحِمَ بِمَا اَمْكَنَ مِنْ عَطَاءٍ وَزِيَادَةٍ وَدُعَاءٍ

و پیوند کند بخویشاوندان بچیزی که ممکن باشد از عطا کردن و زیارت ایشان و دعا خیر کردن در حق ایشان

فَوَرَدَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهٗ

پس وارد شده است در حدیث کسیکه باشد که ایمان آورده باشد بخدا و بروز قیامت پس باید که بپیوندد رحم خود را

بُلُّوْا الْاَرْحَامَ وَلَوْ بِالسَّلَامِ قِيْلَ يُكْرَهُ

پیوند کنید ارحام را اگرچه بسلام باشد بعضی گفته اند که مکروه است

جِوَارُ الْقَرِيْبِ فَهُوَ يَرْفَعُ الْحُرْمَةَ وَيُوْرِثُ الْقَطِيْعَةَ

همسایگی خویشاوند زیرا که این برمیدارد وقار را و پیدا میکند بریدگی را



الْقَطِيْعَةَ وَيَزُوْرُهٗ غِبًّا وَيُرَاعِيْ حَقَّ الْكَبِيْرِ كَحَقِّ الْاَبَوَيْنِ

و زیارت بکند اقربا را یک روز درمیان داده و رعایت کند حق کلانتری را مانند حق والدین

وَالصَّغِيْرِ كَالْوَلَدِ فَيَشْتَرِيْهِ مَمْلُوْكًا لِيَعْتِقَ لَا سِيَّمَا

و حق خوردترین ایشان را مانند پسر خود و خرید بکند قریب خود را در حالیکه مملوک باشد تا آزاد نماید

الْوَالِدَيْنِ فَهُوَ قَضَاءُ حَقِّهِمَا وَيُبَالِغُ فِيْ اسْتِرْضَائِهِمَا

مادر و پدر را زیرا که این همین قضاء حق ایشان است و کوشش نماید در راضی داشتن

الْجَارِ فَوَرَدَ مَا زَالَ جِبْرِيْلُ يُوْصِيْنِيْ فِيْ الْجَارِ حَتّٰى

همسایه همیشه بود جبرائیل علیه السلام که اندرز حق همسایه با حسان

ظَنَنْتُ اَنَّهٗ سَيُوَرِّثُهٗ يُمْنُ الدَّارِ سَعَتُهٗ

گمان بردم که بتحقیق جبرئیل نزدیک است که وارث میگرداند همسایه را برکت خانه فراخی او است

وحسن جوار اهله وورد فى حده اربعون دار

دیگر نیکی همسایه اہل آوست تحدید جوار اچہل خانہ

وروى اربعون فى كل جهة ويحترز عن النظر الى

ومرویست کہ چہل خانہ در ہر جہت از جہات و پرہیز کند از نظر کردن بسوی

بيته واجراء الميزاب اليه ووضع السارية على

خانہ ہمسایہ واز جاری کردن ناودان بسوی خانہ وی واز نہادن ستون خانہ خود بر

حائطه والمضائقة فى القاء التراب بين يدى

دیوار وی واحتراز کند از مضائقہ کردن در انداختن خاک پیش

الدار ولا يمنع عنه الريح برفع البناء ولا نحو

خانہ خود و باز ندارد از خانہ ہمسایہ ہوا را ببلند کردن عمارت خود ونہ مانند



الملح والماء والنار ويرسل اليه ثمرة يشتريها

نمک وآب وآتش وبفرستد بسوی ہمسایہ میوہ را کہ خریدہ است از

او يخفيها ولا يبلغ ريح القدر الا ان يرسل اليه

یا بپوشاند آن را ونرساند ہمسایہ را بوی دیگ خود را مگر آنکہ بفرستد بسوی وی چیزی از آن

ويسامح ما امكن ويحسن المعاشرة مع المرأة فورد

وبسامح ما دامیکہ ممکن باشد ونیک کند صحبت ومخالطت با زن خود پس

ق وعاشروهن بالمعروف ح من صبر على سوء

در قرآن مجید وزندگانی کنید با زنان بہ نیکوئی مردی کہ صبر کند بر بد

خلق امرأته اعطاه الله من الاجر مثل ما اعطى

خلقی زن خود بدہد خدای تعالی از اجر مانند اجری کہ دادہ است

رحمه الله تعالى ملا علي قاري

ايوب على بلائه ومن صبرت على سوء خلق زوجها

ايوب را بر بلائے وی وزنے كه صبر كند بر بد خلقی شوهر خود

اعطاها الله مثل ثواب آسية وينبسط لعبا وتزاحا

بدهد اورا خدايتعالے مثل ثواب آسيه زن فرعون و انبساط كند بازن خود بازی و مطايبه كردن

فورد هلا بكرا تلاعبها وتلاعبك ولا يدع الانقباض

چرا تزوج نكردی بازی ميكردی تو وبازی ے كردی همی باتو ترک نكند گرفتگی را

فورد خالفوهن فالبركة فی خلافهن ويغار

پس وارد شده است مخالف كنيد زيراكه بركت در خلاف ايشان است وغيرت بكند

بمبادی الامور لها غوائل وورد ان الله تعالى

باغاز كارها ے كه انجام آن فتنه وبلا است وارد شده در حديث بتحقيق خدايتعالے



تعالى يغار والمؤمن يغار وغيرة الله ان يأتی المؤمن

غيرت ميكند ومسلمان نيز غيرت می كند وغيرت خدايتعالے آنست كه بكند مسلمان

ما حرم عليه ولا يفرط فورد ان من الغيرة غيرة

چيزيرا كه حرام كرده است وافراط نكند در غيرت پس وارد شده است در حديث بتحقيق بعضی از غيرت ها غيرتے است

خدايتعالے بردی كه موجب ضرر دنيا وآخرت است

يبغضها الله تعالى وهی غيرة الرجل من غير ريبة

كه ناخوش ميدارد آنرا خدايتعالى وآنچه ناخوش مے دارد آنرا خدايتعالے غيرت مرد است

وتمنع عن الحضور فی المسجد ويعتدل فی النفقة فورد

ومنع كرده شود زن را از حاضر شدن در مسجد واعتدال كند در نفقه زنان پس وارد

ق ولا تجعل يدك مغلولة الى عنقك الاية

دیگردان دست خود را بسته بگردن خود كه چيزے بكسی ندهی تا آخر آيه

وَلَا يَخْتَصُّ بِأَجْوَدِ الطَّعَامِ وَيَشْتَرِكُ فِيهِ فَوَرَدَ ح

و مخصوص نگرداند خود را بپاکیزه ترین طعام و اشترک شوند وی عیال وی در طعام خوردن

فِيهِ فَضْلٌ كَثِيرٌ وَيُعَلِّمُ مَا يَجِبُ عَلَيْهَا وَيَعْدِلُ بَيْنَ

در اجتماع بطعام فضیلت بسیار و بیاموزد مرد زن خود را چیزے که واجب است بروی آن

النِّسَاءِ فِي الْبَيْتُوتَةِ وَالْإِعْطَاءِ فَوَرَدَ ح فِي الْمَائِلِ

زنان در شب خفتن و دادن نفقه پس وارد شده است در میل کننده بیک جانب

جَاءَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَأَحَدُ شِقَّيْهِ مَائِلٌ بِخِلَافِ

می آید روز قیامت در حال آنکه نصف بدن وے خمیده باشد بخلاف

الْمُبَاشَرَةِ وَالْمَحَبَّةِ فَلَا اخْتِيَارَ فِيهِمَا وَوَرَدَ ح اللّٰهُمَّ

جماع و محبت پس نیست اختیار درین هردو بارخدایا



اَللّٰهُمَّ هٰذِهٖ جُهْدِيْ فِيْمَا أَمْلِكُ وَلَا طَاقَةَ لِيْ فِيْمَا لَا أَمْلِكُ

بار خدایا این کوشش من است بتسویه در چیزے که نیست طاقت مرا در چیزے که مالک نیستم

بَعْدَ الْقَسْمِ وَلَوْ وَقَعَ الْخُصُومَةُ مِنَ الْجَانِبَيْنِ أَوْ جَانِبِهٖ

میفرمود آنحضرت و اگر واقع شود مخالفت از هر دو طرف یعنی مرد و زن یا تنها از طرف

وَلَا يَلْتَئِمُ فَلَا بُدَّ مِنْ حَكَمَيْنِ مِنْ أَهْلِهٖ وَأَهْلِهَا

و التیام نیابد امر اینها پس لاچار است از مقرر کردن یکی از کسان شوهر و دیگر از کسان زن

فَوَرَدَ ق إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَا وَإِنْ

پس وارد شده است اگر خواهند هر دو حکم اصلاح را سازگاری می افگند و اگر

در قرآن مجید ۱۲ ف — میان زن و شوهر ۱۲ ف — خدا تعالے میان ایشان ۱۲ ف

كَانَ مِنْ جَانِبِهَا يَعِظُ الزَّوْجُ ثُمَّ يُخَوِّفُ ثُمَّ يَسْتَدْبِرُ

از جانب زن تنها اول پند دهد زوج او را پس ترساند او را بزبان پس بستر پست

فِي الْفِرَاشِ ثُمَّ يَعْزِلُهَا دُونَ الْبَيْتِ ثُمَّ يَهْجُرُ ثَلٰثَةَ

در خوابگاه بستر جدا سازد نه از خانه پس تر هجر رسازد و اراشد

أَيَّامٍ وَجَاءَ عَشَرَةً وَشَهْرًا إِنْ كَانَ لِلدِّينِ ثُمَّ يَضْرِبُ

روز و آمده تا ده روز بلکه یک ماه اگر باشد هاجر برای مقدمه دینی پس بزند

غَيْرَ جَارِحٍ فَوْقَ الْكَاسِرِ لِعَظْمٍ وَلَا مُلَطِّخٍ بِدَمٍ فَوَرَدَ

در حالیکه نباشد زخم کننده و نه شکننده برای استخوان و نه آلوده کننده بخون

فِيهِ وَيُطْعِمُهَا إِذَا طَعِمَ وَيَكْسُوهَا إِذَا اكْتَسَى وَلَا

و بخوراند زن را چون خود بخورد و بپوشاند او را لباس چون خود بپوشد

يُقَبِّحُ الْوَجْهَ وَلَا يَضْرِبُ الضَّرْبَ غَيْرَ مُبَرِّحٍ وَلَا

بد نگوید روی او را و نزند او را گر زدنی که چندان الم نداشته باشد



يَنْبُوعُ الْحِكَمِ

وَلَا يُطَلِّقُ فَوَرَدَ أَبْغَضُ الْمُبَاحَاتِ عِنْدَ اللهِ الطَّلَاقُ

طلاق ندهد مرد زن را — دشمن ترین مباحات نزد خدای تعالی طلاق است

وَلِأَنَّهُ لَا يَنْبَغِي إِلَّا لِضَرُورَةٍ مِنْهُ أَوْ جِنَايَةٍ مِنْهَا أَوْ

و بجهت آنکه طلاق نکرد بجهت ضرورة که در می باشد یا بجهت تقصیری که باشد از جانب زوجه یا بجهت فرمودن

أَمْرِ الْأَبِ إِنْ صَحَّ الْغَرَضُ وَهُوَ مَأْثُورٌ وَوَرَدَ

پدر بطلاق وی اگر صحیح باشد غرض پدر از امر بطلاق و وارد شده است در قرآن مجید

فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا الْآيَةَ فَيُطَلِّقُ فِي طُهْرٍ خَالٍ عَنِ

پس باک نیست برایشان هر دو در طلاق پس طلاق دهد در طهر که خالی باشد

الْجِمَاعِ وَاحِدَةً فَقَطْ بِلَا تَعَنُّفٍ وَاسْتِخْفَافٍ فِي يُسْرِهَا

از جماع و باید که طلاق بدهد بی درشتی و سرزنش و اهانت نمودن بزوجه

علی قاری

بهذه الآية جبرا للمصيبة ولا تطلب المرأة ففيه

بفرستادن بدین آیه جهت تدارک کردن مصیبت وطلب نکند طلاق را از زوجه زیرا که درین باب
وے را بسبب طلاق داردے از شوهر خود

الوعيد وتطيع الزوج فورد ايما امرأة

وعید وتهدید شدیدات واطاعت کند زن شوهر را پس وارد شد هر زنے که

ماتت وزوجها راض عنها دخلت الجنة ولا

بمیرد وحال آنکه شوهر آن زن راضی است از آن زن درمی آید آن زن بهشت را ونه

تمنع نفسها وتتهيأ لتمتعه وتستأذن في الاعطاء

بازدارد نفس خود را زن از شوهر و آماده شود وطلب اذن بکند زن از شوهر خود در دادن چیزے

من البيت والخروج عنه وصوم النفل ولا تعيب

از خانه شوهر ودر بر آمدن از خانه ودر نگهداشتن روزه نفل وعیب نکند زن مرد را



تعيب بالقبح وتقدم حقه على الاقارب ولا

بزشتی ومقدم دارد زن شوهر خود را برحق خویشاوندان دیگر وانبساط

تنبسط مع حبيبه وتنقبض في غيبته بترك

نکند با دوست شوهر خود ودر گرفته دل باشد در غائبانه شوهر خود بترک دادن

الملاعبة والالتذاذ وتقوم بامور البيت

بازی ولذت گرفتن واستاده شود زن به پرداخت کارهای خانگی

ولا تستبدل زوجا بعد وفاته لتكون زوجته

وبدل نکند شوهر دیگر را بعد مردن شوهر اول تا که باشد زوجه وے

في الجنة وتحافظ حال الولد ولا تشتمه لا سيما

در بهشت ومحافظت کند از خورد سالی حال فرزند خود را ودشنام ندهد فرزند خود را خصوصا

348

يسمى الانبياء عليهم السلام ويلقنه كلمة التوحيد

بنام پيغمبران كه نازل باد بر ايشان سلام وتلقين كند بفرزند كلمهٔ توحيد را

في اول ما ينطق به اللسان ويعلمه علوم الدين

در اول چيزيكه گويا مى كند بآن زبان را وبياموزاند اورا علمهاى دين

والكتابة والرمى والسباحة ويؤدب لست سنين

وبياموزاند اورا نوشتن وتير اندازى وشناورى كردن وتعليم كند ادب اورا در شش سالگى

ويعزل الفراش لسبع ويضرب على الصلوة لعشر

وجدا كند لباس خواب ورا در هفت سالگى وبزند اورا بر نماز گذاردن در ده سالگى

وروى لثلث عشرة ويزوج لست عشرة

وبزند اورا براى نماز در سيزده سالگى وكتخدا كند اورا در شانزده سالگى

349

عشرة ويسوى بين الاولاد في الاهداء ويبدأ

وبرابر كند ميان اولاد خود در هديه دادن وابتدا كند در عطيه

بالاطفال والبنات ويتوضأ في موته ويصلي ركعتين

بكودكان ودختران ووضو كند در موت فرزند وبخواند دو ركعت

فالكل ما ثور ويأخذ بناصية المشترى ويدعوا

پس همهٔ اين چيزها مذكوره مروى وماثور است چنانكه ذكر كرده شده ۲۵ وبگيرد موى پيشانى نوخريده را ودعا كند اورا

بالبركة ويذيقه الحلواء اولا ويطعمه ما يطعم والاولى

به بركت وبچشاند نوخريده را چيزے شيرين اول مرتبه وبخوراند اورا چيزيكه خود خورد وبهتر آنست

ان يأكل معه ويكسوه ما يكتسى ولا يكلف ما لا يطيق

كه خود بخورد همراه مملوك وبپوشاند اورا چيزيكه خود بپوشد وتكليف نكند اورا كه طاقت

وَيُمْسِكُ مَا أَحَبَّ وَلَا يُعَذِّبُ فَالْكُلُّ مَأْثُورٌ وَوَرَدَ

و نگهدارد مملوک را پیش خود و عذاب نکند او را پس همه آنچه مذکور شد ماثور است چنانکه نقل کرده شد مادامیکه دوست دارد نگهداشتن

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَلَا يَضْرِبُ غَضَبًا

هر شما چراننده و دارنده و هر شما پرسیده میشوید از رعیت خود و نزند مملوک را از جهة خشم

بَلْ تَأْدِيبًا إِلَّا عَلَى زَلَّةٍ وَنِسْيَانٍ وَلَا يَزِيدُ عَلَى ثَلٰثٍ فَإِنَّهُ

بلکه بعد ضرورة بجهة تادیب بزند که این در حقیقت احسان است و نزند مملوک را بر لغزش و خطا و زیاده نکند بر سه بار زدن زیرا که زیاده

قِصَاصٌ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَوَرَدَ اُعْفُ عَنْهُ سَبْعِينَ

موجب قصاص است در روز قیامت عفو کن از خادم خود هر روز هفتاد بار

مَرَّةً لِمَنْ قَالَ كَمْ أَعْفُوا وَيَعْتِقُ إِنْ طَالَتِ الْمُدَّةُ

یعنی فرمود این کلام را آنحضرت در جواب مردیکه آمد بسوی آنحضرت و گفت یا رسول الله چند بار لازم از تقصیر خادم خود آنحضرت دو بار هیچ جواب نگفت و آزاد کند مملوک را اگر دراز شود مدت خدمت و طاقت او



الْمُدَّةُ فَفِيهِ الْعِتْقُ مِنَ النَّارِ وَلَا يَهْزِلُ مَعَهُ فَهُوَ يُسْقِطُ

زیرا که در آزاد کردن بنده آزادی اوست از آتش دوزخ و بیهوده گوئی نکند با مملوک خود زیرا که هزل باعث ساقط میکند

بنده کو پیر شد آزادش کنند
پس خجش بد بد و آزادش کنند

الْوَقَارَ وَيُهَذِّبُ أَهْلَ الْبَيْتِ بِالرِّيَاضَةِ لَا سِيَّمَا الْوَلَدُ

وقار و رعب او را و آراسته گرداند اہل و عیال خود را بریاضت خصوصا فرزندے را

اگر خواہی که با مقدار باشی
مکن با کودک و با بنده بازی

الْمُرَاهِقُ فَهُوَ أَيْسَرُ وَوَرَدَ قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ

که قریب بلوغ باشد زیرا که تهذیب در حال صغر سن آسان است نگهدارید خود را و عیال خود را

نَارًا وَلَا يُطَاحِبُوا نًا فَإِنَّهُ يُسْأَلُ عَنْهُ وَيَطُوفُ طَوَّافَاتِ

از آتش دوزخ و پی لیسر نکند جانوری را زیرا که بتحقیق سوال کرده میشود و بگذارد در و دور خانه طواف کنندگان را

الْبَيْتِ فَهُوَ مَأْثُورٌ وَلَا يَضْرِبُ شَيْئًا عَلَى الْوَجْهِ وَلَا يُعَذِّبُ

خانه را که داباں و اطفال صغیر باشند و نزند هیچ چیزے را از آدمی و دواب بر روی او و تعذیب نکند جاندارے را

بالنار فهي عنهما وبعرض العلف والماء على الفرس

باتش پس نهی کرده شده است وعرض کجند گاه وآب را براسپ خود

سبعين مرة وورد يمن الفرس في لينه وحسن خلقه و

در روزی هفتاد مرتبه خوبی اسپ نرمی وانقیاد وخوش خوبی اوست

لا يدخل على الظلمة تحاميا عن استعمال دراهم ومظلتهم

و در نیاید بر ستمگاران وبخانه ایشان نرود ازجهة احتراز کردن از استعمال خانه ایشان

وفراشهم فلا يخلو عن حرام والتواضع لهم فورد

وفراش ایشان زیرا که خالی نباشد این چیزها از حرام وازجهة احتراز کردن از

من اكرم فاسقا فقد اعان على هدم الاسلام والسكوت

کسیکه تعظیم کند فاسق را پس بتحقیق اعانت وی بر انداختن بناء اسلام وازجهة احتراز کردن از

خاموشی

مولانا مفتی محمد حسن



والسكوت عن منكر راه عندهم والدعاء لهم بالبقاء فورد

از احتسابی نامشروعی که بیند نزد ایشان وازجهة احتراز کردن از معصیت

من دعا للظالم بالبقاء فقد احب ان يعصى الله

هر که دعا کند ظالمی را بدرازی عمر پس دوست داشته باشد که

في ارضه والمدح وان صدق فهو اعانة على الاثم

خدای تعالی در زمین خود اگرچه راست گفته باشد زیرا که ثناء ظالم اعانت بر

ظلم اوست

وورد ان الله ليغضب اذا مدح الفاسق والمحبة

بتحقیق خدای تعالی خشمناک میشود وقتی که مدح کرده شود فاسق را وازجهة

لهم فهي ارادة الظلم واستحقار نعمته تعالى على نفسه

پس دوستی ظالم اراده ظلم است وازجهة احتراز کردن از نعمة خدای تعالی که

ملا علی قاری رحمه الباري

برؤية التوسع عليهم الأثرة حاية إطاعة الرعية

بدیدن فراخی تنعم بر سلاطین یعنی گر بیاس گرویدگی رعیت و برای

جائز نیست حرکت و سلطان ۱۲

ودفع التأذي والظلم عن نفسه أو غيره فيدخل

دفع کردن ایذاء سلاطین و ظلم ایشان از خود و از غیر خود که درآید بر ایشان پس

مراعيا حقه تعالى ويكرم إن دخلوا عليه مكافاة

درآن حالیکه رعایت کننده باشد حق تعالی و اکرام کند عالم بقیام و جز آن اگر درآیند ملوک

الإكرام عز الدين ورعاية للحشمة بين الرعية

اکرام کردن عزت دین را و از جهة رعایت حشمت سلطان میان رعیت

ويجوز الإهانة في الخلاء وعند العلم بعدم اضطراب

و نزد علم بعدم اضطراب



اضطراب الرعية بنية إعزاز الدين وتحقير الظلم

رعیت بقصد عزیز داشتن دین و اہل آن و حقارت کردن ظلم ظالمان در نظر ایشان

وإظهار الغضب لله تعالى والأصل الاستفتاء من

و ظاہر کردن غضب بجهة وی تعالی و قانون در اعزاز سلطان و اہانت وی طلب فتوی ست

القلب في نية الإصلاح لا الاشتهار وهو يعرف

دل خود نیت اصلاح حال ایشان ست نه اشتهار خود و نیت اصلاح ظاهر عدم اشتهار

بالفرحة عند حصول الموعظة من غيره أولى

بشاد گشتن وی نزد حصول نصیحت از غیر خود و بهتر

الاجتناب عنهم وعن خواصهم والتغافل عن أحوالهم

اجتناب کردن ست از و از نزدیکان ایشان و تغافل کند از احوال ایشان

ويأمر بالمعروف وينهى عن المنكر وهو فرض على الكفاية

وامر کند مردم را بامر یکه شناسا باشد در شرع و منع کند از کار شنیع وامر بمعروف ونهی منکر

في الفرض فعلا وتركا ومندوب في المندوب وورد

در کارهای که فرض اند ادا کردن و ترک کردن و مستحب است امر و نهی منکر در کارهای مستحب

ق ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون

وهر آئینه باید که باشد از شما گروهی که ایشان بخوانند مردمان را بسوی نیکی و بفرمایند

بالمعروف الآية وإن عدم العدالة لتحرز عن

بنیکی تا آخر آیة واگر معدوم باشد عدالت امر کننده از جهت احتراز کردن

انسداد باب الاحتساب لتعذر العصمة وإن

از بستگی راه احتساب اگر عدالت در محتسب شرط کنند زیرا که عصمت از جمیع گناهان دشوار است



ولأن الواجب عليه الامتناع والمنع فلا يسقط

ودیگر بجهت آنکه واجب است برین باز ماندن خود از معصیت وباز داشتن دیگر را از ان پس ساقط

ترك أحدهما الآخر وأما ما ورد في ذم القائل ع

شود ترک کردن یکچیزی از ان چیز دیگر را و اما آنچه وارد شده است از آیات و احادیث

لا يعمل فلعدم العمل وإذن الإمام لعموم الأدلة

که خود عمل نمیکند پس این مذمت امر کننده وامر معروف ونهی بجهة عام بودن دلائل

وإطلاقها حتى يحتسب على الإمام أيضا وحقه

ومطلق بودن آنها تا آنکه احتساب کند هر واحد از جماعت بر سلطان نیز اگر او نهی منکرے

العلم ليعلم الحدود والحقوق والورع لعدم تأثير قول

تا بداند حدود و حقوق آن دوم ورع بجهت عدم تاثیر بگفته فاسق

الفاسق فی سقوط اعتباره وحسن الخلق وهو
وساقط بودن اعتبار وی سوم خوشخوئی وآن بنیاد آن است

الاساس فهیجان الغضب لا یسکن دونه وورد
پس برانگیخته شدن خشم او فرو نمی نشیند بدون حسن خلق پس وارد شده است

محتسب ومحتسب علیه کہ موجب فساد است
در قرآن مجید

فقولا له قولا لینا لعله یتذکر او یخشی
پس بگوئید شما فرعون را سخنی نرم را تا شاید کہ او پند گیرد یا بترسد از

واوله التعریف ثم الوعظ والتخویف منه تعالی
واول درجه او تعریف است یعنی پس درجه دویم وترسانیدن از عذاب خدا تعالی

ولا یتجاوز عنه ان کان علی الوالدین او المولی
وتجاوز نکند محتسب اگر باشد حسبه بر مادر وپدر یا اگر باشد حسبه بنده بر صاحب خود
در احتساب از تعریف ووعظ وتشنیع

مولانا مفتی محمد حسن



او المولی او البعل او السلطان بل یشتغل بالدعاء
یا حسبه زوجه بر شوهر خود یا حسبه رعیت بر پادشاه بلکہ اگر اینها از تعریف ووعظ امتناع

والاستغفار ثم التعنیف فی السب دون الفحش مثل
وبا استغفار پس درجه سوم روی ترش کردن ست ودشنام دادن بی فحش مانند

یا جاهل ویا احمق لا یتجاوز عنه ان کان علی المسلم
ای نادان وای احمق وتجاوز نکند از سرزنش قولی بسوی تغییر فعلی اگر باشد حسبه بر مسلمان

من الذمی تحرزا عن استیلاء الکافر ثم
از جانب ذمی از جهة احتراز کردن از غلبه یا فتن کافر بر مسلمان پس اگر تعنیف وسب هم مفید نشود درجه چهارم

التغییر ککسر الملاهی واراقة الخمر ثم التهدید
تغییر کردن است مانند شکستن آلات مناهی وریختن شراب را وپس اگر تغییر بدست هم سود ندهد

ملا علی قاری

٣٦٠

ثم الضرب وهو بقدر الوسع وان لم يقدر فالكراهة

پس زدن است واین احتساب بقدر طاقت است و اگر قادر نبود بر هیچ درجه احتساب

فورد ح فان لم يستطع فبقلبه وذلك اضعف الايمان

پس اگر نتواند بدست باید که تغیر دهد آنرا و تغیر بدل سست ترین ثمرات
وزبان بدل خود بکراهت ایمان است

وان ظن ان الاصرار لا يجب بل يستحب اظهار الامر

واگر گمان برد محتسب اصرار گناه را از محتسب علیه در نوقت احتساب واجب نباشد بلکه مستحب باشد

الدين وان ظن اصابة مكروه او فعل منكر اخر

شعائر اسلام واگر گمان برد بسبب احتساب رسیدن مکروهی یا گمان برد حادث شدن منکر دیگر

يحرم الا ان يظن الامتناع ايضا فيستفتي من القلب

ودیگر را حرام است مگر آنکه با خوف ضرر گمان امتناع نیز داشته باشد پس چون خوف ضرر و امتناع هر دو

احتساب کردن ۱۲

مولانا مفتی محمد حسن مد ظله

٣٦١

من القلب وينظر في صلاحه مبالغا والاعتبار

ونظر کند در صلاح امر در حالیکه مبالغه کننده باشد در تحصیل حال وی واعتبار

للظن الغالب من معتدل الحال فالجبان يستقرب

مر ظن غالب راست از کسیکه طبیعت وی مائل بافراط و تفریط نباشد پس بزدل که در درجه تفریط

البعيد والمتهور بعكس ولا يتجسس كوضع

ضرر بعید را و صاحب تهور که در درجه بعید میداند قریب را و جاسوسی نکند محتسب منکر را مانند نهادن

الاذن والانف لاحساس صوت الاوتار ورائحة

گوش و بینی بجهة دریافت آواز چنگ و رباب و بجهة دریافت بوی

الخمر وطلب اراءة ما تحت الثوب فهو منهي عنه

شراب و طلب دیدن چیزیکه زیر جامه است زیرا که تجسس نهی کرده شده است از ان بنص قرآن مجید

ملا علی قاری

وَيَدْخُلُ الدَّارَ عِنْدَ ارْتِفَاعِ الْأَصْوَاتِ وَيَحْتَسِبُ عَلَى

و درآید در خانه نزد بلند شدن آوازها ے واحتساب کند محتسب بر

غَيْرِ الْمُكَلَّفِ فَفِي الْمُحْتَسِبِ عَلَيْهِ لَا يُشْتَرَطُ التَّكْلِيفُ

غیر مکلف از صبی و مجنون زیراکہ در محتسب علیہ شرط کردہ نمیشود تکلیف

لَا فِي مَحَلِّ الْخِلَافِ كَأَكْلِ الشَّافِعِيِّ الضَّبَّ فَلَا قَوْلَ

احتساب نکند در منکرے کہ باشد خوردن شافعی مذہب سوسمار را و نہ احتساب کند

الْإِرْتِكَابِ فَهُوَ مَشْكُوكٌ فِيهِ وَلَا بَعْدَهُ فَهُوَ حَقُّ الْإِمَامِ فَعَلَى

مباشرت فعل منکر زیراکہ این مشکوک فیہ است و نہ بعد از فراغ فعل منکر پس آن حق سلطان

الْمُحْتَسِبِ عَلَيْهِ الْقَبُولُ وَالْإِعْتِذَارُ فَهُوَ الْمَأْثُورُ وَيُبْغِضُ الْمُصِرَّ فِيهِ

بر وے قبول کردن واعتذار کردن پس این طریق ماثور و دشمن دارد کسی را کہ مصر

---



الْمُصِرُّ فِيهِ تَعَالَى بِالْإِعْرَاضِ وَالْإِهَانَةِ وَتَرْكِ الْإِعَانَةِ

در و گردانیدن و اعراض نمودن و گذاشتن امداد

وَإِبْطَالِ أَغْرَاضٍ تَتَعَيَّنُ عَلَى الْمَعْصِيَةِ دُونَ غَيْرِهَا وَلَوْ

و بحصول گردانیدن مطلبہائے کہ مدد کند بر معصیت نہ غرضہا کہ مدد دہد غیر معصیت باشند

أَعَانَ تَحْرِيضًا عَلَى قَبُولِ النُّصْحِ أَوْ لِحَقِّ الْإِسْلَامِ فَحَسَنٌ

بجہتہ ترغیب او بر پذیرفتن نصیحت یا از جہتہ رعایت حق اسلام پس اعانت آن

فَالْحَالُ يَخْتَلِفُ بِالنِّيَّةِ كَمَا فِي التَّرْكِ لِلْفِسْقِ إِلَّا أَنْ يَعْلَمَ أَنَّهُ

مختلف میشود باختلاف چنانکہ در ترک احسان بنیۃ خوف فسق مگر آنکہ بداند

النَّاسُ كَمَا فِي الْمُبْتَدِعِ وَالْمُعْلِنِ بِالْفِسْقِ فِي الْمَلَاءِ

مردم را چنانچہ در حق مبتدع و اظہار کنندہ فسق بحضور مردم

مولانا مفتی محمد حسن مدظلہ

ملا علی قاری رحمۃ الباری

حتی یترک السلام فهو یسقط بادنی غرض فردج

تا آنکہ ترک کند سلام را برے زیرا کہ حق سلام وجواب آن ساقط میشود بادنی غرض امذبول

من انتهر صاحب بدعة ملأ الله قلبه ايمانا و

کسیکہ منع کند مرتکب منکر را پر میسازد خدای تعالی دل وی را از ایمان وحکمت

من اهان امنه الله يوم الفزع الاكبر ومن الان

وکسیکہ اہانت کند او را محفوظ دارد اللہ تعالی از عذاب خود در روز ہولناک گروز قیامت ہست

له او اكرمه او لقيه ببشر فقد استخف بما انزل الله

برای وی اعزاز کند آنرا یا ملاقات کند او را پس بتحقیق سبک پنداشت چیزیرا کہ نازل کردہ خدای تعالی
بہ بشاشت وتازہ روئی ۱۲

على محمد صلى الله عليه وسلم ويستفتي من القلب في الخلاء

بر محمد کہ رحمت فرستد اللہ تعالی بروے وسلام وطلب فتوی کند از دل خود در ملاقات خلوت



في الخلاء ان اظهار البغض اقرب الى الانزجار

کہ بتحقیق اظہار بغض وعداوت نزدیکتر است از باز ماندن از معصیت

ام التلطف بالنصح ولا يحسن الى من جنى في حق

یا مہربانی کردن بہ نصیحت وخیر خواہی بحال او واحسان نکند برے کسیکہ ظلم کردہ باشد

الناس فهو اساءة في حق المظلوم الاولى بالرعاية

در حق مردم زیرا کہ احسان در حق مظلوم کہ اولیٰ تر ست برعایت واحسان

بخلاف في حقه ويضطر الذمي الى اضيق الطريق و

بخلاف کسیکہ ظلم کردہ باشد در حق وے ومضطر کند ذمی را بسوی تنگ ترین راہ

لا يبتدأ بالسلام عليه ولا يزيد في جوابه ويسلم على

وابتدا نکند بسلام بر ذمی وزیادہ نکند در جواب او یعنی بگوید السلام علی من اتبع

مَنِ اتَّبَعَ الْهَوٰی اَنْ کَانَ فِیْ جَمِیْعِ الْمُسْلِمِیْنَ وَیَدْعُوْا فِیْ تَشْمِیْتِہٖ

کسی کہ متابعت کردہ است بدی را اگر باشد ذمی یا کافر در جماعت از مسلمانان و دعا کند ذمی را

بِالْهِدَایَةِ دُوْنَ الرَّحْمَةِ وَلَا یُرْشِدُہٗ اِلَی الْمَعْبَدِ وَلَا یُصَافِحُہٗ

بہ ہدایت نہ دعا کند بہ رحمت و رہنمونی نکند ذمی را بسوی عبادت گاہ وی و مصافحہ نکند ذمی را

وَیُعِیْدُ الْوُضُوْءَ اِنْ صَافَحَ وَلَا یَسْتَقْبِلُ جَنَازَتَہٗ بِالْوَجْہِ

و اعادہ کند وضوء لغوی را اگر مصافحہ کردہ باشد و استقبال نکند جنازہ ذمی را بروی خود بل

## اَلْبَابُ التَّاسِعُ فِی الصَّمْتِ وَاٰفَاتِ

باب نہم از کتاب عین العلم در بیان فوائد خاموشی و آفتہائے

اللِّسَانِ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَوَرَدَ

زبان ست بنام خدای کہ مہربان ست و بخشندہ

ملا علی قاری رحمہ اللہ

مولانا مفتی محمد احسن



وَوَرَدَ اِنَّ اَکْثَرَ خَطَایَا ابْنِ اٰدَمَ فِیْ لِسَانِہٖ فَفِی الصَّمْتِ

بتحقیق بیشتر گناہان فرزند آدم در زبان و لیست پس در خاموشی فوائد بسیار

الْوَقَارُ وَاجْتِمَاعُ الْهِمَّةِ وَالْفَرَاغُ لِلْعِبَادَةِ وَالسَّلَامَةُ

یکی حصول بردباری دوم فراہم آمدن ہمت سیوم فارغ بودن برای عبادت چہارم محفوظ ماندن

مِنْ اٰفَاتِ الدَّارَیْنِ فَاِنَّ الْبَلَاءَ مُوَکَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

از آفات دین و دنیا بتحقیق بلا گذاشتہ شدہ است بگفتار

مِنْهَا مَا لَا یَعْنِیْ وَهُوَ مَا لَا اِثْمَ عَلَیْہِ وَلَا ثَوَابَ فَفِیْہِ

بعضی از آفات زبان کلامیست کہ ہیچ فائدہ ندارد و لایعنی در اصطلاح کلامیست کہ گناہ نباشد بروی و نہ ثواب

تَضْیِیْعُ الْوَقْتِ وَقَسَاوَةُ الْقَلْبِ وَوَهْنُ الْبَدَنِ

ضائع کردن گوہر وقت است و سخت و سیاہ شدن دل ست و سست شدن بدن ست

ملا علی قاری رحمہ اللہ

مولانا مفتی محمد احسن

وَتَأْخِيرُ الرِّزْقِ وَإِيذَاءُ الْحَفَظَةِ وَإِرْسَالُ كِتَابٍ مِنَ

ودروی تاخیر رزق حسی ، و دروی آزار دادن نویسندگان اعمالست و دروی فرستادن کتابیست

اللَّغْوِ إِلَيْهِ تَعَالَى وَقِرَاءَتُهُ بَيْنَ يَدَيْهِ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ

بیهودگی بسوی خدا تعالی وخواندن آن کتاب ست پیش وی تعالی در روز قیامت

عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ وَالْحَبْسُ عَنِ الْجَنَّةِ وَالْحِسَابُ وَ

بحضور مردم که از اولین و آخرین ، و دروی باز داشتن از دخول بهشت و دروی حساب این بیهوده گوئیست

اللَّوْمُ وَالتَّعْيِيرُ وَإِيقَاعُ الْحُجَّةِ وَالْحَيَاءُ مِنْهُ تَعَالَى وَ

و دروی ملامت و سرزنش است و واقع کردن حجت است بروی و دروی شرمندگیست از جناب پروردگار خود

وَرَدَ مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ وَمِنْهَا

از کمال اسلام مرد ترک کردن اوست چیز را که عنایت و اهتمام بدان ندارد



وَمِنْهَا الْفُضُولُ وَهُوَ زِيَادَةٌ فِيمَا يَعْنِي فَوَرَدَ

واز آفات زبان کلام زائدست واین فضول زیاده است در کلامی که بس وارد شده ست

طُوبَى لِمَنْ أَمْسَكَ الْفَضْلَ عَنْ قَوْلِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ

خرمی باد مر کسی را که باز داشت کلام زائد را از زبان خود و در راه خدا داد زیادتی را

عَنْ مَالِهِ وَمِنْهَا الْخَوْضُ فِي الْبَاطِلِ كَمَحَاسِنِ النِّسَاءِ

از مال خود و بعضی از آفات زبان بسیار فرو رفتن در کارهای باطلست مانند حکایت

وَمَقَامَاتِ الْفُسَّاقِ وَتَنَعُّمِ الْأَغْنِيَاءِ وَتَجَبُّرِ الْمُلُوكِ

وحکایت نمودن از مجالس فاسقین و بیان کردن تنعم دولتمندان و بیان کردن

وَحُرُوبِ الصَّحَابَةِ وَالْمَذَاهِبِ الْبَاطِلَةِ فَوَرَدَ أَعْظَمُ

وجنگهای صحابه مانند جمل و صفین و مذهبهای فاسده از فرق مختلفه بزرگترین

الناس خطايا يوم القيمة أكثرهم خوضا بالباطل و

مردمان از روی گناه در روز قیامت بیشترین ایشان است از روی خوض در باطل

هو حرام والأولان مكروهان وسبب الكل الحرص

و خوض کردن در باطل و هر دو تی اول یعنی ... و باعث این هر سه مذکوره حرص کردن آدمی ... حرام است

على علم لا ينفع والانبساط بالكلام لتودد وإمضاء

بر علمی که نفع ندارد و سبب دیگر گستاخ شدن است بسخن تا آنکه یاران او را دوست دارند

الوقت والعلاج ذكر آيات الموت والسؤال و

وقت است و علاج همه اینها را اول یاد کردن آمدن مرگ و دوم یاد کردن سوال رب تعالی

لحوق الخسران بتضييع الوقت والعزلة وهو الأنفع

و سوم یاد کردن لاحق شدن بضایع کردن وقت و ... گوشه گرفتن ست از مردم و این علاج ... نافع تر است

على قاري مختصر



وهو الأنفع والقلة نواة في الفم وهو مروي عن الصديق

و چهارم علاج اندک گفتن و انداختن حسته خرماست و انداختن چیزی در دهن ... در دهن تا از سخن گفتن باز دارد

رضي الله تعالى عنه والسكوت عن بعض المهمات ومنها

که خوشنود باد الله تعالی از آن و علاج ششم خاموش بودن ست از بعضی آنچه ...

المراء وهو الطعن في الكلام بإظهار خلل أو طغيان

ستیزه کردن است و مراد در اصطلاح طعنه کردن ... بظاهر کردن خلل ...

وهو حرام والواجب السكوت أو السؤال مستفيدا

حرام است و واجب در این وقت سکوت است یا سوال کردن ست در حالی که مستفید باشد

أو التعريف متلطفا وورد من ترك المراء وهو

کسیکه ترک کرد ستیزه را ...

على قاري مختصر

ينبوع الحكم

مُحِقٌّ بُنِيَ لَهُ بَيْتٌ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ وَمَنْ تَرَكَ وَهُوَ مُبْطِلٌ

صاحب حق است بنا کرده میشود برای او خانه در جنت برانکه این وکسی که ترک کند ستیزه را
یعنی حق بجانب اوست ١٢

بُنِيَ لَهُ فِي أَسْفَلِ الْجَنَّةِ وَمِنْهَا الْجِدَالُ وَهُوَ مِرَاءٌ

بنا کرده میشود در پائین جنت واز آفات زبان جدال است وجدل در عرف عبارت است از ستیزه
بجهة وی خانه ١٢

يَتَعَلَّقُ بِإِظْهَارِ الْمَذَاهِبِ وَهُوَ يُعْرَفُ بِكَرَاهَةِ إِصَابَةِ

وتعلق میگیرد باظهار مذاهب وتقریر وی وجدال شناخته میشود بناخوش داشتن رسیدن

الْخَصْمِ وَإِرَادَةِ خَطَائِهِ وَإِظْهَارِ فَضْلِ النَّفْسِ وَ

خصم بصواب واراده خطا کردن او وظاهر کردن فضل نفس خود

وَرَدَ أَنَّ أَوَّلَ مَا عَهِدَ إِلَيَّ رَبِّي وَنَهَانِي عَنْهُ بَعْدَ

تحقیق نخستین چیزیکه عهد گرفت از من پروردگار من ومنع کرد مرا از آن بعد



بَعْدَ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَشُرْبِ الْخَمْرِ مُلَاحَاةُ الرِّجَالِ

پرستش بتان وآشامیدن شراب منازعه با مردم است

وَالسَّبَبُ التَّرَفُّعُ وَالْغَضَبُ وَعِلَاجُ كُلٍّ فِي مَوْضِعِهِ وَ

وباعث بر مراء وجدال وسبب دیگر خشم است وعلاج هر واحد از مراء وجدال بر کشی

مِنْهَا الْخُصُومَةُ وَهِيَ لَجَاجٌ فِي الْكَلَامِ لِاسْتِيفَاءِ

واز آفات زبان خصومت است وخصومت عبارت است از لجاج بجهة تمام گرفتن حق خود

حَقٍّ ابْتِدَاءً وَاعْتِرَاضًا وَوَرَدَ أَبْغَضُ الرِّجَالِ إِلَى

در ابتدا حال یا از روی اعتراض ودشمن ترین مردمان نزد الله تعالی

اللهِ الْأَلَدُّ الْخَصِمُ وَهُوَ حَرَامٌ إِلَّا لِمَظْلُومٍ يَنْصُرُ حُجَّتَهُ

وستیزه کردن حرام است با مسلمان مگر ستم رسیده را که تائید کند مدعا خود را

بطريق الشرع مقتصرًا على الحاجة والأولى الترك

باسلوب شرع درحالیکه اقتصار کننده باشد بر مقدار حاجت وبهتر ترک حرمت است

لعسر ضبط اللسان على الاعتدال والاحتراز عن

بجهت دشواری نگاه داشتن زبان برحد اعتدال وبجهت دشواری احتراز کردن از اطلاق ردیه

موجبات الإثم كالحقد والغضب والسب والفرح

که واجب کننده گناه ست مانند کینه وخشم ودشنام وخوشحال شدن

بغم المسلم وفوت طيب الكلام ومنها التشدق والتكلف

باندوه مسلمان وبجهت فوت شدن خوشگوئی باخصم واز آفات زبان چرب زبانی ست تکلف کردن

بالسجع والتصنع فيه فورد شرار أمتي الذين

درسجع وقفی آوردن وخوشتن را آراستن درکلام بد ترین امت من آن کسانند

مختصر ملا علي قاري



الذين يتشدقون في الكلام والسبب إظهار الفصاحة

که چرب زبانی میکنند درسخن وسبب آراستن درکلام درمحاورات اظهار فصاحت

والبلاغة أما تحسين الألفاظ في المواعظ للتأثير

وبلاغة خودست اما آراستن الفاظ درخطب وتذکیر برای تاثیر قلوب

فجائز دون الإفراط ومنها الفحش وهو التصريح

پس جائزست بی افراط واغراب واز آفات زبان بدگوئی ست وفحش عبارت از تصریح کردن

بالذمائم كلفظ الجماع والبول والجذام وزوجته

بکلمات ذمیمه است همچو لفظ جماع بر زبان آوردن وبول وجذام که بیماری ردیست ولفظ

فورد الفحش ليس من الإسلام ومنها السب

پس وارد شد فحش گفتن نیست از خصائل اسلام واز آفات زبان دشنام دادن کسی

مختصر ملا علي قاري

فوردح سباب المؤمن فسوق والرخصة في مثل هل انت

دشنام دادن مسلمان فسق ست و رخصت دشنام در مثل این الفاظ است ایا نیستی تو

الا من بني فلان يا سيئ الخلق لا حياء لك يا احمق

مگر از قبیلهٔ فلان یعنی اے بدخوے نیست حیا مرترا اے احمق

يا جاهل فكل لا يخلو عن جهل وحمق ومنها

اے نادان زیراکه هیچکس خالی نیست از نوع نادانی و حماقت

اللعن فهو الابعاد عنه تعالى فهو حكم على الله تعالى

و از افات زبان لعن کردن ست و لعن عبارت از دوری خواستن عنز زیراکه دور کردن

فلا يجوز لا على ميت كافر لجواز انه اسلم الا اذا

پس جائز نیست لعن بلکه روا نیست بر مرده کافر بجهة احتمال اینکه اسلام آورده باشد مگر وقتیکه



اذا علم موته كافرا كابي جهل وفرعون ولا لحي لاحتمال

معلوم کرده باشد کافر مثل ابی جهل و فرعون و نیز جائز نیست لعن بر کافر زنده بجهة احتمال

انه يسلم بخلاف الترحم للاسلام الحالي لانه سؤال

آنکه در آخر عمر بخلاف رحمت گفتن مسلمان را نظر باسلام زیراکه رحمت گفتن مسلمان را طلب کردن اسلام آورده

الثبات على الاسلام وهو مستحب وسؤال الثبات

ثبات و دوام اوست بر اسلام و این مستحب است و طلب نمودن ثبات کافر

على الكفر كفر ويجوز التعميم مثل لعن الله الكفرين و

بر کفر بلعنت کردن وی بر کفر ست و جائز ست تعمیم لعنت چنانکه گوید لعنت کند خدای تعالی کافران را

الاولى الترك مطلقا اذ هو مما لا يعنيه فوردح

و بهتر ترک کردن لعنت است مطلقا زیراکه لعنت گفتن از جمله مالایعنی ست

المؤمن ليس بلعان ومنها نسبة الذنب الى المسلم الا

مسلمان نمی باشد بسیار لعنت کننده و از آفات زبان نسبت کردن گناه ست بسوی مسلمان

الذنب بعد التحقيق ومنها الدعاء على احد فورد

مگر گناهی را که معلوم شود بعد از تحقیق و از آفات زبان دعا بد کردن ست بر کسی

ح ان المظلوم ليدعوا على الظالم حتى يكافيه

بتحقیق مظلوم بر آئینه دعا بد میکند بر ظالم تا آنکه برابری میکند ظلم او را

ثم تبقى للظالم عنده فضيلة يوم القيمة ومنها

پس باقی ماند برای ظالم نزد وی زیاده در روز قیامت و از آفات زبان

المزاح وهو مطائبة القلب وهو مذموم لانه

خوش طبعی کردن ست و مزاح خوش کردن دل ست و آن مذموم و منهی عنه است در اصل

ينبوع الحكمة

اللهم اغفر لكاتبه ولمن سعى فيه



لا انه يولد كثيرا من الذنوب والعيوب كحقد

زیرا که او ازان پیدا میکند بسیاری از گناهان و عیبها مانند کینه

العاقل وجراة السفيه وسقوط الوقار وذهاب

صاحب عقل و گستاخی نادان و از آثار گشتن وقار و هیبت و رفتن شیرینی

حلاوة المحبة والغفلة عنه تعالى وظلمة القلب وورد

دوستی و غفلت از ذکر وی تعالی و سیاهی دل و وارد شده است در حدیث ترمذی

لا تمار اخاك ولا تمازحه الا النادر الخالي عن الباطل

مجادله مکن برادر خود را و مزاح مکن با وی مگر مزاح نادر را که خالی باشد از باطل و کذب

كما هو المأثور ومنها الاستهزاء وهو استحقار الغير

و از آفات زبان سخریه کردن کسی است

بذكر عيوبه على وجه يضحك قولا او فعلا وهو حرام

بد کردن عیبهای او بر وجهیکه خنده کرده شود بقول یا بفعل واستهزاء مسلمانان بجمیع انواع حرام

لانه ايذاء وورد ق لا يسخر قوم من قوم عسى ان

زیرا که استهزاء سبب ایذاست استهزاء نکند گروهی از شما گروهی دیگر را شاید که

يكونوا خيرا منهم ح من عير اخاه بذنب قد تاب

باشند استهزاء کرده شدگان بهتر از استهزاء کنندگان کسیکه عیب کند برادر مسلمان را بگناهی که از وی

منه لم يمت حتى يعمله الا فيمن جعل نفسه مسخرة يمزح

از گناه نمیرد تا آنکه نکند آن گناه را ومبتلا گردد بدان مگر در حق کسیکه گردانیده باشد نفس خود را

به فهو كالمزاح ومنها اظهار السر فهو من لوم

که مزاح کرده میشود پس سخریه در حق وی مانند مزاح است ظاهر کردن راز مسلمان پس اظهار راز از لومیت طبع است

ملا علی قاری

لوم الطبع وفيه الايذاء والاستحقار وورد ح انما يجل

و درین ایذا مسلمان ست و سبک داشتن او و وارد شده است در حدیث

لاحد ان يفشي على صاحبه ما يكره اذا حدث

مر هیچ مسلم را که افشا کند بر صاحب خود چیزیرا که مکروه دارد و در حدیث ابی داود و

الرجل الحديث ثم التفت فهي امانة ومنها الوعد

مرد سخنی بستر برفت پس آن سخن نزد اهل مجلس امانت است واز آفات زبان وعده

على عزم الخلف فهو من ثلث هي علامة النفاق

بر قصد اند خلاف وعده نماید پس خلف وعده از جمله سه حصلت است که آنها علامت نفاق

والواجب الوفاء في كل وعد فهم منه الحزم وان استثنى

و واجب در شرع وفا کردن ست در هر وعده که فهمیده شده از آن جزم و تاکید

ملا علی قاری

رحمة الباري

فورد ق أوفوا بالعقود دح العدة دين وعطية

پس وارد شده است در قرآن ای گروه مسلمانان ایفا کنید بعهدها که با مردم بندید وعده کردن بچیزی یا عطا کردن ست مانند دین در وجوب ادا

ويعذر إن ترك بعذر فورد دح فيه نفي الإثم إن كان

ومعذور داشته میشود وعده کننده را اگر ترک کند آنرا بعذر پس وارد شده است در ترک وعده نفی گناه اگر باشد

في نيته الوفاء لكنه متصور بصورة الخلف فالأولى

در نیت وی وفا کردن آنرا لکن عدم ایفا بعذر متصور ست بصورة خلاف پس بهتر

الاحتراز ومنها الكذب وهو حرام إلا إذا وقع في ترك

واز آفات زبان دروغگوئی ست وکذب حرام ست مگر وقتی که حاصل شود در

أفحش منه كما في ستر الأسرار والإنكار عن العلم بمكان

منکر عظیم تر از کذب چنانچه در پوشیدن رازهای مسلمانان وچنانچه انکار کردن از علم خود بمکان



بمكان من اختفى عن ظالم قاصد قتله أو فيه إحسان

کسیکه پنهان شده باشد از ظالمی که قصد کرده است کشتن او را یا در کذب گفتن فائده باشد که بهتر است

من الصدق كما في إصلاح ذات البين فورد دح

از راست گفتن چنانچه در صلح کردن میان دو مسلمانان پس وارد شده است در حدیث

الاستثناء في الحرب والإصلاح والحديث مع المرأة

استثناء از نهی دروغ گفتن در جنگ در صلح دادن ودر سخن گفتن مرد با زوجه

لا عند استواء الطرفين فأصله قبيح والأولى الترك

جائز نیست کذب نزد مساوی بودن هر دو طرف زیرا که اصل کذب قبیح وحرام ست وبهتر ترک

في حاجته لا حاجة الغير إن أمكن لعموم نهي الأمر

در مقصود ذات خود در حاجة غیر خود اگر ممکن باشد ترک آن بجهة دشوار بودن دریافت مراتب مقاصد

لو تعريضاً لأنه تقرير على ظن كاذب إلا في المعاريض

واگرچه بتعریض بود زیرا که تعریض ثابت داشتن است غیر واقع را برگمان دروغ و الا در معاریض

مثل الله يعلم ما قلته و من فارقتك ما رفعت الجنب

چنانچه بگوئی خدای تعالی میداند آنچه گفته ام و از آن بار که جدا کردم ترا و مفارقت کردم

عن الفراش لإرادة علم الله تعالى في الإنكار عن القول

از فراش مگر آنچه برداشت آن را الله تعالی در انکار از گفتن

والصحبة ثم التصريح والمعتبر النية وفي الاستفتاء

و در انکار صحبة پس اگر بتعریض و معتبر در تعریض و تصریح نیت است و طلب فتوی است

من القلب ومنه التسامح في العدد مبالغة مثل قلته

از دل و از بعضی انواع کذب مسامحت است در عدد از جهت مبالغه مانند آنکه گوئی گفته ام آنرا



قلته مائة مرة فيأثم بالمرة ونحوها لا بالمجاوز عن

صد مرتبه پس گناهگار میشود و مانند او یعنی اگر یک مرتبه یا دو سه مرتبه گفته باشد و گنهگار نمیشود بعدد دیگر تجاوز کننده است از

الحد المعهود لكن لا يعتاده ففيه خطر الوقوع في الإثم

حد متعارف در محاوره ولکن عادت نکند مبالغه را در کلام زیرا که در وی خوف افتادن است در گناه کذب

وفي شهوة الطعام فورد لا تجمعن جوعاً وكذباً والتحذير

و از بعضی انواع کذب مسامحه کردن است در شهوة طعام جمع نکنید ای گروه زنان گرسنگی و دروغ را و تقبیح

في اليمين فهو من الكبائر وفي مثل الله يعلم أنه كذا فعن عيسى

زیرا که سوگند دروغ از جمله گناهان کبیره است و همچنین بدترین دروغ در مانند این اقوال است پس مرویست از عیسی

عليه السلام أنه من أعظم الذنوب وفي الأخبار والرؤيا

که نازل باد بر آن سلام که خدای تعالی را در امر غیر واقع شاهد و همچنین بدترین دروغ دروغ گفتن

گرفتن از بزرگترین گناهان ست ۱۲

فهما عدّ من اعظم الفرى ومنها الغيبة وورد فيها

زیراکه دروغ در اخبار انبیاء و خوابها شمرده و از آفات زبان بد گفتن ست کسی را غائبانه شده الذ از بزرگترین افترا شهاد در وعها

ح ذكرك اخاك بما يكره ويجوز الاجمال فورد ح

یاد کردن تست برادر خود را المصطفی که نا خوش دارد و جائز ست غیبت کردن بر وجه اجمال که شخص معین از آن مفهوم نشود

ما بال اقوام يفعلون كذا الا ان يفهم المعين

چه حال است اقوام را که میکنند چنین کارها مگر آنکه فهمیده شود از اجمال بقرینه مقام شخص معین

مثل الطائفة الذين مضوا على اليوم وانواعها

چنانکه بگوید جماعة که آمده بودند بر من امروز چنین حال دارند و انواع غیبت بسیار است

التصريح والتعريض مثل فلان تاب الله عليه الحمد

و دیگر مثال آنکه بگوید فلان شخص قبول کند الله تعالی توبه اش بر آن سپاس



الحمد لله الذي عصمني عن مخالطة السلطان و الاشارة

مر خدای تعالی را آنکه نگهداشت مرا از صحبت پادشاه و از انواع غیبت اشارة کردن ست عیب کسی را بدست

فورد ح تسميته غيبة والغمز والمحاكات وكل

نام کردن اشارة بعیب را غیبت و از انواع غیبت چشمک زدن ست و هر کسی بعیب کسی نقل کردن

ما ينبئ عنها وهي حرام فورد ق ولا يغتب بعضكم

هر چیزیکه خبر دهد از غیبت و این جمیع انواع خود حرام ست و غیبت نکند بعضی از شما

بعضا ايحب احدكم ان ياكل لحم اخيه ميتا الاية

بعضی دیگر را آیا دوست میدارد یکی از شما اینکه بخورد گوشت برادر خود در حالتی که مرده باشد بخوان این آیة تا آخر

ح الغيبة اشد من ثلثين زنية في الاسلام

غیبت کردن کسی را سخت تر است از سی زنا در اسلام

والسبب التشفي من الغيظ وموافقة الاقران خوفا
وسبب غیبت یکی شفا جستن است از خشم و دیگر سبب موافقت خویشان است از جهت

عن التثقيل والتحامي عن رد قوله لسبق الغير في
خوف کردن از گرانی خود وسبب دیگر نگهداشتن صاحب غیبت است قول خود را

تقبيحه والتبري عن فاحشة منسوبة اليه بالنسبة
در تقبیح حال وی وسبب دیگر خلاص کردن است خود را از عمل ناشائسته که منسوب است

الى الغير والمباهات في الحسد والاستهزاء ونحوها
بسوی غیر خود وسبب دیگر بزرگی وسبب دیگر ناتوان بینی است وسبب دیگر و مانند این اسباب
و شرو خود است بتنقیص غیر خود

والعلاج ذكر ما ورد فيها ودفع السبب بما في موضعه
وعلاج برای غیبت یاد کردن چیزی است و دفع کردن آن سبب که منشاء غیبت است بچیزیکه ذکر کرده
شده است در محلش



موضعه والمرخص التظلم فورد لا يحب الله الجهر
و عذر در رخصت بهمزه در غیبت یکی اظهار ظلم دوست نمیدارد خدا تعالی آشکارا گفتن سخن

بالسوء من القول الا من ظلم الا يتيح ان لصاحب
بد را در حدیث شیخین از ابی هریره آمده بتحقیق مر صاحب حق را

الحق مقالا والاستعانة على تغير المنكر واصلاح العاصي
جای سخن است وعذر دیگر طلب مدد برتغییر دادن نا مشروع و اصلاح کردن حال گنهگار ای بزجر و توبه

فهو ما نور والاستفتاء فلم تمنع هند ذاكرة بخل ابي
زیرا که این قسم اظهار عیوب مردم مرویست از سلف صالحین وعذر دیگر طلب فتوی کردن زیرا که منع کرده نشد ذکر کننده هنده بنت عتبه بود بخل ابی

سفيان لاخذ ماله بغير علمه والتعريض اولى
شوهر خود را بجهة گرفتن وی مال او را بی اطلاع وی و تعریض استفتاء کردن اولی است

مولانا مفتی محمد حسن ١٢

[illegible]

وَالتَّحْذِيرِ عِنْدَ خَوْفِ سِرَايَةِ الْفِسْقِ وَالضَّرَرِ إِلَى الْغَيْرِ

وعذر دیگر ترسانیدن مسلمانی ست از سرکشی به بیان عیب او از عیوب یا ضرر لسوی

ترا از مسکردن فسق ١٢

فَوَرَدَ اُذْكُرُوا الْفَاجِرَ بِمَا فِيهِ لِيَحْذَرَهُ

غیر پس وارد شده ست در حدیث ذکر کنید فاجر را بچیزیکه درو ست تا احتراز کنند از و

النَّاسُ وَ أَمَّا مُعَاوِيَةُ فَرَجُلٌ صُعْلُوكٌ لَا مَالَ لَهُ وَ

مردمان واز فسق وے اما معاویه پس مردی درویش و فقیر است نیست هیچ مال او را ولیکن ١٢

أَمَّا أَبُو جَهْمٍ فَلَا يَرْفَعُ الْعَصَا عَنْ أَهْلِهِ اُنْكِحِي أُسَامَةَ

ابو جهم پس نمی بردارد چوب خود را از اہل خود نکاح کن اسامه بن

بْنَ زَيْدٍ وَ اشْتِهَارُ الْمَذْكُورِ بِاسْمِ الْعَيْبِ كَالْأَعْمَشِ

زید را کہ او رانیکو است وعذر دیگر مشهور بودن کسی ست که مذکور میگردد در زبانها بلقبی که مشعر از عیب است

[illegible]

ملا علی قاری

كَالْأَعْمَشِ وَالْأَعْرَجِ وَالْعُدُولُ أَوْلَى وَإِظْهَارُهُ الْفِسْقَ

مانند شب کور ولنگ و عدول کردن بهتر ست و عذر دیگر آشکارا نمودن فاسق است فسق خود را ١٢

فَوَرَدَ مَنْ أَلْقَى جِلْبَابَ الْحَيَاءِ عَنْ وَجْهِهِ فَلَا

پس وارد شده است در حدیث کسیکه جدا ازو پرده حیا را از رو بے خود پس نیست

مولانا مفتی محمد حسن

غِيبَةَ لَهُ وَنَحْوُهُ مِنَ الْغَرَضِ الصَّحِيحِ وَالْأَصْلُ الْاِسْتِفْتَاءُ

غیبت مر او را و مانند آنچه مذکور شده از غرض صحیح شرعی و اصل درین باب طلب فتوی

مِنَ الْقَلْبِ وَمِنْهَا النَّمِيمَةُ وَهِيَ تَبْلِيغُ كَلَامٍ يُقَالُ فِي حَقِّ

از دل است و از آفات زبان سخن چینی کردن ست و نمیمه عبارت از رسانیدن سخن

الْغَيْرِ إِلَيْهِ وَهُوَ حَرَامٌ فَوَرَدَ هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ

غیر بسوے غیر و سخن چینی حرام است فرمان بردار مکن عیب کننده در غیبت مردم دونده بسخن چینی ١٢

ينبوع الحكمة

[illegible]

الا ابنئكم الا اخبركم بشراركم المشاؤن بالنميمة

آیا خبر کنیم شما را به بدترین روندگان اند از مجلس بسخن چینی

والسبب ارادة الشر في القائل واظهار محبته

وسبب نمیمه قصد شر و فساد است در سخن چینی یا باعث بر نمیمه اظهار دوستی خود است

السامع او التفرج بالحديث فعلى السامع التكذيب

بشنونده کرچیش یا باعث محض بحکایت اهل دنیا پس لازم است بر سامع تکذیب کردن نمام

وے نقل میکند خوش حالی است

لان النمام فاسق لا يقبل قوله ومنها التكلم مع

زیراکه سخن چین فاسق است قبول کرده نمیشود قول او و از آفات زبان تکلم کردن است با

كل من المتعاديين بما يوافقه فهو نفاق فورد

هر واحد از دو دشمن بچیزیکه موافق باشد او را پس این نوعے از نفاق است



وورد من كان له وجهان في الدنيا كان له لسانان

و وارد شده کسیکه باشد مر او را دو روے در دنیا باشد او را دو زبان

في الآخرة ومنها المدح فهو يضر المادح لخطر اسرار

در آخرت و از آفات زبان مدح کردن است پس ضرر میکند مدح کننده را بجهت

الفاسق والرياء والكذب فورد ان كان لابد لأحدكم

فاسق و بجهت حصول ریا و بجهت دروغگوئی اگر باشد لابد یکے از شما را

ان يكون مادحا فليقل احسب فلانا والممدوح

اینکه باشد مدح کننده کسی را پس باید که بگوید گمان میبرم فلان کس را چنین و ضرر می کند

بحدوث الكبر والعجب فورد قطعت عنق صاحبك

بحادث شدن کبر و عجب بسبب مدح وے بریدی گردن برادر خود را

لو سمع ما افلح و لو سلم عنه فمندوب اليه فورد

اگر شنيد بگوش پيروزی نيافت و اگر سالم باشد از ضرر پس مدح کردن مندوب است پس وارد

رضا و قبول کرد مادح و ممدوح برادر تو مدح

انا سيد ولد آدم و لا فخر ای اقوله ايتمار الا افتخارا

من مهتر و بهترين فرزندان آدم ام و فخر نيست اين را بطريق امتثال امر حق تعالی نه بطريق

لو وزن ايمان ابی بکر بايمان العالم لرجح و منها

در حديث اگر وزن کرده شود ايمان ابی بکر با يمان تمام عالم هر آينه راجح آيد و از آفات زبان

التکلم بالمنهی عنه کالحلف بالآباء و تسمية

تکلم کردن ست بالفاظيکه نهی از آن چنانچه سوگند خوردن به پدران و مادران و امثال آن

در حديث واقع شده

العنب بالکرم و قول ما شاء الله و شئت و عبدی

انگور را بکرم و چنانچه گفتن اين قول آنچه خواست خدا تعالی و آنچه خواستی تو



و عبدی و امتی و ربی و ربتی فالصواب ثم شئت

و چنانچه گفتن مملوک مالک خود را ربی و ربتی پس صواب ازين الفاظ است که بگويد پس تر

و غلامی و جاريتی و سيدی و سيدتی و نحوها و منها

و غلام من و کنيز من و سيد من و سيده من و مثل آنها و از آفات زبان

سؤال العامة عما يتعلق ادراکه بسر الروح و الحقائق

سوال کردن عوام ست با يکديگر از آنچه دشوار است دريافت او مانند حقيقت روح و همچو سوال

الصفات او يضر کسر القدر و کالقول بالظن فهو

صفات الهی يا سوال کردن مانند حقيقت قضا و قدر و همچو احکام کردن بغير سبب گمانی دستور

ما تغير به القلب فورد اجتنبوا کثيرا من الظن الآية

ای مسلمانان اجتناب کنيد بسياری از گمان تا آخر

ملا علی قاری رحمه

إلّا إذا أخبر عدل أو علم عدم العداوة وحامل الخريقة

مگر وقتی که خبر داد مرد عادل و دانسته شد نبودن دشمنی میان ایشان و دانسته شد نبودن

إذ تكذيبه سوء الظن أيضاً والتجسس فهو هاتك الستر

زیرا که دروغگو پنداشتن ناقل بدگمانی است و نیز مانند جاسوسی کردن زیرا که تجسس

فورد ق ولا تجسسوا والاستماع فورد ق وإذا

پس وارد شده و جاسوسی مکنید و مانند شنیدن وارد شده

سمعوا اللغو أعرضوا عنه والمستمع شريك القائل و

یعنی شنیدند سخن بیهوده را اعراض مینمایند از آن شنونده شده کلام شریک گوینده است

فيه هيجان الوساوس وبقاؤها في النفس

و در استماع کلام بد برانگیخته شدن وسوسهاست و بقاء آنهاست در نفس آدمی

تمام علی قاری رحمه الله الباری



في النفس ولا قصاص في نحو الغيبة والسب والتجسس

و نیست قصاص در مانند غیبت و دشنام و جاسوسی

لانحصاره على مورد الشرع وورد إن امرؤ

از جهت منحصر بودن قصاص بر جائی که در ورود شرع وارد شده اگر مردی

عيّرك بما فيك فلا تعيّره بما فيه وقيل يقابل على الكذب

سرزنش کند ترا بچیزی که در تست پس سرزنش مکن او را بچیزی که در اوست

وفيه أن الأولى الترك والتحقيق أن لا حرمة في الاشتغال

و در وی آن است که بهتر ترک مقابله و عفو است و تحقیق مقام در باب غنا و سماع آن است که نیست حرمت در

بالالتذاذ ولا الحرم كل لذة ولا للوزن في الأحكام

و اگر حرمت سماع از جهت موزونیت کلام بود هر آینه حرام میشد ۱۲

محمد احسن مولانا مفتی

سماع صوت العندليب والقمري فهو موزون لتناسب

شنیدن آواز هزار دستان وقمری زیرا که آواز اینها موزون است بجهت تناسب

مطالعه ومقاطعه ولا لفهم والا حرم كل مفهوم هذا و

مطالع ومقاطع آن ونه بجهت فهمیدن معنی او واگر نه هر آئینه حرام باشد از بر مفهوم

الشعر كلام هو والانشاد ماثور والنهي للتجرد له فهو اشتغال

وشعر کلامی است وخواندن او روایت است ونهی از شعر خواندن بواسطه تجرد است از

برای شعر زیرا که آن اشتغال

عما لا يعنيه وورد لان يمتلي بطن احدكم قيحا

بچیزیکه فائده نه کند او را وارد شده است در حدیث هر آئینه پر شدن شکم یکی از شما بزرد آب

حتى يريه خير له من ان يمتلي شعرا وتضمنه فحشا

تا آنکه فاسد گرداند شکم او را بهتر است مر او را از پر شدن شکم از شعر و دیگر نهی از شعر برای متضمن بودن شعر است



فحشا وهجاء وافتراء كنظم الكفار والمبتدعة ويجوز

فحش وهجو را وبهتان را مانند شعرهای کافران ومبتدعان وجائز است

هجاؤهم ففعله الحسان رضي الله تعالى عنه وامره

هجو گفتن کفار زیرا که کرده است هجو را حسان بن ثابت که خشنود باشد الله تعالی از او ولد کرده

والیه رعت

والتوسع في المدح جائز وجه الوصف المذكور في الممدوح

وجائز است مبالغه کردن در مدح اگر یافته شد آن صفت ذکر کرده شد در ممدوح

لانه ليس بكذب لفقد قصد اعتقاد صورته و

زیرا که توسع در مدح نیست بجهت کم بودن قصد اعتقاد صورت کذب وحقیقت نیز بجهت

کذب بعض جگه مبالغه وسامحه در اشعار با کرده اند

تواردت استماع المبالغات بلا نكير ووصف نحو

میراث گرفتن خلف از سلف شنیدن مبالغه ها را بے انکار کردن بر قائل آن ووصف کردن

ملا علی قاری

الخدِّ والقدِّ والصُّدغ على الأقرب ان لم يحمل على معيّنة
تعریف رخساره وقامت وزلف برقول اقرب بصواب اگر حمل نه کند قاری و مستمع وصف

سوى امرأته وامته او استعار العارف سواد الصُّدغ
سوائی زوجه خود وداه خود یعنے وجائز است وصف جمال اگر استعاره عارف

لظلمة الذنب وبياض الخدّ لنور الايمان والطاعة
برائی تاریکی گناه وروشنی رخساره را برائی نور ایمان وطاعت

والوصال للقاء تعالى والفراق للحجاب ونحوها و
ووصال را برائی دیدار الٰهی وفرق را برائے حجاب ومانند آن از انواع

النظر الى الاثر فى التغنى به على الاقرب فمندوب
نظر اہل تحقیق در اباحت وحرمت سماع بسوی اثر است که وارد است در غنا کردن بشعر بر قول صحیح که اقرب است بصواب

مولانا مفتی حسن

ملا علی قاری



فمندوب ان شوق الى الحج او الغزو وان كان قربته
پس مستحب است اگر بشوق آرد سامع را بسوی حج وغزوه اگر باشد این حج وغزوه

بخلاف ما اذا لم يجب والابوان لا ياذنان او غلب
بخلاف وقتیکه واجب نباشد ومادر وپدر اذن نه دهند یا غالب باشد خوف

الهلاك فى الطريق ونحوه او حزن على التقصير
هلاک در راه حج ومانند آن از موانع دیگر یعنے مستحب است ... وشنیدن اگر

فى الدين كالمروى عن داود عليه السلام وما
در امور دین مانند روایت کرده شده از نوحه داود علیه السلام ومانند آنچه

انشده الوعاظ على المنابر او الحب تعالى سباح
که میخوانند از ... واعظان ... بر منبرها مستحب است سرود وشنیدن آن اگر زیاده کند

ملا علی قاری مختصر

ملا علی قاری مختصر

إن أكد السرور فيما يباح فيه كالعيد والعرس والولادة

اگر زیاده کند خوشوقتی را در چیزیکه مباح است خوشوقتی در وی در روز عید و وقت تزوج و وقت ولادت

والختان وحفظ القرآن فهو مأثور أو شوق إلى

و ختنه و در وقت ختم کردن قرآن پس سرود درین اوقات مأثور است یعنی مباح است استماع اگر زیاده کند شوق بسوی

الإخوان أو المرأة أو الأمة حرام إن شوق إلى

برادران ما یا زوجه او یا امه او حرام است اگر زیاده کند شوق سامع را

الزنا أو حزن على الموتى أو البلايا فورد لكيلا

زنا و حرام است سماع اگر زیاده کند اندوه را بر مردگان و بلایا پس وارد شده است تا

تأسوا على ما فاتكم وأدنى رتبة الاستماع للشهوة

اندوه مخورید بر چیزیکه رفته از دست شما از نعمتهای دنیا ۱۲ و کمترین پایهای سرود شنیدن اوست بجهة شهوة خود

مختصر — فاذا هي ۱۲ ... العقيقة وهو لاصحاب الطريقة وأما حفظ القرآن

مولانا مفتی محمد احسن — اعراض عن ... سرورا اعظم ... الحزن على ما فات من النعماء بالاتفاق ... ولا تفرحوا بما آتاكم ... مراتب التغني

ينبوع الحكم ۱۲



للشهوة وهو نفخ الشيطان ثم للتلهي بمجرد النغمة

وهی سماع از دمیدن شیطان پستر رتبه دیگر بجهة آواز سرود ... است آدمی را باد برای عشرت و شهوت بوی متعلق باشد و بازی است و این مباح است

والمواظبة عليه ذنب ثم لترويح النفس قطعا

و مواظبت کردن برین قسم سماع گناه است پستر رتبه دیگر بالاتر از آن که مباح بلکه مستحب است آسایش دادن نفس از جهت دم کردن ...

للملالة من العبادة ثم لمقابلة حالها في المعاملة

ملالت کسل که حاصل شده باشد از بسیاری عبادت ۱۲ پستر رتبه دیگر بالاتر از آن سماع است بجهة مقابله و امتحان

معه تعالى ويشترط رعاية السنة بالحمل على ما يليق

با وی تعالی و شرط کرده میشود پاس شریعت را بحمل یعنی اثبات غنا را بر چیزیکه لائق با

به تعالى ثم للمحبة تعالى فقط وهو لمن فني عن حظوظ

وی تعالی و این مرتبه برای کسی است که فانی شده باشد از حظوظ

مولانا محمد احسن — ... الشيطان لان ... الشهوة ... 

ملا علی قاری — ... ۱۲

مولانا مفتی محمد احسن — ای لا يستمع السماع ... رعاية السنة ...

ملا علی قاری رحمه الله

فإن القلب التفت الى الشهود

نفسه وغاب عما سواه تعالى حتى عن شهوده معه

نفس خود و غائب شده باشد از حضور وی تعالیٰ تا آنکه از حضور خود با خدائے تعالیٰ

أيضا ومنه تولد الوجد وهو ما صادف القلب من

نیز وازین درجه پیدا شدن وجد است و وجد آن ست که عارض میشود دل از

شوق وخوف وحزن وقلق ويجلي نقاء القلب

شوق الٰہی و خوف لاابالیت وی و تاسف و اضطراب و فائده می بخشد صفائی دل ان

وحصول العلم والمكاشفة وربما لا يمكن العبارة

و حصول علم ربانی و مکاشفه و با چیزی حاصل شود در وجد که ممکن

عنه كما عن الفصاحة والملاحة والتواجد مذموم

از حقیقت چیزے چنانکه ممکن نیست تعبیر از فصاحت و ملاحت و وجد کردن بتکلف مذموم است بعد از رفاقت

ملا علي قاري رحمه الله

ملا علي قاري منتصف



مذموم للرياء لا القصد الوصول الى الحقيقة لورود

عند ارباب بجہت ریا و مذموم نیست بجہت قصد وصول بسوئ حقیقت بوجہ بجہت وارد

ح اللهم ارزقني حبك وحب من يحبك وحب ما

خدایا نصیب کن مرا دوستی خود و دوستی کسی که او دوست دارد ترا و

يقربني الى حبك وما سبق من التباكي في التلاوة

نزدیک گرداند مرا بحب تو و بجهت ورود چیزے که گذشت از تکلف گریستن در تلاوت

ومشاهدة افضاء دوام ذكر الشيء والنظر اليه و

و بجهت مشاهده و امتحان رسانیدن ہمیشه یاد کردن چیزے و نظر کردن بسوئ وی ذکر

الفكر في فضائله الى عشقه حتى يشنع الخلاص عنه

در فضائل وی بسوی عشق انگیزد تا آنکه ممتنع میشود از ان عذر خلاصی یافتن از ان

ملا علي قاري

مولانا مفتي محمد حسن

ان لا يكون المسمع ممن يحرم النظر اليه الا للتشبيه الا من علي

که نباشد سرود کننده از جمله کسانیکه حرام ست نظر کردن بسوی وی مگر بسبب ...

نفسها كما في قبلة الصائم ولا آلة مزمار فهو شعار

بر نفس خود چنانچه در بوسه گرفتن روزه دار یعنی وحق سماع است که نباشد آلهٔ غنا از آلات مزمار

اهل الشرب فحرم تبعا له كخلوة الاجنبية و

از نشانهای شراب خوران ست پس حرام شد چنانچه حرام ست خلوت کردن زن بیگانه ۱۲

النظر الى فخذها ولانه يذكره ويشوق اليه كالمرفقة

و نظر کردن بسوی ران او و بجهت آنکه یاد میدهد مزمار شرب خمر را و شوق می بخشد

والحنتم وفيه التشبه كما في الاجتماع واحضار

و کوزه سبز در غنا بالمزامیر تشبه باهل فسق است چنانچه حرام ست تشبه بایشان در جمع شدن

ملا علی قاری

محمد حسن

علی قاری مختصر



واحضار الآلات ونصب الساقي وادارة السكنجبين

و حاضر کردن اسباب طرب و بر پا کردن ساقی و گردانیدن پیالهای سکنجبین

بخلاف نحو الدف والطبل ولا المتغني بقراءة القرآن اذ لا

بخلاف مانند دف وطبل غازی وحق سماع است که نباشد چیزیکه غنا کرده می شود بآن قرآن

يجوز فيه مد المقصور وقصر الممدود ليتوافق الصوت

زیرا که جائز نیست در قرآن بمد خواندن لفظی که مقصور است و بقصر خواندن آنچه ممدود است بجهت موافق

ولا النهي عن آية لا توافق السامع كالاحكام

و جائز نیست نهی کردن از خواندن آیتی که موافق نباشد مزاج سامع را مانند آیتی که دران

المعاملات والحدود ولا اقتران ضرب اليد والدف

احکام حدود دست و جائز نیست مقرون ساختن دست بک و دف نواختن برانکه ... بقرآن ۱۲

علی قاری مختصر

ملا علی قاری

له عطف على ان لا يكون اى يحق السماع ان ينتفى غير شاغل للخاطر مما فيه من الزمان كوقت الصلاة والطعام اى حضوره و المكان اى شاغل من المكان كالشارع اى الجادة و السوق وما فيه صورة قبيحة فانها تنفر الطبيعة المستقيمة وتبعد ملاحظة عنهما والاخوان اى وشاغل من الاخوان الحاضرين كالمتكبر المحتاج الى رعايته خصوصا اذا كان من ذوى الجاه والحكومة والتكلف اى من الفقهاء فى حضوره حيث تكلف بالرقص بناء على نحو بعض الصوفية ايضا الرقص فى خاطره النفس وخرق الثوب فانه من ضيق الحال وعلامة التشارع للمال او المتكلف التوجه فى اهل التصوف والسماع

وَيَنْتَفِي شَاغِلٌ مِّنَ الزَّمَانِ كَوَقْتِ الصَّلٰوةِ وَالطَّعَامِ

یعنے ... از زمان چنانکه وقت نماز و وقت طعام

وَالْمَكَانِ كَالشَّارِعِ وَمَا فِيهِ صُورَةٌ قَبِيحَةٌ أَوْ رَائِحَةٌ

و از مکان چنانکه ره گذر خلق و جائیکه باشد در وے تمثالہاے ناخوش یا بوی

كَرِيهَةٌ وَالْإِخْوَانِ كَالْمُتَكَبِّرِ الْمُحْتَاجِ إِلَى رِعَايَتِهِ وَالْمُتَكَلِّفِ

بد و از برادران مانند صاحب تکبر که محتاج باشد سماع کننده بسوی مراعات حال وے و مانند تکلف کننده

الْمُشَوِّشِ بِالرَّقْصِ وَخَرْقِ الثَّوْبِ وَالْمُتَزَهِّدِ الْمُفْلِسِ فِي

و تشویش کننده برقص و پاره کردن جامه و تکلف کننده در زہد که مفلس است در

الْبَاطِنِ وَعَدِيمِ الذَّوْقِ فِي السَّمَاعِ وَالْجَاهِلِ الْحَامِلِ

باطن و کم کننده ذوق در سماع و جاہل که حمل کننده است اشعار معنی را

بالوجد والرقص وتمزيق الثياب فهل التشويش للحضار وقال سهل كل وجد لا يشهد له الكتاب والسنة فهو باطل وروى ان موسى عليه السلام وعظ فى بنى اسرائيل فمزق واحد منهم ثوبه فاوحى الله اليه قل له مزق لى قلبك ولا تمزق ثوبك والمتزهد اى المتكلف فى الزهد المفلس فى الباطن من معنى الولاية والاحوال وعديم الذوق فى السماع بان لا يكون له ذوق فى السماع ... فانه خال ... والجاهل الحامل للغناء

ع



له فان اصحب قل تواترى الباطن قل انظاهر والملوث قلبه بحب الدنيا وهذا يستغنى عنه بقوله و المتزهد وانما ذكره لاستيعاب الانواع فى مجلس السماع والشهوة اى وبحب ما يشتهى من الثناء والحمد والمتلهى بالنغمة اى المشتغل بحجر النغمة وتصنع بتلهى من اللعب وحق السماع بالحضور اى الحضور القلب ان يستمع بحضور القلب ولا يلتفت الى الجوانب اى الى اليمين والشمال والا جانب وجوه المستمعين المانع عن الحضور بسماعهم وكلامهم لا بملاحظة وجوههم ومقاصدهم ويشتغل بنفسه بما يجب عليه من مقام السر برعاية قلبه عند ذكر ... وما فتح عليه من الواردات وكشف ... للمتامل فى هيئة المستغرق فى الكلام

الْحَامِلِ عَلَى مَا لَا يَلِيقُ بِهِ تَعَالَى وَالْمُلَوَّثِ قَلْبُهُ بِحُبِّ

بر معنی که نیست بجناب وے تعالی و کسیکه ملوث باشد دل وے بدوستی

الدُّنْيَا وَالشَّهْوَةِ وَالْمُتَلَهِّي بِالنَّغْمَةِ وَيُصْغِي بِالْحُضُورِ

دنیا و حب جاه یالهو کننده بنغمه و حق سماع آنست که گوش فراہند و بشنوند بحضور قلب

وَلَا يَلْتَفِتُ إِلَى الْجَوَانِبِ وَوُجُوهِ الْمُسْتَمِعِينَ وَيَشْتَغِلُ

و التفات نکند بسوی چپ و راست و بسوی رویہای شنوندگان و اشتغال کند

بِنَفْسِهِ بِرِعَايَةِ قَلْبِهِ وَمَا فُتِحَ عَلَيْهِ وَيَجْلِسُ عَلَى هَيْئَةِ

بنفس خود بمراعات دل خود و چیزیکه مکشوف میگردد بروے و بنشیند بر وضع

الْمُتَأَمِّلِ الْمُسْتَغْرِقِ وَيَحْتَرِزُ عَمَّا يُشَوِّشُ كَالسُّعَالِ

تامل کنندگان و استغراق کننده و احتراز کند از آنچه پریشان کند خاطر اورا و غیر اورا مانند سرفه

ملا علی قاری رحمه الباری

وَالتَّثَاوُبُ وَالْمُنْكَرَاتِ كَضَرْبِ الْيَدِ وَتَحْرِيكِ الْأَطْرَافِ

وخمیازه و اموری ناشناسا مانند دست بر هم زدن و بحرکت آوردن دست و پا

وَالرَّقْصِ وَخَرْقِ الثَّوْبِ إِلَّا أَنْ صَارَ مَغْلُوبًا بِحَيْثُ لَا يَعْلَمُ

ورقص و پاره کردن جامه مگر آنکه گردید مغلوب العقل بحیثیتی که نداند

بِفِعْلِهِ وَلَا يُطِيقُ الْامْتِنَاعَ عَنْهُ لِطَرَيَانِ نَحْوِ هَيْبَةٍ

فعل خود را یا طاقت ندارد منع شدن را از آن بجهت عارض شدن مانند خوف هیبت عظمت

أَوْ جَلَالٍ أَوْ حَيَاءٍ فَيُعْذَرُ كَمَا غَلَبَ عَلَى عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى

یا خوف جلال الٰہی یا حیا از تقصیر پس معذور داشته شود درین حالت چنانچه غالب

آمده بر حضرت عمر خشنود باد حق تعالیٰ

عَنْهُ عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ وَيَوْمَ مَاتَ عَبْدُ اللّٰهِ ابْنُ

از آن سال صلح حدیبیه و در روزی که مرده بود عبد الله بن

محمد حسن مولانا مفتی



أُبَيٍّ حَمِيَّةَ الدِّينِ حَيْثُ أَنْكَرَ الصُّلْحَ وَالصَّلٰوةَ عَلَى

ابن ابی سلول شورش دین چنانچه انکار کرد صلح را و نماز را بر

جَنَازَتِهِ وَالدُّعَاءَ لَهُ وَالْقِيَامَ عَلَى قَبْرِهِ وَأَبِي طَيْبَةَ

جنازهٔ عبد الله و دعا کردن را برآوی و ایستاده شدن بر قبر وی و چنانچه غالب

بن ابی

رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالَى عَنْهُ حَيْثُ شَرِبَ دَمَهُ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

که خشنود باد الله تعالیٰ از آن وقتی که نوشید خون آنحضرت که نازل باد بر آن درود و سلام

بَعْدَ الْحِجَامَةِ لٰكِنَّهُ ضَرْبُ تَقْصِيرٍ جَلَّ قَدْرُ ذَوِي الْكَمَالِ عَنْهُ

بعد از حجامت لکن وصف مغلوبیة نوعی از قصور است که برتر است قدر اہل کمال

لَا سِيَّمَا الْأَنْبِيَاءِ فَهُمْ أَصْحَابُ شَرَائِعَ مُكَمِّلُونَ وَبِسَاحَتِهِ

از آن خصوصاً قدر پیغمبران زیرا که ایشان اصحاب شرع اند که کامل کننده اند غیر خود را و حق

ملا علی قاری

الاخوان في القيام ورفع العمامة ان كان معتادا

برادران مسلمانان را در برخواستن و برداشتن عمامه اگر باشد مساعدت عادت کرده شده دران بلده

فالمخالفة موحشة والاسرار بالمساعدة فيما لم ينه عنه

زیراکه مخالفت امر معتاد در وحشت اندازنده است وشاد کردن ایشان را بموافقت در چیزیکه نهی کرده نشده است از آن

وصار معتادا بعد عصرهم حسنة وان كان بدعة

وحال انکه گشته است معتاد بعد از زمان سلف نیک است اگرچه چنین چیز بدعت است

ويخفي به لئلا يقتدي العوام فيظهر المنع فهو يضر الاكثر

وحق سماع آنست تا اقتدا نکنند عوام و ظاهر کنند منع را زیراکه سماع ضرر میرساند بسیاری از مردم را

کراخفا کند سماع را

للاعانة على الهوى ويتخلف الكامل المعرفة والمحبة

بجهة مدد کردن بر هوای نفسانی و تخلف کند از مجلس سماع کامل معرفت و محبت

۱۲ام

والمحبة للاستغناء عن المحرك الخارجي الا بنية الاسرار

بجهة بی نیاز بودن چنین کس از محرک بیرونی مگر بنیت شاد کردن اصحاب

بالمساعدة وتعليم ضبط الجوارح مع كمال الحال و

بموافقت و به قصد تعلیم ضبط کردن اعضا باوجود کمال حال و

الاسلم الاجتناب لمكان الاختلاف وندرة تحقق الشروط لذلك

واحتراز کردن است بجهة بودن وی محل اختلاف وبجهة نادر بودن تحقق شروط از جهة خوارزمی

مكائد النفس والشيطان الباب العاشر في

مکرهای نفس و شیطان باب دهم ثابت است در بیان

الاناة والحلم والعفو

درنگ کردن و شتابی نکردن و عفو کردن از زلات مردم

۱۳ام

بسم الله الرحمن الرحيم والحقد والنصيحة

بنام خدای مهربان بخشنده وعداوت کردن ونیرخواهی کردن بمسلمانان

الاناة معنى باعث على الاحتياط في الامور والتاني اتباعها

اناة خلق درونی است براحتیاط در امور وتانی عبارت از پیروی کردن

بعد الدخول فيها والتوقف فمثله وضدها العجلة وهو باعث

آن خلق است دران امور وتوقف وضد اناة وعجلت نیز باعث کردنده است آدمی را

على الاقدام باول خاطر والاستعجال التباعد ودرج

براقدام فعل باول خطره عبارت از پیروی کردن

والعجلة من الشيطان الا في تزويج البكر وقضاء الدين

وشتابی از شیطان است مگر در نکاح کردن دختر دوشیزه ودیگر در اداء

الدين وتجهيز الميت وقرى الضيف والتوبة من الذنب

دین ودر ساختگی اسباب میت ودر ضیافت مهمان دیگر در توبه کردن از گناه

وآفاتها الحرمان عن المطلوب فمن استعجل نيل منزلة

وآفتها عجلت محروم ماندن از مطلوب زیرانکه کسیکه شتابی کند در رسیدن بمنزلی

او اجابة دعوة قبل الوقت يترك ملالة او مكافاة

یا شتابی در مستجاب شدن دعا پیش از وقت ترک می کند آن شتابی کننده یا استعجال کننده

ظالم تبطل بالدعاء عليه واقتحام الشبهة فاصل

ظلم را باطل میکند بدعا بد کردن بروے واز آیات عجلة درآمدن در شبه است زیراکه اصل

الورع النظر البالغ في كل شيء والافراط في الغضب

ورع نظر رسا وتامل صادق است در هر چیز که سعی تحصیل آن میکند

وهو مذموم فورد ح الغضب يفسد الايمان كما يفسد

وافراط غضب مذموم است نزد شرع خشم گرفتن تباه می کند ایمان را چنانچه تباه می کند

الصبر العسل وهو غليان دم القلب لطلب الانتقام

صبر شهد را و غضب عبارت از جوش کردن خون دل است بقصد انتقام

المحمود الاعتدال وهو الضبط تحت الشرع والعقل

و درجه محمود از غضب اعتدال است و اعتدال غضب ضبط کردن قوت غضبیه است زیر حکم شرع و عقل

لا الافراط ولا التفريط ۱۲ مولانا مفتی محمد احسن

فالتفريط مذموم كالافراط فورد و اشداء على الكفار

پس نقصان غضب مذموم است چنانچه افراط آن پس وارد شده است در قرآن مجید صحابه

ولا تاخذكم بهما رافة في دين الله فقلعها في زوال

و البته سخت و شمار ابر ایشان در دین خدا و بر کندن غضب در رفتن

و از انیه رحمت و شفقت

ینبوع الحکم





في زوال ما استغنى عنه ممكن لا ما احتيج اليه كطعام يسد

در رفتن چیزیکه مستغنی ست از آن ممکن ست نه زوال چیزیکه احتیاج بسوی وی باشد

جوعته وثوب يستر عورته وبيت يواريه وكتاب يطالعه

گرسنگی ویرا و جامه که بپوشد تن ویرا و خانه که می پوشد ویرا و کتابیکه مطالعه کند اورا

بصعوبة تفريغ القلب عن حبها الا من غلب عليه التوحيد

برای دشواری فراغ دل از دوستی این چیزها مگر کسی را که غالب شد بروی توحید

فيرى الخلق مسخرين كالقلم للكاتب وقيل المكسر بان

پس به بیند خلق را مسخر مانند تسخیر قلم مر کاتب را و در زوال محتاج الیه

لا يظهر الا فوق السبب لكبر والعجب والمزاح والاستهزاء

ظاهر نشود آنرا اثر و سبب خشم کبر ست و اعتقاد ترفع و مطایبه کردن و سخریه گرفتن دیگران

ملا علی قاری

ملا علی قاری

ملا علي قاري رح

مولانا مفتي محمد حسن رح

وَالْإِيذَاءُ وَالْحِرْصُ فِي الْفُضُولِ وَعِلَاجُ كُلٍّ فِي مَوْضِعِهِ وَ

وآزار دادن وحرص کردن در زیادتی مال و جاه و علاج هر واحد مبین ست در محل خود
دیگر را اهانت وعیب کردن ۱۲

بِإِجْمَالِ التَّوَضِّي وَالتَّعَبُّدِ الْقُعُودُ وَلِلاِتِّكَاءِ وَالْاِضْطِجَاعِ وَالصَّادِقِ

باجمال وضو کردن ست وتقرب جستن است بنماز وجز آن ونشستن ست اگر استاده باشد و

الْخَدُّ بِالْأَرْضِ فَالْكُلُّ مَرْوِيٌّ مَأْمُورٌ بِهِ مُعَلَّلًا بِأَنَّهُ جَمْرَةٌ فِي

رخساره ست بر زمین پس همه چیزها و مذکوره ماثورست در حالیکه مامور بهست وتعلیل کرده ست باینکه غضب اخگری ست

الْقَلْبِ بِدَلِيلِ حُمْرَةِ الْعَيْنِ وَانْتِفَاخِ الْأَوْدَاجِ وَالْاِسْتِعَاذَةُ

در دل بدلیل سرخی چشم وپرباد شدن رگهای گردن است در وقت غضب

وَالْاِسْتِعَانَةُ بِهِ تَعَالَى وَالْعِلْمُ بِثَوَابِ

وپناه جستن است بجناب باری ومدد جستن است بوی

مختصر

ملا علي قاري رح



مختصر

بِثَوَابِ الْحِلْمِ وَالتَّحَلُّمِ فَوْقَ دَقٍّ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ

وثواب حلم است وثواب تحلم وفرو خورندگان خشم را

أَيِ الْمُتَحَمِّلِينَ ح مَنْ كَفَّ غَضَبَهُ كَفَّ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ عَذَابَهُ

یعنی تحمل کنندگان کسیکه باز دارد خشم خود را باز دارد خدای تعالی از وی عذاب خود را

ح إِنَّ الْمُسْلِمَ لَيُدْرِكُ بِالْحِلْمِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ

تحقیق مسلمان برآئینه درمی یابد بسبب حلم درجه روزه دار نماز گذار را

وَشِدَّةُ غَضَبِهِ تَعَالَى وَقُدْرَتِهِ وَفَضِيحَةُ الْآخِرَةِ وَتَشَبُّهُ

یعنی وعلاج غضب الله تعالی ست وکمال قدرت وی ورسوا کردن او در روز قیامت یعنی دیگر دانستن شدت ۱۲

الْحَلِيمِ بِالْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْغَضُوبِ بِالسَّبُعِ الضَّارِي

حلیم که تارک غضب است بانبیاء واولیا وتشبیه دادن خشمناک ست بدرنده حمله کننده و علم برشتی

ملا علي قاري رح

مولانا مفتي محمد حسن رح

٤٢٠

وفيه هيئته والعجز عن الغلبة على مراده تعالى وانتقام

صورت خود وعلاج خشم علم بعاجز بودن خود است از غلبه یافتن وعلم بانتقام

المغضوب عليه وحدوث الذنوب لاخذ اللسان في الفحش

آنکه غضب کرده شد بر وی وبه پیدا شدن گناهان بجهت گرفتن زبان وشروع کردن آن در فحش

والسب والجوارح في الضرب والجرح والقتل والقلب

ودشنام گرفتن اعضا در زدن وزخم کردن وکشتن وگرفتن دل

في الحقد وهو ذميمة فاحشة فورد المؤمن ليس

در کینه وحقد خصلت ذمیمه است وناشائسته پس وارد شده است در حدیث مسلمان نیست

بحقود والعلاج قلع الغضب وذكر ما ورد في العفو

کینه ور وعلاج حقد بر کندن خشم است ویاد کردن چیزیکه وارد است در کتاب وسنت در فضائل عفو

٤٢١

في العفو مثل قوله تعالى والعافين عن الناس وقوله تعالى خذ العفو

وعفو کننده گان از مردم مانند فرمودن الله تعالی در وصف متقیان وامثال این آیه بگیر عفو را طریقه خود

وقوله تعالى وان تعفوا اقرب للتقوى وهو اسقاط حق وجب

ومانند این آیه وعفو کردن شما نزدیک تر است بپرهیزگاری وعفو عبارت از ساقط کردن

اما قول ابي ضمضم تصدقت بعرضي على عبادك فمعناه

اما قول ابی ضمضم صدقه کردم مر آبروی خود را بر بندگان تو پس آن

وعليه الوفاء وما ارتكب الحقود من مكروه كترك

ولازم است بر وی وعلاج حقد یاد چیزیست که مرتکب شده مانند ترک کردن

الاعانة في الحاجة والدعاء والوعظ والرفق وورد

اعانت مسلمان در وقت حاجت وترک کردن دعا وپند دادن ونرمی کردن ووارد شده

ح إنّ الله يحبّ الرفق ومن حرام كالشماتة والأعراض

بتحقيق خداى تعالى دوست ميدارد رفق از بندگان ١٢ ومرتكب شده انرا مانند شاد شدن از بلاكه بخصم رسد ١٢ واعراض كردن كينه ور ازحرام

والإهانة والغيبة وترك صلة الرحم وقضاء الحقوق و

وخشم حقارت وغيبت كردن وترك كردن پيوند قرابت وترك كردن اداى حق و برونج نگرستين ١٢

النصيحة وهي إرادة بقاء النعمة على المسلم مما له فيه

ترك كردن چيز ونصيحت عبارت از اراده بقاء نعمت است بر مسلمان از آنچه مر ويرا درآن چيز خواهى مسلمانان

صلاح عرف بغلبة الظن أو قيد بشرط وضدها الحسد

صلاح حال باشد چنان صلاح كه شناخته شده است بغلبهٔ ظن ١٢ يا مقيد كرده شده باشد بقاء نعمت را بشرط صلاح وضد نصيحت حسد وناتوان بينى ست ١٢

وهو إرادة زوالها عنه مما له فيه صلاح فإن انتفى

وحسد عبارت از اراده زوال نعمت ست از مسلمان از آنچه مر ويرا درآن چيز صلاح باشد پس اگر



انتفى الصلاح فغيرة وإذا أراد مثلها لنفسه دون

منتفى شود صلاح مسلم را واگر اراده كرد مانند آن نعمت براى خود

الزوال عنه فغبطة ومنافسة والحسد حرام وآفاته

زوال آن از مسلمان پس اين غبطه است ومنافسه وحسد حرام است وآفات حسد شش چيز است ١٢

كراهة نعمته تعالى وقضائه وراحة المسلم وفعل

مكروه داشتن ست نعمت خداى تعالى وقضاء اورا وراحت مسلمانرا وارتكاب

المعاصي كالتملق والغيبة والشماتة فوردق من شرّ

گناهان است مانند چاپلوسى ومانند غيبت كردن وبليهٔ محسود شاد شدن پناه ميگيرم از شر حاسد ١٢

حاسد إذا حسد والتعب في الدنيا والعقاب في الآخرة

چون ظاهر كند حسد را ورنج كشيدن است در دنيا وعذاب ست در آخرت

بلا نفع بل ينفع المحسود في الدنيا بمضرة العدو وفي

بحصول فائده بلکه نفع میکند محسود را در دنیا بمتضرر شدن دشمن

الآخرة بطلب المكافات وعمى القلب والخذلان فقيه

آخرت بطلب کردن محسود مکافات را از حاسد و کوری دل ست و زیانکاری

الا ترى الا في نعمة الكافر والفاسق المستعين بها

اثری ست مگر در نعمت کافر و فاسق که استعانت کننده است بآن نعمت بر

مروی از بعضی سلف یعنی حسد کردن حرام ست در همه حال و در جمیع امور ۱۲

على الفسق فهو يكره من حيث انه الة دون النعمة

فسق زیرا که بقاء وی از جهت آنست که آن آله فسق و فساد ست نه جهت آنکه نعمت است و حسد بر آن ۱۲

الغيرة فورد ح اتعجبون من غيرة سعد وانا

ایا تعجب میکنید از غیرت سعد بن ابی وقاص که از عشره مبشره ست و حال آنکه من ۱۲



وانا اغير منه والله اغير مني والغبطة فورد ق

و حال آنکه من غیرت ناک و خدای تعالی غیرت ناک تر ست از همه ما بخلاف غبطه پس وارد شده ترم از وے ۱۲

فليتنافس المتنافسون ح هما في الاجر سواء

پس باید که رغبت کنند رغبت کنندگان در نعمتهاے بهشت ۱۲

یعنی عمل کننده بامر خیر و رغبت نماینده در آن برود در اجر برابر اند ۱۲

فيمن قال لو ان لي مال فلان لكنت اعمل فيه

گفت اگر میبود مرا مال مانند مالی فلان کس هر آئینه میبودم من که عمل میکردم در آن مال

بمثل عمله فهي تتبع ما غبط فيه حرمة واباحة

پس غبط تابع ست چیزی را که غبط کرده شده است در آن چیز در حرمت و اباحت ۱۲

ووجوبا وندبا والسبب خبث النفس

دوجوب واستحباب و باعث بر پلیدی نفس است

وهو داءٌ مزمنٌ لأنّه جِبِلّيٌّ والرغبة في نعمة الغير

وحسد بیماری دیرینه است بجهة آنکه خبث نفس جبلی ست ورغبت کردن ست در نعمت دیگر

كالرياسة وخوف فوت المقاصد كما في الضرّة والعداوة

مانند سرداری و ترسیدن ست از فوت شدن مقاصد چنانچه زنان را در اتباع خود ست

والتعزّز بكراهة ترفّع الغير والتكبّر والتعجّب وحبّ

ابراز مکروه داشتن بزرگی خود و تکبر ست و شگفت داشتن حاسد است بغلبه وداشتن

من ساواه فيه ثمّ كثر بين الأقارب لكثرة تحقّقها

کسیکه برابر ست او را در حسب ونسب بسیار شده در اقارب بجهة بسیار بودن تحقیق مساوات در میان ایشان

دون علماء الآخرة فورد ق ونزعنا ما في صدورهم

وبیرون کشیدیم هر چه در سینهای بهشتیان باشد



من غلٍّ إخوانًا على سررٍ متقابلين وعلاج

از کینه در حالیکه برادران باشند یکدیگر را در مهربانی نشسته بر تختهای مقابل یکدیگر وعلاج

كلّ ضدّه وذكر الآفات المذكورة وما ورد فيه و

هر واحد از اسباب او یاد کردن آفات حسد ست که مذکور شده آند و یاد کردن چیزیکه حسد و ضد او آمده

وجوب موالاة المؤمن ورعاية حقوقه وعظم

وآنچه وارد ست در واجب بودن دوستی مومن و رعایت حقوق او از نصیحت وخیرخواه وبلند بودن

قدره والفوائد كالتعاون وبركة الجماعة

قدر وی ویاد کردن فایدهای وی همچو مدد کردن با یکدیگر در امر حرب وغیر آن وذکر ترک مجادله که در وی نفع اوست و برکت اجتماع مسلمانان

## الباب الحادي عشر في العزلة

باب یازدهم ثابت است در بیان ترک کردن صحبت مردم

والخمولة وحب الذم وبغض المدح

واختیار کردن گمنامی ودوست داشتن مذمت وناخوش داشتن مدح

بسم الله الرحمن الرحيم في العزلة فوائد وهي الفراغ

بنام خدا که مهربانست و بخشنده در گوشه گرفتن از مردم فائدهاست وآن

للعبادة فالخلق شاغلون وكان عليه الصلوة و

برای عبادت زیرا که خلق بازدارنده اند وبود پیغمبر که نازل باد بر آن درود

السلام يعتزل في جبل حراء والجمع متعذر

وسلام که گوشه میگرفت درکوه حرا وجمع کردن میان فراغ دل ومخالطه مردم دشوار است

الا لمن استغرق باطنه بالله تعالى فغاب عنهم قلبا

مگر آنکه کسی را که مستغرق بوده باطن وی بحق تعالی پس غائب باشد از خلق بقلب خود



قلبا وشهدهم لسانا والخلاص عن المعاصي كالرياء

وحاضر باشد نزد خلق بزبان وخلاصی از معاصی است مانند ریا

والغيبة والبدعة مثل كيف اصبحت عافاك الله

وغیبت مانند آنکه بشخصی گفته شود چگونه صبح کردی یا گفته شود عافیت دهد ترا الله

ومشاهدتها فهو يورث الاستحقار والجليس السوء

زیرا که مشاهده بدعتها پیدا میکند

لتاثير الصحبة فورد مثل الجليس السوء مثل القير

بجهة عوت تاثیر صحبت پس وارد شده است مانند همنشین بد

والفتن فورد الزم بيتك واملك عليك

لازم گیر خانه خود را ومالک شو بر خود ونگهدار بر خود

لسانك وخذ ما تعرف ودع ما تنكر وعليك بامر الخاصة

زبان خود را نگیر و عمل کن چیزیرا که شناسی و لازم گیر بر خود حاجت نفس خود را

بودن او را و دین و بگذار

ودع عنك امر العامة حين قيل ما ذا نامرني في زمان

و دور دار از خود امر عوام مردم را یعنی فرمود این کلمات را هنگامی که پرسیده شد

الفتن وابذائهم بنحو الغيبة والنميمة وطمعهم

فتنه و فساد و از فوائد بما نند غیبت و سخن چینی و از فوائد عزلت خلاصی ست از طمع کردن مردم در

فرعاية الحقوق شديدة وفيها ضياع الاوقات و

پس رعایت حقوق در ماندن ساختن جمیع و در رعایت حقوق مردم تضییع اوقات گرانمایه ست و فوت شدن

فوات المهمات والطبع فالنظر الى زهرات الدنيا

مهمات دینی و دنیوی ست و از فوائد عزلت زیرا که نظر کردن بسوی زینتها و تر و تازگی دنیا

مختصر علی قاری

ملا علی قاری



الدنيا يحرك الحرص ولقاء الثقيل والاحمق فهو

می‌جنباند حرص را و از فوائد عزلت خلاصی ست و از احمق زیرا که ملاقات ایشان

اشد البلايا وآفات فهي فوات التعلم فهو مقدم

سخت‌ترین بلاهاست و در عزلت آفات ست و آفات عزلت فوت شدن تعلیم زیرا که مقدم است

الافتقار العبادة والتقوى اليه والتعليم فهو اولى

بجهت محتاج بودن اصول عبادت و پرهیزگاری بسوی علم و از آفات عزلت فوت شدن

ايضا ان كان في علم الاخرة وراعى حقه تعالى

نیز اگر باشد تعلیم در علم آخرت و مراعات کند هر واحد از معلم و متعلم در وی حق حق تعالی را

بالاحتراز عن الذمائم كالرياء وحب الجاه فوددت

با جتناب کردن از خصلتهای بد مانند ریا و دوستی مرتبه پس وارد شده است

مختصر علی قاری

ملا علی قاری

ح اذا ظهرت الفتنة وسكت العالم فعليه

در حدیث چو پدید آرد فتنه وفساد وخاموشی گزیند عالم پس بر وی باد

عن الامر بالمعروف و النهی عن المنکر ۱۲ ع

لعنة الله والا فالعزلة كما في زماننا لذهاب

دوری از رحمت خاص الهی جل شانه — واگر تعلیم وتعلم در علم آخرت نباشد پس عزلت اولیٰ ترست — چنانچه متعارف است در زمانه ما بان بجهت رفتن

علم الآخرة والعمل عليه تعذر رعاية الحقوق

شغل علم آخرت وعمل بر طبق وی درین زمانه وبجهت متعذر بودن رعایة حقوق استادی وشاگردی

محمد حسن مولانا مفتی

وموج الفتن والانتفاع من الغير بالكسب

وبجهت موج زدن فتنها وظهور آنها که در وی مظنه آفت بیشتر است ۱۲ — وازآفات عزلت فوت شدن انتفاع گوشه نشین است ۱۲ — از غیر خود بکسب ومعامله

للكفاية او الصدقة فهو اولى من عمل الظاهر

بجهت کفاف خود یا بجهت صدقه دادن بر غیر پس این کسب بهتر است از عمل ظاهر کردن ازآنچه زائد لقدر حاجت بود ۱۲ — عزلت باشد

علی قاری



مولانا مفتی محمد حسن

الظاهر والتأدب بالارتياض في البداية والتأثر

وازآفات عزلت فوت شدن ادب بریاضت ومجاهدت نفس در اوائل حال وتحصیل تهذیب اخلاق است

بالرياضة فهو كالتعليم والمؤانسة فهي

بریاضت ومنع وزجر پس تادیب مانند تعلیم است وازآفات عزلت فوت شدن مؤانست است زیرا که مؤانست

مستحبة لقطع الملالة المنفرة للعبادة وثواب

مستحب است بجهت دفع کردن ملامت که نفرت دهنده است از عبادت وازآفات

اقامة الجمعة والجماعة ونحوها وحقوقهم كالعيادة

برپا داشتن نماز جمعه وجماعت صلوٰة وفوت شدن مانند آن ازنماز عید وحضور مجلس علم ۱۲ — وازآفات عزلت فوت شدن حقوق مسلمانان است ۱۲

والتشييع والتواضع فقد يحمل التكبر

وپیروی کردن جنازه وازآفات عزلت فوت شدن تواضع است پس گاهی باعث میباشد تکبر

علی قاری مختصرا

عليها بحيث يزار ثم تبركاً والتجارب فيتعلق بها

برغزلت بدوست داشتن زیارت خلق از جهة تبرک بوی وازآفات عزلت پس تعلق بگیرد

مصالح الدارين لا سيما الرياضة والاصل

مصالح دنیا و دین حضوصاً ریاضت واصل درعزلت و مخالط

الاستفتاء من القلب وحقيقة الاحتراز عن

طلب فتوی است از دل وحق عزلت نیة بازداشتن خلق است از

شر النفس والغير والتقصير في رعاية الحقوق

شر نفس خود و خود را از شر خلق ونیت احتراز ست از آفت تقصیر کردن در رعایت حقوق

والتجرد للعبادة وتهذيب الاخلاق

ونیت تفرد ست از مشاغل دیگر برای عبادت و نیت تهذیب اخلاق ست

ملا علی قاری مختصر

مولانا مفتی محمد احسن



الاخلاق والسلوك في طريقه تعالى والحضور

ودیگر نیت گرفتن ست در راه خدای تعالی وحق عزلت حاضر شدن ست

في نحو الجمعة والجماعة والعيد والحج ومجلس العلم ويجوز

در امور خیر مانند جمعه وجماعت وعید وحج ومجلس علم وجائز ست

الترك عند معارضة منكر افحش منه والاحب

حضور درین امور نزد معارضه امر منکر که ناسزاوار تر باشد از ترک حضور ومحبوب تر

حينئذ ان يسكن موضعاً يسقطها والسلوك في

در هنگام آنست که سکونت کند در موضعی که ساقط کند آن موضع وعزلت گرفتن در

رباط السالكين بقية سلامة العزلة وبركة الجماعة

خانقاهی سالکان دبن فائده میدهد سلامت عزلت را از آفات مخالطت وفائده میدهد برکت جماعت را

مولانا مفتی محمد احسن

والتعاون على البر والتأدب فلسان الحال أفصح

وفائده میدید مدد کردن را بر نیکی و ادب ورزی را زیرا که زبان حال در بیان ...

وورد قوله كونوا مع الصادقين والطريق

باشید و صحبت دارید با نیکان — و طریقی که موصل باشد بولایت

الاستغراق بالعبادة فالاستيناس بالناس

مستغرق شدن ست بعبادت — زیرا که انس گرفتن بمردم

من الإفلاس قطع الطمع وذكر الآفات

از علامات افلاس ست — و طریق دیگر بریدن طمع است از خلق و دیگر یاد کردن آفات

إيثار الخمولة وهي فضيلة عظيمة وورد رب

واختیار کردن گم نامی و گم نامی این فضیلت عظیم است

ع



رب أشعث أغبر ذي طمرين لا يؤبه له لو أقسم

بسا کس ژولیده موی گرد آلود صاحب دو جامه کهنه که اعتبار کرده نمیشود او را اگر سوگند

على الله لأبره ولو اتسع الجاه بلا طلب فغيره

بر خدا تعالی هر آئینه ... — و اگر بسیار شود شهره و اعتبار گوشه نشین در مردم بدون طلب ... پس غیر

مذموم كما للأنبياء والخلفاء والأئمة الأزكياء

مذموم است این جاه و شهرت چنانچه حاصل شده برای انبیاء و خلفای راشدین و علمای دین ...

فتنة للضعفاء وورد حسب امرئ من الشر

فتنه و آفت است غیر اقویا را است — کفایت میکند مرد را از بدی مگر

إلا من عصمه الله أن يشير الناس إليه بالأصابع في دينه

آنکس که نگاه داشته او را خدای تعالی همین قدر که اشارت کنند مردم بسوی او انگشتان در دین ... یعنی مشهور باشد در دین

مولانا مفتی محمد حسن

وَدُنْيَاهُ وَإِنَّمَا الْمَذْمُومُ حُبُّ الْجَاهِ فَوَرَدَ فِي تِلْكَ

ودر دنیای خود وجزین نیست که مذموم دوستی شهرت ست پس وارد شده است این در قرآن مجید ۱۲ بال وجاه

الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي

سرای آخرت که بهشت ست ساخته ایم آن برای کسانیکه نمیخواهند بزرگی وشهرة را در

الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَأَصْلُهُ انْتِشَارُ الصِّيتِ وَ

زمین ونه فسادرا واصل جاه پراگنده شدن آوازه آدمیست بنیکی وصفت ومال

حَقِيقَتُهُ مِلْكُ الْقُلُوبِ الْمُوصِلُ إِلَى الْمَقَاصِدِ وَهُوَ

وحقیقت جاه ومعنی وی مالک شدن دلهاست که موصل باشد بسوی مقاصد دنیوی یا نزد این جانفزا مطالب اخروی ۱۲

أَشْهَى مِنَ الْمَالِ فَتَحْصِيلُ الْغَرَضِ بِهِ أَيْسَرُ مَعَ أَنَّهُ

محبوب ترست از مال زیراکه حاصل کردن غرض بجاه آسان ترست از تحصیل کردن آن بمال ۱۲



مَعَ أَنَّهُ مَأْمُونٌ عَنْ نَحْوِ السَّرِقَةِ وَالْغَصْبِ فِي نَامٍ دُونَ

باوجود آنکه جاه مامون ست از تلف مانند دزدی وغصب وزیاده شونده است جاه روز بروز وخوف هلاک ۱۲

التَّعَبِ وَمُطَاعٌ بِالطَّوْعِ فَحَرَامٌ إِنْ كَانَ بِارْتِكَابِ

رنج واطاعت کرده میشود جاه برغبت پس حرام ست اگر حاصل شود بارتکاب کردن

ذَنْبٍ كَالْكَذِبِ وَالْخِدَاعِ بِإِظْهَارِ أَنَّهُ عَالِمٌ أَوْ وَرِعٌ

گناهی مانند ارتکاب کردن دروغ وفریب بمردم باظهار آنکه وی عالم است یا متورع است

أَوْ شَرِيفٌ وَهُوَ بِخِلَافِهِ وَبَيْعِ الْعِبَادَةِ فَجَعْلُهَا

ویا شریف است وحال آنکه متلبس باشد یعنی حرام است جاه اگر حاصل شود بفروختن

وَسِيلَةً لِلدُّنْيَا جِنَايَةٌ وَالْمُبَاحُ فَوَرَدَ فِي قَالَ اجْعَلْنِي

دنیا گناه است پس مباح است پس وارد شده است در قرآن مجید که گفت یوسف بگردان مرا ۱۲

عَلٰى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ وَالْأَوْلٰى

بر خزانهای زمین مصر حکم کننده زیراکه وی تمام مصالح و بهتر و عزا قویا را ملک ۱۲

الْإِحْتِرَازُ عَنْهُ فَفِيهِ آفَاتٌ وَهِيَ النِّفَاقُ وَالْاِضْطِرَابُ

اجتناب کردن است از طلب جاه زیراکه وآن آفات نفاق است مع ما عطف علیه و اضطراب ۱۲

اَلْقَلْبُ لِشُغْلِهِ بِرِعَايَةِ الْقُلُوبِ وَحِفْظِ الْجَاهِ وَدَفْعِ

قلب بجهة مشغول بودن وی برعایة دلهای مردم و بجهة مشغول بودن وی بمحافظت

الْحُسَّادِ إِلَّا قَدْرًا يُعِينُ عَلَى الطَّاعَةِ كَاسْتِمَالَةِ

کید حاسدان یعنی که مدد کند بر طاعت و فی الجمله سبب راحت گردد چنانچه بجود کشیدن ۱۲ صاحب جاه را از آن گریز نیست

قَلْبِ خَادِمٍ يَتَعَهَّدُ أَوْ رَفِيقٍ يُعَاوِنُ أَوْ سُلْطَانٍ

دل خادمی که خدمت کند در امور ضروریه یا رفیقی که معاونت کند در سفر و حضر بر بر و تقوی و محافظت امور شرعی ۱۲

ملا علی قاری

قوله واضطراب القلب برعاية القلوب

مولانا مفتی محمد حسن



أَوْ سُلْطَانٍ يَدْفَعُ الشَّرَّ وَالسَّبَبُ طُولُ الْأَمَلِ وَ

یا سلطانی که دفع کند شر ظالمان را از وی و باعث دوستی اشیاء مذکوره درازی امید است ۱۲

خَوْفُ الْآفَةِ وَاسْتِدْعَاءُ الطَّبْعِ الْكَمَالَ لِتَحَقُّقِ الطَّبْعِ

و خوف آفة و این امر خواهش نمودن طبیعت آدمی کمال را بجهة متحقق بودن خوی

الرَّبُوبِيِّ فِي الْإِنْسَانِ كَالسَّبُعِيِّ وَالشَّيْطَانِيِّ وَالْبَهِيمِيِّ

ربوبیت در آدمی زاد مانند صفات شیطانیه و اغواء و مانند صفات بهیمیه از اکل و شرب و جماع ۱۲

فَيُحِبُّ الْإِسْتِيلَاءَ بِالْإِسْتِرْقَاقِ إِنْ أَمْكَنَ كَمَا فِي الْأَجْسَادِ

پس دوست میدارد بمقتضائی طبع ربوبی قدرت را بر اشیاء بملک خود گرفتن اگر ممکن باشد استرقاق در آن اشیاء و چنانچه در اجساد ۱۲

الْأَرْضِيَّةِ ثُمَّ بِالْاِسْتِمَالَةِ كَمَا فِي الْقُلُوبِ ثُمَّ بِالْاِطِّلَاعِ

ارضیه از زمین و آنچه بروی است از حیوانات و نباتات و معادن و امتعه و دیگر قابل تغیر و تبدیل بقدرت آدمی است ۱۲ چنانچه استیلا کردن در دلهای مردم پس دوست میدارد اطلاع را بر اسرار ۱۲

قوله ويتشبع من الحكم

لكمال في السموات وعالم الملكوت والعلاج العلم

چنانچه اطلاع باسرار امور وباسرار عالم ملکوت وعلاج بیماری جاه علم است

بانه كمال وهي تزول بالموت لان القدرة الحقيقية

بانیکه کمال قدرت بمال وجاه کمال وهمی ست بجهت زائل شدن کمال وبجهت آنکه قدرت حقیقی ثابت ست

له تعالى وفيه التشبه بالسباع والشياطين والبهائم

مر وی تعالی را ودر کمال وهمی مشابهت بدرندگان وبشیطان وچارپایان

اما الحقيقي معرفته تعالى ومحبته وما يعين عليه لبقائه

اما آنچه کمال حقیقی ست پس شناختن الله تعالی ست ومحبت آن وشناختن چیزیست که مدد کند برکمال آن از علم وعمل ۱۲ ف

بعد الموت وفيه التشبه بالانبياء والملائكة وآفات

بعد از مرگ ودرین کمال حقیقی مشابهت بانبیاء وملائکه علیهم السلام

ملا علي قاري



وآفات الدنيا وخساستها وما ورد في ذم الجاه

وبسبب دیگر علاج است بآفات دنیا وناچیزی او وعلاج دیگر علم بچیزیکه وارد شده است در مذمت جاه در دنیا ۱۲ ف

ومدح الخمولة واحوال السلف في ايثار العقبى

وستایش گمنامی ودیگر علم باحوال سلف ست در اختیار کردن ایشان امور آخرت را

ومباشرة امر يسقط كشرب الماء في قدح يشبه

واختیار امریست که ساقط گرداند جاه را مانند نوشیدن آب در پیاله که مشابه باشد شراب را

الخمر لونا الا ان يكون متبوعا فيباشر ما يرى مباحا

از روی رنگ مگر آنکه باشد مقتدا پس مباشرت کند چیزیرا اگر دیده میشود مباح در صورت

كاظهار الشره والاقوى القناعة والاغتراب

ومحکم ترین طرق قناعت کردن است بدانچه موجود است واختیار کردن

ملا علي قاري

أمّا الاعتزال في الوطن فلا يخلو عن معرفة الناس

واما گوشه گرفتن در وطن خود پس خالی نمیباشد از دوستی جاه از جهت شناسائی مردم

ثمّ الأولى كراهة المدح وحبّ الذمّ فورد ويل

اولی پستر حالی بهتر مکروه داشتن مادح ست ومدح ودوست داشتن مذمت ولا

للصائم ويل للقائم ويل لصاحب الصوف إلّا

مر روزه دار را وای مر نماز گذار را وای مر صوف پوش را مگر کسیکه

من تنزهت نفسه عن الدنيا وأبغض المدحة واستحب

پاک شده باشد نفس او از دنیا وناخوش دارد مدح را ودوست دارد

المذمّة ثمّ التسوية ويعرف بتسوية المادح والذامّ

مذمت را پستر حالت دیگر برابریست مدح وذم وشناخته میشود مساوات مدح وذم به برابر بودن مدح کننده وذم کننده

مولانا مفتی محمد حسن

ملا علی قاری

والذامّ في اشتغال جلوسهما والفرح بسرورهما والغمّ

در گرانی نشستن ایشان وبرابر بودن خوشوقتی این کس بسرور این هر دو

بمصيبتهما ونحوه ثمّ عكس الأولى دون إظهار قول

بمصیبت این هر دو مانند این مذکور مثل منع وعطا پستر حالت سوم که فروتر از آنست عکس حالت اولی ست بدون ظاهر کردن گفتن دشنام وثنا

وفعل ثمّ بإظهارهما وحبّ المدح كحبّ الجاه

وفعل ضرب وعطا پستر حالت چهارم که بدترین حالات ست عکس حالت اولی ست باظهار قول وفعل

حرمة وإباحة ونفعا وضرا والسبب لشعور

در حرمت واباحت ونفع وضرر وباعث بر حب مدح دیافتن ست کمال

بكمال النفس والاستيلاء على المادح واستمالته

النفس را وولایت یافتن ست بر مادح وسبب سیوم راغب گردانیدن

مولانا مفتی محمد حسن

ملا علی قاری

مختصر

قلوب السامعين فيقوى من المعتبر والمترفع في

دلهای شنوندگانست پس قوت میگیرد دوستی مدح چون صادر شود مدح از مرد بلند قدر

الملاء والعلاج علاج الجاه وعلمه ان الصفة

مجلس وعلاج حب مدح علاج حب جاه ست وعلاج دیگر دانستن ممدوح ست این را که تحقیق صفتے

الممدوح بها ان فقدت فاستهزاء وان وجد

که ستایش کرده شده است بدان اگر مفقود باشد پس تمسخر گفتن بدان واگر یافته شود در ممدوح

فالدنيوية كمال وهمي والدينية موقوفة على

پس صفت دنیویه ست کمال وهمی پس آن دینی موقوف است بر حسن

الخاتمة والاولى اظهار البغض للمادح قطعا

خاتمه وبهتر در علاج دوستی مدح اظهار ناخوشی است بر مدح گوینده را

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد احسن

قطعا للفتنة وسبب كراهة الذم النقائض المذكورة

از جهة قطع کردن راه فتنه وباعث ناخوش داشتن مذمت نقیضهای اسباب مذکوره است در کراهة مدح میخیزد

والعلاج علم ان الصفة المذموم بها ان وجدت

وعلاج کراهت مذمت دانستن این ست که تحقیق صفتی که مذمت کرده شده بدان اگر یافته شده

فيك فتبصير العيوب في قبيل الفرح والشغل بالازالة

پس مذمت کردن در حقیقت وجه تبصیر شادمانی شده است باطلاع صفت ذمیمه و اشتغال ست بدور کردن آن صفت از خود

وان فقدت فكفارة الذنوب في قبيل الشكر له تعالى

واگر یافته شود در تو پس مذمت کفاره گناهان ست ووظیفه درین وقت که افترا کرده شود بر تو بصفت مذمومه شکر ست مر وی تعالی را

والترحم عليه حيث قال اهلك نفسه فورد

ورحم کردن بر مذمت کننده که هلاک کرد نفس خود را — اے بار خدایا

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد احسن

اللّٰهم اهد قومي فانهم لا يعلمون دعا لقوم كسروا سنه عليه

ہدایت کن قوم مرا پس بدرستیکہ ایشان نمی شناسند دعا کرد آنحضرت باین کلمات مرقومی را از کفار قریش کہ شکستند دندان مبارک ویرا بروز احد کہ نازل باد بر آن درود

الصلوة والسلام الباب الثاني عشر في

التواضع وذكر المنبر بسم الله الرحمن الرحيم

ثابت است در بیان تواضع و ذکر منبر بنام خداوند بخشندہ مہربان

وورد ما تواضع احد الا رفعه الله الشرف

تواضع نکردہ ہیچ کس مگر آنکہ بلند گرداند خدای تعالی مرتبہ او را بزرگی

التواضع وضده التكبر وهو اتباع الكبر

تواضع ست و مقابل تواضع تکبر است و تکبر پیروی کردن کبر است و



الكبر وهو ان يرى نفسه فوق غيره في صفة

وکبر آنست کہ ببیند مرد مرتبہ خود را بالائے مرتبہ غیر خود در صفت

الكمال فيحصل به نخوة وورد اعوذ

کمال پس حاصل میشود بسبب این مرتبہ یا دیگر پناہ میجوایم

بك من نخوة الكبر واثارة الترفع في

بتو از باد کبر و علامات کبر برتری جستن ست در

المجلس والتقدم في الطرق والنظر بالماقي وعين

نشستن از دیگران و پیشی گرفتن در راہہا کہ بر برادران و نظر کردن بسوئے غیر بگوشہ چشم و نگریستن بچشم

الاستحقار وتعويج العنق واطراق الراس

تحقیر و کج نمودن گردن و فرو خوابانیدن سر بقصد تکبر و تجبر ۱۲

وَالْاِتِّكَاءُ وَقِيَامُ النَّاسِ فَجَاءَ إِنَّ مَنْ قَعَدَ

وتکیه کرده نشستن و ایستاده شدن مردم پس آمده است بتحقیق کسیکه بنشیند

از قول امیر المومنین در مجلسی ۱۲

وَالنَّاسُ بَيْنَ يَدَيْهِ قِيَامٌ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَالْمَشْيُ

و مردم پیش وے ایستاده باشند یعنی بار وی پس وے از اہل دوزخ ست و بسر کردن

رَاكِبًا مَعَ الْمُشَاةِ وَتَرْكُ الْخُرُوجِ إِلَّا بِشَخْصٍ عَقِيبَهُ

سواره با مردم پیاده و ترک کردن برآمدن از خانه مگر بشخصی که میرود در عقب وے

فَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ يَمْشِي بَيْنَ الْجَمْعِ

پس بود پیغمبر که نازل باد بر آن درود و سلام که سیر میکرد در جماعة از مردم

غَيْرَ مُتَقَدِّمٍ وَعَمَلُ الْبَيْتِ وَحَمْلُ السِّلْعَةِ فَوَرَدَ مَنْ

در حالیکه پیش نمیرفت و ترک کردن کار خانه ست و برداشتن رخت خود دست بسوی خانه از بازار ۱۲



مَنْ حَمَلَهَا فَقَدْ بَرِئَ مِنَ الْكِبْرِ وَاحْتِمَالُ الْأَذَى

کسیکه بردارد رخت خود را بذات خود از کبر و ترک برداشتن اذیت مردم را

پس تحقیق بیزار شد و خلاصی یافت ۱۲

فَهُوَ الْأَصْلُ الْمَأْثُورُ وَلِبَاسُ الدُّونِ فَوَرَدَ مَنْ

پس همین احتمال اذیت و ترک لباس حقیر

اصل ست چنان اصل

که مرویست از سلف رضا

تَرَكَ زِينَةً لِلّٰهِ وَوَضَعَ ثِيَابًا حَسَنَةً تَوَاضُعًا لِلّٰهِ

ترک کند زینت را محض برای خدا و بگذارد جامهای نیک را برای تواضع کردن برای خدا

وَابْتِغَاءَ وَجْهِهِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللّٰهِ أَنْ يَدَّخِرَ لَهُ عَبْقَرِيَّ

و طلب رضاء وی لازم باشد بر فضل خدا اینکه ذخیره کند برای او جامه نیکوتر

الْجَنَّةِ وَنَزَعَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ الْجَدِيدَ وَلَبِسَ

و بر کشید آنحضرت که نازل باد بر آن درود و سلام جامه نو را از بدن مبارک خود

و پوشید ۱۲

العتيق للتعليم والبعد عن الوسوسة الا للنظافة

جامه کهنه بجهة تعلیم است ودور بودن از وسواس کر مگر بجهة نظافت وپاکی

فورد ح نفي الكبر في حسن الثياب

نفی کبر ثابت است در جامهاے نیک وپاکیزه

لمعرفته حال السائل ويعرف بتسوية الخلاء

بجهة دریافت کردن حال سوال کننده را وشناخته میشود نظافت را از تکبر به برابر بودن لباس
آنحضرت صلے الله علیه وسلم چیده در خلوة

والملاء والغضب على من لم يبدأ بالسلام

درمیان مردم وخشم کردن بر کسیکه ابتدا نکند بسلام

والاهتمام باصابة الخصم المناظر والانكار عليه

واندوهگین شدن ببدعا رسیدن خصم مناظره کننده وبانکار کردن خشم

ينبوع الحكم

مختصر



عليه وآفاته منازعته تعالى فورد ح الكبرياء

وآفات کبر مخاصمه کردن است باری تعالی را کبریا

ردائي والعظمة ازاري فمن نازعني فيهما

چادر من است وعظمت ازار من است پس کسیکه نزاع کند مرا درین وصف آن

قصمته وبغضه تعالى فورد ق انه لا يحب

هلاک سکنیم اورا وناخوش داشتن خدای تعالی است اورا پس وارد شده است در قرآن مجید بتحقیق خدای تعالی دوست نمیدارد

المستكبرين وعمى القلب فورد ق سأصرف عن

گردن کشان را وکوری دل است پس وارد شده است در قرآن مجید زود بود که بگردانم از

اياتي الذين يتكبرون في الارض وو يطبع الله

قبول آیتهائی من آنان را که تکبر میکنند در زمین ومهر میکند خدای تعالی

علی قاری مختصر

مولانا مفتی محمد حسن لاهی الله

عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ وَالذُّلِّ وَالْبَعْثُ عَلَى

بر هر دل متکبر سرکش از قبول حق و حصول مذلت ست و آخر و برانگیخته شدن

الذَّمَائِمِ كَتَغْيِيرِ الْخَلْقِ وَجَحْدِ الْحَقِّ وَالْحَجْبِ عَنِ الْفَضَائِلِ

صفات مذمومه مانند تغییر کردن خلقت و انکار کردن حق هر چه راست گفته باشد و محجوب شدن

كَالتَّوَاضُعِ وَالْحِلْمِ وَالنَّصِيحَةِ وَالْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ

مانند تواضع و بردباری و خیرخواهی مسلمانان و امر کردن معروف

وَلَا يَسْتَلْزِمُهُ فَالْعَبْدُ الرَّقِيبُ يَضْرِبُ وَلَدَ الْمَوْلٰى

و مستلزم نیست امر معروف زیرا که بنده که نگاهبان صاحبزاده خود باشد میزند ولد مولی را

عِنْدَ الْإِسَاءَةِ وَيَتَوَاضَعُ لَهٗ ثُمَّ التَّخَاسُسُ كَتَأَ

نزد بدی کردن و عاجزی میکند با او پس تواضع پستر اظهار خست ست و افراط کردن در تواضع ... سکندر اورا و بندگی بجا می آورد

مولانا مفتی محمد حسن صاحب ... مد ظله العالی

ملا علی قاری مختصر



خُّرِ الْعَالِمِ عَنِ الْخَصَائِصِ مَذْمُومٌ أَيْضًا فَالتَّوَاضُعُ

همچو پس کشیدن عالم خود را از پاره دون مذموم ست نیز پس تواضع عالم

مَعَ بُعْدِهِمُ الْاِسْتِحْقَارِ وَإِظْهَارِ الْبِشْرِ وَالرِّفْقِ

با پاره دون تحقیر ایشان حق آنست و اظهار بشاشت و نرمی کردن

وَإِجَابَةِ الدَّعْوَةِ وَالسَّعْيِ فِي الْحَاجَةِ لٰكِنِ التَّكَبُّرُ

و قبول کردن دعوت او و سعی کردن در حاجت او و افراط تواضع اگرچه مستحسن ست تکبر

أَخَسُّ وَالسَّبَبُ الْعُجْبُ فَقَطْ وَيُطْلَقُ مَجَازَ الْوُجُودِ

بسیار ... و موجب تکبر عجب ست فقط و گاهی اطلاق کرده میشود تکبر را

أَثَارَهُ عَلَى الْمُنْبَعِثِ مِنْ غَيْرِهِ كَالْحِقْدِ وَالْحَسَدِ

آثار وی بر چیزی که برانگیخته شده است از غیر عجب مانند کینه و رشک

ملا علی قاری مختصر

والرياء ويختصّ هذا بالملأ والعلاج ذكر ما ورد

در رياء و مخصوص است اين تكبر كه باعث آن رياء باشد بحضور مردم و علاج كبر ياد كردن

فيه وأحوال السلف ومواظبة أخلاق المتواضعين

در مذمت و ياد كردن احوال پيشينيان و مداومت كردن بر احوال متواضعين در اختيار تواضع و ترك تكبر

والتكلف فيه وقلع العجب وهو استعظام النفس و

و تكلف كردن در اتباع ايشان و دور كردن عجب عبارت از بزرگ دانستن نفس خود

خصالها التي هي النعم مع الركون إليها ونسيان

و بزرگ دانستن كه از نعماى الهى است با ميل كردن بسوى نفس و فراموش

الإضافة إليه تعالى والأمن من الزوال فمن رأى

نسبت نعمتهاى را بسوى حق تعالى و ايمن بودن از زوال نعمتها پس كسيكه بيند

حسن ابن محمد مولانا مفتي

ينبوع الحكمة



رأى النعمة منه تعالى وفرح من حيث أنها منه تعالى

پس كسيكه ببيند نعمت را از خدا تعالى و شاد شود بدان از انجهت كه آن نعمت صادر است از خدا تعالى

وخاف على الزوال لا يكون معجباً وهو غير الإدلال

و ترسان باشد بر زوال آن نباشد آنكس صاحب عجب و عجب در ناز نازيدن است

فهو عجب مع رؤية حق النفس عنده تعالى فورد

زيرا كه ادلال عجب است با زيادتى رويت حق نفس در نزد حق تعالى پس وارد شده است در حديث

ح إنّ صلوة المدل لا ترتفع فوق رأسه

تحقيق نماز ادلال كننده بلند نميشود بالاى سر وى

ويعرف بالتعجب عن ردّ دعائه واستقامته

تعجب كردن وى از مستجاب نشدن دعا خود و از استقامت

الله احمد قاري ملا رجا

حَالُ مُوْذِيهِ وَغَيْرُ الْكِبْرِ بِكَوْنِهِ أَثَرَهُ وَاسْتِدْعَائِهِ

وحال ایذا کننده خود ونیز عجب ورای کبرست بجهت بودن اکبر اثر عجب ومنبعث از وی بجهت تدعا نمودن کبر

لِلْمُتَكَبَّرِ عَلَيْهِ وَهُوَ مَذْمُوْمٌ وَآفَاتُهُ الْهَلَاكُ

متکبر علیه را وعجب ناخوش است وآفات عجب هشت است یکی ہلاک ست

فَهُوَ عُدَّ مِنَ الْمُهْلِكَاتِ وَنِسْيَانُ الذُّنُوْبِ

زیرا چہ عجب شمرده شده است از مہلکات ودوم فراموش کردن گناہان ہست

وَاسْتِحْقَارُهَا وَتَرْكُ التَّدَارُكِ وَتَفَقُّدِ آفَاتِ الْعَمَلِ

وسیوم سبک داشتن گناہان ست چہارم ترک کردن وپنجم ترک تعہد آفات عمل

عَلَى زَعْمِ أَنَّهُ مَغْفُوْرٌ وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِهِ تَعَالَى

برگمان آنکہ عمل وے بخشیده شده است وششم ایمن شدن از عذاب وی تعالی





تَعَالَى وَالْإِسْتِنْكَافُ مِنَ التَّعَلُّمِ وَالْإِتِّعَاظِ وَتَزْكِيَةُ

وہفتم عار داشتن عجب است از آموختن علم واز شنیدن وعظ وہشتم ستایش نمودن

النَّفْسِ وَوَرَدَ ق وَلَا تُزَكُّوْا أَنْفُسَكُمْ وَضِدُّهُ

نفس است ووارد شده ست در قرآن مجید وستایش مکنید نفسہای خود را که مستحق ستائش نیست وضد عجب

وَهُوَ ذِكْرُ تَوْفِيْقِهِ تَعَالَى فَرْضٌ إِنْ حَدَثَ

وآن ذکر توفیق خدای تعالی وشمردن منت وی است فرض ست برہمہ کس اگر حادث شود خاطرے

دَاعِيَةُ الْعُجْبِ وَالْأَفْضَلُ وَالسَّبَبُ خُبْثُ الطَّبْعِ

باعث عجب و باعث عجب پلیدی طبع

وَهُوَ دَاءٌ مُعْضِلٌ وَالْجَهْلُ بِالْحَقَائِقِ وَاعْتِقَادُ

وپلیدی طبع درد دیرینه وبیماری دشوارست ونادانی ست بحقائق نفس اعتقاد کردن

كمال المتنفس والعلاج قلع السبب بالنظر في

كمال نفس است وعلاج آن عيب بركندن سبب آنست بنظر كردن در

حقارة النفس فاولها النطفة وآخرها

حقارت نفس وخسارت وى چه اول النفس نطفه است وآخر وى

الجيفة وانه لو استأذن على امير البلدة ربما

مرداريست وبنظر كردن در اينكه اگر طلب اذن كند مردى كه در آيد بر امير شهرى بسا باشد

لا يأذن له واحوالها انها جمة كالمحن

كه اذن ندهد اورا ونظر كردن در احوال نفس كه بيكبار طارى شونده اند بر وى مانند محنتها

والشدائد واعمالها فاجرة اجير تعمل طول

وبنظر كردن بعملهاى خسيسه نفس خود كه من حيث الذات قليل الاجرت



النهار ويحرس طول الليل بدرهم

تمام روز يا پاسبانى كند تمام شب مقدار دو درهم است

وانما يعطى المال الخسيس بالاستخدام على الدوام

وجز اين نيست كه داده ميشود خادم را قدرى از مال خسيس بخدمت كنانيدن عمر

والالقاء في الاخطار وكرمه تعالى بالتوفيق

وانداختن اورا در خطرها وبنظر كردن در كرم وى تعالى بتوفيق دادن بر طاعت

ووعده تعالى الثواب المخلد على ساعة من العمل

وبوعده كردن وى سبحانه ثواب ابدى را بر يك ساعتى از عمل

العيوب والنظر اليه تعالى مع جلاله

وبنظر كردن در كرم وى تعالى بوعده كردن اوسبحانه وديدار خود را باوجود بزرگى اوسبحانه تعالى

الذی عجز العالمون عن ادراکه وبمعرفته ان

آن جلال که درمانده اند دانایان از انبیا و اولیا از دریافت بزرگی او دیگر قلع کند اعتقاد کمال نفس را بشناختن اینکه ۱۲

الکمال الدنیوی وهمی کما سبق والدینی ینافیه

کمال دنیوی کمال وهمی است چنانچه بتفصیل گذشت پیش وکمال دینی منافی عجب است

فالعلم النافع ما یزید خوفا منه تعالی ولا عبرة

زیرا که علم نافع علمی ست که زیاده کند خوف وخشیت را از حق سبحانه وتعالی و نیست اعتبار در کمال دینی ۱۲

لغیره ولا عمل دونه فهو شرط هذا ولا یصلح

مر غیر علم نافع را و یافته نمیشود عمل صالح بدون علم نافع زیرا که علم شرط عمل ست یاد

النسب للتعویل فهو تعزز بالغیر وودق

بود نسب برای اعتماد زیرا که اعتماد بر نسب عزت جستن است بچیزیکه در غیر خودست و بقدر او تعلقی ندارد

ای بغیره تعالی فزوی من تعزز بالعبد اذله الله ۱۲ ع ق

مولانا مفتی محمد احسن

ملا علی قاری مختصر



فلا انساب بینهم ح یا فاطمة بنت محمد ویا

پس نیستها نسبها میان بندگان در روز قیامت یعنی نسبی که امروز بدان مفاخرت میکنند فردا ایشان را منفعت نبخشد ۱۲

ای فاطمة بنت محمد دای

صفیة بنت عبد المطلب اعملا لانفسکما فانی

صفیه بنت عبد المطلب که عمه عمل کنید از برای ذاتهای خویش و تدبیر خویش مشغول شوید پس تحقیق من ۱۲

لا اغنی عنکما شیئا حین نزل ق وانذر

دفع نمیکنم از شما چیزیرا از عذاب — فرمود آنحضرت این کلام را هنگامیکه نازل شد این آیة — یعنی بترسان ای محمد از عذاب خدای تعالی ۱۲

عشیرتک الاقربین ولا الجمال فالاعتبار للباطن

اهل بیت و فرزندان خویشان — ونیز صلاحیت ندارد وجود جمال — زیرا که اعتبار در نظر عقلا مر باطن را

والقلب وهما مملوان بالاقذار والرذائل

وقلب است وآن هر دو پر اند به پلید یهائے وغیره ما لگیهائی

مولانا مفتی محمد احسن

ملا علی قاری بر حاشیه

٦٤

وَلَا الْمَالُ وَلَا الْقُوَّةُ وَلَا الْأَتْبَاعُ فَوَرَدَ ق حَتّٰى

ونیز صلاحیت ندارد مال ونه قوت ونه کثرت اتباع وانصار برای اعتماد تا

إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا الْآيَةَ ق يَوْمَ يَفِرُّ

وقتیکه شاد شدند بآنچه داده شده اند از مال و غیره روزیکه بگریزد و

الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ الْآيَةَ وَلَا الْعَمَلُ فَوَرَدَ ق

مرد از برادر خود بخوان این آیته را تا آخر ونه عمل

وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا وَلَا الْعِلْمُ

وایشان پندارند که بتحقیق ایشان نیکو میکنند عمل را و در حقیقت نیکو نیست ونه علم بلکه باطل است

فَالْاطِّلَاعُ عَلَى الذُّنُوبِ الْبَاطِنَةِ صَعْبٌ وَالْخَاتِمَةُ

زیراکه اطلاع بر گناهان باطنه از کبر وحسد وریا وجز آن دشوار هست وآخر کار

علی قاری

مولانا مفتی محمد احسن

٦٥

مَسْتُورَةٌ وَالْمَعْصِيَةُ الْمُسْتَعْقِبَةُ نَدَمًا

وآخر کار پوشیده ست وگناهی که بعقب آرنده هست پشیمانی را

خَيْرٌ مِنَ الطَّاعَةِ الْمُسْتَعْقِبَةِ عُجْبًا لَا ضَحَّكَ اللّٰهُ لَهَا وَوَرَدَ

بهتر است از طاعتی که بعقب آرنده است عجب را

مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يُنْجِيهِ عَمَلُهُ وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِيَ

نیست از شما هیچ یکی که نجات دهد او را عمل او ونه من مگر آنکه بپوشد مرا

اللّٰهُ بِرَحْمَتِهِ

خدای تعالی برحمت خود

## اَلْبَابُ

باب

## الثَّالِثُ عَشَرَ فِي الْإِخْلَاصِ

سیزدهم کاش است در بیان اخلاص

علی قاری

مولانا مفتی محمد احسن

والنية والصدق بسم الله الرحمن الرحيم

ونیت و صدق بنام خدای بخشنده مهربان

الاخلاص تجريد النية عن الشوب فالاعلى ارادة

اخلاص خالص و خالی کردن نیت است از آمیختگی ریا وغیره پس مرتبه اعلی در اخلاص

وجهه تعالى ويعرف بالتفكر في صفاته تعالى

محض ذات حق سبحانه وتعالی است وشناخته بتامل کردن در صفات وی تعالی

والافعال والمناجات ثم ارادة نفع الاخرة

ودر افعال وی و بتامل در مناجات وی پس مرتبه دیگر در اخلاص که کمتر از مرتبه اول است

فهو حظ النفس وورد في حقيقته خ

پس این اراده نفع آخرت حظ نفس است و وارد شده است در حقیقة اخلاص حدیث که آنحضرت سوال کرده شد از اخلاص



ح ان تقول ربي الله ثم تستقيم كما

اخلاص آنست که بگوئی پروردگار من خدای تعالی است پس استقامت کنی در عبادت وی چنانچه

امرت ح خالص الاعمال الذي تعمله لله

امر کرده شده تو خالص اعمال آنکه عمل کنی آن را محض برای خدای تعالی

لا تحب ان تحمد عليه احد في فضله ق

و دوست نداری که ستایش کند ترا بران عمل هیچ یکی و وارد شده است در فضیلت اخلاص در قرآن مجید

وما امروا الا ليعبدوا الله مخلصين ح الاخلاص

و امر کرده نشده اند مگر آنکه پرستش کنند خدای تعالی را در حالیکه عمل با اخلاص کنندگانند

سر من سري استودعته قلب من احببت من عبادي

سر من که ودیعت می نهم آن را در دل کسی که دوست می دارم او را از بندگان خود

ملا احمد قاری



وَاَصْلُهُ النِّيَّةُ وَهِيَ الْاِرَادَةُ الْبَاعِثَةُ لِلْاَعْمَالِ

واصل اخلاص نیت است و نیت میل باطن ست که باعث ست برای اعمال

الْمُنْبَعِثَةُ عَنِ الْمَعْرِفَةِ كَشَهْوَةِ الطَّعَامِ الْحَاصِلَةِ

که برانگیخته شونده ست این اراده از معرفت مانند خواهش طعام که حاصل شونده است

مِنَ الْمَعْرِفَةِ بِتَحَقُّقِهِ وَدَفْعِ الْجُوْعِ الْبَاعِثَةِ

از معرفت بتحقیق طعام و بدفع کردن طعام گرسنگی را که باعث شونده است آن خواهش

لِامْتِدَادِ الْيَدِ اِلَيْهِ فَلَا تَدْخُلُ تَحْتَ الْاِخْتِيَارِ

دراز کردن دست بسوی طعام پس داخل نشود نیت زیر اختیار

فَمَنْ وَطِئَ لِغَلَبَةِ الشَّهْوَةِ اَنّٰى يَنْفَعُهُ

پس کسیکه جماع کند بجهة غلبه شهوة نفسانی از کجا نفع کند اورا

مولانا مفتی محمد حسن



يَنْفَعُهُ قَوْلُهُ الْحِسِّيُّ اَوِ النَّفْسِيُّ نَوَيْتُ بِهِ اِقَامَةَ

بزبان گفتن و بدل آوردن یا اینکه نیت کردم باین جماع برپا داشتن

السُّنَّةِ وَتَكْثِيرَ الْاُمَّةِ وَهِيَ اَحَدُ جُزْئَيِ الْعِبَادَةِ

سنت سنیه و بسیار کردن امت و نیت یکی از دو جز عبادت ست

فَهِيَ تَتَوَقَّفُ صِحَّتُهَا تَوَقُّفَهَا عَلَى الْعَمَلِ وَوَرَدَ

زیرا که عبادت موقوف ست بر نیت مانند متوقف بودن او بر عمل که جز دوم

اَلْاَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَلِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوٰى وَخَبَرُهُمَا

اعتبار کردارها و قبول آن و هر مرد را از عمل چیزیکه نیت کرده از نیکی و بدی

اَوْ وَرَدَ نِيَّةُ الْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنْ عَمَلِهِ وَتَوَقُّفُ

نیت مسلمان بهترست از عمل وی و بجهة موقوف بودن

نفعِ العملِ علیہا دونَ العکسِ فوردَ فی المقاتلین

نفع عمل بر نیت بخلاف عکس آن ، پس وارد شدہ ہست در حق قاتل و مقتول

ح انَّ القاتلَ والمقتولَ فی النّارِ وبیّنَ علّۃَ

تحقیق کشندہ و کشتہ شدہ ہر دو در آتش دوزخ لند و بیان فرمودہ علت

المقتولِ انّہ قصدَ الریاءَ وفی من تمنّی ان لو

مقتول کہ تحقیق وی درین قتال قصد ریا کردہ بود و وارد شدہ است در حق کسیکو

کہ آرزو کند کہ کاشکی

اصابَ مالاً ینفقُ فی المعصیۃِ انّہ شریکُ المنفقِ

ہر کہ مال را صرف کند آن را در معصیت بدرستیکہ این آرزو کنندہ شریک نفقہ کنندہ

فیہا فی الوزرِ وکونَ الشرابِ لعلاجِ المعدۃِ انفعُ

در معصیت در گناہ و بجہت بودن دواء نوشیدنی کہ بنفس معدہ رسد برای علاج معدہ

شافع ترہست

ملا علی قاری



انفعُ من الطلاءِ علی الصدرِ بل ہی الاصلُ لکونِ

از طلا کردن دوا بر سینہ بلکہ اصل در عبادت ہمین نیت ہست ، بجہت بودن

بالغرض

المقصودِ من العملِ تأثّرُ القلبِ بالمیلِ الیہِ تعالی

مقصود از عمل متاثر شدن دل بمیل کردن بسوی وی

عن الغیرِ فوردَ لن ینالَ اللہَ لحومُہا

تعالی از ماسوای وی پس وارد شدہ ست ہرگز نمیرسد خدای را گوشتہای

ایشان

ولا دماؤُہا ولکن ینالُہُ التقوی منکم ووقعَ الاجماعُ

و نہ خونہای ایشان ولیکن میرسد بمحل قبول وی سبحانہ تقوی پرہیزگاری از شما

علی اثمِ المجامعِ امرأتہ علی قصدِ انّہا غیرُہا بخلافِ

برگناہگار شدن کسیکہ جماع کنندہ است زوجہ خود را برخیال آنکہ این زن غیر زوجہ ویست

بسبب نیت گناہ بخلاف

مولانا مفتی محمد احسن

ملا علی قاری

الجامعُ غيرَها على قصدِ انّها هي وانّم المصلّي

که یک جماع کننده ستیز زوجه خود را بخیال اینکه این زن زوجه اوست گناه گار میشود

المتوضّي على ظنّ انّه محدثٌ بخلافِ المحدثِ

که باوضو باشد نماز گذارد بر گمان اینکه وضو ندارد بخلاف کسیکه وضو ندارد و

على ظنّ انّه متوضٍّ فهي امّا واحدٌ وهو

نماز گذارد بر گمان اینکه وی باوضوست ونیت یا یکی بود و آن

الخالصُ كالقيامِ للإكرامِ وامّا متعدّدٌ كالتصدّقِ

خالص است چنانچه استاده شود جهة وی یا عوض چند چیز بود مانند صدقه دادن

للفقرِ والقرابةِ فامّا لا يستقلّ شيءٌ ويعرف

برای فقر و خویشاوندی و این هر قسم باشد پس یا اینکه هیچ باعثی مستقل نباشد

ملا علي قاري

مولانا مقيم محمد احسن ١٢



ويعرف بالامتناعِ عند انفرادِ أحدٍ او يستقلّ

و شناخته میشود به باز ماندن از عمل نزد حصول یک غرض یا مستقل بود

عدم استقلال هر واحد از اغراض را

هر واحد از آن اغراض متعدده در صدور فعل

كلٌّ متساويًا او متفاوتًا كقوّةِ فرحِ المصلّي

در حالیکه برابرست یا هر واحد از اغراض مستقل بود لیکن متفاوت اند

عند حضورِ الناسِ مع انّه لو لم يرجُ الثوابَ

نزد حاضر شدن مردم بر نماز وی باوجود آنکه بتحقیق وی اگر امید نداشتی ثواب را

لما صلّى ويتعدّد الجزاءُ بتعدّدِها خيرًا كان

برآینه نگذاردی نماز را و مضاعف میگردد جزا بمقدار تعدد نیات نیک باشد

كالدخولِ في المسجدِ للزيارةِ والانتظارِ

آن عمل چنانچه در آمدن در مسجد برای قصد زیارت و برای انتظار

مولانا مفتي محمد احسن

الصَّلوٰةِ وَالاِعْتِكَافُ وَالاِنْزِوَاءِ وَالتَّجَرُّدِ لِلذِّكْرِ

نماز بجماعت و برای اعتکاف و برای گوشه گرفتن و برای مجرد شدن برای ذکر خدا تعالی

وَتَرْكِ الذُّنُوبِ اَوْشَرًّا كَالقُعُودِ فِيهِ لِلتَّحَدُّثِ

و برای ترک ذنوب و حفظ ... یا بد باشد آن عمل همچو نشستن در مسجد برای سخن گفتن سائر اعضا از معاصی و منهیات

بِالبَاطِلِ وَمُلَاحَظَةِ النِّسَاءِ وَالمُنَاظَرَةِ لِلمُبَاهَاتِ

باطل و نظاره کردن زنان و برای مناظره کردن بمردم در علوم برای مفاخرت اظهار علم خود

وَالمُرَايَاتِ وَيَجْعَلُ خَيْرُهَا المُبَاحَ عِبَادَةً كَالتَّطَيُّبِ

و برای نمودن مردم و میگرداند بنیت نیک امر مباح را عبادت همچون مالیدن خوشبو بنیت اظهار حق

يَوْمَ الجُمُعَةِ لِاِقَامَةِ السُّنَّةِ وَتَعْظِيمِ المَسْجِدِ

در روز جمعه بقصد برپا داشتن سنت و بقصد تعظیم مسجد

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد حسن



المَسْجِدِ وَاليَوْمِ وَدَفْعِ الاَذٰى بِالنَّتْنِ وَالاِسْرَارِ

و روز جمعه و بقصد دور کردن ایذا بسبب رائحه کریهه و بقصد خوش گردانیدن مردم و فرشتگان

بِالعَرْفِ فِي سَدِّ بَابِ الغِيبَةِ وَرُبَّمَا تَفْضُلُ مِنْ

به بوی خوش و بقصد بستن در غیبت و بسا که فضیلت میدهد نیت نیک امر مباح را از

مَحْضِهَا فَالتَّرَفُّهُ بِنَوْمَةٍ اَوْدُعَابَةٍ مُبَاحَةٍ لِرَدِّ

محض عبادات زیرا که راحت گرفتن بخواب سبک یا مزاح و مطایبه مباحه برای باز گردانیدن

نَشَاطِ الصَّلوٰةِ اَفْضَلُ مِنْهَا فِي المَلَالِ وَشَرُّهَا

نشاط نماز فاضلتر است از نمازی که گذارده شود در حالت کسل و میگرداند نیت بد مباح را

مَعْصِيَةً كَالتَّطَيُّبِ لِلتَّفَاخُرِ بِاِظْهَارِ الثَّرْوَةِ

معصیت تا عقاب بر آن مترتب گردد همچو خوشبو مالیدن بقصد تکبر باظهار دولت

علی قاری

٧٦

والتزين للرياء ولا توثر في الحرام فلا يباح بشر

وہم آراستن خود را بقصد ریا و اثر نمیکند نیکی نیت در حرام پس مباح نشود نوشیدن

الخمر لموافقة الاخوان وكماله الصدق فورد

شراب بقصد موافقت برادران و کمال خلاص صدق ست پس وارد شده ست در قرآن مجید

واذكر في الكتاب ابرهيم انه كان صديقا نبيا

و یاد کن در قرآن مجید قصه ابراهیم علیه السلام را بتحقیق او بود راست گفتار نبی

ان الرجل ليصدق ويتحرى الصدق حتى يكتب

تحقیق مرد هر آئینه راست میگوید و کوشش میکند راست گفتن را تا آنکه نوشته میشود ١٢

عند الله صديقا وادنى رتبة في القول في كل حال

نزد خدای تعالی راست گفتار و ادنی رتبه او راستی ست در گفتار در همه حال

٧٧

حال والكمال بترك المعاريض حذرا عن تفهيم

و کمال این صدق بترک معاریض از جهة احتراز کردن از فهمیدن

ساعے کاذب ست ١٢ معاریض لفظی ادا کند که مخاطب چیزی دیگر فهم کند که مقصود او نبود

غير الحق وكسب القلب صورة كاذبة ومراعاته

خلاف حق و از جهة کسب کردن قلب صورت کاذبه را و بمراعات کردن بنده

صدق را در الفاظیکه مناجات میکند بآن ١٢

معه تعالى فمن قال وجهت وجهي لله وفي قلبه

با پروردگار خود پس کسیکه بخواند وقت تحریمه نماز این دعا را و باشد در دل

سواه او اياك نعبد وهو يعبد الدنيا فهو كاذب

غیر وی یا بخواند در نماز ترا پرستش میکنیم وحال آنکه وی پرستش میکند دنیا را او در آن باشد و زیر دست وی باشد پس اینچنین کس دروغگو نشست ١٢

ثم في النية بتمحيضها له تعالى فالشوب يفوته فقال

بیشتر رتبه دیگر در صدق بخالص گردانیدن پس مخلوط شدن اندیشه دیگر

که بالاتر از صدق لسانی نیت بروی تعالی ١٢ از حظوظ نفسانیه فوت میکند صدق نیت را ٢١ ست صدق در نیه ست ١٢

هذا صادق الحلاوة اى محضها ثم فى العزم وهو

این چیز صادق الحلاوت ست یعنی خالص الحلاوت پس صدق در عزم ست و صدق عزم

جزم قوى على الخير كالتصدق والعدل ان نال مالا

قصد محکم ست بر فعل نیک همچو قصد تصدق کردن و عدل ورزیدن اگر برسد مالی

او ولاية ثم فى الوفاء فان النفس تسمح بالعزم

یا ولایت را پس صدق در وفاست زیرا که نفس آدمی گاهی جوانمردی میکند بعزم خیرات

والتولى بالوفاء وورد فى رجال صدقوا ما

وسستی میکند بوفاء العزم و وارد شده است از مومنان مردمانند که راست کردند

نزد امتحان و ابتلاء بدان ۱۲ چیزی را که ۱۲

عاهدوا الله عليه ثم فى العمل فهو تسوية السر

عهد بسته بودند با خدای تعالی پس صدق در عمل ست و صدق در عمل برابر بودن سر آن چیز که تمامت ست در فعل

والعلانية فالماشى على هدوء وان خلا الباطن

باطن و ظاهر پس راه رونده بر هیئت سکون و وقار اگر خالی باشد باطن او

عن الوقار غير صادق وورد فيه ان يكون سريرته

از وقار صادق نیست درین فعل و وارد شده ست در تعریف صادق در عمل اینکه باشد باطن وی

خيرا من العلانية ثم فى مقامات الدين ففى الخوف

بهتر از ظاهر پس رتبه دیگر صدق در مقامات دین ست پس در خوف مثلا

بصفرة الوجه وقلق الباطن وترك المعاصى

بزردی روی و بیقراری دل و ترک کردن گناهان

واللذات واقامة الطاعات وعلى هذا

و لذتهای نفسانیه و برپا داشتن طاعات و برهمین قیاس ست

فی غیرہ والصدّیق المطلق ہو المتصف بالجمیع

درغیرخوف وراست گو مطلق کہ فرد وتر کسی ست کہ متصف باشد بجمیع مراتب

از مقامات دیگر ۱۲ از مرتبہ نبوت است ۱۲ صدق

وضدہ الریاء وہو طلب المنزلۃ عند غیرہ تعالی

وضد اخلاص ریاست وریا طلب کردن مرتبہ ست نزد غیر خدای تعالی کہ خلق

بالعبادۃ فیختص بعمل الظاہر واما نحو قصد الحمیۃ

بعبادت پس مختص ست ریا بعمل ظاہر واما چنانچہ قصد پرہیز از طعام مضر

فی الصوم والتبرد فی الوضوء والتفرج والتوحش

در روزہ وقصد تبرید در وضو وقصد سیر کردن وبیزار شدن

عن الاہل والتجارۃ فی الحج والخلاص عن المؤنۃ

از عیال وقصد تجارت در حج وقصد خلاص از بار نفقۃ مملوک



المؤنۃ وسوء الخلق فی العتق فغیرہ ویفوت بہ

دارند خلق او در عتق غیر ریاست لیکن فوت شود بسبب

این مقاصد ۱۲

الاخلاص ویکون بالبدن والہیئۃ والزی و

اخلاص در عبادات وہمیباشد ریا بہ بدن وصورت لباس چنانچہ صوف وجامہ

القول والعمل وغیرہا کاظہار النحول وابقاء

وگفتار وبعمل ودر غیر این چیزہا مانند ظاہر کردن لاغری وباقی گذاشتن

اثر السجود ولبس الصوف فی الوعظ وتطویل

اثر سجدہ بر پیشانی وپوشیدن لباس صوف ووعظ گفتن ودراز کردن

الصلوۃ وکثرۃ التلامیذ وما طلب

ونماز در چشم مردم وکثرت شاگردان ومریدان وآنچہ طلب کردہ شدہ

لِغَيْرِ الْعِبَادَةِ كَكَثْرَةِ الْمَالِ وَحِفْظِ الْاَشْعَارِ فَخَارِجٌ

پس آن خارج است از حد ریا مذموم بجز بلکہ غیر عبادت است بچوں بسیاری مال و یاد داشتن اشعار

لَا يَحْرُمُ اِذَا لَمْ يُؤَدِّ اِلٰى رَذِيْلَةٍ كَالتَّكَبُّرِ كَمَا سَبَقَ

حرام نباشد بلکہ مادامیکہ موجودی نباشد بخصلت مذموم چنانچہ تکبر چنانچہ سابق گذشت مباح بود

فِي الْجَاهِ وَكَذَا التَّزَيُّنُ لِاسْتِمَالَةِ قُلُوْبِ الْاِخْوَانِ

در باب جاہ ہمچنیں خارج است بجہت راغب گردانیدن دلہائے برادران مسلمانان بجہت خود از حد ریا و حرام نیست آراستن خود را

وَالتَّحَامِيْ عَنْ مَلَامَتِهِمْ وَالْمَرْوِيُّ مِنْ تَزَيُّنِهِ عَلَيْهِ

و بجہت احتراز کردن از ملامت ایشان و آنچہ روایت کردہ شدہ است از تزین آنحضرت برائے اصحاب کہ نازل با دیران

الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عِبَادَةٌ لِاَنَّهُ مَامُوْرٌ بِالدَّعْوَةِ

درود و سلام در معنے عبادت است زیرا کہ آنحضرت صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم امر کردہ شدہ بود

ينبوع العلم



بِالدَّعْوَةِ فَلَوْ اَسْقَطَ نَفْسَهُ عَنْ قُلُوْبِهِمْ لَمَا حَصَلَ

پس اگر ساقط کردی نفس خود را از دلہائے ایشان ہر آئینہ حاصل نمی شد

الْمَقْصُوْدُ وَآفَاتُ التَّلْبِيْسِ بِاِرَادَةٍ مَا لَيْسَ فِيْهِ فَهُوَ

مقصود کہ آن رغبت است و آفات ریا تلبیس مع ما عطف علیہ است یعنے خداع کردن در استماع دے

بِالْاَمْرِ الدُّنْيَوِيِّ حَرَامٌ فَبِالدِّيْنِيِّ اَوْلٰى وَ

بامر دنیوی حرام است پس تلبیس بامر دینی اولی است کہ حرام باشد

الْاِسْتِهْزَاءُ عَلَيْهِ تَعَالٰى بِاِيْثَارِ رِضَاءِ غَيْرِهِ عَلٰى

استہزا کردن است بر وے تعالی باختیار کردن رضا غیر سبحانہ را بر رضا وے

رِضَاهُ تَعَالٰى وَتَعْظِيْمِ نَفْسِهِ فِي الْقُلُوْبِ عَلٰى تَعْظِيْمِهِ تَعَالٰى

تعالی و باختیار کردن بزرگی نفس خود در دلہائے مردم کہ مطلوب از ریا برداشت بر تعظیم وی سبحانہ

مختصر الوقاية

والاحتراز عن مقت غيره عليه من مقته تعالى

و احتراز کردن از مقت غیر وے سبحانه بر وے از مقت وی تعالی
باختیار کردن
احتراز

ورد العمل فورد ح انى لا اقبل الا ما كان

و نامقبول شدن عمل ست از درگاه حق بتحقیق من قبول نے کنم مگر عملے را که باشد

خالصا لى واللوم بين الملا يكثر فورد ح يقال

خالص برائے من و سلامت نمک شدن مرائی ست میان خوشگان گفته شود
فرشتگان را ۱۲

عند صعودهم بالعمل ردوه الى سجين فانه لم

نزد بالا رفتن ایشان با عمل که مخلوط ریاست رد کنید این عمل را بسوی سجین زیراکه عامل آن
طبقات دوزخ

يرد لى وفى القيمة فورد ح فى ندائه فيها يا كافر

اراده نکرده مرا بعمل خود و علامت شدن مرائی ست پس وارد شده ست در حدیث ابن ابی الدنیا
در روز قیامت

ملا علی قاری ۱۲



يا كافر يا فاجر يا غادر يا خاسر والحرمان

اے کفر کننده اے فجور کننده ای فریب دهنده ای زیان کننده و محروم ماندن مرائی ست

عن الاجر فورد ح التمس الاجر ممن كنت

از مزد عمل پس وارد شده است طلب کن مزد و ثواب خود را از کسیکه بودی تو

تعمل له الم يوسع عليك فى المجالس الم

عمل کننده برائی آیا فراخی کرده نشد برتو در مجلسها آیا
نمودی

تكن رئيس الدنيا الم يرخص بيعك الم تكرم

نبودی سردار دنیا آیا ارزان کرده نشد بیع تو آیا تکریم کرده نشدی در
مردم

والعذاب فورد ح اهل الرياء يعذبون

و عذاب آخرت ست مرائی را پس وارد شده اهل ریا عذاب کرده میشوند

ملا علی قاری رحمه الله تعالی ۱۲

بِالنَّارِ وَالْاَفْحَشُ بِاعْتِبَارِ نَفْسِهٖ اَنْ لَّا يُرِيْدَ الثَّوَابَ

باتش دوزخ وبدترین اقسام ریا باعتبار نفس ریا آن ست که اراده نه کند در عمل ثواب را

اَصْلًا وَّهُوَ فِيْ غَايَةِ الْمَقْتِ ثُمَّ مَا فِيْهِ اِرَادَتَانِ

قطعا واین قسم در نہایت غضب الہی است پستر درجه دیگر که قبح او بنسبت درجه سابق کمتر است عملی است که درو هر دو اراده بود ۱۲ ق

وَالرِّيَاءُ غَالِبٌ وَّهُوَ يَقْرُبُ بِهٖ ثُمَّ مَا اسْتَوَيَا فِيْهِ وَ

وحال آنکه ریا غالب باشد واین نوع قریب ست پستر درجه سیوم عملی است که برابر باشند هر دو قصد در آن پس امید کرده شد

الْمَرْجُوْ اَنْ لَّا يَكُوْنَ لَهٗ وَلَا عَلَيْهِ لٰكِنْ اِطْلَاقُ الْاَحَا

که نباشد این عمل نفع برای صاحب خود ونه وبال بر وے لکن اطلاق دارد گر بر ریا که واقع است ۱۲

فِي الْاَدِلَّةِ يَشْمَلُهٗ ثُمَّ مَا تَرَجَّحَ فِيْهِ قَصْدُ الثَّوَابِ

در احادیث وآیات شامل ست که این پستر درجه چهارم عملی است که غالب باشد در ان عمل قصد ثواب

که متضمن دو اراده ست خواه هر دو اراده مساوی بود ویکی غالب دیگری مغلوب

واراده وجه الٰہی وقصد ریا مغلوب بود

ملا علی قاری

محمد احسن عفی عنہ

مختصر



الثَّوَابَ فَالْمَظْنُوْنُ فِيْهِ النُّقْصَانُ لَا الْبُطْلَانُ

پس گمان کرده شده در ان عمل نقصان واجب است نه بطلان عمل

اَوِ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ بِحَسَبِ الْقَصْدَيْنِ فِي الْاَصْلِ

یا ثواب وعقاب که ثابت باشند بر اندازه نیت ثواب وریا واصل درین باب آن ست

اَنَّ الْقُرْبَ مِنْهُ تَعَالٰى بِالْمَيْلِ اِلَيْهِ تَعَالٰى وَالْبُعْدَ

که بتحقیق قرب باری تعالے ثابت است بسبب میل قلب بسوی او سبحانه ودوری

عَنْهُ تَعَالٰى بِالذُّهُوْلِ وَمَا وَرَدَ اَنَا اَغْنَى

ازان ثابت است بسبب غفلت وآنچه وارد شده است من بی نیاز ترین

الْاَغْنِيَاءِ عَنِ الشِّرْكِ وَنَحْوُهٗ مَحْمُوْلٌ عَلَى الْاَوَّلِ

از شرک وما بند این حدیث که بر بطلان دلالت میکند حمل کرده شد ند بر قسم اول که اصلا اراده

ملا علی قاری

مولانا محمد احسن

وباعتبار مابه باصل الايمان وفيه الخلود في النار

واخش از ريا باعتبار آنچه بوی ريا واقع شود از عبادت باصل ايمان است ودر ريا باصل ايمان خلود است در دوزخ

ثم باصل الفرائض سواه وفيه المقت ثم باصل

پس درجه ديگر باعتبار آنچه ريا كرده شود ادا در اين قسم ريا غضب الهی است پس درجه سيوم از ريا ريا كردن باصل

السنن والنوافل وفيه تصغر لايثار رضا غيره

سنن مؤكده است ونوافل مستحبه ودرين قسم ريا نصف غضب سابق است بجهت اختيار كردن رضای غير دے

تعالى على رضاه دون ايثار الاحتراز عن مقت

تعالى را بر رضائے وی سبحانه ونه اختيار كردن احتراز از غضب

غيره عليه من مقته تعالى ثم بالاوصاف

غير وی تعالى را بر وے از غضب وی سبحانه پس درجه چهارم از اين باب ريا كردن بوصف عبادت است

ملا علی قاری مختصر



ثم بالاوصاف فبالواجب كتعديل الاركان ثم

پس ريا بمباشرت امر واجب چو ريا بتعديل اركان پس تر

المكمل كتطويلها وتحسين الهيئة ثم الزائد كالبكور

ريا بمباشرت امر مكمل چو ريا بتطويل اركان وتحسين هيئت پس تر ريا بمباشرت امر زائد كه خارج از نفس نوافل است چو ريا وبه پگاه در رفتن

في المسجد وقصد الصف الاول وباعتبار ماله

در مسجد وقصد كردن صف اول در جماعت واخش از ريا باعتبار آنچيز

قصد المعصية كتقلد الوقف للمراهنة ثم المباح

كه ريا كرده می شود برائے وی قصد كردن معصيت است مانند متولی شدن وقف برائی جنانة پس تر درجه فروتر

كنكاح الشريفة ثم التميز عن العامة

همچنان نكاح كردن زن شريفه

ملا علی قاری مختصر

وَقَدْ يَخْفَى كَالْفَرَحِ بِاطِّلَاعِ الْغَيْرِ وَالتَّعْرِيضِ لِلْإِظْهَارِ

وگاہے ریاء در عمل ہمچو شاد شدن باطلاع دیگرے بر عمل و ہمچو کنایہ کردن برای اظہار پوشیدہ میباشد

وَتَحْسِينِ الْأَدَاءِ فِي الْخَلَاءِ لِئَلَّا يُخَالِفَ فِي الْمَلَاءِ

و ہمچو نیک گذاردن عمل را در خلوت تا خلاف آن نکند در حضور مردم

وَالتَّزَيُّنِ فِي الْأَعْيُنِ بِظُهُورِ الْخُشُوعِ فِي الْأَعْضَاءِ

و ہمچو آراستن خود در چشمهای مردم بظہور آثار خشوع در اعضاء

وَتَأْثِيرُهُ أَنَّهُ إِذَا هَجَمَ بَعْدَ التَّمَامِ بِالْفَرَحِ عَلَى الظُّهُورِ

و تاثیر ریاء آنست که چون غلبه کند ریا بعد از اتمام عمل خالص بسرور شدن وی بر ظہور

أَوِ الْإِظْهَارِ لَا يُبْطِلُ لِعَدَمِ بُطْلَانِ الثَّوَابِ الْمُتَقَدِّمِ

یا بر اظہار آن عمل بقصد باطل نمی شود از جہۃ باطل شدن ثواب که پیش از ریاء حاصل شده ١٢

ثواب عمل که باخلاص تمام کند

م او الاظهار بقوله لا يبطل ثواب العمل المؤدي بالاخلاص ١٢ ملا علي قاري رحمه الله تعالى



الْمُتَقَدِّمِ بِالْعَمَلِ الطَّارِئِ وَفِيهِ الثَّوَابُ وَالْعِقَابُ

بسبب عمل ریائی که حادث شده بعد از وے و درین قسم عمل حصول ثواب

حَمْلُ مَا وَرَدَ مَا صُمْتَ وَلَا أَفْطَرْتَ

و حمل کرده شده است چیزی که ... نه روزه داشتی و نه افطار کردی

فِيمَنْ قَالَ صُمْتُ دَائِمًا عَلَى كَرَاهَةِ الصَّوْمِ الدَّائِمِ

در حق کسیکه گفت روزه داشتم ہمیشه برکراہت و حرمت ہمیشه روزه داشتن

لِدُخُولِ الْعِيدَيْنِ وَالتَّشْرِيقِ فِيهِ وَمَا جَاءَ

بجہۃ داخل شدن ہر دو روز عید و ایام تشریق در قول وی و آنچه آمده است در حدیث

ذٰلِكَ حَظُّكَ مِنْهَا فِيمَنْ قَالَ قَرَأْتُ الْبَارِحَةَ سُورَةً

این اظہار کردن نصیب تست از قراءۃ در حق کسیکه گفته بود خواندم دی شب سوره

ملا علی قاری

ينبوع الحكم

البقرة على عدم خلو القلب عنه حالة القراءة

بقره حمل کرده شده است بر خالی نبودن قلب وی از ریا در حالت قراءت

بدلالة الاظهار واذا هجم في الاثناء متجردا

بدلالت اظهار کردن او وچون عارض شد در ریا در وقت عمل در حالیکه خالی است

وبعث على العمل وختم به كالو تذكر ضالة او

وباعث شود ریا بر عمل وختم کند عمل را بر ریا چنانچه اگر در اثنای نماز یاد کند چیزی گم شده

حدث نظارة فاتم لحضور الغير لولاه لقطع

حادث شود تماشای پس تمام کند نماز را بجهة حاضر شدن دیگرے چنانچه اگر دیگرے

يبطل في عمل ذي اركان تتعلق صلاح

باطل میکند هر دو قسم ریا ثواب عمل را در عملیکه صاحب اجزا باشد ومتعلق بود صلاح



صلاح بعضها ببعض كالصلوة والصوم والحج

بعض اجزاء بعضے مانند نماز وروزه وحج

فورد ح العمل كالوعاء اذا طاب اخره طاب

عمل مانند آوند است اگر نیک شود ساعت آخر وی نیک شود

اوله ح من راى بعمله ساعة حبط

اول وے کسیکه ریا کند بعمل خود یک ساعت در اثنای آن حبط میکند

عمله الذي كان قبله دون غيره كالصدقة

عمل آنرا که بوده است پیش از وے مانند صدقه

والتلاوة اذ كل جزء منفرد والطارى لا يبطل

وتلاوت زیرا که هر جزء از اجزاء صدقه وتلاوت علیحده ومستقل در اصل است تعلق بما قبل وما بعد ندارد

ملا علي قاري

الماضي وان لم يتجرد بل غلب كغلبة الفرح باطلاع

چیزیرا که گذشته واگر خالی نباشد بلکه غالب شود ریا بر قصد ثواب همچو غالب شدن نشاط طلاع

الغير فالغالب فيه الفساد وان انقضى ركن ولم يعاود

پس ظن غالب درین قسم ریا فساد عمل است اگرچه گذارده شود رکنی از ارکان آن بوی

الباعث الاصلي لانا نستصحب نية البدا بتفرط

باعث اصلی که اخلاص و ثواب است زیرا که ما شرط می کنیم نیت ابتدا در قصد احرام را با این

ان لا يطرا ما لو قارن ابتداء لمنع وان احتمل الجواز

که عارض نشود چیزے مخالف که اگر مقارن شود در حال اگرچه احتمال دارد جواز را

لبقاء قصد الثواب الموجود حال العقد وان اتصل

بجهت باقی بودن اصل قصد ثواب که موجود بود حال عقد واگر متصل ریا



اتصل بالعقد متجردا واتم عليه يعيد اتفاقا وان

بعقد در حالے باشد و تمام کند عمل را برین وجه اعاده کند عمل را باتفاق و اگر

رجع قبل التمام فلذلك لفقد الانعقاد وضعف القول

رجوع کند ابتدا کند پس تحسین استیناف بجهت مفقود شدن و ضعیف است قول

بوجوب عادة الافعال لفسادها دون التحريمة

بواجب بودن استیناف افعال بجهت فاسد شدن آنها و واجب نبودن اعاده تحریمه

فهي عقد والرياء خطرة لا تخرجها عن الانعقاد لان

زیرا که تحریمه عقد است و ریا خطره خارج نکند ریا تحریمه را زیرا که

الافعال الفاسدة زائدة فيها فتبطلها وبوجوب

افعالے که فاسد شده زائد است در نماز پس باطل میکند این افعال نماز را و ضعیف است قول

الاستغفار قلباً والاتمام مخلصاً لاعتبار الختم

استغفار بقلب وتمام کردن عبادت باخلاص زیراکه اعتبار در خاتمه است چنانچه

كما لو ختم بالرياء وكون العمل له تعالى ولا كالكفر وزوال

اگر ختم کرده میشد عمل را بریا وابتدا کرده میشد باخلاص باطل میشد عمل او چنانچه گذشت ۱۲ وبجهة بودن عمل خاصه مروی تعالی را نه دیگری را والا کافر شود عامل وی وبجهة زائل شدن ۱۲

عارض الرياء بالتوبة لانه قادح في النية وحالة

عارضه ریا بتوبه واستغفار زیراکه ریا قدح وضرر رساننده است وحالة

البداءة اولى بالرعاية وان لم يتجرد ففي ما لا

افتتاح نماز اولیست برعایت کردن یعنی واگر متصل شود ریا بعقد عبادت وخالی نباشد از قصد ثواب پس در عملی که ۱۲

يقبل الفساد كالصدقة يثاب ويعاقب فورد

آنچه صدقه دادن ثواب داده میشود بر قصد اخلاص ومعاقب شود بر قصد ریا ۱۲



فورد ق فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره الآية و

زیراکه وارد شده پس هر که عمل بکند مقدار یک ذره نیکی را به بیند جزای آن را بخوان این آیت را تا آخر مجید ۱۲

في غيره كالصلوة لا يبطل النفل حتى يصح الاقتداء

ودر غیر آن مانند نماز باطل نمیکند ریا نفل را تا آنکه صحیح است اقتدا کردن

ولا يسقط الفرض ان لم يستقل قصد الثواب وان

وساقط نه کند ذمه فرض را اگر مستقل نباشد قصد ثواب واگر

استقل فوجهان السقوط للامتثال بالنية المستقلة

مستقل بود دو احتمال است یکی ساقط شد ذمه فرض بجهة امتثال امر الهی بباعث مستقل قصد ثواب

وعدمه لان الواجب هو الخالص وان

ودوم عدم سقوط ذمه از فرض ۱۲ زیراکه واجب عمل خالص لوجه الله است واگر

كان في المبادرة ففيه فوت الفضيلة والمعصية

پس درین صورت فوت فضیلت مبادرت است و معصیت

لقصد الرياء اما المغلوب الغير المؤثر بمجرد

قصد ریا در مبادرت اما ریاء مغلوب که غیر مؤثر است در تحسین عمل بمجرد

الفرحة فالغالب فيه الجواز لعدم اعتبار غير

فرحت که باطلاع … پس لکن غالب درین جا جواز عمل است بجهت اعتبار نکردن ریائی غیر حاصل شود

المؤثر واحتمل الفساد فان الواجب هو الخالص

مؤثر است در … احتمال دارد ریاء مغلوب زیرا که تحقیق واجب عملی است که خالص باشد … فساد عمل را

والخلط غير مؤدي في مزنته توقف الحارث المحاسبي

عزا کرده شده است چنانچه باید و از جهت تعارض او که توقف کرده است حارث [illegible]



المحاسبي رحمه الله تعالى مائلا الى الفساد وقيل

که حارث حذای باد برو در حالیکه مائل است بسوی فساد عمل و گفته شده

بالفساد باقل خطرة مطلقا حرصا في تصفية القلب

بادنی خطره ریا مؤثر باشد یا نباشد از جهت حریص بودن ایشان در تصفیه دل و طلب اخلاص

المسئلة غامضة والعلم عنده تعالى والعلاج قلع حب

مشکل است و علم حقیقی ثابت است نزد وی تعالی و علاج بیماری ریا برکندن دوستی

الجاه والمدح وكراهة الذم والطمع عما سبق

جاه است و دوستی و ستایش خلق … و برکندن طمع …

واخفاء العمل متكلفا وذكر فوائد الاخلاص

و پوشیدن عمل است در حالیکه تکلف کننده است و یاد کردن فائده های اخلاص است

وآفاتِ الرياءِ فما أقبحَ من لا يكتفي بنظرِهِ تعالى على

و یاد کردن آفتهای ریا پس چه عجب قبیح تر است حال کسیکه اکتفا نمی کند بنظر کردن وی تعالی عمل را بلکه طلب می کند نظر خلق را ۱۲

ساعتِهِ من العملِ المعيوبِ وهو تعالى مع جلالِهِ

بر یک ساعتی از عمل که معلل است باعراض و حال آنکه وی تعالی با جلالت شان خود

يكتفي بنظرِهِ فوردَ قولُهُ لتعلموا أنَّ اللهَ على كلِّ شيءٍ

اکتفا میکند بنظر بنده خود زیرا که وارد شده است یعنی تا فرید الله تعالی هفت طبق آسمان و زمین در قرآن مجید ۱۲ تا بدانید شما که بتحقیق خدای تعالی بر هر چیز

قديرٌ الآية ومن باعَ عملَهُ بخسيسٍ فانٍ وأعرضَ

قادر است و چه عجب قبیح تر است حال کسیکه فروخت عمل خود را در برابر چیزی که فنا پذیر است و اعراض کرد ۱۲

عن بيعِهِ بثوابِ الدارينِ فوردَ قولُهُ من كان

از فروختن وی بمقابله ثواب هر دو جهان پس وارد شده است در قرآن مجید کسیکه باشد

ملا علی قاری



مولانا مفتی محمد حسن

يريدُ ثوابَ الدنيا فعندَ اللهِ ثوابُ الدنيا والآخرةِ

که بخواهد به عمل خود پاداش پس نزدیک خدای تعالی پاداش دنیا و آخرت است

وذكرُ ما وردَ فيهِ ويُحمَلُ الفرحةُ بالظهورِ على حسنِ

و علاج دیگر یاد کردن چیزی است که وارد شده در فضیلت اخلاص و مذمت ریا در آیات و احادیث ۱۲ و محمول است سرور قلب بظاهر شدن طاعت بر حسن

لطفِهِ تعالى بإخفاءِ الذنوبِ وإظهارِ الطاعاتِ

لطف وی تعالی بپوشیدن گناهان وی از نظر خلق و ظاهر کردن طاعتهای او

فوردَ قولُ قُلْ بفضلِ اللهِ وبرحمتِهِ فبذلكَ فليفرحوا

پس وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ بگو ای محمد صلعم بمردم که بفضل خدای تعالی و رحمت او باین چیزها باید که شادمان شوند

أو دلالتِهِ على أنَّهُ تعالى يفعلُ في الآخرةِ فوردَ

یا بدلالت کردن بر اینکه وی تعالی میکند همچنین در آخرت زیرا که وارد شده است ۱۲

ملا علی قاری

ح ما ستر الله على عبد في الدنيا الا وستره عليه في

نه پوشد خدا تعالی بر بنده خود در دنیا زشتیهائے او مگر آنکہ می پوشاند او را بروی

الآخرة أو أنه يقتدي به فيضاعف له الأجر او

در آخرت یعنے در محمودست سرور تلت پس دو چند کرده شود برائی وے اجر وے

بظهور طاعت با بن نیت کہ اقتدا کرده شود بوی درین عمل ۱۲

أن المطيعين يثابون بمحبته والثناء عليه ويعرف

تحقیق اطلاع یافتگان بر طاعت وی ثواب محبت دی و ستائش کردن بر وی شناخته میشود فرح محمود را از فرح مذموم

بتسوية مدحه و مدح صالح غيره ومنه ما ورد ح

و برابر بودن مدح دی و مدح صالحی غیر وے نزد وے و از قسم فرح محمودست

لك أجران أجر السر وأجر العلانية فيمن قال أخفي العمل

مر ترا دو اجرست یکے اجر اخفاء عمل و دیگری اجر آشکارا در حق کسیکہ گفت پنہان کنم عمل را الخ



العمل فاذا ظهر افرح والاظهار للترغيب فورد

پس چون ظاہر شود بر مردم سرور میشوم یعنے در محمود شده ہست سرور قلب با ظہار عبادت پس ظاہرا خوشحالی این کس بدین مردم است بجہت ترغیب مردم کہ باین فعل رغبت نمایند و اتباع وی نمایند آن بود کہ آن مرد جنبنده اتباع وی دوی نیز بدان حصت منصف گردد

ح من سن سنة حسنة فله أجرها وأجر

کسیکہ پیدا کند سیرت نیک پس مر او راست اجر آن و اجر کسیکہ

من عمل بها الى يوم القيمة وبه أمر الأنبياء عليهم

عمل کند بدان تا روز قیامت و باظہار عمل مر کرده شده اند پیغمبران کہ نازل باد

السلام بشرط أن يكون ممن يقتدى به وبالغ في

سلام بشرط آنکہ باشد اظہار کننده از جملہ آن کسان کہ اقتدا کرده شود و بشرطیکہ مبالغہ کند در

الاحتراز عن الرياء ويعرف بانه لو قيل لا قتداء الناس

در احتراز از ریاء و شناختہ میشود اظہار باین علامت کہ اگر فرض کرده شود اقتدا کردن مردم

بغيره وعرفانه باستواء أجر السر والعلانية لما يرغب

برديگرى وفرض كرده شود معرفت اين مظهر به برابر بودن اجر عمل نهان و آشكار رغبت نكند مظهر ١٢

فيه والذكر بعده وهو لمن قوي باطنه وتم إخلاصه

در اظهار عمل يعنى و محمود است مر در قلب بذكر كردن عمل بعد از ادای آن بر وجه اخلاص تا مردم رغبت پيدا شود و بوی اقتدا كنند ١٢

وخطره أصعب لخفة المؤنة وزيادة المبالغة و

وخطره ذكر از خطره ظهور آن ١٢ دشوار تر است بجهت سبك بودن مشقت و بجهت راه يافتن زيادتی مبالغه در آن

لذة النفس وأخف لأن اللاحق لا يبطل السابق

و بجهت لذت يافتن نفس سبكتر است خطره در تاثير ابطال عمل زيرا كه ذكر عمل كه لاحق است باطل نمی

وكتمان المعاصي لا لأن يعتقد

عمل سابق را يعنى محمود است پوشيدن گناهان نه بجهت آنكه اعتقاد كرده شود



لا لأن يعتقد فيه الورع رياء بل للتحامي عن الهتك

در وى پرهيزگارى از روى ريا بلكه محمود است پوشيدن گناهان خود بجهت احتراز كردن از ديدن پرده ١٢

ففيه خوف في الآخرة أو لأن الستر مأمور به فورد

پس خوف در دريدن پرده معاصى در دنيا خوف دريدن پرده او است در آخرت ١٢ يا براى آنكه پوشيدن پس وارد شده است

ح من ارتكب شيئا من هذه القاذورات فليستتر

كسيكه مرتكب شود چيزى را از اين گناهان كه پليد كنندگان دين اند پس بايد كه بپوشد

بستر الله تعالى عليه ويعرف بكراهة ظهورها من

به پرده الهى بر وى در آخرت وشناخته شود صحت اين مقام بكراهت داشتن وى ظهور گناهان ١٢

الغير ولا نتألم بالذم فهو مباح لكونه

از ديگرى يا آنكه پوشنده گناهان دردناك نشود بملامت مردم كه بر گناه وى را كننده كه متالم شدن آدمى بمذمت مباح است از جهت بودن آن ١٢ ف

ينبوع الحكمة

ملا علي قاري

جِبِلِّيًّا وَالتَّرْكُ كَمَالٌ أَوْ لِأَنَّ النَّاسَ شُهَدَاءُ هٖ تَعَالٰى

خلقی وترک تالم از مذمت کمال انسانی ست یا از برای آنکه مردم گواهان خدایتعالی اند

فَوَرَدَ مَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ خَيْرًا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

پس کسیکه ثنا گفتید بروے بنکی را واجب شد برائے وی بهشت

وَمَنْ أَثْنَيْتُمْ عَلَيْهِ شَرًّا وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ أَنْتُمْ

وکسیکه یاد کردید بروے بشر را واجب شد مر او را آتش دوزخ شما

شُهَدَاءُ اللّٰهِ فِي الْأَرْضِ ثَلَاثًا أَوْ لِأَنَّ الذَّامَّ يَصِيرُ

گواهان خدایتعالی اید در زمین فرمود این قول را سه کرت یا از برائے آنکه مذمت کننده میگردد

عَاصِيًا وَيُعْرَفُ بِتَسْوِيَةِ ذَمِّهِ وَذَمِّ غَيْرِهِ أَوِ الْخَوْفِ

بر برابر بودن مذمت خود و مذمت غیر او در کراهت



أَوِ الْخَوْفِ أَنْ يُقْصَدَ بِسُوءٍ أَوْ لِلْحَيَاءِ فَهُوَ مِنْ

یا از برائے ترس اینکه قصد کرده شود ببدی یا از برائے شرم محض پس حیا از

كَرَمِ الطَّبْعِ وَوَرَدَ الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلُّهُ

بزرگی طبیعت است و وارد شده است حیا نیکو است همه اقسام وے

الْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ أَوْ لِأَنَّ لَا يَقْتَدِيَ بِهِ

حیا شاخی از ایمان یا از برائے اینکه اقتدا نکنند بوے

الْغَيْرُ وَحُبُّ مَحَبَّةِ النَّاسِ لِأَنْ يَعْلَمَ مِنْهُ مَحَبَّةَ تَعَالٰى

دیگرے درین معصیت ومحبوب دوست داشتن محبت خلق تا بداند از دوستی مردم دوستی وی تعالی

لِمَنْ أَحَبَّهُ تَعَالٰى جَعَلَهُ مَحْبُوبًا فِي قُلُوبِهِمْ ثُمَّ الطَّاعَةُ

پس کسیکه دوست میدارد او را خدایتعالی میگرداند او را محبوب در دلهائے مردم پس طاعت

ملا علي قاري رحمه الله ١٢

التي لا يلتذ بها العامة كالصلوة والصوم تترك

لذت نمیگیرند به نفس آن طاعت عوام مردم مانند نماز و روزه ترک کرده شود بجهت طاعت را

بحضر الغيطان هجم الرياء مجردا بالشروع حتى اندفع

بحضور مردم اگر هجوم کند ریا مجرد از اخلاص در وقت شروع تا آنکه مندفع

ويشرع ويجاهد ان هجم باعثان ويتم كذلك

و شروع کرده شود و مجاهده کرده شود اگر هجوم کند باعث طاعت با نفس در دفع ریا

ان هجم بعده ولا يترك لانه موافقة الشيطان و

و ترک کرده نه شود عمل را درین صورت که این موافقت مر شیطان است و

لان الاشتهار باخفائها ليعلم اخلاصه واحترازه

بجهت آنکه مشهور شدن باخفاء طاعت تا دانسته شود اخلاص او و دانسته شود احتراز ۱۲



والاحتراز عن النسبة الى الرياء رياء وترك التخشع

از نسبت بسوی ریا هم این هردو از جمله ریاست و ترک کردن تخشع

رحمه الله تعالى التلاوة لدخول شخص لما علم انه

که رحمت کند او را الله تعالی تلاوت قرآن مجید را وقت دخول شخصی برای آنکه چیزی بود که

يحتاج اليه بالاشتغال به فبادر لكونه ابعد

محتاج است بسوی وی به سبب مشغول شدن با این شخص پس مبادرت کرد به ترک تلاوت

من الرياء وان زاد على المعتاد لحدوث النشاط

از ریا و اگر زیاده کند عبادت کننده بر وظیفه معتاد بجهت پیدا شدن فرحت

عند رؤية متعبد فان كان غبطة لزوال

نزد دیدن عبادت کننده دیگر پس اگر باشد آن زیادتی بر عبادت معتاد از جهت آرزو

الغفلة والكسل بمشاهدته فيفعل دافعاً وسوسة

غفلت وکسل بملاحظۂ حال او پس بکند این چنین زیادتی بر عبادت معتاد

أنه رياء بخلاف ما إذا كان نشاطاً لاستمالة قلبه

اینکہ این ریاست بخلاف وقتیکہ باشد این نشاط بجہت استمالہ قلب

ويعرف بأنه لو رآه بحيث لم يره رغب فيه

دیگر دستناختہ بایں کہ این شخص اگر بیند متعبد را از جائی کہ وے این را نمی بیند

أما ما يلتذ به فالأعلى الخلافة فورد ح ليوم

اما طاعتیکہ لذت میگیرند پس اعلی از عبادت خلافت و امارت است

من إمام عادل خير من عبادة الرجل وحده

از امام عادل کہ عدالت کند دران روز بہتر است از عبادت مردے تنہا

ملا علی قاری رحمہ اللہ تعالی ١٢

ینبوع الحکمۃ



وحده ستين سنة وخطرها أعظم لتحريكها الباطن

شصت سال وآفت خلافت بزرگتر است بجہت حرکت دادن خلافت

في محبة الجاه والإفضاء إلى ارتكاب الذنب

در محبت جاہ وبجہت رسانیدن بسوی ارتکاب گناہ

النمو ومن ثم احترز عنها الأتقياء فيحترز عنها

بجہت زیادہ شدن حب جاہ در دل پرہیزگاران پس احتراز کند از آن

الضعيف دون القوي لعدم تأثيرها فيه إلا إذا

اینکہ ضعیف باشد بخلاف صاحب قوت بجہت عدم تاثیر خلافت در وے مگر وقتیکہ

علم الانقلاب عند التقلد فالصحيح فيه الاحتراز

بداند تغیر حال خود را نزد گرفتن کار بر گردن خود پس قول صحیح در این احتراز است از قبول آن

ملا علی قاری ١٢

مولانا مفتی محمد حسن

ینبوع الحکمۃ

إذا النفس خذل اعتز يخاف عليها عند الجزم بالتبكر

زیرا کہ نفس آدمی قریب شدہ است ترسیدہ میشود بروی اینکہ متغیر گردد نزد دادہ ولایت قضاء

فعند الخوف والامتناع اهون من العزل ثم

پس نزد خوف عدم وامتناع کردن از قبول ولایت آسان تر است از معزول شدن

القضاء ثم الوعظ والدرس والفتوى في الفضل

پستر فروتر از درجہ پستر فروتر از آن درجہ ودرس گفتن وفتوی بہتر است در فضیلت

خلافت درجہ قضاء پند کردن ست ۱۲

والخطر واشتراط القوة وموافقة السلف فيها

وآفت وشرط کردن قوت وموافقت سلف در امور مذکورہ

مشهورة ويعرف القوة بعدم كرا اهتظهور آخر

مشہور است وشناختہ میشود قوت بکردہ نداشتن ظہور دیگرے بتقلد این امر

ملا علي قاري



بتقلده فان عدم القوي الكامل يتعين اقوى الناس

بتقلد این امر پس اگر یافتہ نشود قوی کامل متعین میشود از برای خلافت قوی ترین مردمان

مجتهدا في الاحتراز عن آفاته الباب الرابع

در حالے کہ جہد در احتراز کردن از آفات ہر واحد از انہا باب چہارم کنندہ باشد

عشر في التفويض وقصر الأمل و

دہم از کتاب عین العلم در بیان تفویض وکوتاہ کردن از ہر چیز امید ثابت ست ۱۲

ذكر الموت والانتباه بسم الله الرحمن الرحيم

ویاد کردن احوال موت وبیدار شدن از خواب غفلت بنام خدائے کہ بخشندہ و مہربان است ۱۲

الخطر خطر از خطر الفساد يحتاج فيه الى التفويض

یکے خطرہ فساد است ومحتاج میگردد بندہ در ان نزد وبسوی تفویض بخدا تعالیٰ

مولانا محمد حسن

ملا علي قاري

مختصر

514

وهو ارادة حفظ الله تعالى الصلاح فيما لا امن فيه

ومعنى تفويض درخواست بنده است نگاهداشتن خدائی تعالی صلاح او را در عملی که نیست امن

عن الفساد قيل هو ما يكون دون نجاة و

دران عمل از فساد و خطر گفته شده است عملی که در وی خطر فساد است عملی ست که باشد بدان ارتکاب آن

يمكن ان يجامعه ذنب فيختص بالنوافل و

وممکن باشد اینکه جمع شود بآن عمل گناه پس مختص باشد بخطر فساد که محتاج بتفویض بنوافل و

المباحات وقيل ما يمكن ان يعترض عليهما

ومباحات وگفته شده است که مراد بعمل که نیست درو امن از فساد

يكون الاشتغال به اولى فيعم الفرض اذ من قصد

اشتغال بدان چیز اولی پس شامل ست این معنی فرض را زیرا که کسیکه قصد کند

ملا علي قاري رح

515

قوله

ملا علي قاري رح

قصد اداء صلوة ضاق وقتها وعنده غريق او حريق

ادای نماز را که تنگ شده باشد وقت او و حال آنکه نزد وی شخصی غرق شونده یا

ويمكن انقاذه فهو اولى والا بد منه للاطمينان

وممکن ست او را بر آوردن آن شخص پس اشتغال بر آوردن وی بهتر است از ادای نماز ولاچار است بنده را از تفویض امور بسوی خدایتعالی ۱۲ ع ۱۲

القلب في الحال وحصول الصلاح في

برای تسکین یافتن دل بالفعل از تردد خطره و برای حصول خیریت در

الاستقبال فلا يفعل في المفوض الفساد

آینده زیرا که نے کند خدائتعالے در امریکه بوے گذاشته شده فساد

فوردق وافوض امري الى الله الى فوقاه الله

و بازے گذارم کار خود را بسوی الله تعالی تا قول الله تعالی فوقاه

ملا علي قاري رح

الآية أمّا الأصلح فربّما لا يفعل حتّى نام عليه الصلوة

بخوان این آیه را تا آخر ۱۲ — اما آنچه اصلح وافضل باشد پس گاہے نمی کند الله تا آنکه خواب کرد پیغمبر که نازل باد بران درود ۱۲ — بنا بر مصلحت وحکمتے که وی سبحانه میداند

والسلام مع أصحابه رضي الله عنهم عن صلوة الفجر

با سلام با جمیع اصحاب خود که راضی باد الله تعالے ازیشان از نماز فجر — ذلیلة التعریس — با وجود یکه آنحضرت تفویض داشت

ولأنّ اختيار الأفضل كقول المريض للطبيب اجعل

و مر بنده تفویض کننده راست — اختیار کردن افضل در طلب از خدائے تعالے — مانند گفتن بیمار — مر طبیب را بگردان

دوائي ماء السكّر أو ماء الشعير إذا كان الصلاح

داروئے من آب شکر — نه آب جو — وقتیکه باشد صلاح حال من

فيهما مع الرضاء بالمفضول إنّ اختياره بخلاف

در هردو چیز با وجود راضی بودن وی بمفضول که آب جو ست اگر اختیار کرده شود برائے وی آب جو



بخلاف الأصلح فهو مجهول وضدّه الطمع وهو

بخلاف اختیار اصلح — زیرا که اصلح نامعلوم ست — وضد تفویض طمع است وطمع

محمود إن قيّد بشرط الصلاح أو بأمن الخطر فورد

محمود است اگر مقید کرده شود — اراده را بشرط صلاح — یا در باشد مراد وی از خطر

في والذي أطمع أن يغفر لي خطيئتي يوم الدين

در قرآن مجید از قول حضرت ابراهیم علی نبینا علیه الصلوة والسلام ۱۲ — و آن پروردگار که طمع میکنم از وے اینکه بیامرزد گناه مرا روز جزا ست

وإنّا نطمع أن يغفر لنا وإلّا فمن موهوم فهو سكون

و بجائے دیگر از قول ساحران — تحقیق ما جماعت ساحران طمع میکنیم — بیامرزد پروردگار ما گناهان ما را و اگر اراده بشرط صلاح نکرده شود بلکه اراده — پس طمع ناشی از موهوم است

القلب إلى منفعة مشكوكة وخطر عدم الكون

دل است بسوئی نفع مشکوک — و خطر دوم عدم وجود امری است که اراده کرده شود ۱۲

ويحتاج فيه الى قصر الامل وهو ان لا يراد امر

و محتاج میگردد بنده درین خطر نسبوی کوتاه کردن امید و قصر امل آنست که اراده کرده نشود بقطع امرے

يشك في كونه الا بالاستثناء بذكر المشية او العلم

که تردد کرده شود در وجود آن مگر مقرون باستثنا بذکر مشیت الهی یا بذکر علم الهی

قلبا فورد خ اذا اصبحت فلا تحدث نفسك بالمساء

پس وارد شده حدیث ای ابن عمر چون صبح کنی پس حدیث مکن نفس خود را بدریافت شام که آخر روز چنین کنم

واذا امسيت فلا تحدث نفسك بالصباح والامل

و چون شام کنی پس حدیث مکن نفس خود را بدریافت صبح که فردا چنین کنم

هو الارادة بالحكم وفيه التفاوت من امل البقاء

اراده کردن چیزی است که شک باشد در وجود آن بحکم قطع بی استثنا و قید مشیت



البقاء ابدا والى الهرم والسنة والفصل والشهر و

همیشه و یکے امید میدارد و بقا پیری یکے امید میدارد و یکے تا یکفصل و یکے تا یکماه

اليوم والساعة ويظهر بالادخار والتاهب و

و یکے تا یکروز و یکے تا یکساعت و ظاهر میشود این آفات بذخیره کردن و ساختگی نمودن برای موت

آفاته ترك الطاعة والكسل والتسويف

و آفات طول امل ترک کردن عبادت است و کاهلی و تاخیر در عمل

والحرص ونسيان الآخرة والقسوة فورد

و حرص و فراموشی قیامت و سختی دل چنانچه وارد شده

ق فطال عليهم الامد فقست قلوبهم

پس دراز شد برایشان زمان پس سخت و تیره شد دلهای ایشان

بسبب طول الامل و فی آیة اخری ذرهم یاکلوا و یتمتعوا ۱۲ ع

ملا علی قاری رحمه الباری

علی قاری رح

قوله والسبب ای سبب طول الامل ۱۲ قوله وعلاج كل من حب الدنيا والجهل بحقائق ... من الدنيا وما يتعلق بها ... قوله وذكر ... عطف على ... من حيث المعنى ۱۲

ینبوع الحکم

وَيُلْهِهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ وَالسَّبَبُ حُبُّ

و باعث بر طول امل دوستی

الدُّنْيَا وَالْجَهْلُ بِالْحَقَائِقِ وَعِلَاجُ كُلٍّ مَا عُرِفَ

دنیاست و نادانی بحقیقة جوانی و علاج هر واحد از این اسباب چیزی است که دانسته شد

فِي مَوْضِعِهِ وَذِكْرُ فُجَاءَةِ الْمَوْتِ فَذِكْرُهُ يُوْجِبُ

در مقام وی و یاد کردن ناگاه گرفتن مرگ پس یاد کردن مرگ واجب میکند و اقتضا میکند

التَّأَهُّبَ لَهُ وَالتَّجَافِيَ عَنْ دَارِ الْغُرُوْرِ فَوَرَدَ

ساختگی را برای موت و دوری را از خانه فریبنده که دنیاست پس وارد شده است در حدیث

نِعْمَ مَنْ يَذْكُرُ الْمَوْتَ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ عِشْرِيْنَ مَرَّةً

آری کسیکه یاد کند مرگ را در روز و شب بیست مرتبه

علی قاری رح

مولانا محمد حسن



علی قاری رح

اللهم بارك لى فى الموت وفيما بعد الموت ... عشرين مرة ... قال من ذكر الموت فى اليوم والليلة عشرين مرة ... على قارى رح

مَرَّةً حِيْنَ قِيْلَ هَلْ يُحْشَرُ مَعَ الشُّهَدَاءِ أَحَدٌ حَقُّهُ

پرسیده شد آیا برانگیخته میشود با شهیدان کسی و حق یاد کردن موت

أَنْ يَذْكُرَ رَغْبَةً إِلَى لِقَائِهِ تَعَالَى أَوْ بَعْثًا لِلْخَوْفِ

آنست که یاد کند آنرا از جهت رغبت بسوی لقای حق تعالی و از جهت برانگیختن خوف

الْمُوْجِبِ سُرْعَةَ التَّدَارُكِ دُوْنَ التَّأَسُّفِ عَلَى فَوَاتِ

که باعث کننده استعجال تدارک تقصیرات است یعنی یاد کند موت را از جهت اندوه خوردن بر فوت شدن

الدُّنْيَا فَهُوَ مُبْعِدٌ عَنْهُ تَعَالَى فَوَرَدَ مَنْ أَحَبَّ

دنیا پس اینچنین یاد کردن موت دور کننده است وی را از قرب حق تعالی کسیکه دوست دارد

لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ

خدا تعالی را دوست میدارد لقای وی را خدا تعالی و کسیکه ناخوش دارد لقای خدا تعالی را ناخوش دارد خدا تعالی

مختصر

علی قاری رح

مولانا محمد حسن

البارئ

ای البعد عن رحمته والمراد ... عقابه رواه الشيخان عن عبادة ... والموت دون لقاء الله والمراد لقاء الله المصير الى دار الآخرة و طلب ما عند الله ... وليس الغرض به الموت لان كلا يكرهه ... ترك الدنيا وبغضها احب لقاء الله ومن آثرها ... كره لقاء الله لانه يصل اليه بالموت ع مختصر

لِقَاءَهُ وَالْمُرَادُ بِالْمُحِبِّ الْعَارِفُ الْمُشْتَاقُ إِلَى اللهِ تَعَالَى فَالْمَوْتُ

لقاء اورا ومراد از محب درحدیث عارفیست که مشتاق است بسوی وصال وی تعالی پس موت

مَوْعِدٌ وَبِالْكَارِهِ الرَّاغِبُ إِلَى الدُّنْيَا الْمُخَلَّدُ فِيهَا الْخَائِفُ

وعده گاه لقاء و مراد بکاره رغبت کننده است در دنیا بخلاف گیرنده خائف باشد

هُجُومُهُ قَبْلَ تَمَامِ التَّوْبَةِ وَإِصْلَاحِ الزَّادِ فَهُوَ إِنَّمَا

از ناگاه رسیدن پیش از تمام توبه وساختن زاد وراه آخرت را زیرا که این خائف موت جز این نیست

يَكْرَهُ فَوْتَ اللِّقَاءِ وَالْأَعْلَى تَرْكُ الْاِخْتِيَارِ وَالتَّفْوِيضُ

مکروه میدارد فوت لقاء خدا تعالی را و درجه اعلی ترک کردن اختیار است از موت و حیات

وَيَفْرُغُ الْقَلْبُ عَنْ غَيْرِهِ وَيَتَفَكَّرُ تَفَكُّرَ الْعَازِمِ عَلَى

از غیر موت و تأمل کند مانند تأمل کردن کسیکه قصد کننده است

علیه ای عمل وعده للقاء العارف ... ای الناس اذ لا يتصور اللقاء دونه كما ان حبيب مسلم ... وهذا احتمل جوابه عليه السلام لن تروا ربكم بالعين الفانية وانما ترون في الدنيا الباقية وهذا احتمل قوله عليه السلام تحفة المؤمن الموت ابن ابي الدنيا والطبراني والحاكم من حديث عبد الله بن عمرو بسند حسن وعلامة المحب العارف انه لا ينسى قط الموت ليتخلص من دار العاصين ومنتقل الى جوار العالمين ١٢



علی قاری مختصر

ای هجوم الموت وما انتصر ... ای قبل تمام التوبة وتدارك اوقات الغفلة في الحيوة واصلاح الزاد ليوم المعاد فهو انما يكره الموت فوت اللقاء ای فوت لقائه تعالى وعلامة صدق ... وصالح الاعمال للاستعداد ... منه ان يكون دائم الاعداد لزاد المعاد ١٢ ع مختصر

ای اعلی المراتب بالنسبة الی ما ... يكره من الموت ... الاختيار ای من انه ترك الامر ... والتفويض اصرح ای تفويض الامر الى الله ...

علی قاری مختصر



ملا علی قاری مختصر

عَلَى السَّفَرِ وَالْأَصْلُ فِيهِ الْاِنْتِبَاهُ وَهُوَ خِلَافُ

برسفر واصل مقصود دریاد کردن موت بیداری دلست از خواب غفلت وانتباه خلاف

الْغُرُورِ وَهُوَ سُكُونُ النَّفْسِ إِلَى مَا يُوَافِقُ الْهَوَى

غرورست و غرور آرام یافتن نفس است بسوی آنچه موافق خواهش باشد

وَالشُّبْهَةِ فَرُدِّقَ لَا يَغُرَّنَّكُمْ بِاللهِ الْغَرُورُ وَأَنْوَاعُهُ

و شبهه است باید که فریفته نکند شمارا شیطان فریبنده یا دنیا ناپاینده و انواع غرور

بحرم خدا تعالی ١٢ قرآن مجید

كَثِيرَةٌ كَإِيثَارِ الدُّنْيَا لِكَوْنِهَا نَقْدًا عَلَى الْآخِرَةِ لِكَوْنِهَا

بسیارست مانند اختیار کردن دنیا برای بودن آن نقد بر آخرة بجهت بودن آن ١٢

نَسِيئَةً لِأَنَّ النَّسِيئَةَ الْكَثِيرَةَ رَاجِحٌ وَإِنْ شُكَّ فِيهِ

نسیه زیرا که نسیه که بسیار بود وغالب است بر نقد قلیل اگرچه شک کرده شود در حصول آن نسیه



علی قاری مختصر

الغرور ... وهو سكون النفس الى ما يوافق الهوى ... الشيطان ... فهو مغرور ... مختصر

إذ المريض يترك اللذات ليصح في المستقبل والتاجر

زیرا اگر بیمار ترک میکند بقول طبیب لذتهای دنیا و زیرا که لذت فی الحال تا تندرست باشد آینده

يخاطر الأموال لين يحر فيه فالآخرة أولى للتيقن بها

در خطره می اندازد مال را تا که ربح کند در وی پس آخرة باختیار بجهة یقین کردن او اولیتر است از دنیا

وعدم نسبة الدنيا إليها شدة ودواما والاعتماد

بجهة مناسب نبودن نعمتهای دنیا نعمتهای آخرت از روی استواری و همیشگی یعنی دیگر

على مجرد الإيمان فورد ق إني لغفار لمن تاب

با مجرد ایمان با وجود ترک طاعات و ارتکاب محظورات

بتحقیق من آمرزنده هستم مر آنکس را که توبه کرد از شرک و ایمان آورد بوحدانیت من

زیرا که مجرد ایمان فوز نجات نمی بخشد

وآمن وعمل صالحا ثم اهتدى ق والعصر إن الإنسان

و عمل کرد نیکی را پس راه یافت و نیز در قرآن مجید است سوگند است بزمان تو ای پیغمبر که بهترین زمانهاست که تحقیق آدمیان

ملا علی قاری



لفي خسر السورة وعلى الله كريم فورد

بر آمید النسان در زیان کار شد و دیگر غرور چون اعتماد کردن است بر آنکه حق تعالی کریم است

تا آخر سوره

وأن ليس للإنسان إلا ما سعى وقبيح العكس يترك

نیست آدمی را هیچ حاصل در آخرت مگر ثواب آنچه سعی کرده است و درین

التعويل في الدنيا مع ورود ق ومن يتوكل على

اعتماد بر وی سبحانه تعالی در امور دنیا با وجود ورود قول

وکسی که توکل کند بر خدا تعالی و کار خود را بوی باز گذارد

الله فهو حسبه والعلاج العلم والتفكر في الكتب

پس وی سبحانه بسند است او را در کفایت مهمات

و علاج غرور علم است و تامل کردن در احوال ارباب پیشینیان که چه بودند و چه شدند

الخامس عشر في نفي الخواطر والرياضة

پانزدهم از کتاب ... العلم ثابت است در بیان دور کردن خطرهای ردیه و حاصل کردن ریاضت

هفتن تهذیب اخلاق

ینبوع الحکم

ملا علی قاری مختصر

بسم الله الرحمن الرحيم الأهم إصلاح القلب لنظره

بنام خدای که مهربان و بخشنده است    واجب تر براہل اجتهاد اصلاح کردن دل است

تعلق بما سوای از جهت نظر کردن ۱۲

استعین بہ علی کل خلق کریم ۱۲ ع

تعالى إليه فورد ح إن الله لا ينظر إلى صوركم

الله تعالى بسوی دل    بتحقیق خدا تعالی نظر نمیکند نظر رحمت بسوی صورتهای شما

وأموالكم ولكن ينظر إلى قلوبكم وأعمالكم وتعلق

و بسوی مالهای شما ولیکن نظر می کند بسوی دلهای شما و اعمال شما و از جهت و البته بودن

صلاح الجسد بصلاحه فورد ح إن في الجسد

نیکی تمام بدن بصلاح و نیکی دل    تحقیق در بدن آدمی پاره گوشت پاره ست ۱۲

بضعة إذا صلحت صلح الجسد كله ألا وهي القلب

وقتیکہ نیک شود آن گوشت پاره نیک شود بدن ہمہ آن دانا و آگاه باش کہ آن مضغه عبارت از دل است

ملا علي قاري

مختصر

علي قاري



القلب وسعادة الأبد بسلامته فورد في الأمن

و از جهت و البسته بودن سعادت ابدی بسلامت قلب    مگر کسیکه در روز قیامت نفع نمیکند مال و نه اولاد ۱۲

أتى الله بقلب سليم وكونه معدن النفائس من

بیاید خدای تعالی را بدل خالی    و از جهت بودن کمال کان جواہر نفیسه و از

العلم والمعرفة وسائر الفضائل وقصد العدو

علم و معرفت و ہمہ بزرگیهای ازغیب    و از جهت قصد کردن دشمن که شیطان ست

إليه كما ورد به الخبر وكثرة شغله فهو معترك

بسوی دل چنانچه وارد شده است    و از جهت زیادتی شغل دل زیراکه دل آدمی جنگگاه لشکر

العقل والهوى وكثرة العوارض بورود

عقل و ہوی ست    و از جهت بسیاری چیزها که عارض میشوند بدل بجهت وارد شدن

قاري مختصر

علي قاري

ملا علی قاری رحمه الله

الخواطر مع العجز عن المنع وسرعة الانقلاب

خطرهای مختلف یا عاجز بودن سالک از دفع و از جهت شتاب گردیدن دل

فورد ح انه مثل العصفور ينقلب في كل ساعة و

بتحقيق دل آدمی مثل گنجشک است که انقلاب میکند در هر ساعت بسوی

فيه الانشراح والانفساح عند عدم النقصان و

و بجهت آنکه در قلب گشادگی و فراخی ست نزد عارض نبودن نقصان در قلب

الحجاب في المهلكات والانصراف الى العلم وهو

و نزد حاجب بودن و نزد عدم وجود و نزد انصراف توجه او بسوی علم …

المراد بالامانة التي حملها الانسان وزيادة اليقين

اراده کرده شده است بامانتی که برداشته است او را آدمی …



ملا علی قاری مختصر

اليقين والايمان ودرجات العلم والنور المسئول

و بجهت آنکه در قلب زیادتی یقین ست و ایمان و در قلب درجات علم ست و در قلب نوری ست که سوال …

في الدعاء المأثور والطبع والرين عند الاتصاف

در دعای ماثور و در قلب مهر آمدنی ست و در قلب زنگ و سیاهی ست وقت …

بالرذائل وتراكم الظلام والاحتجاب منه تعالى والتحقيق

بخصایل رذیله و هجوم تاریکیهای ظلم …

انه هو ذلك الانسان العارف العالم المخاطب المطالب

آنست که قلب در کلام این قوم همین انسان ست که مدرک جزئیات ست و عالم کلیات ست و

يطلق عليه اسم القلب لتعلقه به بلا واسطة

اطلاق کرده میشود بر ان انسان اسم قلب بجهت متعلق بودن انسان بقلب بدون واسطه

وبسائر الحواس بواسطته كما يطلق على المضغة

وتعلق وی بحواس دیگر بواسطه این قلب صنوبری است چنانچه اطلاق کرده میشود لفظ قلب

المكيفة واسم النفس فقسمه التنزيل الى

که بکیفیت یعنی و نیز اطلاق کرده میشود گاهی زیرا که قسمت کرده است نفس را قرآن مجید

بکیفیات مخصوصه بحسب خلاف احوال سه قسم

مطمئنة ولوامة وامارة كما يطلق على ما يجمع

که ساکن شونده است وملامت کننده است وامر کننده است چنانکه اطلاق کرده میشود

تحت امر الهی و ملاو کننده است بر طاعات صاحبش بر معصیت بدی و هلاکت اسم نفس بر چیزے که جمع میکند

الرذائل فسماه الشارع اعدى الاعداء واسم

صفات مذمومه را پس نامیده است نفس را شارع بهمین معنی دشمن ترین دشمنان و نیز اطلاق کرده میشود بر حقیقت

الروح فورد قل الروح من امر ربي كما

بگوای محمد که روح از امر پروردگار من است



كما يطلقه الاطباء على الجسم المكيف واسم العقل

چنانکه اطلاق میکنند روح را طبیبان بر جسم که متکیفست بکیفیت خاصه و نیز اطلاق میشود

فورد اول ما خلق الله العقل وقال له اقبل

اول چیزیکه آفریده خدای تعالی عقلست وگفت مر او را که رو آر

الحديث كما يطلق على الصفة المكيفة ثم الخواطر

بخوان این حدیث را تا آخر چنانکه اطلاق کرده میشود بر صفت خاصه پس بر خطرهای قلب

آثار تحدث في القلب تبعث على الافعال والتروك

عبارت از آثار است که حادث میشود و باعث میگردد بر کردن کارها و ترک کردن آنها

فان نفع في الآخرة فخير والاعانة عليه توفيق

پس اگر نفع کننده باشد خطره کردن عمل پس وی نیک است و یاری دادن از خدا بر وی

وناکردن آن در آخرت خطره خیر توفیق است

وإن ضرّ فشرٌّ والإعانة عليه خذلانٌ والفارق الشرع

و اگر ضرر کننده بود آن خطره و مدد دادن از خدا بیتعالی وفرق کننده میان خطره خیر و شر

ثم عمل الصلحاء فالموافق خيرٌ والمخالف شرٌّ ولو برخصة

پستر عمل صلحا پس آنچه موافق شرع خیرست و آنچه مخالف آن است شرست

أو شبهةٍ ثم النفس فما تنفرت عنه نفرة طبعٍ لا

یا شبهه باشد پستر فرق کننده پس خطره که نفرت کند نفس از آن نفرت طبعی

خشيةٍ خيرٌ وما مالت إليه ميل طبعٍ لا رجاءٍ شرٌّ

خوف عقاب و خطره که میل کند نفس بسوی آن میل طبعی نه بسبب امیدی

ثم من الملك إلهامٌ وليس سوى الخير ومن الشيطان

از فرشته است پستر خطره که ناشی الهام است و نمی باشد این خطره غیر از نیک



ومن الشيطان وسواسٌ وهو شرٌّ وقد يكون خيرًا بالشغل

و خطره که ناشی از شیطان بود وسوسه است و آن خطره گاهی سبب خطره شیطانی نیک

عن الفاضل والجرّ إلى ذنبٍ لا يفي خيره كالعجب فورد

از نیکی فاضل و کشیدن او بسوی گناهی که برابر نشود نیکی او چنانچه عجب

أن القلب مقترنٌ بملكٍ وشيطانٍ يدعوانه

تحقیق دل نزدیک شونده است بفرشته و شیطان که میخوانند هر دو بنده را

ومنه تعالى ابتداءً خاطرٌ مطلقًا وهو إمّا خيرٌ اعتناءً

و خطره که وارد از بی واسطه ملک و شیطانی و خطره مطلق یا خیرست

وإمّا شرٌّ ابتلاءً ومن النفس هوًى وليس سوى الشرّ

و یا شرست بجهت امتحان و خطره که از جانب نفس بود هوای نفسانی ست

ینبوع الحکم



وقیل کالوسوسة وقیل لا اذا کانت مطمئنة

وگفته شد که بهوای نفسانی وگفته شده نه اگر در وقت بودن نفس مطمئنه

فلیس سوی الخیر وهو الخامس المسمی بخاطر القلب

پس نمی باشد خطره او بجز از نیکی و این قسم پنجم است از خطره ها که نامیده شد بخاطر دل

فوردح استفت قلبک اما الفرق ففی الخیر

پس وارد شده است طلب فتوی کن از دل اما فرق پس در خطره نیک

یعرف الخاطر بکونه مصمما ومحمدا عقیب الطاعة

شناخته میشود خطره ببودن او راسخ بر نیک وپیدا شده بعد از عبادت بهر

اناتبة فورد فو الذین جاهدوا فینا لنهدینهم سبلنا

پس وارد شده است در قرآن مجید وآنانکه کوشش نمایند در کار های ما در عبادت ما کنند هر آئینه بنمائیم

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد حسن

سبلنا وطاریا فی الاصول والاعمال الباطنة

راهہائے خود وبودن آن خطره عارض در اعتقادات واعمال باطنه

فلا سبیل لغیره تعالی الیهما وتنبیهها فوردح اللهم

پس نیست راه مرغیر وی تعالی را در اصول واعمال باطنه وبودن آن خطره تنبیه کننده از غفلت خداوندا

نبهنا عن نومة الغافلین والالهام بکونه مترددا

متنبه کن ما را از خواب غافلان وشناخته میشود الهام ببودن آن خطره متردد

ومبتدا اوطاریا فی الفروع والاعمال الظاهرة

وبودن آن ابتدا کننده یا عارض شونده در فروع عبادات ودر عملهای ظاهره

حثا علی الطاعة فورد و ویفعلون ما یؤمرون والوسوسة

وبودن آن تحریض بر طاعت پس وارد شده است در قرآن مجید ومیکنند فرشتگان آنچه امر کرده میشوند وشناخته میشود وسوسه

ینبوع الحکم

ملا علی قاری

يكونها مع عجلة ونشاط دون خشية على اتمامه و

بودن خطره با عجلت وبانشاط سوائی خوف وترس بر اتمام آن فعل

ادائه على وجهه وقبوله تعالى اياه وبصيرة انه

وادا آن بر وجه مناسب آن وسوائے خوف قبول کردن حق تعالی آن فعل را

خير يرجى عليه الثواب وفي الشر يعرف الخاطر

این عمل خیر است امید کرده بر وے ثواب را ودر خطره بد شناخته میشود خاطر مطلق بر

يكونه مصمما ومحدثا عقيب الذنب عقوبة فورد

به بودن وے ثابت بر یک حالت وپیدا شده بعد از صدور گناه از جهة عقوبت پس وارد

وكلا بل ران على قلوبهم ما كانوا يكسبون والهوى

نه چنین است که میگویند بلکه پوشانده است بر دلهای ایشان عادت چیزیکه کسب میکنند

ملا علي قاري

مختصر

ملا علي قاري



والهوى يكونها مطالبة للشهوة فورد قوله ما تشتهي

بودن آن خطره طلب کننده شهوت پس آرد شده است چیزیکه آرزو کننده در قرآن

انفسكم ومصرة على معين فالنفس لا تسكن

نفسهای شما وبودن آن ثابت بر وصول زیرا که نفس آرام نگیرد

دون قضاء الشهوة والوسوسة بكونها مبتدأة

غیر قضاء شهوت خود وشناخته میشود وسوسه بودن آن ابتدا کرده شد شیطانی بسبق چیزے از طاعت معصیت

في الاكثر ومترددة فالشيطان كلب اذا طرد

در اکثر احوال وبودن آن متردد زیرا که شیطان سگ است وقتیکه رانده شود از

غیر ثابت گاہے بجانبے میل کند وگاہے بجانبے دیگر ۱۲

من جانب دخل من آخر وباعثة على غير معين

یک جانب درآید از جانب آخر وبودن آن باعث بر گناه غیر معین

ملا علي قاري

ملا علي قاري

فغرضه نفس الاغواء ومسولة للمعصية فورد

زیراکه غرض شیطانی محض اغواست و بودن آن آراسته کننده پس وارد شده است

ق الشیطٰن سوّل لهم و املى لهم ومنه فعته

در قرآن مجید شیطان بیاراست برای کافران و مهلت داد ایشانرا بدرازی امید و

بودن آن دفع شونده

بذکره تعالى فورد فيه ح واذا ذكر الله خنس و

بذکر وی تعالی پس وارد شده است چون ذکر کند بنده خدایتعالی را دور میشود از وی

شیطان که بر دل وی مسلط است و چون

اذا غفل وسوس وقيل يتعذر التمييز الا

غافل میشود از یاد الهی در وسواس می اندازد اورا و گفته شده است که متعذر است تمیز در خطرات ملکی و شیطانی

بنور التقوى والمعرفة واختلف في الاخذ

بنور تقوی و معرفت و اختلاف کرده شده است در گرفتن بخطرها ۱۲



في الاخذ بالخواطر والتحقيق عدمه فيما لا اختيار

در گرفتن بخطرها که بر خطره و تحقیق نزد ارباب در چیزیکه نیست اختیار

اورا ۱۲

كحديث النفس وميل الطبع لامتناع التكليف

همچو حدیث نفس و همچو میل طبع بی اختیار بجهت ممتنع بودن تکلیف

الٰهی

فيه وورد ح عفي ما حدثت به نفوسنا وانما

در چیزی که نیست اختیار اورا بخشیده شده است از آنچیزیکه حدیث نفس کند ما و جز این نیست

هو في العزم والهم فورد ق ان تبدوا ما في

که مواخذه بر عزم و همّ است و آن قرارداد نفس است اگر آشکارا کنید آنچه در

انفسكم او تخفوه يحاسبكم به الله وان السمع

نفسهای شماست از قصد معصیت یا پنهان سازید آن حساب می کند شمارا بدان خدایتعالی بتحقیق گوش

٥٤٠

ينبوع الحكم

والبصر الآية انما يحشر الناس على نياتهم

و چشم تا آخر آیه · جز این نیست که برانگیخته میشوند مردم روز قیامت بر نیتهای خود ۱۲

ووقع الاجماع على الاخذ بالكبر والعجب والرياء

و منعقد شده است اجماع بر مواخذه بکبر و عجب و ریا

ملا علي قاري

الا ان يمتنع له تعالى فيمحوه لرجحان تاثير الامتناع

مگر آنکه باز دارد خود را از جهة حق سبحانه پس نابود کند این امتناع آن عزم معصیت را بلکه در برابر آن یک حسنة ثابت میشود ۱۲ برای غالب بودن تاثیر امتناع از معصیت

عن العمل لاجله تعالى

في تنوير الباطن لانه يخالف الطبع على تاثير

در تنویر باطن زیراکه امتناع مخالف است طبع انسانی را بر تاثیر

الذي هو نضاب السعادة مولانا مفتي محمد حسن ۱۲

القصد في تسويده لانه يوافقه وورد فيح ان

قصد معصیت در تاریک کردن باطن زیراکه قصد معصیت موافق طبیعت است که تاثیر قصد معصیت مرجوح است

ملا علي قاري

٥٤١

ينبوع الحكم

ان تركها فاكتبوها حسنة ثم الواجب الاحتراز

اگر ترک کند بنده پس نویسید آنرا یک حسنه پستر واجب بر بنده اجتناب کردن است

گناه را بعد عزم بر آن ۱۲

مفتي محمد حسن

عن الشيطان لانه عدو كما نطق به القرآن وان

شیطان زیراکه شیطان دشمن است چنانچه ناطق است باین معنی قرآن مجید و بجهة آنکه

العابد يغايظه فيشتد معاداته اياه والطريق

عبادت کننده در خشم آرد شیطان را پس سخت میشود در دشمنی شیطان و طریق احتراز از شر شیطان و دفع وساوس وی ۱۲

الاستعاذة لانه مامور بها وان الكلب

پناه جستن است از شر شیطان زیراکه پناه جستن از شر امر کرده شده است بدان و بجهت آنکه سگ شیطان بمنزله وی است

بسوی تعالی ۱۲

ان حاربته تعبت وربما غلبت فالرجوع الى ربه

اگر جنگ کنی با او رنج کشی و بسا که مغلوب کرده شوی پس التجا آوردن بسوی صاحب آن سگ

مولانا مفتي محمد حسن

ملا علي قاري

أولى والمجاهدة بالرد وقلع المهلكات فهو إنما

اولی تراست طریق بر کردن وسواسهائے وبر کندن چیزہا بیکہ ہلاک زیرا کہ شیطان کنندہ اند آدمی را جز این نیست

سلط للامتحان وإدامة ذكره تعالى لساناً وقلباً

کہ مسلط کردہ شدہ است از برائے ابتلاء و ہمدا ومتہ کردن ذکر وی تعالی بزبان ودل

لما سبق والاستغفار بدعوته فالكلب إن أعرضت

بجہۃ حدیثے وسبب پند شتن دعوۃ شیطان زیرا کہ سگ اگر اعتراض کنی وسوسہ اورا ۱۲ نہ گذشت ۱۲

عنه سكت ومعرفة مكائده فاللص إن علم لحساس

از وی خاموش باند وشناختن فریبہائی زیرا کہ دزد اگر بداند مطلع شدن

صاحب الدار فر وهي كالمنع عن العمل

خانہ را گریزد ومکائد شیطان ہمچو منع کردن باز داشتن است



عن العمل والتسويف في العجلة والرياء والعجب و

ودر تاخیر انگندن وشتابی کردن ومانند ریاء وعجب وامید

رجاء الإظهار منه تعالى وعدم الحاجة بناء على

اظہار عمل است از وے تعالی کہ گوید عمل را ونہ بودن حاجت بسوی عمل بنا بر
باختیار کن وامیدوار کہ خدائے تعالی خود
بخود ظاہر خواہد کرد واین ہمہ است کہ نوعے است از ریاء ۱۲

قسمة الأزل في السعادة والشقاوة والرد بالحاجة

قسمت ازلی در نیک بختی وبد بختی ودفع کردن مکائد کاش بسبب

للتزود وهجوم الأجل ورجحان القليل التام

بجہۃ برداشتن توشہ آخرت از دنیا ویکایک رسیدن اجل پیش از حصول عمل وبملاحظہ راجح بودن عمل اندک کہ از طریق تمام وکمال روا یابد

على الكثير الناقص وكفاية رؤيته تعالى وذكر منته

بر ... وبملاحظہ بسند بودن رویۃ وی تعالی وبیاد کردن منت وی تعالی ۱۲

وَالتَّفْوِيضِ إِلَيْهِ فِي الْإِظْهَارِ وَالْإِخْفَاءِ وَفَوْضِيَّةِ

و بگذاشتن در عبادت بسوی او تعالی در ظاهر کردن و در پوشیدن آن بلاحظه فرض بودن

امْتِثَالِهِ وَحَقِيَّةِ وَعْدِهِ وَهِيَ الْأَدْنَى ثُمَّ الِاقْتِصَادُ

امتثال امر وے تعالی و راستی وعده او تعالی و دفع مکاید شیطان پستر درجه اعلی اقتصار کردن ست

عَلَى التَّكْذِيبِ وَتَرْكِ الْجِدَالِ ثُمَّ الِاسْتِقْرَارُ عَلَى مَا كَانَ

بر تکذیب وے و ترک کردن جدال باری پستر درجه دیگر بالاتر از ان ثابت ماندن

عَلَيْهِ ثُمَّ الزِّيَادَةُ فِي ضِدِّهِ فَفِيهِ إِغْضَابٌ وَاخْتِلَافٌ

بران پستر درجه دیگر بالاتر از ان زیادتی نمودن در خلاف وی در خشم آوردن شیطان ست و اختلاف

فِي أَمْنِ الْأَقْوِيَاءِ مِنْهُ وَالْحَقُّ عَدَمُهُ لِقِصَّةِ آدَمَ

در امین بودن زورآوران که انبیاء و اولیاء اند و قول حق عدم است بجهة واقع شدن قصه آدم علیه السلام

ملا علی قاری مختصر

علی قاری مختصر



آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَرَدَ إِنَّهُ لَيُغَانُ عَلَى قَلْبِي فَهُمْ

فانه صریح فی المقام — تحقیق هر آئینه پرکرده میشود بر دل من

مُنَافَاتُ التَّرَصُّدِ لِلْحَذَرِ التَّوَكُّلَ وَالْحَقُّ عَدَمُهَا

در منافی بودن چشم داشت احتراز شیطان توکل را و قول حق عدم منافات است

فَأَخْذُ السِّلَاحِ وَجَمْعُ الْعَسْكَرِ وَحَفْرُ الْخَنْدَقِ

زیرا که برداشتن سلاح و فراهم آوردن لشکر و کندن خندق هیچ

قَدَحَتْ فِي تَوَكُّلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ وَفِي كَيْفِيَّةِ

ضرر نکرد در توکل حضرت که نازل باد بران درود و سلام و در کیفیت

الْحَذَرِ فَالْأَوْلَى تَعَرُّضُ عَدُوِّهِ عَلَى الْقَلْبِ فِي الِاسْتِغْرَاقِ

حذر و طریقه پس بهتر ترا سخ کردن و دشمنی اوست بر دل و مستغرق بودن است

قوله يغان — قوله ينبوع الحكم

على قاري

ملا علي قاري مختصر

على مختصر

فى ذكره تعالى بجمع الهمة والاشتغال بالدفع عنه

در ذكر وى تعالى بتمام همت وبعد ازآن اشتغال بدفع خطرات شيطانى نزد

الانتباه لوروده اما الاستغراق فى الترصد

آگاه شدن بدخول وسواس اما مستغرق بودن در چشمداشت وتدبير احتراز

فينافى الذكر وهو اسراره والجمع ينقص

پس منافى است استغراق ذكر الهى را واين درحقيقت كه مقصود واصلى است ۱۲ واما جمع كردن ميان ذكر خورسند گردانيدن ناقص ميكند ذكر خدا تعالى و ملاحظه حذر شيطان ۱۲ شيطان است ۱۲

الحضور فورد وقل الله ثم ذرهم فى خوضهم

حضور قلب را بگو الله و پس بگذار كسانى را كه سواى الله اند در باطيل خود

يلعبون وعن النفس فعلاجها اعسر لانها

بازى كنند پس واجب است احتراز از نفس پس علاج وى دشوارتر است از علاج شيطان



لانها محبوبة والحب يعمى عن رؤية العيب ويصم

زيرا كه نفس محبوب است مر ودوستى چيزى كور ميكند از ديدن عيب دوست وكر ميكند صاحب خود را با وجود دشمنى او دوست دارنده را

عن سماع الملامة وعدو داخل فلص البيت

از شنيدن ملامت و بجهت آنكه نفس دشمن درونى است زيرا كه دزد خانه

يعسر فيه الحيلة ولا تنفك ولا تندفع بالذكر

دشوار است در دفع حيله كردن و بجهت آنكه جدا نميشود و دفع نميگردد بذكر خدا تعالى بخلاف شيطان كه از ذاكر ميگريزد ۱۲

تشكوا يوم القيمة عمن وافقها فى الدنيا ومنها نشأ

و بجهت آنكه شكايت روز قيامت از كسى كه موافقت كرده است در دنيا و از شامت همين نفس ميكند نفس آدمى پيدا شد ۱۲

ذنب ابليس بالكبر والحسد وقابيل بالشح

گناه ابليس بكبر و حسد و از همين نفس پيدا شد گناه قابيل پسر آدم عليه السلام بسبب بخل كردن او بهابيل برادرش

ينبوع الحكم

ملا علي قاري

وهاروت بالشهوة والطريق منع الشهوات فالحرون
وپیدا شد گناه ہاروت بسبب شہوة نفس و راه رام کردن نفس باز داشتن خواهشہای
يلين بنقص العلف وحمل اعباء العبادة فالجماد
نرم میشود بکم کردن گیاه و دانه و نهادن بارهای عبادت است بروی زیرا که خر بهود
ينقاد بزيادة الحمل والاستعانة به تعالى فورد
فرمانبردار میشود بزیادت بار و یاری جستن است بخدا تعالی فی التنزیل
ان النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربي و
بتحقیق نفس امر کننده است بدی و معصیت مگر کسی که رحم کند بروی پروردگار من
الاصل فيه الرياضة وهي تهذيب الاخلاق
واصل رام کردن نفس ریاضت است و ریاضت آراسته کردن سیر باطنه است

ملا علي قاري



الاخلاق فورد ح اني رايت البارحة عجبا
بتحقیق دیدم دیشب در واقعه امر عجیب و غریب
رايت رجلا من امتي جاثيا على ركبتيه وبينه
دیدم مردی را از امت خود نشسته بر دو زانوی و میان وی
وبين الله حجاب فجاء حسن الخلق فادخله على
و میان خدا تعالی پرده است پس آمد از درون بارگاه الهی خوی نیک پس در آورد او را بر
الله تعالى ح اثقل ما يوضع في الميزان حسن
وی تعالی گران ترین چیزیکه نهاده میشود در ترازوی اعمال بندگان
الخلق وهو ضبطه تحت الشرع والعقل فهو
و حسن خلق نگاهداشتن نفس است زیر حکم شرع و عقل و تهذیب اخلاق موافق شرع و عقل ۱۲

ملا علي قاري

مولانا محمد احسن مفتي

يمكن لصيرورة الصيد أهليًّا والجموح منقادًا و
ممکن است بجهت گردیدن شکار وحشی مانوس و سرکش رام

والكلب معلَّمًا وورد حسّنوا أخلاقكم فالأمر ع
و بجهت گردیدن سگ آموخته شده نیکو کنید سیر خود را پس شتاب ترین جمیعت

على جامع غفل عن الاعتقاد وتميّز ثم من عرف
کسی که غافل باشد از جمیع اعتقادات و تمیز میان ... پستر کسیکه شناخت

القبيح ثم من اعتقده حسنًا وهو أصعب والطريق
قبیح را پستر درجه کسی ست که اعتقاد کرده قبیح را حسن واین دشوارتر است از و به

عند فقد الكمال الفطري كما للأنبياء
نزد مفقود بودن کمال که در اصل خلقت بر آن مخلوق شده و محتاج بتکلف نبود چنانچه ثابت است برای انبیاء

أي الأهون مداوات من غفل عن اعتقاد وتميز ... كالصبيان والنسوان والبله من الانسان ... ثم من عرف القبيح والحسن واعتقده ... للعلاج في ترك القبيح ... ثم من اعتقد القبيح حسنا كالمبتدعة ... قال تعالى أفمن زين له سوء عمله فرآه حسنا الآية وهو أصعب علاجا أي يشق المراتب علاجا ... لأن علاجه بإخراجه عن اعتقاده ... والطريق تهذيب أي طريق تهذيب الأخلاق عند فقد أي ... الكمال الفطري أي الجبلي الذي لا يحتاج إلى التكلف كما للأنبياء عليهم السلام وكذا لبعض الأصفياء والأولياء من أتباعهم الكرام

ملا علي قاري



للأنبياء عليهم السلام والجن بترك الإلهية كما
علیهم السلام و نزد مفقود بودن کشش الهی که بی سبب می رسد چنانچه بود

للسحرة وعمر رضي الله عنه التكلف في اعتياد الأضداد
برای ساحران فرعون و عمر که خشنود باد الله تعالی از آن تکلف خبر کردن سالک را در عادت بضد اخلاق

بالتدريج والمجاهدة فيه حتى يعتاد الطاعة ويلتذ
بآهستگی و مجاهده کردن در آن تا آنکه عادت گیرد طاعت را و لذت یاب شود

بها التذاذ المريض بالطعام بعد العلاج والمتعلم
بدان همچو لذت یافتن بیمار بطعام خوش بعد از معالجه مرض

بالعلم على الدوام لا أحيانًا فالمقصود منه رسوخ
بعلم و منافع وی یعنی لذت یاب شود همیشه نه گاه گاهی پس مقصود اصلی از ریاضت نفس

أي وعند فقد ... الإلهية كما للسحرة أي سحرة فرعون ... التكلف ... السالك في اعتياد الأضداد ... بالتدريج ... والمجاهدة ... حتى يعتاد الطاعة ... فالمقصود منه رسوخ ...

مختصر ملا علي قاري

حُبِّهِ تَعَالَى فِي الْقَلْبِ وَقَلْعِ حُبِّ الدُّنْيَا عَنْهُ وَهُوَ

دوستی حق سبحانه وتعالی ست در دل وبر کندن دوستی دنیا از دل وحصول این

بِالْاِسْتِفَادَةِ مِنْ شَيْخٍ بَصِيْرٍ بِالْعُيُوْبِ مُطَّلِعٍ عَلَى

یکے بفایده گرفتن از پیری که بینا باشد بعیبهای نفس ومطلع باشد

الْخَفَايَا وَهُوَ عَزِيْزُ الْوُجُوْدِ وَصَدِيْقٍ يُنَبِّهُ عَلَيْهَا كَمَا

آفات خفیه اگرچه این چنین شیخ کالعدم الوجود است دوم باستفاده از دوستی که متنبه

رُوِيَ عَنِ السَّلَفِ أَوْ عَدُوٍّ فَعَيْنُ السُّخْطِ تُبْدِيْهَا

چنانکه روایت کرده شده است از سلف سیوم باستفاده از دشمن خود پس چشم عدم رضا از ظاهر ظاهر کنند

أَوْ مُخَالَطَةِ النَّاسِ وَتَرْكِ مَا رَأَى مَذْمُوْمًا

چهارم باستفاده از صحبت مردم وترک کردن چیزیکه دیده ودانسته است آنرا مذموم





مَذْمُوْمًا أَوِ الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ وَهُوَ الْأَنْفَعُ وَالْأَصْلُ تَرْكُ

پنجم باستفاده از کتاب الهی وسنت واستفاده بکتاب وسنت نافع تر است از استفاده مردم بلکه استفاده‌های دیگر راجع بکتاب وسنت است ۱۲

التَّمَتُّعِ بِمَا لَا يَنَالُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا بِقَدْرِ الضَّرُوْرَةِ لِئَلَّا يَحْصُلَ

بهره مند نیست بچیزیکه یافته نشود نفع وی در قبر مگر بقدر ضرورت از خوردن و پوشیدن و

الْأُنْسُ بِالدُّنْيَا الْمُؤَدِّيْ إِلَى حُبِّهَا فَهُوَ رَأْسُ كُلِّ خَطِيْئَةٍ

الفت بدنیا که میرساند بسوی محبت دنیا زیراکه دوستی دنیا سر هر گناه است

الْبَابُ السَّادِسَ عَشَرَ فِي التَّوْبَةِ وَالْمُرَابَطَةِ وَالتَّقْوٰى

در باب شانزدهم از کتاب عین العلم ثابت است در بیان توبه ورباط للہ تعالے وتحصیل تقوی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

بنام خدای بخشنده مهربان

التوبة تنزيه القلب عن الذنب وقيل الرجوع

پاک کردن دل است از خطرهٔ گناه و گفته شده که توبه برگشتن بنده است

من البعد الى القرب وهى واجبة لورود ق توبوا

از هرچه که دور گرداند بسوی چیزیکه نزدیک گرداند و توبه واجب است بر هر مکلف بجهة وارد

الى الله الاية ودلالة الاجماع والعقل فالواجب ما تعلق

وبجهة دلالت عقل زیراکه واجب چیزی است که تعلق گرفته است

بفعله السعادة وبتركه الشقاوة وهو متحقق فيها

بکردن آن چیز سعادت و بترک کردن آن شقاوت و اینمعنی متحقق است در توبه فالتوبة یکون واجبة

وجدوها حبه تعالى فورود ق ان الله يحب التوابين

وفائده توبه دوست داشتن خدا است کننده را بتحقیق خدایتعالی دوست دارد بسیار توبه



التوابين وورود ح التائب حبيب الله والتوفيق على

توبه کننده دوست خدایتعالی است و توفیق

الطاعة فقيد الذنوب يمنع عنها ولان الاصرار

عبادات الهی زیراکه پابندی گناهان باز میدارد از عبادت و بجهة آنکه مداومت بر گناهان سخت

يقسى القلب ويجر الى الشقاوة ولان المتلطخ

سخت می کند دل را و میکشد بسوی بدبختی و بجهة آنکه کسی که آلوده شده باشد

بالنجاسة لا يقرب فورود ح اذا كذب العبد

به پلیدی نزدیک کرده نمی شود چون دروغ گوید بنده

تنحى الملكان عن نتن ما يخرج من فيه وحلاوتها

یکسو میشوند فرشتگان از بدبوی چیزیکه می برآید از دهن وی بسبب دروغ گفتن

ملا علی قاری مختصر

ملا علی قاری

۵۵۶

فللمصر لا يجد بها وقبولها فرب الذين لا يقبل

پس اصرار کنندہ بر گناہان نمی یابد آن حلاوت را ۱۲ وفائدہ دیگر مقبول شدن طاعت اوست ۱۲ زیراکہ بسا دین قبول نمی کند

هداية المذنبين المماطل فإن الغضب ينافي القبول

ہدیہ دام دار واکہ امتناع آرندہ است از ادای آن ۱۲ وبجہة آن کہ غضب الہی منافی است قبول طاعت را

وهي واجبة على الكل في كل حال لعموم الادلة فعلى

وتوبہ واجب است بر جمیع افراد در ہمہ حال بجہة عام بودن دلیلہا

الفور لوجوب الانتهاء عن المعاصي كذلك وحرمة

فی الحال بدون مهلت ۱۲ از برای واجب بودن باز ماندن از معاصی ہمچنین یعنی فی الحال بجہة حرام بودن ۱۲

التسويف فورد وليست التوبة للذين يعملون السيئات

زیراکہ وارد شدہ است ونیست قبول توبہ آنکسانی را کہ می کنند بدیہا را

ملا علی قاری

۵۵۷

السيئات حتى اذا حضر احدهم الموت قال اني تبت

تا آنکہ چون برسد یکی از ایشان را مرگ گوید بتحقیق من توبہ میکنم

الان ح التوصيح اهل النار من التسويف

اکنون بیشتر فریاد اہل دوزخ از جہة تسویف عمل است

وهي مقبولة فورد ق يقبل التوبة الاية

البتہ مقبول است قبول می کند توبہ را خدای تعالی تا آخر آیة

ق قابل التوب ح ان الله يبسط يده بالتوبة

خدای تعالی قبول کنندہ است توبہ بندگان را در جای دیگر میفرماید ۱۲ تحقیق خدای تعالی فراخ میکند دست رحمت خود را

حتى تطلع الشمس من مغربها وايضا نزول

تا آنکہ طلوع کند آفتاب از جانب مغرب خود ونیز زایل میشود

مولانا مفتی محمد احسن رحمة الله علیه

۵۵۸

ظلمة الذنب عند سطوع نور التوبة زوال

تاریکی گناه نزد برآمدن وروشن شدن نور توبه همچو زائل شدن

الدنس بالصابون والصدا بالصيقل و

چرک پارچه بالصابون و همچو دور شدن زنگ آئینه بصیقل

انما يشك التائب لشكه في تحقق الشروط

وجزاین نیست که شک می کند توبه کننده در قبول وی بجهت شک کردن وی در درست شدن شرطهای

والاركان فهي دقيقة شك شارب المسهل بخلاف

ورکنهای توبه پس این باریک است همچو شک کردن خورنده مسهل بخلاف

القصار اذ شروطه جلية والذنب ما خالف امره

گازر زیرا که شروط او روشن است و گناه چیزی است که مخالف باشد فرمود خدا تعالی را

ينبوع الحكم

۵۵۹

امره تعالى من فعل او ترك وينقسم الى حقه تعالى

از کردن یا نکردن کاری و منقسم میشود گناه بدو چیز بسوی حق حق تعالی

وحق العبد وهو اغلظ فورد انه لا يترك وايضا

و دیگر حق بنده و تحقیق حق بنده مغلظ تر است و نیز منقسم میشود گناه

الى كبيرة وصغيرة وورد في البعض انه من

بسوی صغیره وکبیره وارد شده است در باب بعضی از گناهان تحقیق وی از

الكبائر واختلف في حصرها على ما نهي

کبائر است واختلاف واقع شده است در حصر کبائر بر آنکه نهی کرده شده

مخصوصا فالتخصيص للتعظيم وما اوعد عليه

نهی مخصوص پس تخصیص نهی بجهت بزرگی آن گناه است بر آنکه وعید کرده شده است برآن بدوزخ

ينبوع الحكم

ملا علی قاری رحمه الله تعالی

لِعِظَمِ الْعُقُوبَةِ وَمَا وَجَبَ عَلَيْهِ حَدٌّ فَالتَّعْجِيلُ لِلتَّغْلِيظِ

بجهة بزرگی عقوبت و بر آنکه واجب شده باشد زیرا که تعجیل عقوبت در دنیا از جهت تغلیظ است ۱۲ ف

وَمَا اسْتُصْغِرَ كَمَا أَنَّ الصَّغِيرَةَ مَا اسْتُعْظِمَ وَقِيلَ

و بر آنکه سبک پنداشته شده آنرا چنانچه صغیره گناهی است که بزرگ پنداشته شده باشد آنرا

الْأَصَحُّ أَنَّهَا مُبْهَمَةٌ كَلَيْلَةِ الْقَدْرِ وَسَاعَةِ الْجُمُعَةِ

که اصح آنست که کبیره مبهم است مانند شب قدر و ساعت روز جمعه

لِأَنَّهَا مَا لَا تُكَفِّرُهُ الصَّلٰوةُ الْخَمْسُ فَوَرَدَ

زیرا که کبیره گناهی است که کفارت نمی کند او را نماز پنجگانه زیرا که

الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ تُكَفِّرُ مَا بَيْنَهُنَّ إِنِ اجْتُنِبَ الْكَبَائِرُ

نمازهای پنجگانه کفارت میکند گناهان را و محو میکنند وقتیکه کسو کرده شوند پرهیز کرده شوند از گناهان کبیره ۱۲ که واقع میشوند در میان اینها ۱۲

ملا علی قاری



الْكَبَائِرُ أَوْ إِلَّا الْكَبَائِرُ وَهُوَ يَتَعَلَّقُ بِالْآخِرَةِ فَالْإِبْهَامُ

یا الا الکبائر یعنی در بعضی روایات و حکم کبیره که عدم تکفیر اوست بنمازهای پنجگانه متعلق باخرت است در دنیا ۱۲ ف پس مبهم داشتن

أَوْلٰى تَحْذِيرًا عَنِ الْكُلِّ وَلَا تَكْلِيفَ فِيهَا فَمُوجِبَاتُ الْحُدُودِ

اولی تر و لائق تر است از کل معاصی و نیست تکلیف بکبیره از جهت احتراز کردن ۱۲ پس چیزها که واجب کننده اند حدود را ۱۲ ف

مَعْلُومَةٌ وَرَدُّ الشَّهَادَةِ لَا يَخْتَصُّ بِهَا فَالْأَكْلُ فِي

معلوم اند با علام شرع و رد کردن شهادت کبائر مختص نیست بکبیره زیرا که خوردن چیزی در

الطَّرِيقِ يُوجِبُهُ مَعَ كَوْنِهِ مُبَاحًا وَقِيلَ الْأَصَحُّ أَنَّهَا

راه واجب میکند رد شهادت را باوجود بودن اکل در طریق مباح و گفته شده است که اصح آنست که

اسْمٌ إِضَافِيٌّ وَالْمُطْلَقُ الْكُفْرُ وَالْجَمْعُ فِيمَا وَرَدَ

اسم اضافی ست و کبیره مطلق کفر است و واقع شدن صیغه جمع در آیاتے که وارد شده است

ینبوع حکم

قوله ان تجتنبوا كبائر ما تنهون عنه ق الذين

در قرآن مجید ۱۲ اگر اجتناب کنید شما گناهان کبیره را که نهی کرده شده اید از آن و آیة دیگر

يجتنبون كبائر الاثم لتنوعه وتعدد المخاطب و

در جهة متعدد بودن مخاطب

المغفرة يتعلق بالمشية لا غير فورد ق يغفر

و بخشش در گناه صغیره و کبیره هر دو بدان تعلق میکرد بمشیة جل شانه ۱۲ پس وارد شده است در قرآن مجید سوائے آن چیزی نیست که مغفرت بدون توبه متعلق باشد ۱۲

ما دون ذلك لمن يشاء ثم هو يعظم بالاصرار

سوائی شرک هر کسی را که میخواهد ۱۲ پس گناه صغیره بزرگ بمداومت بر گناه بزرگ میگردد

لانه سبب تراكم الظلام وورد ح لا صغيرة

زیرا که اصرار بر معصیت سبب بر هم نشستن تاریکیهاست و وارد شده است در حدیث

ینبوع الحکم

مولانا مفتی محمد حسن



لا صغيرة مع الاصرار والمباهات والاستغفار

هیچ گناه صغیره نیست باوجود مواظبت بر آن و مفاخرت کردن بگناه ۱۲ و سبک پنداشتن گناه صغیره ۱۲ بلکه کبیره است ۱۲

فهما سببا التألف وورد ح المنافق يرى ذنبه

بسبب الفت گرفتن قلب است بگناه ۱۲ و وارد شده است در حدیث بخاری از ابن مسعود ۱۲ منافق می بیند گناه خود را حقیر

كذباب مر على انفه فاطاره ونسيان حلمه تع

همچو مگس که گذشت بر بینی وی پس پرانید آن را و بسبب فراموش کردن حلم وی تعالے

وستره فهو سبب الامن عن المكر وورد

و پرده وی بر گناه بسبب ایمن شدن از مکر الهی و وارد شده در قرآن مجید ۱۲

انما نملي لهم ليزدادوا اثما والاظهار فهو يؤدي

جز این نیست که مهلت میدهیم مر ایشان را تا زیاد کنند گناه را و بسبب ظاهر کردن آن گناه بر مردم

ملا علی قاری مختصر

ینبوع الحکم

مولانا مفتی محمد حسن

إلى ذنوب أخر وهتك الستر وترغيب الغير وورد

بسوی گناهان دیگر هیچو دریدن پرده خود و رغبت دادن الغیر وارد شده است

ح كل الناس معافون إلا المجاهر بالذنب و

همه مردم عفو کرده شوند مگر فاش کننده گناه گناهان ایشان

حقها أن يتندم فورد ح الندم توبة وقيل هو

و حق توبه آنست که پشیمان شود از گناه پس وارد شده است پشیمان شدن از گناه توبه و گفته شده

غير مقدور ولا يدخل تحت التكليف فلا يكون

غیر مقدور است داخل نمی شود زیر تکلیف پس نباشد ندامت

توبة بل هو الباعث فاستعير لها ويتدارك

توبه بلکه ندامت باعث است بر توبه پس استعاره کرده شد در حدیث ندامت برای توبه



ويتدارك وهو في حقه تعالى القضاء والكفارة

و دیگر حق توبه آنست که تلافی کند گناه گذشته را و تدارک در تقصیر حق الله تعالی قضا و کفاره است

محتاطا وفي حق العبد رد المال محتاطا إلى المالك

درحالیکه احتیاط باشد درین امر و تدارک در قصور حق بنده بازدادن مال است که بی وجه شرعی گرفته باشد درحالیکه احتیاط کننده است بسوی مالک

أو الوارث مبالغا في التبليغ بالطواف في البلاد

یا بسوی وارث درحالتیکه مبالغه کننده در رسانیدن حقوق بندگان بسیر کردن در شهرها

إن أمكن وإلا فالتصدق أو الصرف إلى مصالح

اگر ممکن باشد پس تصدق کند آن مال را بفقرا و مساکین یا صرف کند بسوی مصالح مسلمانان

المسلمين أو التسليم إلى القاضي الأمين والدية

و لنفع ایشان یا حواله کند آن مال را بقاضی که امین باشد و خون بها دادن

ملا علی قاری حنفی

وَالْاِقْتِصَاصُ فِي النَّفْسِ اَوِ الْاِسْتِعْفَاءُ نَفْسًا اَوْ

و قصاص اگر قصاص لازم گشته در قتل نفس یا طلب عفو کردن نفس باشد حق بنده یا

مَالًا اَوْ عِنْدَ الْعَجْزِ عَنِ الْحِلِّ فَتَكْثِيرُ الْحَسَنَاتِ بِحَسَبِ

مال و نزد عاجز بودن از همه امور مذکوره پس تدارک آن زیاده کردن نیکیها است بمقدار

الْمَظَالِمِ وَفِي نَحْوِ الْغِيبَةِ وَالسَّبِّ وَالْاِيذَاءِ فَالْاِسْتِعْفَاءُ

ظلمهای که بر مردم کرده و در مانند غیبت کردن و دشنام دادن و رنجانیدن پس تدارک آن

وَالذِّكْرُ الْمُفَصَّلُ اِلَّا اَنْ يَزْدَادَ التَّاَذِّي بِالْاِظْهَارِ

و نقل کردن مفصل و جدا جدا مگر آنکه زیاده شود ایذا او بسبب ظاهر کردن آن چیزها

فَالْمُبْهَمُ تَحَامِيًا عَنْ ذَنْبٍ آخَرَ وَالْجَبْرُ بِالْحَسَنَاتِ

پس ذکر مبهم از جهت احتراز کردن از گناه دیگر که از بس اظهار لازم می آید



علی قاری مختصراً

مولانا مفتی محمد حسن

بِالْحَسَنَاتِ كَمَا لَوْ كَانَ مَيِّتًا اَوْ غَائِبًا وَالْمُبَالَغَةُ

چنانچه اگر باشد صاحب غیبت مرده یا غیر حاضر و دیگر جبر نقصان مبالغه کردن است

فِي الْاِسْتِعْفَاءِ بِالتَّلَطُّفِ وَالتَّوَدُّدِ وَالْاِحْسَانِ

در طلب عفو آن جریمه بنرمی کردن و دوستی نمودن و احسان کردن

فَاِنْ عَفَى وَاِلَّا يُحَاسَبُ فِي مُقَابَلَتِهِ فَالْكُلُّ مَاْثُورٌ

پس اگر بخشیده و اگر نه حساب کرده میشود در مقابله تقصیرش پس همه این جواب ماثور است

وَيَتْبَعُ الْحَسَنَةَ بِحَسَبِ السَّيِّئَةِ فَسَمَاعُ الْمَلَاهِي

و حق توبه آن است که بعد از صدور باندازه عمل بد پس تابع کرده شود شنیدن سرود را

بِسَمَاعِ الْقُرْآنِ وَالْعُقُودُ فِي الْمَعْصِيَةِ بِالْاِعْتِكَافِ

بسماع قرآن مجید بقدر مدت آن و تابع گردانیده شود نشستن را در معصیت باعتکاف کردن



علی قاری مختصراً

ینبوع الحکم

وَشُرْبُ الْخَمْرِ بِالتَّصَدُّقِ بِشَرَابٍ حَلَالٍ لَذِيذٍ وَالْقَتْلُ

و نوشیدن شراب را بصدقه دادن بشربت حلال لذت بخش و قتل نفس را سوائی دیت وقصاص

بِالْإِعْتَاقِ وَالْغِيبَةُ بِالثَّنَاءِ وَالْغَصْبُ بِالصَّدَقَةِ

به آزاد کردن بنده و غیبت را بستایش وی و غصب اموال مردم را بعد از ادا

وَنَحْوِهَا فَوَرَدَ قَ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ

و مانند این چیزهائی مذکوره تحقیق نیکوئیها برنده و محو کننده بدیها است

حَ أَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَيَسْتَغْفِرُ فَوَرَدَ

تابع گردان بدی را نیکی تا که محو کند آنرا در حق توبه آن ست که طلب آمرزش کند

حَ مَا أَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَإِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ

اصرار نکرد کسیکه استغفار کرد اگرچه باز گردد بمعصیت در روزی هفتاد

مفتی محمد حسن

ملا علی قاری

مولانا مفتی محمد حسن



سَبْعِينَ مَرَّةً وَالسَّتْرُ أَحَبُّ وَلَوْ أَقَرَّ لِإِقَامَةِ الْحَدِّ

و پوشیدن گناه دوستر است و اگر اقرار کند نزد سلطان تا بپا کردن حد شرعی

فَلَا قَدْحَ فَوَرَدَ حَ فِي مَاعِزٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لَقَدْ تَابَ

پس نیست باکی که در حق ماعز بن مالک اسلمی که خوشنود باد الله تعالی از آن که خود بخود اقرار زنا کرد وارد شده است بتحقیق توبه کرد ماعز بن مالک

تَوْبَةً لَوْ قُسِّمَتْ بَيْنَ الْأُمَّةِ لَوَسِعَتْهُمْ وَيُؤَكِّدُ الْعَزْمَ

توبه که اگر قسمت کرده شود میان جماعت کثیر هر آئینه گنجائش

عَلَى أَنْ لَا يَعُودَ وَيُخْلِصُ النِّيَّةَ فَمَنْ تَرَكَ لِذَهَابِ

براین که باز نگردد از آن توبه در حق توبه آنست که خالص بکند پس کسیکه ترک کرد معصیت بخوف رفتن

بخوف الهی

مَالٍ أَوْ جَاهٍ أَوْ عَدَمِ أَسْبَابٍ لَا يَكُونُ تَائِبًا ثُمَّ يَغْسِلُ التَّائِبُ

مال یا نقصان جاه بسبب عدم حصول اسباب معصیت نباشد پس نیست تائب پس ترغسل کرد معصیت کرد

ملا علی قاری

ويغتسل ويصلي أربع ركعات في موضع خال ويضع

وبشوید بدن خودرا وبگزارد چهار رکعت نماز توبه در مکان خالی و بنهد

الوجه على الأرض والتراب بدمع جار وقلب حزين

پیشانی را برزمین وخاک درحالیکه ملتبس شود باشک گرم و دل غمگین

وصوت عال ويذكر الذنوب واحدا واحدا ويلوم

و آواز بلند ویاد کند گناهان خودرا یک یک را و ملامت کند

النفس ويوبخها ويرفع يديه ويحمد ويصلي ويدعوا

نفس ماره خودرا وسرزنش نماید وراو بردارد هر دو دست خودرا و حمد گوید خدایتعالی را و درود بفرستد

لنفسه ولوالديه وللمسلمين وجاء إذا أتبع الذنب بعزم

دبرای ماد وپدر خود وبرای مسلمانان وآمده است در بعضی آثار که چون تابع کند برگناهان خودرا



بعزم التوبة وخوف العقاب ورجاء العفو وأداء

بقصد توبه و دوم ترس عقاب الهی و سیوم امید بخشش وچهارم گذاردن

ركعتين في المسجد والاستغفار سبعين مرة والتسبيح

دو رکعت نماز توبه در مسجد وپنجم باستغفار خواندن هفتاد مرتبه و تسبیح

والتحميد مائة والتصدق سرا وعلانية وصوم

و تحمید یعنی صد بار و ششم تصدق دادن پنهان وآشکارا وهفتم بروزه

يوم فالعفو أرجى والطريق ذكر ما ورد فيها و

یکروز پس معصیت درین هنگام امید داشته شده است و طریق تحصیل توبه سه چیز است یکی یاد کردن چیزیکه وارد

قبح الذنب وشدة العقوبة وضعف النفس

و زبونی گناه از کتاب وسنت وسیوم یاد کردن ناتوانی نفس

عز الاحتمال و شرف الآخرة وخساسة الدنيا وقرب

از بر داشته شده و چهارم یاد کردن بزرگی و پنجم یاد کردن خود ماگی دنیا و ششم یاد کردن عقوبت الهی نزدیکی

الموت ولذة المعرفة والمناجات وخوف الإملاء

موت و هفتم یاد کردن لذة معرفة الهی و هشتم یاد کردن ترس مهلت دادن الهی جل شانه

بعدم الأخذ الحالي في الاستدراج بالإحسان

بنا گرفتن فی الحال و نهم یاد کردن ترس استدراج الهی باحسان کردن

بعد الارتكاب في قلع أسبابه وهي الغرور وحب

بعد از ارتکاب مناهی و دهم طریق تحصیل توبه و اسباب معصیت سه چیز است

الدنيا وطول الأمل بما مر في موضعها والتحقيق

دنیا و سیوم طول امل بچیزیکه گذشت در موضع هر یک از اینها

اللقاء والحضور والجنة والحور والقصور ١٢ ملا علی قاری



والتحقيق أن ترادف المعاصي سبب تراكم ظلام

و تحقیق نزد دار یاب کمال آنست که پیاپی صادر شدن گناه بدون استغفار بسبب بر هم

القلب وبه يحصل الرين والطبع وهو داء عضال

قلب است و بسبب همین ترادف حاصل میشود زنگ و مهر و این ترادف معاصی بیماری

واختلف في صحتها عن بعض الذنوب والحق إفادة

و اختلاف کرده شده است در میان علمای در صحیح بودن از بعضی گناهان و حق آنست که توبه فائده

نقصان العقوبة لأنها بحسب الذنب دون النجاة

نقصان عقوبت الهی است زیرا که عقوبت بمقدار گناه است نه نجات اخروی

لأنها بترك الكل فإن قلت إنما الترك

زیرا که نجات اخروی حاصل میشود بترک کردن جمیع معاصی پس اگر بگوئی از طرف کسیکه قائل بعدم صحت است اینکه

ملا علی قاری

574

قوله كالعنين في الجب ... الذي لا يقدر على اتيان النساء ... يشترط الندم عن كل الذنوب ... وقال عليه السلام الندم توبة ... التائب من الذنب كمن لا ذنب له ... سبب الترجيح ... بين الكل وحاصل الجواب ... العلة وهو كونها ذنبا ... قوله فكيف يتصور ... ليست معصية لم يتب عنها ... لكونها سرقة حتى اذا فرض انها ... بالسرقة فان التوبة عنها ... قوله لكونه ذنبا

قوله يتبع ای يشترط ذلك في هذا المعنى ... من جميع المعاصي ... لكونها معصية موقتة ... ووجب عليه ان يترك ... معصية موقتة في العقوبة فكيف يتصور التوبة عن البعض دون البعض ... ان يتوب عن الجميع دون البعض ... ملا علی قاری

لِكَوْنِهٖ ذَنْبًا لَا بِعَيْنِهٖ وَهُوَ مُشْتَرَكٌ فِيْهِ فَكَيْفَ يُتَصَوَّرُ

وبجهة بودن او معصيت · بسبب ذات وبودن معصيت علة ترك گناه مشترکست · دریں پس چگونه

عَنِ الْبَعْضِ قُلْتُ إِنَّمَا يَجُوْزُ التَّرْكُ لِكَوْنِهٖ أَفْحَشَ أَوِ

از بعضی گناهان و بعضی دیگر · میگویم جز این است که جائز است ترک کردن گناه و توبه کردن از آن بجهت بودن بعضی دیگر

الْعِقَابُ عَلَيْهِ أَصْعَبَ وَالتَّدَارُكُ أَشَقَّ وَمَيْلُ

یا بجهة بودن عذاب الٰهی بروی سخت تر · یا بجهة بودن تدارک این قسم کبیره دشوارتر یا بجهة بودن میل

النَّفْسِ إِلَيْهِ أَقَلَّ هٰذَا وَلَمْ يُشْتَرَطِ الْكُلُّ فِيْمَا وَرَدَ

دل بسوی گناه بزرگ کمتر · ای هذا هو التحقيق · و شرط کرده نشده است برائے صحت توبه ترک کردن ... علی طریق التحقیق

فِيْ صِحَّتِهَا عَنِ الْعَاجِزِ كَالْعِنِّيْنِ عَمَّا زَنٰى

ونیز اختلاف کرده شده است در صحت توبه · از کسیکه عاجز بود و قدرت بر معصیت نداشته باشد از انچه زنا کرده است

ای الی ما ترك من الصغائر اقل واسهل ووجه ... فيكون ترك الكبير اسهل من ... امكان ذلك انه من مؤمن نادم على ... وهو خائف عن العاصي ... ضعيفا او قويا اقوى من ... نفسه في تلك المعصية لاسباب ... من الجهل والغفلة ... قوة الشهوة فيكون ... ملا علی قاری

مختصر ... يجب التوبة ... كقوله تعالى ان الله ... من الكتاب والسنة ... عليه السلام ... جميع الذنب من المعاصي ... ملا علی قاری

575

قوله تاب ای حدوثها ... قبل العنة ای القول العدم ای الاقرب الى الصواب ... التوبة لامتناع الترك ... لان التوبة عبارة عن الندم ... الغرم على الترك ... فعلى ولما ما لا يقدر ... بنفسه لا يتركه اباه ... قد يقال لو ندم العنين ... تألم القلب بالزنا بحيث لو فرضت الشهوة اى قدرت له شهوة الزنا لقهرها ... لغلبها وتركها فالرجاء اى القبول ... كرمه سبحانه ... على ما حسب اطلاعه على غيره ... ای ما يخفى على العنين عن الزنا قبل طريان العنة اى حدوثها ... قبل هيجان الشهوة ... للزنا والجماع وتيسر اسباب ... ای قضاء الشهوة ... من التائبين اتفاقا فيعد طريان العنة ... ملا علی قاری

زَنٰى قَبْلَ الْعُنَّةِ وَالْأَقْرَبُ الْعَدَمُ لِامْتِنَاعِ التَّرْكِ

پیش از حدوث عنت · قول اقرب بالصواب صحیح نبودن توبه است · بجهت ممتنع بودن ترک

فِيْ غَيْرِ الْمَقْدُوْرِ لٰكِنْ لَوْ تَنَدَّمَ وَتَأَلَّمَ الْقَلْبُ بِحَيْثُ

در امر غیر مقدور · لکن اگر پشیمان شود چنین و متألم شود دل او بزنا تا بجائی

لَوْ فُرِضَتِ الشَّهْوَةُ لَقَهَرَهَا فَالرَّجَاءُ الْقَبُوْلُ عَلٰى

که اگر فرض کرده شود بقاء شهوت · پس درین وقت امید قبول توبه است بر

حَسْبِ اطِّلَاعِهٖ تَعَالٰى عَلَى الضَّمَائِرِ كَمَا لَوْ تَابَ قَبْلَ

حسب اطلاع خدا تعالیٰ برضمایر بندگان چنانچه اگر توبه کند پیش از

طَرَيَانِ الْعُنَّةِ وَمَاتَ قَبْلَ هَيَجَانِ الشَّهْوَةِ وَتَيَسُّرِ أَسْبَابٍ

حادث عنت و بمیرد پیش از غلبه شهوت و آسان شدن اسباب

مولانا مفتی محمد احسن

قضائها وفي ان الافضل من تجاهد شهوته او من

اسباب قضاء شهوت ومباشرت آن ۱۲ — ونیز اختلاف است درینکه افضل از توبه کنندگان کسی است ۱۲ — که مجاهده کند بشهوت خود را یا کسیکه بباز داشتن از معصیت ۱۲

انقطعت شهوته فالحق ان الثاني اسلم مطلقا و

منقطع شده باشد شهوت او پس قول حق آن ست که مرد دوم که سکون یافته باشد نفس او

افضل ان كان انقطاعها لقوة اليقين وسبق

وهم فاضل تر است از وقتیکه باشد انقطاع شهوت در برای قوت واستواری یقین و سبقت از

المجاهدة فالمظفر اولى من المجاهد وان كان ضعفها

مجاهده پس فتح یافته شده بر دشمن اولیتر است از جهاد کننده واگرچه باشد انقطاع شهوت

في نفسها فالاول لان الترك بالمجاهدة من قوة

در نفس وی پس اول افضل است از ثانی زیرا که ترک معصیت بمجاهدهٔ نفس ناشی است از قوت یقین ۱۲

منبع الحكم



قوة اليقين واستيلاء الدين وفي نفع الاستغفار

وغلبه دین است بر شهوت ونیز اختلاف واقع شده است در نفع بخشیدن استغفار

مع الاصرار والحق النفع لما سبق وكونه حسنة

باوجود اصرار بر گناه وحق نفع بخشیدن برای — وبجهت بودن استغفار در ذات خود حسنه

تصلح للتكفير وعدم ضياع الاجر فورد ق

که صلاحیت دارد برای تکفیر سیئات وبجهت نه ضائع بودن مزد و ثواب پس وارد شده است از نزد حق تعالی

ان الله لا يضيع اجر المحسنين ق وان تك حسنة

هر آئینه حق تعالی ضائع نمیکند مزد نیکو کاران را — واگر باشد مقدار یک ذره نیکی در دیوان اعمال بندهٔ مومن ۱۲

يضاعفها وما ورد ح المستغفر بلسانه المصر على ذنبه

دوچند میگرداند الله تعالی ثواب آنرا — استغفار کننده بزبان خود که اصرار کننده است بر گناه خود

مولانا مفتی محمد احسن

للمستهزئ بربه محمول عليه بحكم العادة من الغفلة

استهزا کننده است حمل کرده شده است این را بحکم عادت بر استغفاری که صادر گردد از بی پروا ... از غفلت و مجرد حرکت لسانی باشد

دون الابتهال والصدق في السؤال وفي نسيان

زاری و تضرع بجناب رب متعال و صدق در سوال و نیز اختلاف است در فراموش کردن

الذنب بعد التوبة وهو الاولى للمبتدي تحاميا

گناه بعد از توبه و نسیان گناه بعد از توبه اولی تر است مر مبتدی را از جهت احتراز کردن

عن تحريك الميل وما روي من كثرة نوح المنتهين

از تحریک میل بسوی معصیت که ناشی میگردد از ذکر معصیت و آنچه روایت کرده شده است از بسیاری نوحه و زاری بعضی منتهیان

وبكائهم فلا يقاس الملائكة بالحدادين وافضل

و شدت گریه ایشان پس قیاس کرده نشود فرشتگان را با آهنگران و بهترین



وافضل التائبين المستقيم الى الموت مبالغة

و بهترین توبه کنندگان کسی است که ثابت باشد بر آن تا آخر عمر خود و در حالیکه مبالغه کننده باشد

في اجتناب غير الزلات فهو سابق بالخيرات

در اجتناب معاصی پس همین مستقیم بر توبه سبقت کننده است

والنفس مطمئنة ويزداد الفضل بطول

مطمئنه است و زیاده میشود بزرگی اینچنین کس بدرازی عمر

العمر والمجاهدة فورد افضل السعادات

و مجاهده کردن با نفس در عبادت فاضل ترین سعادتها درازی عمر است

طول العمر في طاعة الله تعالى والسلامة بقرب الموت

در عبادت الله تعالی و زیاده میشود سلامت اینچنین کس از وقوع معصیت

ثم المعاود في بعض الذنب المجدد للتوبة مبالغا

پس تر درجه عود کننده در بعضی گناه که تازه کننده است توبه را در حالی که مبالغه کننده باشد

وهو المفتن التواب والنفس لوامة ثم التائب عن البعض

و نام این فریفته کننده توابه است پس تر درجه آنکه توبه کننده باشد

المسوف في الآخر المتندم بعد الارتكاب القاصد للتوبة

که تاخیر کننده باشد توبه را در بعضی آخر و پشیمانی کننده باشد بعد از ارتکاب معصیت

فهو المخالط والنفس مسولة وهو على الخطر فان مات

پس این چنین کس مخلط کننده است و نفس این چنین کس مسولات یعنی این چنین کس بر خطر است در خاتمه پس اگر مرد

تائبا والا ففي مشيئته تعالى بخلاف الاولين

و اگر توبه نکرده مرد پس در مشیت الله تعالی است بخلاف هر دو اول که صاحب نفس



الاولين فهما فائزان اما المرتكب المصر المتناسي

پس این هر دو رستگار اند اما ارتکاب کننده و مصر بران و فراموش کننده معصیت را

در دنیا و آخرت

للتوبة وعزمها فهو الغافل والنفس امارة بالسوء

نفس توبه و عزم او را پس این چنین کس غافل است و نفس این چنین کس اماره است یعنی امر کننده

يخشى عليه سوء الخاتمة ويجوز شمول العفو اياه

ترسیده میشود بر وی بدی خاتمه را و محال است شامل شدن مغفرت الهی

كنيل الكنز بلا طلب لكن التوقع حماقة فودرا

چنانچه محال است یافتن گنج بدون طلب و سعی لیکن امید داشتن این چنین حماقت است

وان ليس للانسان الا ما سعى وان تركها

نیست آدمی را مگر جزا آنچه سعی کند و ترک نکند توبه را

الخوف لعود بجواز الموت قبله وغفران السالفة

بخوف عود بسوی معصیت بجهت جائز بودن موت پیش از عود بمعصیت وبجهت بخشیده شدن

فورد خیارکم المفتن التواب ای کثیر الابتلاء

بهترین شما کسی ست که ابتلا کرده شده بگناه یعنی بسیار ابتلا کرده شده

بالذنب وکثیر التوبة منه وسبب الاستقامة

بگناه وبسیار توبه کننده از آن و سبب استقامت بر توبه

الریاضة والمرابطة فورد ق یا ایها الذین

رام کردن نفس ست وربط دادن نفس است ای گروه مومنان

امنوا اصبروا وصابروا ورابطوا ای انفسکم

صبر کنید بر انواع بلایا و شکیبائی کنید در هنگام قتال وربط دهید ای نفسها خود را بچیزیکه از ضروریات است



انفسکم بالمشارطة وهو وصیة النفس فی اول

یعنی ربط دهید نفس های خود را و شرط کردن با نفس یعنی اندرز کردن نفس در اول

النهار بنحو ان لا بضاعة لك سوی العمر والانفاس

هر روز بعد از نماز صبح مانند اینکه بگوید ای نفس نیست هیچ سرمایه ترا و حال آنکه نفسهای

معدودة والماضی لا یعود والوقت ضیق والتمنی

معدود ند و آن عمر که گذشته باز نمی آید و روزگار تنگ است و آرزوی محض بدون کسب و عمل

خیر نافع وتوظیف العمل وشرط الشروط علیه

بیفائده است یا آرزوی وقت مرگ و دیگر شرط کردن شرطهای مناسب نفس که گوئی اگر یک روز مهلت دهند تا عمل کنم نفع ندارد

ثم بالمراقبة فی الحرکات والسکنات فالاعلی ان

بمراقبه الهی در حرکات و سکنات پس درجه اعلی آن است

يَصِيرُ مَغْلُوبًا بِالْاِسْتِغْرَاقِ بِهٖ تَعَالٰى وَعَدَمِ الْاِلْتِفَاتِ

وبگردد بنده مغلوب باستغراق وی سبحانه وتعالی وبه نکردن التفات

اِلٰى مَا سِوَاهُ ثُمَّ اَنْ يَكُوْنَ تَحْتَ حُكْمِ الشَّرْعِ فَيَنْظُرُ

بسوی ماسوای تعالی کرباشد بنده زیر حکم شرع پس نظر کند

قَبْلَ الْعَمَلِ فِيْ اَوَّلِ خَاطِرٍ فَيُتِمُّ مَا هُوَ لَهٗ تَعَالٰى وَيَتْرُكُ

پیش از عمل در اول خطره پس تمام کند خطره را که باشد برای خدا تعالی و ترک بکند

مَا سِوَاهُ وَيَنْظُرُ عِنْدَهٗ فَفِي الطَّاعَةِ يُخْلِصُ وَيُحْضِرُ

خطره که نه برای خدای تعالی ونظر کند نزد شرع پس در طاعت اخلاص کند وحاضر سازد دل خود را

الْقَلْبَ وَيُرَاعِي الْاَدَبَ وَفِي الْمَعْصِيَةِ يَسْتَحْيِيْ وَيَتُوْبُ وَيُكَفِّرُ

ورعایت کند ادب را ودر معصیت شرم دارد از مخالفت حق وتوبه کند وکفارت دهد



وَفِي الْمُبَاحِ يُرَاعِي النِّيَّاتِ وَالْاٰدَابَ ثُمَّ

ودر امور مباح رعایت کند نیتهارا وآداب را بعد ازان

الْمُحَاسَبَةُ فِيْ اٰخِرِ النَّهَارِ وَهُوَ النَّظَرُ بَعْدَ الْعَمَلِ

بمحاسبه در آخر روز واین نظر دیگرست بعد از عمل آمده است در

فَوَرَدَ حَاسِبُوْا اَنْفُسَكُمْ قَبْلَ اَنْ تُحَاسَبُوْا لِلْعَاقِلِ

حساب کنید نفسهائے خود را پیش از انکه حساب کرده شوید در حدیث آمده مر عاقل را

اَرْبَعُ سَاعَاتٍ سَاعَةٌ يُحَاسِبُ فِيْهَا نَفْسَهٗ ثُمَّ

ساعت ست یگ ساعت که حساب میکند دروے نفس خود را بعد

بِالْمُعَاقَبَةِ فَبِالْجُوْعِ اِنْ اَكَلَ حَرَامًا وَالسَّهَرِ اِنْ نَظَرَ

بمعاقبه پس گرسنگی اگر خورده باشد حرام را وعقوبت وی به بیداری ست

حرامًا ونحوها فلو ساهل سهل عليه الرجوع ثم
حرام را و مانند این پس اگر مساهله کند در عقوبت آسان گردد بر نفس رجوع به معصیة بعد

ازان رابطه به جهد

بالمجاهدة باداء الورد عند استثقال النفس بل
بمجاهده بگذاردن وظیفه نزد گرانی کردن نفس بلکه بگذاردن

بالزيادة كاحياء ليلة عند التوانی عن حفظ جماعة
زیاده همچو زنده داشتن شب نزد کسل کردن نفس از حفظ جماعت

او اداء نافلة ثم بالمعاتبة بمثل يا نفس الا تستحيين
یا نزد کاهلی کردن نفس از ادای نماز نفل بعد ازان رابطه بمعاتبه کردن بمانند این

ای نفس آیا شرم نداری ازو سبحانه و تعالی ١٢

منه تعالى انك طاقة لعذابه الاليم والكل
آیا ترا توانائی است بعذاب وے تعالی که سخت ست و این همه

قوله ای المرجعة الی المعصية وما يتبعها من الغفلة فقال عاقب عمر رضی الله تعالی عنه نفسه حين فاتته الصلوة العصر في جماعة بان تصدق بارض كانت له قيمتها مائتا الف درهم وكان ابن عمر رض اذا فاتته صلوة في جماعة احيى تلك الليلة و اخر ليلة صلوة المغرب حتى طلع كوكبان فاعتق رقبتين ١٢ ثم المرابطة بالمجاهدة وهي في اللغة النفس باداء الورد من انواع الطاعات والعبادات عند استثقال النفس عن بعض الماثورات بل بالزيادة على الموظفات كاحياء ليلة عبادة عند التوانی ای التكاسل عن حفظ جماعة كان يفعلها او اداء نافلة كان يحفظها ثم المرابطة بالمعاتبة بمثل يا نفس الا تستحيين منه تعالی ای باعتبار اداء معصية تعرضت لما لا تطيقه ان طاقة لعذابه الاليم والكل ای المذكور من المجاهدة ... والرياضات والخلف في مقام الطاعات ١٢



مأثور والاصل الاستعانة به تعالى متضرعا
مروی ست و اصل طلب یاری است بوے تعالی در حالیکه زاری کننده باشد

بين يديه تعالى متبريا عن الحول والقوة قيل
پیش وے تعالی و تبری کننده باشد از حول و قوة خود گفته شده

من جاهد سبع مرات لا يبتلى ثامنة وقيل من
کسیکه مجاهده کند با نفس هفت بار مبتلا گردانیده نمیشود بآن مرتبه هشتم و گفته شده

استقام سبع سنين لا يعود ثم التوبة من الذنب
استقامت کند بر توبه هفت سال عود نمیکند بگناه پس توبه از گناه و آن برای

وهي للمؤمنين فورد ق توبوا الى الله جميعا
عامه مسلمانان ست آمده است در قرآن مجید توبه کنید بسوے خدا تعالی

قوله من جهته ورؤية العمل من طاقته كما يشير اليه قوله تعالی اياك نعبد واياك نستعين فعبد كفوقية واياك نستعين جبر وفي الجملة الاولى رد على الجبرية وفي الثانية على القدرية ١٢

أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ وَالْإِنَابَةُ مِنَ الْغَفْلَةِ وَهِيَ لِلْمُقَرَّبِينَ

اے ہمہ مؤمنان پس تر باز گردیدن از غفلت وآن برائے مقربان ست

فَوَرَدَ قَ وَجَآءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ فِي الْأَوْبَةِ مِنْ

آمدہ در قرآن مجید دبیاید بدل باز گردندہ از غفلت واوبہ کہ بمعنے باز گشتن ست

رُؤْيَةِ التَّقْصِيرِ وَهِيَ لِلْمُرْسَلِينَ فَوَرَدَ قَ

از دیدن تقصیر خود وآن برائے مرسلین ست آمدہ در قرآن مجید

نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ثُمَّ التَّقْوَى مِنْهَا عَامٌّ فَالْمُمْتَنِعُ

نیکو بندہ است ایوب علیہ السلام کہ وے رجوع کنندہ است پس تر تقوی عام

عَنْ ذَنْبٍ لَمْ يَرْتَكِبْهُ قَبْلُ مُتَّقٍ لَا تَائِبٌ

از گناہے کہ ارتکاب آن نکردہ است پیش از آن متقی است نہ تائب



## الْبَابُ السَّابِعَ عَشَرَ فِي الصَّبْرِ وَالرِّضَاءِ

باب ہفدہم در بیان شکیبائی وراضی بودن بقضا

وَالشُّكْرِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وسپاس کردن بنام خدائے بخشندہ ومہربان

الصَّبْرُ ثَبَاتُ بَاعِثِ الدِّينِ فِي مُقَابَلَةِ

صبر ثابت بودن باعث دینی ست در برابر

بَاعِثِ الْهَوَى فَأَمَّا بِالْجِسْمِ عَنِ الشَّاقِّ كَالْعِبَادَةِ

باعث ہوائے پس یا صبر ببدن ست از امر دشوار مانند عبادت

أَوْ عَنِ الْمَصَائِبِ وَإِمَّا بِالنَّفْسِ عَنِ الشَّهْوَةِ

یا از مصیبتہا ست ویا صبر بنفس ست از شہوت وے

فعن الشهوتين عفة وعن الاحتمال المكروه

پس این اگر آز هر دو شهوت باشد نام آن عفت ست و صبر نفس از برداشت کردن امر کروه

صبر مطلقا وضده الجزع والهلع وفي

صبر مطلق است وضدین آواز بلند کردن بر رُخ طپانچه زدن و گریبان پاره کردن و جز دو

الغنى ضبط النفس وضده البطر وفي

غنی ضبط کردن نفس ست وضد ضبط طغیان کردن ست بنعمت و صبر در

الحرب شجاعة وضده الجبن وفي كظم

جنگ شجاعت ست وضد وے بزدلی ست و صبر در فرو خوردن غصه

الغيظ حلم وضده التهور والتدمر وفي

بردباریست وضد حلم تهور وتدمر ست یعنی هلاک کردن و

ف وهي الفرح الكامل في معنا الباب كما الطلب في منزل الكتب وبشر الصابرين الآية فاقتضى هنا على اسم الصبر بلا اختلاف اسم خاص ۱۲

ف بفتحتين الفحش الجزع كرفع الصوت بالبكاء وضرب الخدود وشق الجيوب ونحوها



ومنه قوله تعالى ان الانسان خلق هلوعا اذا مسه الشر جزوعا واذا مسه الخير منوعا ۱۲

ف صوابها [illegible] من جعل ضده سفها و [illegible] يقتضيه في الاحياء اما التهور فهو [illegible] في العقل في التجاعة وهو مذموم في الشرع لقوله تعالى ولا تلقوا بايديكم الى التهلكة ۱۲-۱۲

النوائب سعة الصدر وضده ضيقه

در برداشت حوادث زمانه سعة الصدر ست وضدین ضیق الصدر ست و

والضجر والتبرم وفي اخفاء الامر كتمان

ضجر وتبرم ست وصبر در پوشیدن امر کتمان ست

وضده الاظهار وفي فضول العيش زهد

وضد وے اظهار ست وصبر در زیادتی عیش دنیاوی زهد ست

وضده الحرص وفي اليسير من الدنيا قناعة

وضد زهد حرص ست وصبر در مقدار اندک از دنیا قناعت ست

وضده الشره وورد في انما يوفى

وضد وے آزناکی ست وآمده در قرآن مجید جزاین نیست که تمام داده میشود

ف اي ضيق الصدر وورد منه قوله تعالى ولا تك في ضيق مما يمكرون قرئ بالتخفيف والتشديد ۱۲-۱۲-۱۲



زين العلم

وقال واصبروا ان الله مع الصابرين وقال وبشر الصابرين الذين اذا اصابتهم مصيبة قالوا انا لله وانا اليه راجعون اولئك عليهم صلوات من ربهم ورحمة و اولئك هم المهتدون وكان عمر رض يقول نعم العدلان ونعم العلاوة للصابرين يعني بالعدلين الصلوة والرحمة وبالعلاوة الهدى والعلاوة ما يحمل فوق العدلين على البعير ۲ لم اعرفه ومع رواية الديلمي عن انس مرفوعا الصبر من الايمان بمنزلة الرأس من الجسد ۱۲ ۳ فعل اى اخلاق الايمان من فعل الطاعة وترك المعصية وعدم الجزع في المصيبة ۱۲ ۴ رواه ابو نعيم والخطيب من حديث ابن مسعود رض والبيهقي في الشعب عن انس والديلمي و ۵ بهذا الاعتبار صبر ونصف الايمان نصفان نصف شكر ونصف صبر ۱۲ والترتيب بين النصف الاول والثاني وفق اقتضاء الشرع والطبع ۱۲

الصَّابِرُونَ اَجْرُهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ح الْاِيمَانُ

صابران مزد خودرا بمرتبه که درشمار نیاید در حدیث آمده ایمان

هُوَ الصَّبْرُ وَهُوَ لِدُخُولِ اَكْثَرِ اَخْلَاقِهِ فِيهِ ح

صبر کردن ست واطلاق ایمان بر صبر بجهت داخل شدن اکثر اخلاق ایمان ست در وی

در حدیث آمده

اَلصَّبْرُ نِصْفُ الْاِيمَانِ وَهُوَ لِاِطْلَاقِهِ

صبر کردن نیمهٔ ایمان ست واین بجهت اطلاق یافتن ایمان ست

عَلَى الْمَعَارِفِ وَالْاَعْمَالِ وَلَا يَتِمُّ الْاَعْمَالُ

بر معارف واعمال وتمام نمیشوند اعمال

اِلَّا بِثَبَاتِ بَاعِثِ الدِّينِ فَهُوَ نِصْفُ الْاِيمَانِ

مگر ثبات بودن باعث دین پس صبر نصف ایمان ست

اللهم اغفر لكاتبه ولمن سعى فيه

---



۱ من استيلاء تلك المعارف وهي الرضاء او الصبر والانس الاعلى الشوق المثمرة الاعمال من مقامات المعارف والعوارف من الاحياء ان جميع الرجال وفي الاحياء ان جميع مقامات الذين ثلثة امور معارف ما لاصول انما ينتظم من ثلثة امور معارف والاحوال واحوال واعمال فالمعارف هي الاصول فهي تورث الاحوال فالمعارف كالاشجار والاحوال كالاغصان والاعمال كالاثمار وما اى السالك تحمل الاثمار والاعمال كالاثمار وما اصابه السالك ما من النعم الدنيوية والاخروية و نافع في الدنيا والمباحات و كالطاعات واما ضار فيهما كالحسنات والسيئات نفعهما كالمصائب والمضار الشكر اى النافع بالاضافة الى ما للعبد والصبر بالنسبة ينفعه ان صبرا وهلا يحصل الى ما يضرها الاحوال فهما الابتلاء لتلك الاحوال باعتبار نصفان لتلك الاحوال ما ذكر من الاقوال من الصبر ولابد للعبد منه اى من الصبر لابتناء العبادة من الصلوة والصوم وسائر اسباب السعادات عليه فالدخول اى في العبادة بقمع النفس اى بقهرها لتكميلها ونفعها والاتمام اى اتمام العبادة بعد الدخول فيها اشد من دخولها في باب الارادات والقمع و الاتمام اغا يتاتى بالصبر في المقام لان الدنيا دار محنة فمن كان في الدنيا فلابد من الابتلاء بشدائدها ومصائبها والصبر على جميع مراتبها ليحصل العبادة ومناقبها والجزع شاغل عن العبادة التي هي غاية المحنة ۱۲

وَلِاِطْلَاقِهِ عَلَى الْاَحْوَالِ الْمُثْمِرَةِ لِلْاَعْمَالِ

بر احوال که پیدا کننده اند اعمال وحالتی

والمراد من الاحوال مقامات السالك كالرضا والانس والرجاء والشوق وغيرها ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

وَمَا اَصَابَ اِمَّا نَافِعٌ وَاِمَّا ضَارٌّ فَفِيهِمَا الشُّكْرُ

که رسیده است سالک را یا نفع کننده است ویا ضرر کننده است پس وظیفه در هر دو

از نعم دنیویه از وی حال خالی نیست ۱۲ در دنیا وآخرت بچو طاعات ۱۲ بچو مصیبتهای ۱۲ هر دو شامل ۱۲

وَالصَّبْرُ فَهُمَا نِصْفَانِ وَلَا بُدَّ مِنْهُ لِابْتِنَاءِ الْعِبَادَةِ

وشکیبائی پس این هر دو دو نیمه اند ولابد است سالک را از صبر بجهت موقوف بودن عبادت

موزون است ۱۲ یک نیمه شکر ودیگر نیمه صبر ۱۲

فالدخول الغ التعليل بيان لما يبتني عليه العبادات على الصبر ان الدخول فيها يتبع النفس الامارة شديد من الدخول في العبادة تمامها حسب

عَلَيْهِ فَالدُّخُولُ فِيهَا بِقَمْعِ النَّفْسِ وَالْاِتْمَامُ

بروی پس در آمدن در عبادت بقهر وغلبه بر نفس است واتمام عبادت از دخول دشوار

لانه يمكن صاحبها فلا يصدر عنه العجب وتقية زومن قصد الرياء وغيره المصائب التي شجر الاخلاص عليها بدون الصبر ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

اَشَدُّ وَلِاَنَّ الدُّنْيَا دَارُ مِحْنَةٍ وَالْجَزَعُ شَاغِلٌ

سخت تر است ودیگر بجهت آنکه دنیا خانهٔ محنت است وجزع بازدارنده هست از عبادت که مقصود اصل است ۱۲

قاری ملا علی

ابن حبان والحاكم لكنه بدون لفظ الاولياء قال حسن صحيح وصححه كالصلحاء رواه الترمذي و الاشبه عن يشابه الانبياء كالعلماء فالامثل اي ٤ اي الاشبه بالانبياء ٤ ملا علي قاري

ل ويكون داعا فيه وتصب عليه المصائب فلو لم يصبر عليها ينقطع عن سلوك ذلك الطريق ويمتنع عن العبادة ١٢ مولانا مفتي محمد حسن

ولأن طالب الآخرة أشد ابتلاء فورد أشد الناس

بلاء الأنبياء ثم الأولياء ثم الأمثل فالأمثل و

هو عن الحرام واجب وعن المكروه نفل ثم

هو في النعم الدنيوية بترك الميل ورعاية

حقه تعالى وهو الشكر وفي الطاعة



ل اي يحفظها عن الابتلاء السمعة والرياء في حال العمل والاداء اي ويصون عن الاخلاص او عن الغفلة والثواب ...

وفي الطاعة بصون النية والأداء والثواب

عن الرياء والتكاسل والإفشاء ونحوها وفي المعصية

بالرياضة وفي مصيبة تمكن المجازاة بالتحمل بترك

المكافات قولا وفعلا وفي غيرها بترك الجزع

والشكاية واستمرار العادة في الطعام واللباس

ملا علي قاري مختصرا

ای الحزن للقلب وجريان الدمع من العين فلا ينافيه ای الصبر ١٢ علی قاری ١٣ قوله فلا ينافيه لانه قد تقرر فی ابراهيم ولد رسول الله صلی الله عليه وسلم فاضت عيناه فقيل له فی ذلك فقال رسول الله صلی الله عليه وسلم العين تدمع والقلب يحزن ولا نقول الا ما يرضی الرب وانا بفراقك يا ابراهيم لمحزون ١٢ وقوله والكمال ای عند اصابة المصيبة قوله وجاء الخ الحديث ليدل علی فضيلة الاقسام الثلثة الصبر باعتبار مقاديم الثلثة وهی الطاعة والمعصية والمصيبة ودرجة ای ثلث مائة درجة فما بعده قوله ثلث مائة

ينبوع الحكم ١٣

أَمَّا التَّأَلُّمُ وَجَرَيَانُ الدَّمْعِ فَلَا يُنَافِيهِ لِعَدَمِ الدُّخُولِ

واما دردمندی وروان شدن اشکها از چشم پس نیست منافی صبر را بجهة داخل نبودن این

تَحْتَ الْاِخْتِيَارِ وَالْكَمَالُ تَرْكُ مَا يَشْغَلُ عَنْهُ تَعَالٰى

زیر اختیار آدمی وکمال صبر ترک کردن چیزیست که مشغول گرداند خدا تعالی از

وَجَاءَ الصَّبْرُ عَلَى الْفَرَائِضِ ثَلٰثُمِائَةِ دَرَجَةٍ وَعَنِ

وآمده است در تفسیر ابن عباس رضی الله عنه ١٢ صبر کردن بر اداء فرائض سیصد درجه است وصبر کردن از

الْمَحَارِمِ سِتُّمِائَةٍ وَفِي الْمُصِيبَةِ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْاُولٰى

چیزهای حرام ششصد وصبر کردن در مصیبت نزد کوفتن اول

تِسْعُمِائَةٍ وَالطَّرِيقُ تَضْعِيفُ بَاعِثِ الْهَوٰى

نهصد درجه است وروش حاصل کردن صبر ضعیف گردانیدن هوای نفسانی است

ملا علی قاری



ای تقليله بالرياضة الشاقة وجعله ضعيفا بحسب الطاقة بان يقوی داعی الهوی فلا يبقی له وتقهر داعی الهوی النار تعرق الامتناع عن قوة الطاعة بحسب الاستطاعة ولذا يقال من صبر ظفر و الواصلون الی هذه المرتبة هم الاتائون فاولئك هم الصديقون والمقربون الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا فهؤلاء الذين لزموا الطريق المستقيم واستووا علی الصراط القويم ١٢ علی قاری

مختصر

الْهَوٰى بِالرِّيَاضَةِ وَذِكْرِ قِلَّتِهِ قَدْرَ الشِّدَّةِ وَوَقْتَهَا

وروش دیگر یاد کردن کمی مقدار سختی دنیا ووقت وی است

وَاِضْرَارِ الْجَزَعِ وَتَقْوِيَةِ بَاعِثِ الدِّيْنِ بِذِكْرِ فَضَائِلِ

ویاد کردن ضرر رسانیدن جزع وفزع است در دنیا وآخرت ١٢ وروش دیگر باعث دینی است بیاد کردن فضائل

الْمُجَاهَدَةِ ثُمَّ اِنْ كَانَ يَتْعَبُ قَوِيٌّ فَتَصَبُّرٌ وَاِنْ كَانَ

مجاهده بانفس پس اگر حاصل باشد صبر بجهة بلیغ پس آن تصبر است واگر حاصل باشد ومجاهده بانفس ١٢

بِتَيْسِيْرٍ فَصَبْرٌ وَاِنْ كَانَ دُوْنَ جُهْدٍ فَرِضًا وَوَرَدَ

بمشقت اندک ولیس آن صبر است واگر حاصل باشد صبر بے مشقت پس آن رضا است

اُعْبُدُوا اللهَ عَلَى الرِّضَا فَاِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَفِي

عبادت کنی خدا تعالی را بروجه رضا پس اگر نتوانی کہ بوجه رضا عبادت کنی پس در

ملا علی قاری

ملا علی قاری

له بمقتضى البشرية خير كثير في أمور الدين والدنيا

وقال أبو سليمان والله ما نصبر على ما نحب فكيف نصبر على ما نكره

الصبر على ما تكرهه خير كثير وإن كان يتلذذ

صبر کردن بر آنچه مکروه داری نیکوئی بیشمار است واگر حاصل باشد [illegible]

فشكر وهو بالغيبة عن حظوظ النفس والشهود مع

تعالى كما ورد إني أبيت عند ربي يطعمني ويسقيني

من شب میکنم نزد پروردگار خود در حالیکه طعام میخوراند

وعدم التمييز بين الألم واللذة كما في حديث

وبسبب فرق نکردن میان درد ولذت چنانچه در

حارثة وما جاء ما أبالي على أي

هیچ باک ندارم بهر کدام

على قاري



أي الحالين وقعت على غنى أو فقر والأعلى

از حالتین که واقع شوم بر توانگری یا درویشی

التمييز واختيار الألم في موافقته تعالى والالتذاذ

بین واختیار کردن الم را در موافقت اراده وی سبحانه ولذت گرفتن

به فورد أختار أن أكون عبدا نبيا وجاء

يا حبذا المكروهان الموت والفقر ثم

ای مردم چه خوش است دو چیز که مکروه اند نزد خلق مرگ وفقر

الرضا ترك الاعتراض وقيل ترك السخط

پس رضا ترک کردن اعتراض است وگفته شده که رضا ترک کردن خشم است

على قاري مختصرا

ولا بُدّ منه للفراغ على العبادة والتخلي عن هموم

وناچاری است بنده را از رضا بقضائے حق سبحانه بجهة فراغ خاطر برائے عبادت وبجهة نگاه داشتن دل خود را از اندوه

الدنيا والتعب فيها وغضبه تعالى فورد ح

دنیا واز سختی در دنیا وبجهة نگاه داشتن خود را از غضب وی تعالے

من لم يرض بقضائي ولم يصبر على بلائي

کسیکه راضی نباشد بقضاء من وشکیبائی نورزد بر بلاء من

فليطلب ربًّا سوائي وتحصيل رضوانه تعالى

پس باید بطلبد پروردگار ما سوائے من وبجهة حاصل کردن رضائے وی سبحانه تعالے

فورد ق رضي الله عنهم ورضوا عنه

خشنود باشد خدا تعالے از ایشان وخشنود باشند ایشان از وی تعالے

من الرضاء عن الله تعالى ... للفراغ اى فراغ ... الخاطر للعبادة اذ الراضي ... فارغ من سائر الخواطر ... كثير من الناس مغبون فيهما الصحة والفراغ ... والتخلي اى التقاطع عن هموم الدنيا في القلب والتعب بالقالب ... ومن عموم النصب ... فيها اى في الدنيا ... حمل الهموم هما واحدا هم الآخرة كفاه الله هم الدنيا ... الآخرة وغضبه اى وللتخلي عن غضبه تعالى فورد في الحديث القدسي والكلام الانسي ... في احكام ارضى من لم يرض بقضائي ولم يصبر على بلائي ... اى ابتلائي ... فليطلب ربا سوائي ... وفي رواية زيادة ولم يشكر على نعمائي ... من اعوان ... التغليظ فطلب ... ربا سواه تعالى ... عن كمال النقمة ... انه عليه السلام ارسال الغضب ... ملا علی قاری مختصر

من اصحاب الكرام ... فقال ما علامة ايمانكم ... قالوا نصبر على البلاء ونشكر عند الرخاء ونرضى بمواقع القضاء فقال مؤمنون ورب الكعبة ... فقال عليه السلام ... حكماء علماء كادوا من فقههم ان يكونوا انبياء ١٢ ملا علی قاری مختصر

عنه تعالى رضي الله عنه ... والعكس وهو الاولى ... الرتبة الاولى ... في الازل الاعلى ١٢ ... وفيها اشعار بان كونه راضيا عنهم ... تعالى عنه تعالى ... في الشرح ... مختصر عم مولانا مفتی محمد حسن



عنه والسبب اندهاش غلبة الحب عن الاحساس

وسبب راضی بودن بنده بافعال الٰهی وقضاء وی بیخود گردانیدن غلبه محبت است او را از آگاهی

بالألم كما للعاشق الحريص والعلم بجزالة الثواب

در مصیبت چنانکه میباشد بیخودی بسبب غلبه محبت مر عاشق مجازی را حریص جمع کننده دنیا را ودانستن بزرگی ثواب

كما للمريض والتاجر المتحملين شدة الحجامة والسفر

چنانچه مر بیمار وبازرگان را که تحمل کننده اند تعب حجامت ومشقت سفر را

وبأن له تعالى في كل صنع حكمة تتعجب

ودانستن اینکه مر وی تعالے را در هر کار مصلحتی است که تعجب میکند

الذاهل عن السر كما في قصة موسى والخضر

کسیکه غافل است ونمیداند از سر این حکمت چنانکه ثابت بود حکمت در قصه حضرت موسی وخضر علیهما السلام

اى انما اغتفلها ... عن الاحساس بالآلام في حب الدنيا ... اموالها كالعاشق ... ولا يعالج ... وكان سهل ... السقطي ... ان ضرب بالسيف ... ضربة ١٢ علی قاری مختصر

وبعض ... كذلك يرضى بعض المرضى ... هو مريض ... اصابه من تلقاء الله تعالى ... البلوى ١٢ مولانا مفتی محمد حسن

وبان له تعالى ... الراضين انه كان في بادية ومعه اهله وليس له الا حمار يحمل خباءه وكلب ... ملا علی قاری

مفتی محمد حسن

عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَلَا يَرِدُ التَّنَاقُضُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ بُغْضِ

که نازل باد برایشان سلام و وارد نمی شود تناقض میان رضا بقضا و میان ناخوش بودن

الْمَعْصِيَةِ لِأَنَّ الرِّضَا بِالْقَضَاءِ وَالْمَعْصِيَةُ مَقْضِيَّةٌ

از معصیت زیرا که راضی بودن بقضا واجب است و معصیت ازاین جهت که فعل بنده است قضا نیست بلکه مقضی است

وَلِأَنَّ الرِّضَا مِنْ حَيْثُ أَنَّهُ مَقْضِيٌّ لَا يُنَافِي الْبُغْضَ

و دیگر بجهت آنکه تحقیق رضا بفعل ازین جهت که مقضی است منافی نیست بغض را

مِنْ حَيْثُ أَنَّهُ مَعْصِيَةٌ وَهُوَ لَا يُوجِبُ تَرْكَ الْأَسْبَابِ

ازاین جهت که آن فعل معصیت است و رضا بقضا واجب نمیکند ترک اسباب را که عادی باشند

وَتَحْقِيقُهُ فِي التَّوَكُّلِ وَلَا الدُّعَاءِ بِشَرْطِ الصَّلَاحِ

و نه واجب میکند رضا ترک دعا را و طلب عارا

علی قاری



مفتی محمد حسن

الصَّلَاحِ قَلْبًا فَوَرَدَ اللّٰهُمَّ زِدْنَا مِنْهُ فِي

که در دل کرده باشد پس وارد شده است در حدیث خداوندا زیاده کن ما را ازاین شیر

اللَّبَنِ اللّٰهُمَّ ارْزُقْنَا خَيْرًا مِنْهُ فِي غَيْرِهِ ثُمَّ الشُّكْرُ

خوردن شیر خداوندا نصیب کن مارا به ازان نعمت در وقت خوردن چیزے دیگر سوائی شیر پس شکر

عِرْفَانُ النِّعْمَةِ مِنَ الْمُنْعِمِ وَالْفَرَحُ بِهِ وَاسْتِعْمَالُهَا

شناختن نعمت است از منعم حقیقی و شاد شدن است بانعام منعم و صرف کردن نعمت

فِي طَاعَتِهِ وَلَا بُدَّ مِنْهُ لِاسْتِدَامَةِ النِّعْمَةِ فَوَرَدَ

در طاعت منعم حقیقی و ناچاریست بنده را از شکر در همه حال بجهة طلب دوام نعمت

فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ

پس بچشانید خدایتعالیٰ اہل آن را لباس گرسنگی

علی قاری

له اى الرعب من السلاطين عما كانوا يصنعون
وان اى ورد فى الحديث ان النعم اوابد اى وحشيات متنفرات كالصيود وشوارد فقيدوها بالشكر رواه فى الاصل هذا اقبل الشكر قيد للنعم الموجودة وصيد للنعم المفقودة كما يشير اليه قوله واستزادتها اى و لطلب زيادة النعم ١٢ ملا على قاري

والخوف ح وان النعم اوابد فقيدوها بالشكر

در سس دنیز بتحقیق نعمتہا گریزندہ اند پس قید کنید آنہا را بشکر

حدیث دیلمی از ابی ہریرہ کہ وارد شدہ است در گفت ١٢

واستزادتها فوردق لئن شكرتم لازيدنكم

وبجہت طلب زیادتی نعمت اگر شکر کنید شما بر نعمتہائے من ہر آئینہ افزون کنم برشما نعمت را بسبب شکر گفتن

زیراکہ وارد شدہ است در قرآن مجید ١٢

ق والذين اهتدوا زادهم هدى وايضا

وآنانکہ ہدایت یافتہ اند زیادہ میکند خدا تعالی ونیز آنانچہ دلالت میکند بر تحقیق وجوب شکر از جہت عقل آنست ١٢

ونیز در قرآن وارد است ١٢ ایشان را ہدایت ١٢ بیان وادار شکر ١٢

اذا ارسل ملك فرسا وثوبا وزادا الى عبد بحج

بفرستد پادشاہی اسپی وخلعتی وتوشہ راہی بسوئے بندہ خود کہ دور بود ازوی تا سوار شدہ در نزد وے بیاید ١٢ بدان اسپ وخلعت پوشیدہ ١٢

اليه وينال حظ القربة مع استغناء الملك عنه

بسوئے وی ودریابد بہرہ قربت پادشاہ را باوجود مستغنی بودن پادشاہ ازوی

٦٠٤

تحقق وجوب الشكر على العبد من جهة العقل مع قطع النظر عن النقل مثال وهو ان يقال اذا ارسل ملك عظيم فرسا وثوبا وزادا الى عبد بعيد عن تربة لياتى اليه ويحظ القربة مع استغناء الملك عنه ملا على قاري

العبد منه لكل عضو من الاعضاء شكر

عنه فاستعمل في البعد عنه او اهمل ولكن عبدا

در دوری پادشاہ یا اہمال کند در آمدن یا چون جائے دہد بندہ را آن نعمتہا را ١٢

بر بساط قرب خویش ١٢

على بساط القربة فاشتغل عن خدمته الى

از خدمت وی والتفات نماید بسوی

خسيس يسأله كسيرة رغيف يستحق المقت

خسیسی کہ سوال کند ازوی پارچہ نان مستحق میشود ہر یک ازین دو بندہ غضب را ١٢

وسلب النعمة والفارق بين محبوبه تعالى و

وسلب نعمت را وفرق کنندہ میان محبوب وی تعالے ومبغوض وے

مبغوضه للفعل والترك العلم بالكتب والسنة

برائے کردن وترک کردن علم است بکتاب وسنت

٦٠٥

ملا على قاري

٦٠٦

والاستبصار بروية والضابط ان الموصل الى

وطلب بصيرت كردن باندیشه وفكر وقاعده براے شناختن تحقيق چيزي

معرفته ومحبته تعالى محبوب والشاغل عنه

معرفت ومحبت وے تعالے محبوب است وبازدارنده از معرفت ومحبت

مبغوض ثم النعمة اما دنيوية كالخلقة السوية

مبغوض است پس نعمت يا دنيويه است كه همچو صورت آراسته

والملاذ الشهية وصرف المفاسد والمضار

ولذت هاے مرغوبه ودفع گرديدن چيزهاے فساد انگيز وضرر كننده در معيشت

واما دينية كالتوفيق على الطاعة والعصمة

ويا نعمت دينيه است همچو توفيق بر طاعت ونگاهداشت از معصيت

له لما يحبه الله ويبغضه ان الموصل للعبد الى معرفته اي الله ومحبته تعالى محبوب

له فينبغي استعمال النعمة فيه والشاغل عنه

ثم النعمة نوعان اما دنيوية

كالخلقة السوية والملاذ والشهية

وصرف المفاسد

ملا علي قاري

مولانا مفتي محمد احسن

٦٠٧

والعصمة وهي اعظم لايصالها الى السعادة

ونعمت ديني بزرگ تر است بجهة رسانيدن اين نعمت بنده را بسعادت

الابدية والانجاء عن الشقاوة السرمدية ترو

ابدى ونجات دادن وے را از بدبختى سرمدى

اشتراك الكفار في الدنيوية واغتنام الابرار زوالها

كافران در دنيوى وغنيمت پنداشتن نيكوكاران زوال اين نعمت را

وطلب الاحصاء توقع المحال فورد وان

تعدوا نعمة الله لا تحصوها والطريق المعرفة والتفكر

واگر خواهيد كه شمار كنيد [illegible] راه شناختن نعمت [illegible]

ملا علي قاري

مختصر

فی صنائعه تعالیٰ والنظر الی الادنیٰ فورع

در صنعتہائے الٰہی جل شانہ و نظر کردن بسوئے کسیکہ ادنیٰ است از وے در امور دنیا تا قدر نعمت خود بداند و این عین شکر است ۱۲

من نظر فی الدنیا الی من دونه ونظر فی الدین الی

کسیکہ نظر کند در امور دنیا بسوی کسیکہ در مال وجاہ پایان تر است ازوے ونظر کند در امور دین بسوی کسیکہ بالا تر است ازوے در علم وعمل

من فوقه کتبه الله صابرا شاکرا فان قلت

بنویسد اورا خدای تعالیٰ صابر وشاکر پس اگر بگوئی

کیف یمکن الشکر فالعبد یعجز عنه الا بتوفیقه

چگونہ ممکن باشد ادائے شکر زیرا کہ بندہ عاجز است از شکر مگر بتوفیق وی

نعمتہائے الٰہی جل شانہ ۱۲ ونمی تواند آن را ادا کرد ۱۲

تعالیٰ وهو نعمة تستدعی شکرا الی ان یتسلسل

تعالیٰ وحال آنکہ توفیق شکر نعمت دیگر است محتاج است بشکر دیگر تا آنکہ بتسلسل

ملا علی قاری

والحدیث رواه الترمذی من حدیث عبد الله بن عمرو ... حکی عن بعض الصوفیة انه کان یحضر کل یوم دار ...

یحمد الله علی ما اعطاه من نعمة ... کلما من اعتبر حال نفسه وفتش عما خص به وجد لله تعالیٰ علی نفسه نعما کثیرة لاسیما من خص بالایمان والعلم والقرآن ثم بالفراغ والصحة والامان

ملا علی قاری مختصر

تعالیٰ علی نعمائه الکاملة ... الا بتوفیق ... عنه ای عن شکره ... ان توفیقه شکره نعمة یستدعی شکرا آخر الی ان یتسلسل

ملا علی قاری

مولانا محمد حسن مفتی



یتسلسل قلت التحقیق لمن بلغ مقام الفناء ان

میگویم من تحقیق مرکسی را کہ رسیدہ باشد بمقام فنا فی اللہ

الشاکر هو المشکور فورد لا احصی ثناء

بدرستیکہ شکر گویندہ وہمان شکر کردہ شدہ است پس وارد شدہ است شمار نمی توانم کرد ہیچ ستایش

علیك انت کما اثنیت علی نفسك واختلف فی

بر تو تو ہمچنانکہ ثنا گفتہ بذات خود واختلاف کردہ شدہ است در

وجوبه فی المصائب والحق الوجوب علی ان لا

واجب بودن شکر در مصائب وحق وجوب آن است بر شکستہ چیزی کہ

یصیب اکبر منها وان لا تکون فی الدین وان

بزرگتر از آن نہ ... دوم آنکہ نبودہ است مصیبت در دین کہ مصیبت

ای التحقیق الکامل ... لمن بلغ مقام الفناء ... وهو الذی تعالی ...

ملا علی قاری

ینبوع الحکم

ملا علی قاری

رحمه الله علیه

تُعَجَّلُ عُقُوبَتُهَا وَلَا تُدَّخَرُ لِلْآخِرَةِ وَأَنَّهَا كَانَتْ آتِيَةً

تعجیل کرده شد و عقوبت مصیبت در دنیا و ذخیره کرده نشود برائے آخرت و چهارم آنکه مصیبت آینده بود که در ازل بر تو نوشته بودند

فَفُرِغَ مِنْهَا وَأَنَّ ثَوَابَهَا خَيْرٌ مِنْهَا وَأَنَّهَا تَنْقُصُ مِنَ

پس فراغت کرده شد از آن و پنجم آنکه ثواب مصیبت بهتر است از عدم مصیبت و ششم آنکه کم میکند مصیبت از

الْقَلْبِ حُبَّ الدُّنْيَا فَهِيَ فِي التَّحْقِيقِ نِعَمٌ إِذْ لَا

دل بنده دوستی دنیا را پس مصیبت در تحقیق از جمله نعمتها است زیراکه

تَخْلُو عَنْ تَكْفِيرٍ لِلْخَطِيئَةِ أَوْ رِيَاضَةٍ لِلنَّفْسِ أَوْ

خالی نیست مصیبت از کفارت شدن برای گناه و یا ریاضت بودن برائے نفس

رَفْعٍ لِلدَّرَجَةِ وَقِرَاءَةُ سُورَةِ الْوَاقِعَةِ أَيَّامَ الْعُسْرَةِ

یا بلندی بودن برائے مرتبه و خواندن سوره واقعه در ایام تنگدستی



الْعُسْرَةِ لِطَلَبِ الْقَنَاعَةِ أَوِ الْعُدَّةِ عَلَى الْعِبَادَةِ

تنگدستی بلکه برائے طلب قناعت است یا برائی طلب استعداد بر عبادت

دُونَ وُسْعَةِ الدُّنْيَا وَإِنَّمَا قُرِئَتْ لِمَا وَرَدَ فِيهِ

و برائے فراخی دنیا که سلف آن را دوست نداشته اند و جز این نیست خوانده میشود سوره واقعه برائے

الْأَخْبَارِ وَالْآثَارِ وَإِلَّا فَلَا مُبَالَاةَ بِجَهْدِهِ تَعَالَى

اخبار و آثار و اگر وارد نمی شد درین باب اخبار و آثار پس نمی خواندند آن را سلف زیراکه نیست باک ایشان را بجهد وے تعالے بلا و محنت ١٢

بِالشِّدَّةِ فَهُمْ كَانُوا يَغْتَنِمُونَهَا وَأَمَّا نِدَاءُ أَيُّوبَ

غنیمت می داشتند و اما خواندن ایوب

عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلِبَيَانِ الشُّكْرِ عَلَى نِعْمَةِ الصَّبْرِ

پس بجهة بیان شکر است بر نعمت بلا و صبر

ح اي على عظيم ثوابه الصبر وعطائه بقرينة وانت ارحم الراحمين وذلك لان الله تعالى سلط بعض بلائه على خاصة عباده و خاصة اولياءه وهو فضل منه ومن جملة عطائه فشكر عليه و تبجيل لديه واشار اليه بقوله اني مسني الضر اي الذي تخص به انبياءك و اولياءك بلاء استحقاقهم بل بكرم منك فانك ارحم الراحمين ۱۲ ملا علي قاري

**جزيل جزائه بقرينة وانت ارحم الراحمين او**

و بزرگی ثواب وے بقرینۂ قول او وانت ارحم الراحمین

**لبلوغ المرض الى القلب او اللسان المفوت**

یا بجهة رسیدن بیماری ضرر بسوئے دل یا زبان که فوت کننده

**للمعرفة والذكر او العجز عن اقامة الصلوة**

معرفت است و فوت کننده ذکر است یا بجهة عاجز بودن از گذاردن نماز

**او لانقطاع الوحي اربعين يوما وانما ورد الامر**

یا بجهة منقطع شدن وحی چهل روز و جز این نیست که وارد شده است امر

**بسؤال العافية والنهي عن سؤال البلية**

بطلب کردن عافیت و نهی از طلب کردن بلاء



ح اي الافضل سؤال طلب تمام النعمة الالهية في الدنيا فان تمامها بعافية البدن فيها وثواب الشكر اي وسؤال ثوابه على نعمة دفع البلاء في الآخرة لقدرته تعالى على ان يعطي الاجر الجزيل على الشكر على نعمة دفع البلاء ما يعطي على مقابلة الصبر على محنة تعب البلاء ومن هنا قال عليه الشكر ولكن عافيتك اوسع كما رواه ابن ابي الدنيا وغيره في اثناء دعاء يوم خرج الى الطائف وقال

**البلية لان الاولى سؤال تمام النعمة في الدنيا**

زیرا که اولی تر طلب کردن تمام نعمت است در دنیا

**وثواب الشكر في الآخرة بقدرته تعالى على ان**

و ثواب شکر در آخرت بجهة قادر بودن وے تعالی بر اینکه

**يعطي على الشكر مثل ما يعطي على الصبر واما مثل**

عطا کند اجرا بر شکر قدر آنچه که عطا کند بر صبر محنت بلا و اما مانند قول

**فليس لي في سواك حظ**

پس نیست مرا در سوای ذات تو نصیبی

**فكيف ما شئت فاختبرني**

پس هر وجه که خواهی امتحان کن مرا

**اريد وصاله ويريد هجري**

میخواهم من وصال او را و میخواهد او جدائی مرا

**فاترك ما اريد لما يريد**

پس میگذارم چیزی که میخواهم از برای چیزی که میخواهد

قوله ان اريد ما كان الصبر بتلذذ وقوله وهو علی البلاء ... ای ان اريد بالصبر ... ای الشكر خير منه علی الرخاء ... قوله الصبر ايضا ١٢

ينبوع الحكم ٣

ملا علی قاری مختصر ٣

فكلام العشاق في حالة الغلبة وهو يطوى ولا

پس کلام عاشقان است در وقت غلبہ شوق وحالانکہ پوشیده شود این قسم

کلام را ١٢ التی تظهر منهم بدون الاختیار ١٢ مولانا مولوی سیف محمد حسن ١٢

يروى وفي ان الشاكر افضل ام الصابر والحق انه

ونقل کرده نشود ونیز اختلاف واقع شده است درین کہ وحق آنست

یا فقیر صابر ١٢ غنی شاکر افضل است محمد حسن ٢ مولانا سیف فلا يصح الاحتجاج لانه لا يعتمد عليه

ان اريد ما كان الصبر بتلذذ فلا تعدد و

بدرستیکہ اگر اراده کرده شود بصبر چیزے کہ باشد آن صبر ثابت بتلذذ پس نیست تعدد

یعنی صبر و شکر یکجا است ١٢ میان این قسم وجدانی

هو على البلاء خير منه على الرخاء وهو المراد

وصبر بر بلا بهتر است از شکرے کہ ثابت است بر سعہ وہمین صبر اراده کرده شده است

بچیزے کہ وارد شده است در حدیث ١٢ عیش ونعمت ١٢

بما ورد من افضل ما اوتيتم اليقين وعزيمة

از بهترین چیزے کہ داده شده اید شما یقین است وخصلت

ملا علی قاری



قوله وفي ان الشاكر افضل اه لا يخفى ان الفقير القانع افضل من الغني الحريص الممسك والغني الذي ينفق المال في الخيرات افضل من الحريص البتة وقيل ان الغني الشاكر افضل لانه تصدر عن يده خيرات كثيرة وايضا قربات وفي الحديث وارد في شان الاغنياء انه عليه السلام قال ذلك ... فضل الله يؤتيه من يشاء وقيل ان الفقير الصابر افضل لان ...

مولانا سیف محمد حسن ملا ظاهر

وعزيمة الصبر ويؤتى يوم القيمة باشكر اهل

وخصلت صبر آورده میشود روز قیامت بشاکر ترین

دیگرے آمده ١٢ وہمین مراد در حدیث ١٢

الارض فيجزيه الله جزاء الشاكرين ويؤتى

اهل زمین پس جزا میدهد اورا خدایتعالے جزائے شکرکنندگان وآورده میشود

باصبر اهل الارض فيقال له اترضى ان نجزيك

بصابرترین اهل زمین را پس گفته میشود مر اورا آیا راضی مے شوی بآنکه جزا دهیم ترا

كما جزينا هذا الشاكر فيقول نعم يا رب فيقول

چنانکہ جزا دادیم این شاکر را پس مے گوید پس می گوید الله تعالے

جزا داده ١٢ پروردگار من جزا ده مرا بمانند صبر آری بلے

الله عز وجل كلا انعمت عليه فشكر وابتليتك

کہ

ملا علی قاری

فصبرت لا ضعفن لك الاجر والا فالشكر لا يتناهى

پس شکیبائی ورزیدی ہر آئینہ دوچند کردم مر ترا اجر تو واگر مراد پس شکر فاضلتر است از صبر

علی المحبة وهو اعلی المقامات الباب

بر محبت و محبت بزرگترین مقامات سالک است باب

الثامن عشر فی الخوف والرجاء

ہیجدہم ثابت است در بیان خوف و رجا

بسم الله الرحمن الرحيم الخوف والرجا خاطمان

بنام خدا که بخشنده است و مہربان خوف و رجا ہر دو خطہ اند

فلا تكليف الا فی مقدماتهما مبنيان على انتظار

پس نیست تکلیف در بنا مگر مقدمات ہر دو متفرع میشوند ہر دو بر انتظار



على انتظار ما يستقبل فالمستغرق بذكره تعالى

بر انتظار چیزے کہ می آید در زمان آئندہ پس کسیکہ مستغرق باشد بیاد وی تعالی

ابن الوقت فيفقدهما فالرجاء الفرح لانتظار

تابع و ملازم وقت است پس کم میکند ابن الوقت پس رجا شادی است برای انتظار

کہ ماضی و مستقبل خبر ندارد ۱۲ خوف و رجا را ۱۲

محبوب فلا بد من سبب فان حصل اكثر الاسباب

پس ناچاری است انتظار را از سببی پس اگر حاصل شدہ باشد اکثر اسباب انتظار

کہ باعث باشد برائے تحقیق توقع

مطلوب ۱۲۔

فالاصدق اسم الرجاء كتوقع الحصاد ممن

پس صادق تر برین قسم انتظار اسم رجا راست ہمچو چشم داشتن درو از کسیکہ

القى بذرا جيدا فی ارض صالحة يصلها الماء

بیفگند تخم نیک را در زمین قابل زراعت کہ رسیدہ باشد آن را آب بوقت

وان فقد فالغرور والحماقة كما لو القى في غير صالحة
واگر مفقود شده باشند پس نام غرور وحماقت صادق چنانچه اگر انداخته باشد تخم را در زمینے
اسباب انتظار ۱۲۔

لا يصلها الماء وان شك فيها فالتمني كما اذا
که نرسیده باشد آن را آب واگر تردد باشد در اسباب حصاد پس نام تمنی بروی صادق آید

صلحت الارض ولا ماء وورد وان الذين امنوا والذين
صالح باشد زمین وآب نبود وبار وشده است بتحقیق آنانکه گرویده اند وآنانکه

هاجروا وجاهدوا في سبيل الله اولٓئك يرجون رحمة
هجرت کرده اند وجهاد کرده اند در راه خدای عز وجل ایشان امید دارند از رحمت

الله والاحمق من اتبع نفسه هواها وتمنى على الله اماني
تعالى نادان کسی است که تابع بکند نفس خود را هوائے وی وآرزو برد بر خدا تعالیٰ امانی

ع مختصر

ملا علی قاری مختصر



اما حسن الظن بالحذر عن المعصية والاجتهاد في
اما نیکو داشتن گمان بخدائے تعالیٰ بحذر از معصیت وکوشش در
که مقترن باشد ۱۲

الطاعة فلا بد منه فهو يبعث على الطاعة ويهون
طاعت پس لاچار است سالک را برمی انگیزد سالک را بر طاعت وآسان میگرداند
از این قسم حسن ظن ۱۲۔

احتمال المشقة والقنوط كفر فورد ولا ييأس
برداشت محنت طاعت را وناامیدی پس وارد شده است ناامید نمے شوند
در قرآن مجید ۱۲۔

من روح الله الاية والطريق ذكر سوابق فضله
از رحمت خدائیتعالیٰ مگر ما آخر آیه کریمه که این است وروش تحصیل کردن رجا یاد کردن فضلها
گروه کافران ۱۲۔ انه القوم الكافرون ۱۲

دون شفيع وما وعد من جزيل ثوابه دون
بدون شفاعت کننده ویاد کردن چیزی که وعده کرده است خدائیتعالیٰ از عطا کردن ثواب



ملا علی قاری

استحقاق وما أنعم بما يمدّ في الدارين دون سؤال

استحقاق دے ویا دادن چیزے کہ انعام کردہ بر بندہ خود بچیزے کہ بدون سؤال

وسعة الرحمة وسبقها الغضب وما ورد فيه

ویا دادن فراخی رحمت و پیشی بردن رحمت بر غضب اورا ویا دادن چیزیکہ وارد شدہ

مثل ق لا تقنطوا من رحمة الله الآية ح

مانند این آیہ کریمہ نومید مشوید از رحمت الٰہی تحقیق تا آخر آیہ

أنا عند ظن عبدي بي والخوف الحزن لانتظار

من نزد گمان بندہ خود ام و خوف اندوہ است بسبب ترقب امر مکروہ

مكروه فأما من العلم بعدم مبالاته تعالى فود ح

پس خوف الٰہی پیدا میشود از علم و معرفت بے باکی وے تعالی کہ ہیچ چیز باک ندارد

ما تقدّم في بابه صح ان الاستحقاق للملوك الملك لشيء من حسابه وما النعم على عبده من الرزق والعافية وتوفيق الطاعة عند نعمه في الدارين دون سؤال اي من غير سابقة مسئلة من عبده وسعة الرحمة قال تعالى ورحمتي وسعت كل شيء وفي الصحيحين من حديث ابي هريرة لو علم الكافر بسعة رحمة الله ما ايس من جنته احد وسبقها الغضب فورد رحمتي سبقت غضبي وفي رواية غلبت وفي الصحيحين من حديث ابي هريرة ان الله كتب على نفسه قبل ان يخلق الخلق ان رحمتي تغلب غضبي وما ورد فيه اي في فضل الرجاء من الكتاب والسنة مثل لا تقنطوا من رحمة الله الآية اي ان الله يغفر الذنوب جميعا وفي قراءة رسول الله صلى الله عليه وسلم ولا يبالي كما رواه الترمذي من حديث اسماء بنت يزيد وحسنه

ملا علي قاري

قوله مسلم



ح هؤلاء في الجنة ولا أبالي وهؤلاء في النار ولا

اینها در بہشت اند و نیست باک مرا و اینها در دوزخ اند

أبالي أي من ملام له أحد أو من الطاعة والمعصية

و نیست باک مرا یعنے از ملامت ہیچ یا باک ندارم از طاعت مطیع و معصیت عاصی

أو لعدم تأثير الإثابة والتعذيب في زيادة ملكه

یا باک ندارم بجہت عدم تاثیر جزا دادن مطیعان و عذاب کردن عاصیان در زیادتی ملک

ونقصانه أو لأني متصرف ومتفضل غني

یا باک ندارم بجہت آنکہ من تصرف کنندہ ام در ملک خود ہر چہ خواہم بکنم

مائل عادل غير جائر أو الجهل بالخاتمة

عادلم نہ ظالم یا خوف پیدا میشود از جہل خاتمہ و عاقبت کار

في حديث مشهور ان الله تعالى لما خلق آدم قبض قبضة فقال هؤلاء في الجنة ولا ابالي وقبض قبضة فقال هؤلاء في النار ولا ابالي اي لا يجب عليه شيء ولا يمنعه احد اذ لا يجب على الله شيء ولا ابالي اي من ملامة احد او من الطاعة والمعصية اي لا من طاعة مطيع ولا من معصية عاص

ملا علي قاري

عن ابي هريرة مرفوعا يا عبادي لو ان اولكم وآخركم وانسكم وجنكم كانوا على اتقى قلب رجل واحد منكم ما زاد ذلك في ملكي شيئا يا عبادي لو ان اولكم وآخركم وانسكم وجنكم كانوا على افجر قلب رجل واحد منكم ما نقص ذلك من ملكي شيئا ولاني متصرف في ملكي كما اشاء وحاكم بالعدل

ملا علي قاري

الجهل بالخاتمة اي بعاقبة الامر

وهو للمتقي اغلب والاعلى من سابقة الازل

وخوف از جهل خاتمه مر متقی را بیشتر است ۱۲ — و اعلی انواع مخافت آنست که کائن است از سابقه ازل که در ازل سعید نوشته اند یا شقی

واما من المعاصي ويختص بموضع الغرور وعند

و آنچه خوف ناشی باشد از کثرت گناهان خود ممتاز میگردد و این خوف ناشی از معصیت

المواظبة على الطاعة بخلاف الاول ثم اما من السؤال

مواظبت بر طاعت — بخلاف خوف اول — پس تر خوف یا پیدا میگردد از هیبت سؤال منکر و نکیر

او العذاب او فوت الجنة ونحوها وتختلف الاثار من

یا عذاب قبر یا فوت شدن جنت و مانند آن — و مختلف میگردد آثار و علامات خوف

خاف استيلاء العادة واظب على تركها ومن

بترسد از استیلاء عادت در اتباع شهوات مالوفه — مداومت کند بر ترک آن

قوله وهو اي الخوف بسبب اغلب اي الخاتمة للمتقي جهل الخاتمة المستقي لان المعصية ...

مختصر — من نقصان الدرجات او حجابا لذات واعدادها تبتر هو خوف الفراق وفيع الحجاب فانه اشد العذاب



ومن خاف اطلاعه تعالى اشتغل بتنقية السر

وکسیکه بترسد از اطلاع یافتن وے تعالی بر احوال باطنه وی مشغول میشود بپاک کردن ... از وساوس نفسانی و شیطانی ۱۲

فاعتبر ويؤثر في البدن بالهزالة والصفرة و

پس اندیشه — و اثر میکند خوف در بدن به نزاری و زردی و ناتوانی

الضعف والبكاء واذا كمل يؤدي الى الجنون

و گریه — و چون کامل شود میرساند بسوی جنون — و بسوی ... خوف الهی ۱۲

الموت وهو شهادة لكن الافضل من عاش وجاهد و

و موت — و از غلبه خوف الهی — لیکن فاضلتر کسے است که زنده ماند و مجاهده کند با نفس خود ... شهادت است که در راه خدائے تعالی کشته شده ۱۲

من غلب عليه خافه كل شيء كما كان لعمر رضي الله عنه

وکسیکه غالب شود بروے خوف الهی بترسد ازوے هر چیز چنانچه بود برائے عمر که خوشنود باد حق تعالی ازوی ... بعضیکه از حد اعتدال بر نیاید ... ۱۲

الوساوس في الضمائر فاعتبر اي ... خاف انتزاره ... ومن على هذا الخوف ... قبل التوبة ... في البدن بالهزال ... الضعف اي الضعف في القوى ...

قوله وهو شهادة اي الموت على الخوف شهادة ... مختصرات

ملا علي قاري رحمة الله عليه

فورد حم إنّ الشيطان ليفرّ من ظلّ عمر وأكلي أن

تحقیق شیطان هر آئینه میگریزد از سایهٔ عمر رض وبالاترین مراتب خوف الٰهی آنست که

زیرا که وارد شده است در حدیث احمد و ترمذی که آنحضرت فرموده ۱۲

يدهشه عن الأشياء فلم يؤثر فيها للغيبة عنها كما

مدهوش کند از جمیع چیزها سوائے مطلوب پس تاثیر نکند در خائف چیزی از چیزها بجهت غیبت خوف سالک را ۱۲

كان له عليه الصلوٰة والسلام حين قصده الشيطان

که نازل باد بر آن درود و سلام هنگامے که قصد کرد بآنحضرت شیطان

وهو في الصلوٰة فاحترق فلا بدّ منه فهو يزجر النفس عن

درحالانکه آنحضرت صلعم در نماز بود پس بسوخت شیطان لعین ناچاری است سالک را از خوف معتدل

المعصية وينفي العجب عن الطاعة والأمن كفر

معصیت و دوری کند عجب را از طاعت و ایمن بودن از عذاب خدا کفر است

خنس التميمي قال قلت لعبد الرحمن وكان كبيرا أدركت رسول الله صلعم قال نعم قلت كيف كان صنع رسول الله صلى الله عليه وسلم ليلة كادته الشياطين فقال إن الشياطين تحدرت تلك الليلة على رسول الله صلى الله عليه وسلم من الأودية والشعاب وفيهم شيطان بيده شعلة نار يريد أن يحرق بها وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم فهبط إليه جبريل فقال يا محمد قل قال ما أقول قال قل أعوذ بكلمات الله التامات كلها من شر ما خلق وذرأ ومن شر ما ينزل من السماء ومن شر فتن الليل والنهار ومن شر كل طارق إلا طارقا يطرق بخير يا رحمن قال فطفئت نارهم وهزمهم الله عز وجل



كفر فورد ق فلا يأمن مكر الله الآية والطرق والنظر

پس ایمن نشوند از مکر خدائے تعالیٰ وروش حاصل کردن خوف معتدل نظر کردن است

پس وارد شده است در قرآن مجید مگر گروه زیان کاران ۱۲

في صفاته تعالى وأفعاله فورد ق إنما يخشى الله

در صفات جلالیه وے تعالیٰ و افعال او زیرا که وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ جز این نیست که

من عباده العلماء وح أنا أعلمكم بالله وأخشاكم

می ترسند از خدا عالمان از بندگان او من داناترم از شما بخدا تعالیٰ و ترس کارترین شما

منه وذكر الذنوب والخصوم وشدّة العذاب وضعف

ازوی سبحانه و دیگر یاد کردن گناهان خود و یاد کردن شدت عذاب روز قیامت و یاد کردن خصمها روز قیامت و یاد کردن ناتوانی

النفس وما ورد فيه واختلف في أنّ الرجاء

نفس خود که اصلا طاقت عذاب الٰهی ندارد ۱۲ و یاد کردن چیزے که وارد شده است در فضیلت خوف از آیات و احادیث ۱۲ و اختلاف کرده شده است در اینکه بتحقیق رجاء

أَفْضَلُ أَمِ الْخَوْفُ وَالْحَقُّ عَدَمُ الْإِنْفِكَاكِ إِذْ لَوْ

فاضلتر است از خوف یا خوف فاضلتر است وحق عدم جدا بودن یکی است از دیگر زیراکه اگر معدوم

عُدِمَ أَحَدُهُمَا لَصَارَ أَمْنًا أَوْ قُنُوْطًا فَشَرْطُهُمَا عَدَمُ

یکے از اینها هر آئینه مے گردد نزد عدم خوف یاسے گردد پس شرط خوف و رجا عدم

الْقَطْعِ فَلَا يُقَالُ أَرْجُوْ طُلُوْعَ الشَّمْسِ وَأَخَافُ

قطع است پس گفته نمے شود که رجا دارم برآمدن آفتاب را و مے ترسم

هُجُوْمَ الْأَجَلِ وَالرَّجَاءُ أَفْضَلُ مِنْ حَيْثُ هُوَ فَهُوَ

آمدن اجل را و رجا افضل است از خوف از حیثیت ذات او یعنی

طَرِيْقُ الْمَحَبَّةِ وَوَرَدَ سَبَقَتْ رَحْمَتِيْ عَلٰى غَضَبِيْ

راه محبت است پیشی گرفته است رحمت من بر غضب من



غَضَبِيْ فَهُوَ الْأَصْلَحُ إِنِ امْتَنَعَتِ النَّفْسُ عَنِ التَّوْبَةِ

در جا اولی است بحال بنده از خوف اگر امتناع آرد نفس وے از توبه

لِكَثْرَةِ الْمَعَاصِيْ أَوِ اقْتَصَرَتْ عَلَى الْفَرَائِضِ أَوْ ضَعُفَ

بجهة کثرت گناهان یا اقتصار کند نفس بر ادای فرائض یا ضعیف شود

وَأَشْرَفَ عَلَى الْمَوْتِ لِيَمُوْتَ عَلَى الْمَحَبَّةِ وَالْخَوْفُ

ومشرف شود بر موت تا بمیرد بسبب غلبه رجا بر محبت وخوف اصلح است

إِنْ غَلَبَ التَّمَنِّيْ وَاعْتَادَ الْمَعَاصِيْ وَالْأَفْضَلُ

اگر غالب شود آرزو وعادت کند معصیتها را وافضل

الْإِعْتِدَالُ لِمَنْ يَتَّقِيْ ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ وَلَا يَعْرِضُ

اعتدال است مر کسی که پرهیزگاری کند گناهان ظاهر و باطن را و عدول نکند متقی مذکور از اعتدال

بمعارضة كثرة اسباب الرجاء فكان عمر رضي الله عنه

بسبب معارضه بسیار بودن اسباب رجا پس بود عمر که خشنود باد حق تعالی ازآن

يقول لو لم يدخل الجنة الا واحد لرجوت ان اكون

که در نمی آید در بهشت مگر یک کس امید دارم از خدای تعالی که من باشم

اياه ولو لم يدخل النار الا واحد لخفت ان اكون

آن کس و اگر در نیاید در دوزخ مگر یک کس بترسم از خدای سبحانه که من باشم

اياه وتعسر التحرز عن المعاصي الباطنة حتى كان عمر

آن کس و دشوار است احتراز کردن از گناهان باطنه تا آنکه بود عمر

رضي الله عنه يسأل حذيفة رضي الله عنه عن وجود

سوال میکرد حذیفه بن الیمان را که خشنود باد حق تعالی ازآن از بودن



وجود اثر النفاق فيه واحتمال زوال الاسباب في

اثر نفاق در ذات شریف خود و احتمال زائل شدن اسباب جاری که بفضل

المستقبل فورد خبر ان الرجل ليعمل عمل اهل

زمان آینده پس وارد شده است خبر که مردے هر آئینه کار میکند بکار اهل

الجنة حتى لا يبقى بينه وبين الجنة الا شبر و

بهشت تا آنکه باقی نمی ماند میان وے و میان بهشت مگر مقدار یک وجب

سبق عليه الكتاب فيختم له بعمل اهل النار

و پیشی گرفته است بروی سرنوشت او پس ختم کرده میشود مر او را بعمل اهل دوزخ

ثم سوء الخاتمة نعوذ بالله منه

پس ترس بدی خاتمه که پناه میگیریم از آن

إما بالشك أو الجحود عند النزع لظهور بطلان

یا بسبب شک و تردد در قبول اصل ایمان ۱۲ یا بسبب انکار از چیزے کہ واجبست ایمان بدان ۱۲ نزد آمدن روح از بدن و این شک و جحود بدترین سوء خاتمہ میشود گویا ہمین است ۱۲ - انکشاف بطلان ۱۲

بدعة كان يعتقدها تقليدا أو تعويلا على

بدعتی کہ بود کہ اعتقاد مے کرد آن را از روے تقلید یا از روے اعتماد بر

المراد بالبدعة ان يعتقد الرجل في ذاته تعالى او صفاته وافعاله ما هو على خلاف الحق كذا في بعض الشروح ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن

مجادلة الكلام فهو حالة الانكشاف واعتقاد

مجادلہ کلام خود زیرا کہ حال موت حالۃ وا شدن پردہ و اعتقاد کردن حقایق امور است کہ بدان منکشف میشود احوال ہر چیز ۱۲ -

بطلان كل ما اعتقده أو شكه لهذا ورد في

بطلان ہر چیزے کہ اعتقاد می کرد آن را یا اعتقاد شک و تردد در آن چیز ہر چند اعتقادات صحیح بود و آن را بطلان حق می پنداشت بطلان بدعت بسیار است و بطلان مے نمود یافت و وارد شدہ است در قرآن مجید در باب جماعت مذکورہ ۱۲ ف

قل هل ننبئكم بالأخسرين أعمالا الآية

بگو اے محمد آیا خبر کنیم شما را بزیان کار ترین مردمان از روی کردارہا آنکہ گم شد و ضایع گشت سعی ایشان

مختصر



الآية والمعاملة لا تنافيه والبله بمعزل عنه

و معاملہ نیکو بخدائے تعالی ۱۲ منافی نیست سوء خاتمہ را و کفایت نمی کند برای دفع این خطر ۱۲ - و ابلہان دور انداز سوء خاتمہ اند ۱۲

ومن ثم ورد أكثر أهل الجنة البله أو بمعاداته

و از این جہت وارد شدہ است بیش ترین اہل بہشت نادانند و سوء خاتمہ می باشد یا دشمن داشتن بندہ ۱۲ در حدیث بزار از انس کہ آنحضرت فرمود ۱۲ -

تعالى لعلمه بتفريقه تعالى إياه من الدنيا و

خدائے تعالی را بجہت عالم بودن وے بتفریق کردن وے تعالی او را از دنیا یعنے دانند کہ وے تعالی او را جدا میسازد از دنیا کہ محبوب او است ۱۲ ف و بجہت درد مند شدن ۱۲ ف

تألم القلب بفواتها وكان يستولي حبها عليه

دل وے بفوت شدن دنیا حال آنکہ مستولی بود دوستی دنیا بر دل وے

فاذا ضعف الايمان ضعف حبه تعالى وتقوى حب الدنيا حتى لا يبقى في قلبه موضع محبة تعالى ۱۲ مولانا مفتی محمد حسن ۱۲

ويضعف إيمانه ولا يكون من ذكره تعالى فيه

و ضعیف باشد ایمان وے و نبود از ذکر خدائے تعالی در وے

قوله ينبوع

مختصر

الاحاديث النفس وهو اسود من تراكم ظلم

حكم خطرات نفسانی وحال آنکه دل وے سیاه شده است از بهم نشستن تاریکی

الرذائل فوردق قل ان كان آباؤكم وابناؤكم

اخلاق بد پس وارد شده است اگر هستند پدران شما و فرزندان شما

در قرآن مجید بگوی اے محمد صلعم

واخوانكم وازواجكم وعشيرتكم واموال

و برادران شما و زنان شما و خویشان شما و مالهائے

اقترفتموها وتجارة تخشون كسادها ومساكن

که کسب کرده اید آنرا و تجارتے که می ترسید از ناروا جی آن و مسکنها

ترضونها احب اليكم من الله ورسوله

که می پسندید آنرا دوست تر اند بسوی شما از خدا تعالے و رسول وے



ورسوله وجهاد في سبيله فتربصوا حتى يأتي الله

و از جهاد کردن در راه خدا تعالے پس انتظار برید تا بیارد خدائے تعالے

بامره او بحب امر دنياوي كان يحبه فاحتجب

عقوبت خود را یا سوء خاتمه حاصل میشود بسبب دوستی امر دنیاوی که دوست می داشت آن امر

محجوب میشود بنده

عنه تعالى بشغله به فما اعتاد وترسخ في القلب لا

از وے تعالے از جهت مشغول شدن بدان امر زیرا که چیزے که معتاد میشود و راسخ میگردد در

ينسى كما في النوم وهو لكثرة المعاصي مع قوة

فراموش کرده نمیشود چنانچه در حالت خواب و این احتجاب حاصل میشود بسبب بسیاری گناهان با وجود قوت

الايمان او قلتها مع ضعفه وهذا لا يوجب الخلود

ایمان یا از جهت کم بودن معاصی با وجود ضعف ایمان و این قسم اخیر از اقسام سوء خاتمه

فِي النَّارِ بِخِلَافِ الْأَوَّلِينَ وَمِنْ ثَمَّ تُكْرَهُ الْفُجَاءَةُ

در آتش دوزخ بخلاف دو قسم اول و ازین جهت مکروه داشته شده است یکایک مردن

لِجَوَازِ اتِّفَاقِهَا عَلَى خَاطِرِ سُوْءٍ وَتُغْبَطُ الشَّهَادَةُ

بجهت جائز بودن برخاطر بد صبے آنکه بتدارک آن پردازد و هم ازین جهت آرزو برده میشود درجه شهادت را ۱۲

لِاسْتِيلَاءِ حُبِّهِ تَعَالَى عَلَى الْقَلْبِ وَإِعْرَاضِهِ عَنِ

بجهت مستولی شدن دوستی خدا یتعالے بر دل وے و اعراض کردن او از

الدُّنْيَا وَهُوَ لِمَنْ يُخْلِصُ وَلَا يَقْصِدُ الْغَلَبَةَ وَالْغَنِيْمَةَ

دنیا مرکسے راست که خلاص و قصد نکند غلبه را و غنیمت را

وَالصِّيْتَ وَالْعِلَاجُ الْمَعْرِفَةُ وَلُزُوْمُ الطَّاعَةِ وَتَعْجِيْلُ

و آوازه و شهرت را و علاج خلاصی از خاتمه بد شناختن است خدای را و لازم گرفتن طاعت را و شتابی کردن

النَّجَاءَةُ قال عليه السلام موت الفجاءة راحة للمؤمن واسف على الفاجر ۱۲

بالصواب ۱۲ قوله ومن ثم يكره

يستبق الحكم

من الموت والبغتة المقتضية لبعض الفوت لجواز اتفاقها اى اتفاق وقوع الفجاءة على خاطر سوء يكون سببا لسوء الخاتمة ويغبط الشهادة اى وجب ويتمنى لاستيلاء حبه تعالى

٦٣٤

على القلب واعراضه عن الدنيا واقبال الرب لكلية على من يخلص ... الدنيا ... الرب وهوى هذا المقام لمن اخذ النية ولا يقصد الغلبة من البلاد وقهر العباد والغنيمة من الاموال النفيسة والخدام الانيسة والصيت بالجاه والرياء والسمعة بل لاعلاء كلمة الحق ۱۲

ملا علی قاری



وَتَعْجِيْلُ التَّوْبَةِ وَالنَّوْمُ عَلَى الطَّهَارَةِ ظَاهِرًا

بتوبه و خواب کردن است برطهارت در ظاهر

وَبَاطِنًا وَتَنْقِيَةُ الْقَلْبِ وَتِلَاوَةُ الْقُرْآنِ وَطَلَبُ الْعِلْمِ

و در باطن و پاک کردن دل است از دوستی ماسوی الله و خواندن قرآن است بتدبر و تفکر و طلب کردن علم است ۱۲

النَّافِعِ فَالْأَمْرُ صَعْبٌ وَمِنْ ثَمَّ رُوِيَ عَنِ السَّلَفِ كَثْرَةُ

نافع را که تفسیر و حدیث و فقه و سلوک است ۱۲ زیرا که امر خاتمه دشوار است و ازین جهت که حالت موت نازک است روایت کرده شده است بسیاری از سلف صالحین ۱۲ نوحه

النَّوْحِ وَالْبُكَاءِ اَلْبَابُ التَّاسِعَ عَشَرَ فِي

و گریه و زاری ثابت است باب نوزدهم

اَلْفَقْرِ وَالزُّهْدِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

در بیان فقر و زهد — بنام خدای بخشنده و مهربان —

ملا علی قاری

ينبوع الحكم

السالك بالفقد المذكور او بحصول ما يحتاج اليه

الفقر فقد ما يحتاج اليه فان فرح وكره الزائد

نیافتن چیزیکه احتیاج دارد بدان پس اگر خورسند شود و کروه دارد زیادہ

فقر نزد صوفیہ عبارت است از نایافتن محتاج الیہ خود ۱۲

على الضرورة فهو زاهد وان لم يكره ولم يرغب

بر قدر ضرورت کہ آدمی را پس آن ناهد است و اگر مکروہ ندارد زیادتی و رغبت هم نکند بدان لابد است ۱۲

پس آن راضی شونده است ۱۲

فراض وورد ح يا معشر الفقراء اعطوا

اے گروہ ناداران بدهید خدای تعالی را

وارد شده است در حدیث دیلمی از ابی هریرہ کہ آنحضرت فرمود ۱۲

الرضا من قلوبكم تظفروا بثواب فقركم والا

رضا از دلهای خود تا پیروزی یابید و بهره مند شوید از ثواب فقر خود

فلا وان ترك الطلب مع ان الوجود عنده احب

و اگر ترک کند فقیر طلب زیادتی را با وجود آنکه بودن نزد او دوست تر است از نبودن او



احب فقانع وان رغب وتركه للعجز فحريص

و اگر رغبت کند در زیادتی مال و ترک کرده است آنرا بجهت عجز از طلب پس صاحب این حالت را حریص گویند ۱۲

وان اضطر اليه وفقده فمضطر والا على

و اگر نیازمند بود بسوی محتاج الیه خود و نیافت آنرا پس صاحب اینحالت را مضطر گویند ۱۲

تسوية الوجود والعدم فهو استغناء دو

برابر بودن وجود مال و عدم او است پس اینحالت استغنا است و صاحب او را مستغنی گویند ۱۲

الغنى لاختصاصه به تعالى وهو المراد بما ورد

غنا بجهت مخصوص بودن بے نیازی و همین درجہ استغنا مراد است بچیزیکه وارد شده است از کتاب و سنت ۱۲

في فضل الفقر اما ما ورد ح اعوذ

در فضل فقر و فقرا اما آنچه وارد شده است در حدیث بسیار که آنحضرت فرمود پناه مے جویم ۱۲

ملا علی قاری

مختصرا

بكَ مِنَ الفقرِ ونحوِهٖ فمحمولٌ على الاضطرارِ واختلفَ

بتو از فقر و مانند این پس حمل کرده شده است این فقر با بر اضطرار

فی انّ الفقرَ افضلُ امِ الغنا والحقُّ الاختلافُ

درین که فقر فاضل‌تر است یا توانگری و حق اختلاف احوال است

بحسبِ الاشخاصِ فالفضلُ بقدرِ الفراغِ عنِ

بحسب اختلاف اشخاص پس بزرگی بقدر فراغ بنده است از

الشواغلِ والدنیا انّما حُذِّرَ عنها للشغلِ عنهُ

چیزها که مشغول و مالداری جز این نیست که ترسانیده شده است از وی کننده امداد او را از یاد حق

تعالٰی وکم من فقیرٍ شغلتهُ وکم من غنیٍّ لم تشغلهُ

تعالٰی و حال آنکه بسا از فقیر که مشغول کرده است آنرا دنیا



لم تشغلهُ کسلیمانَ علیهِ السلامُ وابنِ عوفٍ

همچو سلیمان که نازل باد بران سلام و همچو عبد الرحمٰن بن عوف

رضیَ اللهُ تعالٰی عنهُ امّا فی حقِّ الاکثرِ فالفقرُ

که خشنود باد الله تعالٰی ازان اما در حق بیشتر مردم پس ناداری افضل و اصلح است

اذ هو ابعدُ عنِ الخطرِ والانسِ بالدنیا والقدرةِ

زیراکه فقر دورتر است از خطر و دورتر است از انس گرفتن بدنیا و دورتر است از قدرت یافتن

علی الشهوةِ الّا فی المضطرِّ لانّهُ یموتُ جبرًا

بر شهوت مگر در حق کسیکه حالت او باضطرار زیراکه مضطر می میرد بجبر و فقر اضطراری

والواجدُ یحصّلُ المعرفةَ الّا من لا یتوبُ

و یابنده قدر ضرورت حاصل میکند معرفت الٰهی را مگر کسیکه توبه نکند

عن المعاصي فالموت خير له وكذا في نفس الامر

از گناهان پس مردن بفقر اضطراری شایسته تراست مرچنین کس را از یافتن قدرت

فورد ح اللهم احيني مسكينا وامتني

خداوندا زنده دار مرا مسکین و بمیران مرا

مسكينا واحشرني في زمرة المساكين ح بلغ

مسکین و برانگیز مرا درگروه مسکینان

غني الفقراء ان لمن صبر واحتسب منكم ثلث

درویشان را که بتحقیق مرکسے راکه صبر کند برفقر وطلب ثواب کند از شما سه

خصال ليست للاغنياء اما خصلة الواحدة

خصلت است که نیستند مرتوانگران را اما یک خصلت این است





الواحدة فان في الجنة غرفا ينظر اليها اهل

پس بتحقیق دربهشت دریچهاست که می بینند بسوے آنها اہل

الجنة كما ينظر اهل الارض الى نجوم السماء

بهشت از دور چنانچه می بینند مردم زمین بسوے ستارہاے آسمان

لا يدخلها الا نبي فقير او شهيد فقير او

در نمے آید آن دریچهارا مگر پیغمبر درویش یا شهید درویش یا

مؤمن فقير والثانية يدخل الفقراء الجنة

مسلمان درویش و خصلت دوم این است که درمی آیند درویشان بهشت

قبل الاغنياء بنصف يوم وهو خمسمائة عام

پیش از توانگران بمقدار نیم روز که آن مقدار پانصد سال است

وَالثَّالِثَةُ اِذَا قَالَ الْغَنِيُّ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ

وخصلت سوم این است که چون بگوید غنی این چهار کلمه را پاکی است اللہ تعالیٰ را وثنا مخصوص است

لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَقَالَ الْفَقِيْرُ مِثْلَ ذٰلِكَ

ونیست معبود مطلق سوائے وخدائے بزرگتر است وبگوید فقیر مثل آن

لَمْ يَلْحَقِ الْغَنِيُّ بِالْفَقِيْرِ وَاِنْ اَنْفَقَ عَشَرَةَ اٰلَافِ دِرْهَمٍ

هرگز نرسد غنی بدرویش واگرنفقه کند غنی ده هزار درهم

وَكَذٰلِكَ اَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا لِمَنْ جَاءَ بِرِسَالَةِ الْفُقَرَاءِ

وهمچنین اعمال نیک غنی مرکسی را که آمده بود نزدِ آنحضرت بہ پیغامبرے درویشان

اِنَّ الْاَغْنِيَاءَ يَحُجُّوْنَ وَيَعْتَمِرُوْنَ وَيَتَصَدَّقُوْنَ

که بدرستی توانگران حج مے گذارند وعمره ادا مے کنند وصدقہ مے دہند



وَيَتَصَدَّقُوْنَ وَنَحْنُ عَاجِزُوْنَ عَنْ ذٰلِكَ وَلِاَنَّ الْغِنَاءَ

وما بسبب ناداری عاجزیم ازین چیزها ودرویشی افضل است

سَبَبُ طُوْلِ الْحِسَابِ وَالْغُرُوْرِ فَاِنْ عُوْرِضَ بِاَنَّ

سبب درازی حساب است وسبب غرور است پس اگر معارضه کرده شود باینکه

اَلْغِنَاءَ صِفَتُهٗ تَعَالٰى وَالتَّخَلُّقُ بِاَخْلَاقِ اللّٰهِ مَنْدُوْبٌ

بی نیازی صفت حق تعالیٰ است ومتصف شدن بصفات حق جل شانه یعنی مستحب است

اِلَيْهِ وَبِاَنَّ الْغَنِيَّ قَادِرٌ عَلَى الْعِبَادَاتِ الْمَالِيَّةِ

ودیگر باینکه توانگر قدرت دارد برعبادات مالیه پس توانگر فاضلتر است

دُوْنَ الْفَقِيْرِ لَمْ يُعْتَرَضْ لِاَنَّ الْغِنَاءَ

نه فقیر اعتراض کرده نشود زیراکه توانگرے

بالاسباب و الاعراض ليس من خلقه تعالى كالتدبير

باسباب و متاعهائے نیست از صفت وے تعالے چنانکہ تدبیر

دون استحقاق و العبادة المالية انما توجب

بدون استحقاق آن او و عبادت مالی که توانگر ان را جز این نیست که واجب ... ثواب را در آخرت

الثواب لترك الدنيا كالتوبة لترك الذنب فلو

بجهة ترک کردن دنیا همچو توبه کردن بجهة ترک گناه پس اگر ... واز خود راندن ١٢

فضل الغني على الفقير لفضل العاصي على المتقي

تفضیل داده شود توانگر بر درویش باین اعتبار هر آئینه فضل داده شود گنهگار بر پرهیزگار ١٢

وحقه ان لا يكرهه من حيث انه فعله تعالى بل

و حق فقر آنست که مکروه ندارد درویش او را از آنجهت که آن فعل وے تعالی است

مختصر ١٢ ملا علی قاری



بل يتقلد المنة تقلد المجوم من الحجام و الآيا ثم

بلکه قبول بکند احسان را از وے تعالے مانند قبول کردن منت بیمار از حجام و اگر قبول ...

ويستر الفقر بالتجمل و التعفف فورد ح

و حق دوم آنست که بپوشد فقر خود را باظهار نیکوحالی و باز داشتن خود از سوال

ان الله يحب الفقير المتعفف ابا العيال و ك

تحقیق خدا تعالی دوست می دارد درویش کم سوال صاحب عیال را و حق سیوم آنست که

يتواضع لغني للغناء فورد ح يذهب ثلثا

تواضع نکند توانگر را از جهت توانگری او ... میرود دو ثلث

دينه بل يترفع عليه فورد ح انه صدقة

دین وے بلکه برتری بکند بر توانگر زیرا که وارد شده است در حدیث تکبر کردن با متکبران صدقه است

ملا علی قاری

وَلَا يَتَوانَى فِي الْعِبَادَةِ وَيَتَصَدَّقُ بِالْفَاضِلِ

وحق چهارم آنست کہ سستی نکند بسبب فقر در عبادت کہ این علامت ستوده آمدن از فقر ۱۲ ۔ وصدقہ بفقرا بچیزے کند زیادہ ماند از اصلی ۱۲

فَوَرَدَ فِيهِ حَدِيثٌ إِنَّ دِرْهَمًا أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفٍ

پس وارد شده است در باب آن ۱۲ ۔ بتحقیق تصدق کردن یک درهم از فقیر ۱۲ فاضل تر است از تصدق کردن صد هزار درهم از توانگر ۱۲

وَيَسْتَقْرِضُ تَحْسِينًا لِلظَّنِّ بِهِ تَعَالَى لَا تَعْوِيلًا

ووام بگیرد از کسے کہ در حالیکہ نیکو کننده باشد گمان خود را ۱۲ ۔ بپروردگار تعالے نہ در حالیکہ اعتماد کننده باشد در ادا آن از خزانہ کرم ۱۲

عَلَى السُّلْطَانِ الظَّالِمِ فَيَقْضِي إِنْ وَجَدَ حَلَالًا

بر پادشاه ظالم پس خود ادا کند آن را اگر بیابد مال حلال را ۔ واگر نیابد چیزے کہ خود ادا تواند کرد ۱۲

وَإِلَّا يَقْضِيهِ اللّٰهُ تَعَالَى فَيُرْضِي الْخُصَمَاءَ وَيَكْشِفُ

قضا میکند آن را وی تعالے وراضی مے کند قرض خواہان او را بفضل وکرم خود

علي قاري

مختصر



وَيَكْشِفُ الْحَالَ لِلْمُقْرِضِ وَلَا يَخْدَعُ بِالْمَوَاعِيدِ

وظاهر بکند قرض دار حقیقت حال خود ۱۲ ۔ بقرض خواه وفریب ندهد بوعدهاے دروغ

وَيَجِبُ الْقَضَاءُ مِنْ بَيْتِ الْمَالِ وَالصَّدَقَاتِ وَلَا

وواجب است قضا ردام چنین کس از بیت المال مسلمانان واز مال زکوة ایشان ۔ وسوال ۱۲

يَسْأَلُ فَهُوَ فِي الْأَصْلِ حَرَامٌ لِتَضَمُّنِهِ الشِّكَايَةَ مِنْهُ

نکند از مردم زیراکہ سوال در اصل حرام است بجهت متضمن بودن سوال گلہ را از وی

تَعَالَى وَإِذْلَالَ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ لِغَيْرِهِ تَعَالَى

تعالے وبجهت متضمن بودن سوال خواری نفس مسلمانان را در پیش غیر وی تعالے

وَإِيذَاءَ الْمَسْؤُولِ فَرُبَّمَا يُعْطِي حَيَاءً فَوَرَدَ

پس وارد شده است در حدیث کہ آنحضرت ؐ فرمود ۱۲

علي قاري

مختصر

ينبوع الحكم

ما أحل من الفواحش غير مسألة الناس إلا

نه حلال کرده شده است از گفتار زنا سوای سوال کردن از مردم یعنی سوال

لضرورة تميت أو تمرض لمن عجز عن الكسب أو

بموت یا مفضی شود و بمرض مر کسے را که عاجز باشد از کسب

استغرق في طلب العلم أو تعب في فهم التركِ

یا مستغرق بود در طلب علم یا مزدورے که در رنج انداز د در صورت تعب ترک آن

أولى ويحترز عن الشكاية فيقول إني مستغن

اولی است واحتراز کند از شکایت پس بگوید تحقیق من بے نیازم از سوال بچیزے که مالک

لكن النفس تريد الشهوة ويحترز عن الإذلال فيسأل

ولیکن نفس من میخواہد شہوت را خود واحتراز کند از خوار کردن نفس خود پیش مردم



فيسأل قريبا أو ربما لا يمن بل يقبل المنة و

پس سوال بکند خویش خود را یا سوال مردی را که منت نهد بر سایل بلکه قبول کند سایل منت بر خود و احتراز بکند از

عن الإيذاء فلا يسأل في الجمع ولا عمن يستحي

ایذا مسئول پس سوال نکند در حضور مردم ونه از کسے که شرم دارد

عن الرد فيحرم إن أعطى حياء منه أو ممن حضر

از رد سوال پس حرام اگر داده است مسئول از جهت حیا سایل یا جهت دیگرے که حاضر میشود بر سایل

كما لو أخذ عنقا والفارق القرائن وفتوى القلب و

چنانچه گرفته باشد مال کسے را بتعدی وزور و فرق کنند میان آنکه از طیب قلب دهد یا از حیا مردم قرینها است که از مسئول بر منکشف و فتوای دل است

يشكره تعالى بعد القبض بالاشتغال بالطاعة

وشکر گوید خدایتعالی را پس از قبض بمشغول شدن بطاعت وی جل شانه

وَالْإِنْفَاقِ فِيهَا فَهُوَ الْأَحَبُّ وَفِي الْمُبَاحِ مَعْرِفَةِ

ونفقه کردن آن و آن عطا پس انفاق در طاعت یا انفاق کند در امر مباح که نه طاعت بود و نه معصیت و شناختن ۱۲

فَضْلِ الْفَقْرِ وَشُكْرِ الْمُعْطِي بِكَوْنِهِ سَبَبًا فو رد

بزرگی فقر و شکر کردن عطا دهنده بواسطه بودن او سبب زیرا که وارد شده است در حدیث که آنحضرت صلعم فرمود ۱۲ ترمذی از ابی سعید

ح مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللّٰهَ وَيَدْعُو لَهُ

کسے که شکر نه کرد مردم را شکر نه کرد خدای تعالی را و دعا کند مر عطا دهنده را

عطا را الٰهی الذین هم وسائط الیه ۱۲ مولانا محمد حسن

فَوَرَدَ ح مَنْ أَسْدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافِئُوهُ فَإِنْ

کسیکه احسان بکند و برساند بسوی شما نیکی را پس مکافات کنید او را

زیرا که وارد شده است در حدیث ابی داؤد و نسائی از ابن عمر رضی که آنحضرت صلعم فرمود ۱۲

لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَادْعُوا لَهُ وَلَا يَسْتَصْغِرُهُ

پس اگر احسان نتوانید کرد پس دعا کنید او را و حقیر نشمرد عطا کسی را



وَلَا يُقَرِّعُ بِالْمَنْعِ وَيَحْتَرِزُ عَنِ الشُّبْهَةِ فو رد

و سرزنش نکند مسئول را بعطا نکردن و چیزے ندادن ۱۲ و احتراز کند فقیر از گرفتن عطا در مواقع شبهه ۱۲ زیرا که وارد شده است در قرآن مجید ۱۲

ق وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ

و هر که تقوی کند و پرهیزد بگرداند خدای تعالی برای او خلاصی از زحم از ترس خدا ۱۲ و روزی دهد او را از وجه حلال ۱۲ دنیا و آخرت اندوه

حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَلَا يَأْخُذُ أَكْثَرَ مِنْ قُوتِ يَوْمٍ

از آنجا که گمان نه دارد و نگیرد سائل بیش از قوت یک روز و شب

فَهُوَ الْعَزِيمَةُ وَالرُّخْصَةُ قُوتُ سَنَةٍ لِتَجَدُّدِ سَبَبِ

زیرا که همین است عزیمت و رخصت قوت یکسال است بجهة نو پدید شدن

دخل بود و آمدن وجه معیشت فقیر را ۱۲ ضعفا صاحب عیال و اطفال را ۱۲

الدَّاخِلِ بَعْدَهَا وَكَانَ عَلَيْهِ الصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ

بعد از یکسال بود آنحضرت صلعم که نازل باد بر آن درود و سلام که ذخیره میگرفت

مولانا مفتی محمد حسن ۱۲

ملا علی قاری

يَأْخُذُ لِلْعِيَالِ أَكْثَرَ مِنْهُ بَلْ يُؤْثِرُ شَيْئًا مِنْهُ حَتَّى يَنْتَهِيَ قَبْلَ

برائے اہل وعیال بیشتر بلکہ ایثار کند چیزے را از جملہ ذخیرہ تا آنکہ تمام شود ذخیرہ او پیش از سال برائے فقراء ۱۲ — از قوت یکسال ۱۲ —

مُضِيِّ السَّنَةِ وَهُوَ الْوَسَطُ الْمَرْضِيُّ مِنَ الرِّوَايَاتِ

گذشتن تمام سال و ذخیرہ قوت کمتر از یکسال قول متوسط و قریب است باعتدال کہ پسندیدہ است ۱۲ — از اقوال علماء

وَرُوِيَ أَرْبَعُونَ وَخَمْسُونَ وَنِصَابُ الزَّكٰوةِ وَقِيمَتُهُ

پس چہل درہم است یا پنجاہ درہم است نزد بعضی و نصاب زکاۃ است نزد بعضی و قیمت

الضَّيْعَةُ أَوِ الْبِضَاعَةُ الْمُحَصِّلَةُ لِلْغِنٰى وَيُسْتَرُ

عقارات نزد بعضے یا سرمایہ است کہ حاصل کنندہ است غنا را و از سؤال بے نیاز گردد و پوشیدہ گرفتن

تَحَامِيًا عَنْ هَتْكِ سِتْرِ الْمُرُوَّةِ وَكَشْفِ الْحَاجَةِ

از جہۃ احتراز کردن از دریدن پردۂ مروّت و از جہت احتراز کردن از ظہور حاجت



مختصر ۱۲ ملا علی قاری

الْحَاجَةِ وَالْحَسَدِ وَالْغِيبَةِ وَسُوءِ الظَّنِّ وَإِعْلَانِ

و از جہۃ احتراز از حسد و غیبت و بدگمانی مردم و از جہۃ احتراز کردن از ظاہر شدن

عِبَادَةِ الْمُعْطِي وَمَذَلَّةِ النَّفْسِ الْمُؤْمِنَةِ فَهِيَ

عبادت دہندہ و از جہۃ احتراز کردن از خواری نفس فرمان بردار زیرا کہ مذلت بی ضرورت

حَرَامٌ وَشُبْهَةُ الشَّرِكَةِ فَوَرَدَ مَنْ أُهْدِيَ إِلَيْهِ

و از جہۃ احتراز کردن از شبہ شرکت کسیکہ فرستادہ میشود بسوی او ظاہر آن در گرفتن

هَدِيَّةٌ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِيهَا وَيُعْرَفُ بِكَرَاهَةِ

ہدیہ و نزد وے نشستہ باشد جماعتی پس ایشان شریکان اویند در آن ہدیہ و شناختہ شود

ظُهُورِ أَخْذِ غَيْرِهِ كَأَخْذِهِ وَيَظْهَرُ قَصْدُ الْإِخْلَاصِ

ہمچو کراہۃ ظہور گرفتن خود و ظاہر بکند اخذ عطا را از جہۃ قصد صدق و اخلاص ۱۲



ملا علی قاری

وَاِسْقَاطِ الْجَاهِ وَهَضْمِ النَّفْسِ وَاَدَاءِ الشُّكْرِ فَوَرَدَ

وظاهر بکند بقصد افگندن و بقصد شکستن نفس وظاهر بکند بقصد اداء شکر
منزلت او از دل مردم
این نعمت زیراکه وارد شده است
در قرآن مجید

قٓ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ قٓ وَيَكْتُمُوْنَ

واما بنعمت پروردگار خویش پس حدیث کن
وی پوشند
ویبردم اظهار اینکه
تکذیب شکر منعم است

مَا اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَيُعْرَفُ بِاِرَادَةِ ظُهُوْرِ

چیزی را که داده ایشان را خدای تعالی از کرم خود وشناخته میشود اخذ بقصد ظاهر
از جهة امور مذکوره

عَطَاءُ السَّاتِرِ كَعَطَاءِ الْمُظْهِرِ وَاَمَّا اِنْ بَلَغَ حَدًّا

عطاء پوشنده همچو عطاء ظاهر کننده — واما اینکه برسد شخصی بمرتبه

يَسْتَوِىْ فِيْهِ السِّرُّ وَالْعَلَانِيَةُ فَلْيُرِيْبُ اَحَدٌ

که برابر شود در آن نزد وی نهان وآشکارا — پس اینچنین کس گو گرد سرخ است

قوله وامّا بنعمة ربك قال مجاهد يعني النبوة وقال الزجاج اي بلغ ما ارسلت به وحدث بالنبوة التي آتاك الله تعالى ... من العلوم

المال وروى اصحاب السنن عن رجل انه قال رأى النبي صلى الله عليه وسلم وعليّ اطمار وفي رواية النسائي ثوب دون فقال هل لك من مال قلت نعم قال من اي المال قلت من كل ما اتاني الله من الابل والشاة قال فلتر نعمة الله عليك وكرامته عليك ١٢ ع

ملا علي قاري مختصر

علي قاري



اَحْمَرُ وَيُتْرَكُ مَا فِيْهِ السُّمْعَةُ وَالرِّيَاءُ تَحَامِيًا عَنِ

وترک کرده شود عطاء که ثابت بود در وی شائبه ریا وسمعة از جانب معطی از جهة احتراز کردن از

الْاِعَانَةِ عَلَى الْاِثْمِ وَالْاَوْلٰى اَنْ لَّا يَاْخُذَ اِلَّا

امداد کردن معطی را بر گناه یعنی ریا وسمعه — واولی آنست که نگیرد فقیر عطا را مگر
پس ترک نمودن آن اولی تر است

لِلْحَاجَةِ فَوَرَدَ مَا الْمُعْطِىْ مِنْ سَعَةٍ بِاَعْظَمَ

بجهة حاجت ضروری پس وارد شده است در حدیث طبرانی از ابن عمر که آنحضرت صلعم فرمود
نیست عطا دهنده از مال زائد بر قدر حاجت خود بزرگ تر

اَجْرًا مِّنَ الْاٰخِذِ اِذَا كَانَ مُحْتَاجًا اَوِ التَّفْرِيْقَ

باجر از عطا گیرنده وقتی که باشد وی محتاج بسوی آن عطا یا بگیرد عطا را از جهة قسمت نمودن

عَلَى الْفُقَرَاءِ فَيُعَجِّلُ تَحَامِيًا عَنِ الْاُنْسِ بِالدُّنْيَا

بر فقرا — پس تعجیل کند در تقسیم آن — از جهة اجتناب کردن از انس بدنیا

ملا علي قاري مع الحذف والاختصار

وهذه عنده بمنزلة الفقه

علي قاري

قوله او الاخذ في الملاء اى الاخذ من العطاء في الملاء وتفريق ذلك العطاء على الفقراء وهذا مقام الصديقين وهو شاق على النفس لا يطيقه الا من ماتت نفسه بالرياضة كذا في الاحياء ١٢ ينبوع الحكم

ومن السمعة والرياء وما يحصل لهم من جماعة الاغنياء واما ان اخذ في الخلاء فهو مقام الصديقين من الاولياء وهذا امر شاق على النفس لا يطيقه الا من اطمانت نفسه بالرياضة ويجوز له ان يترك ولا ياخذ ليصرف صاحبه الى من هو احوج اليه

أَوِ الْأَخْذُ فِي الْمَلَاءِ وَالرَّدُّ فِي الْخَلَاءِ فَهُوَ أَقْرَبُ إِلَى

یا نگیرد بکر بجهة گرفتن در مردم و رد کردن در خلوت پس این طریق قریب تر است

السَّلَامَةِ وَيَخْتَارُ التَّطَوُّعَ إِنْ شَكَّ فِي شَرَائِطِ

بسوی سلامت از ریا واختیار کند گرفتن صدقه نفل اگر شک کند در شرائط

الْوَاجِبِ أَوْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا يَتَصَدَّقُ إِنْ لَمْ يَأْخُذْ

صدقه واجب یا بداند درویش بدرستی که توانگر نمیدهد صدقه نفل بدرویش دیگر اگر نمیگیرد او

أَوْ قَصَدَ التَّوْسِيعَ عَلَى الْفُقَرَاءِ وَالْوَاجِبَ إِنْ

یا قصد کرده است فراخی را بر فقرا واختیار کند گرفتن صدقه واجب اگر

قَصَدَ الْإِعَانَةَ عَلَى أَدَائِهِ أَوْ مُوَافَقَةَ الْفُقَرَاءِ

قصد کند اعانة مسلمانان را بر اداء واجب یا قصد کند در گرفتن زکوة موافقت درویشان ١٢

ملا علی قاری



ای رياضتها في مقام الابتلاء ای قصد امثاله ما ذكر يختلف باختلاف النية ... ملا علی قاری

وهو من الزهد ... ای ميله وانصرافه عن الدنيا الى الآخرة

الْفُقَرَاءِ أَوْ هَضْمَ النَّفْسِ فَأَمْثَالُهُ تَخْتَلِفُ

یا شکستگی نفس خود زیرا که مانند این چیزها مختلف میگردد

بِاخْتِلَافِ النِّيَّةِ ثُمَّ الزُّهْدُ عُزُوفُ الْقَلْبِ

باختلاف نیت که در آن پس زهد در اصطلاح کشیدن دل است عمل داشته باشد

عَنِ الدُّنْيَا إِلَى الْآخِرَةِ طَوْعًا وَلَا يُعْبَأُ بِالْيَدِ

از دنیا بسوی آخرت برغبت واعتبار نموده نمیشود در زهد دست قدرت دار مال وملک اززهد نیست

لِوُجُودِهِ لِسُلَيْمَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَوْنِ عِيسَى صَلَوَاتُ اللهِ

سلیمان پیغمبر را که نازل باد بران سلام و بجهة بودن عیسی که نازل باد رحمت الله تعالی بر آن

عَلَيْهِ أَخْلَى يَدًا مِنْ نَبِيِّنَا عَلَيْهِ الصَّلَوٰةُ وَالسَّلَامُ مَعَ أَنَّهُ

از پیغمبر ما که نازل باد بر آن درود وسلام باوجود آنکه پیغمبر ما

ينبوع الحكم

ملا علی قاری

نعم التجافي عن دار الغرور والانابة الى دار الخلود والاستعداد للموت قبل نزوله رواه الحاكم ... الله هل لذلك من علامة قال ... الصدور والفسح قيل يا رسول ... ان النور اذا دخل القلب انشرح ... يشرح صدره للاسلام فقال ... قوله تعالى فمن يرد الله ان يهديه ... الله عليه وسلم عن معنى الشرح فهو انه سئل رسول الله صلى ... وحارثة رض اما حديث التجافي و ... الكتاب لاحوال الآخرة كما سبق في صدد ... يعني خمسة اشياء المكاشفة ... الزهد

اما حديث حارثة فهو انه لما ... قال الرسول الله صلى الله عليه وسلم ... انا مؤمن حقا قال وما حقيقة ايمانك قال عزفت نفسي عن الدنيا فاستوى عندي ذهبها ومدرها وكاني بالجنة والنار ... وكاني بعرش ربي بارزا فقال ... فالزم عبد نور الله قلبه بالايمان ... ع حديث الحارث

**أَفْضَلُ وَهُوَ يُثْمِرُ الْمُكَاشَفَةَ كَمَا سَبَقَ فِي حَدِيْثَيِ**

فاضلتر است وزهد ثمره مے دہد علم مکاشفہ را چنانکہ گذشتہ است درضمن دو حدیث

از عیسی علیہ السلام ... فعلم منه ان المراد بالفضل الكلب ... محمد حسن ... تفصیل ... معروف ... کتاب

**التَّجَافِي وَحَارِثَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَالْفَرَاغِ لِلْعِبَادَةِ**

یکے حدیث تجافی و دوم حدیث حارثہ کہ خشنود باد حق تعالے ازان ونتیجہ دہد فراغ از دار غرور ۱۲

مرتبہ عبادت ... الزهد ... ارباب الارادة ... العبادة التی ... السعادة ۱۲ ع

**فَوَرَدَ مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ أَضَرَّ بِاٰخِرَتِهٖ وَتَعْظِيْمِ قَدْرِهَا**

پس در حدیث وارد شدہ است کسیکہ دوست دارد دنیا خود را زیان ونتیجہ مے دہد بزرگ شدن ۱۲ رساند بآخرت خود ۱۲

از ابی موسی احمد وطبرانی ... زہد

**فَوَرَدَ رَكْعَتَانِ مِنْ عَالِمٍ زَاهِدٍ خَيْرٌ مِّنْ**

مرتبہ عبادت زیراکہ وارد شدہ است در حدیث ۱۲ دو رکعت از عالم کہ زاہد باشد بہتر است از

**عِبَادَةِ الْمُتَعَبِّدِيْنَ اِلٰى اٰخِرِ الدَّهْرِ وَمَحَبَّتِهٖ تَعَالٰى**

عبادت متعبدان دیگر تا آخر زمانہ ونیز مے دہد زہد محبت وے تعالے را

رواه البزار من حديث انس ... ع اخرجه ابن مالك ... من احب دنياه اضر باخرته ... رواه احمد والطبراني ... يعني حديث ابي موسى ۱۲ من حديث ... علي قاري ... ع قوله ... ركعتان من عالم زاهد الخ

ركعتان من عالم ... يعلم آفات النفس ومواضع ... الشيطان ومكايده والغرور ... لا يعرف فيبتليها والجاهل ... فلا يزال الجاهل في تعب ... والشيطان منه في فرح ... يسعى كل شقاوة ... الجهل ... واساس كل خسران ۱۲

ينبوع الحكم



ويشير ها فقد ورد ... اذا رأيتم العبد قد اعطي ... الدنيا فاقربوا منه فانه يلقى الحكمة رواه ... ابن ماجه من حديث ابي خلاد ۱۲ ع مختصر

وقال تعالى اولئك يؤتون اجرهم مرتين بما صبروا اي على الزهد في الدنيا كما جاء في التفسير ... قال تعالى انا جعلنا ما على الارض زينة لها لنبلوهم ايهم احسن عملا ... قيل معناه ايهم ازهد فيها ۱۲ مختصر

**تَعَالٰى وَمَعْرِفَتِهٖ فَهُمَا لَا يَحْصُلَانِ اِلَّا بِدَوَامِ الذِّكْرِ**

ومعرفت حق تعالے زیراکہ حاصل نمے شوند مگر بدوام ذکر

محبت ومعرفت آلہی جل شانہ ۱۲

الزہد ۱۲ ع اللتان یثمرہا المحبۃ والمعرفۃ ذکر المولی ۱۲

**وَالْفِكْرِ الْمُمْتَنِعَيْنِ مَعَ الشُّغْلِ بِالدُّنْيَا ثُمَّ اَلْاَدْنٰى**

وفکر کہ حاصل نمے شوند باوجود شغل بدنیا پستر پایین ترین مراتب زہد ۱۲

شرع في بيان درجات الزهد واقسامه اي الادنى من مراتب الزهد باعتبار نفسه ... الزهد مع قطع النظر عن حكم ... وذاته ... سببه ... ومابينه ... قوله ... علي قاري ... ان يجاهد فيه اي في الزهد الى ... بان يكون نفسه ماثلة الى الدنيا لكن يجاهدها

**بِاِعْتِبَارِ نَفْسِهٖ اَنْ يُّجَاهِدَ فِيْهِ لِمَيْلِ النَّفْسِ وَهُوَ**

باعتبار ذات وے آن است کہ مجاہدہ کند در تحصیل بجہت میل کردن نفس بسوی دنیا ۱۲ زہد ۱۲

باقطع نظر از اعتبارات دیگر ۱۲

**تَزَهُّدٌ ثُمَّ اَنْ يَّتَنَفَّرَ عَنْهَا فَهُوَ زُهْدٌ ثُمَّ عَدَمُ الْمَيْلِ**

صرف زہد است پستر درجہ دوم بالاتر پس این درجہ صرف زہد است پستر درجہ سیوم بزرگ تر از ان عدم میل است ۱۲

ونفرت صاحب این صفت ۱۲ از دنیا ۱۲ نفرت گیرد زاہد ازوے آنست کہ

**وَالتَّنَفُّرِ وَيُعْرَفُ بِتَسْوِيَةِ سَرِقَةِ مَالِهٖ وَمَالِ غَيْرِهٖ**

وشناختہ می شود برابر بودن دزدی مال وے ومال غیر او

وهذه الرتبة هي المسمى بالتزهد وهي بذاته الزهد كذا في الاربعين قوله ثم عدم الميل والتنفر وهذه المرتبة اعلى من التنفر لان الذي يبغض شيئا فهو مشغول به كالذي يحبه ولذلك ذم قوم الدنيا عند الرابعة العدوية رحمها الله قالت لولا قدرها في قلوبكم لما ذكرتموها كذا في الاربعين ۱۲ ينبوع الحكم

ه صاحب هذا المقام بتسوية سرقة ماله ومال ... لعدم ميله الى كل منهما ۱۲ ملا علي قاري مختصر

ثم عدم الاعتبار بزهده وباعتبار ما منه من خوف

پستر درجه چهارم بزرگ تر از همه نا اعتبار کردن است زهد خود را یعنی ادنی درجه زهد باعتبار چیزے کہ باعث شود زهد از وے آنست کہ باشد زهد از خوف

النار ثم من الرجاء الى الجنة لاقتضائه المحبة ثم

آتش دوزخ پس درجه بالاتر آن است کہ باشد زهد بجهة اقتضا کردن این زهد محبت حق را

من رفع الالتفات الى ما سواه تعالى وباعتبار

پستر درجه بالاتر از همه آن است کہ باشد زهد از برداشتن توجه خود بسوی آنچه سوای خدا تعالیٰ است وادنی درجه زهد آنست کہ باشد زهد باعتبار

ما فيه في بعض الدنيا كالمال دون الجاه وهو

آنچه ثابت است در بعض امور دنیا مانند مال کہ آن را ترک کند نہ جاه کہ آن ترک نمی کند و زهد در آن

كالتوبة عن بعض الذنوب ثم في كلها ثم في ما سواه

همچو توبه کردن است از بعضی گناهان پستر بالاتر از آن زهد کردن است در تمام امور دنیا



مولانا مفتی محمد احسن



ما سواه تعالى وباعتبار الحكم الفرض وهو في

وادنیٰ درجه زهد باعتبار حکم آن فرض است و زهد فرض زهد کردن در حرام است کہ البته از آن زهد باید کرد

الحرام ثم السنة وهو في الشبهة ثم النفل وهو

پستر درجه دوم باین اعتبار زهد مسنون است و آن زهد کردن است در چیزها کہ شبهه حرام باشد پستر درجه بزرگتر زهد نفل است و آن زهد کردن است در چیزها کہ از حلال بود زائد بر قدر حاجت

في فضول المباح ويخرج عنه القصد الى الكسب

و برے آرد سالک را در زهد قصد کردن او بسوے کسب

ان كان للذة دون العدة على العبادة والادخار

اگر باشد بجهة لذت نہ قصد استعداد و استعانة بر عبادت و نیز برے آرد از زهد ذخیره کردن

ان زاد على قوت السنة الا لمن لا يكسب ولا يأخذ

اگر زیاده باشد بر قوت یکسال مگر کسے را کہ کسب نکند و نستاند



مختصر علی قاری

مختصر علي قاري

من الايدي كداود الطائي رحمه الله وهو ملك

از دست ها همچون داود طائی رحمه الله و آن مالک شده بود بمیراث پدر ۱۲

عشرين ديناراً اقتنع بها عشرين سنة والتغدي

بیست دینار سرخ را پس قناعت کرد بدان بیست سال و نیز برے آرواز زهد غذا کردن ۱۲

من بر منخول والمواظبة على الادام واتخاذ

بیخته و مداومت کردن بر نان خورش و گرفتن

ثوبين او اثنين وجنس رفيع والاولى المبالغة

دو جامه از جنس واختیار کردن و اولی مبالغه کردن است

في التشدد بالتحامي عن الانس بالدنيا وطول

در سختی بر نفس بترک لذات از جهة احتراز کردن از موانست بدنیا و دیر

يخرج من الزهد ايضا والمواظبة على الادام يخرج ايضا منه وكذا اتخاذ ثوبين



وطول المكث للحساب والحبس عن الجنة واللوم

و دیر ماندن برائے حساب و باز ماندن از بهشت و ازجهة احتراز کردن از ملامت مردم ۱۲

والتعيير والحرمان عن الدرجات العالية وهو

و عیب نمودن ایشان و محروم بودن از درجهائے بلند که زاهد را باشد و اگر

المأثور وورد ح لو كانت الدنيا تعدل عند الله

دوارد شده است و اگر مے بود دنیا که برابر مے شد نزد خدائے

جناح بعوضة ما سقى كافراً منها شربة ماء

بازوے پشه را یعنی نوشانیدے الله تعالے هیچ کافری را از دنیا یکدم آب ۱۲

ح الدنيا ملعونة وملعون ما فيها الا ما كان

دنیا رانده شده است از درگاه و رانده شده است چیزیکه در دنیا است مگر چیزی تا رحمت الٰهی ۱۲

مختصر علي قاري

لِلّٰهِ ثُمَّ الْحَالَاتُ الَّتِي قَبْلَ الْمَوْتِ دُنْيَا وَالَّتِي بَعْدَهُ

برای خدای تعالی پستر حالات که می باشند پیش از موت نامیده میشوند بدنیا و آن حالات که می باشند بعد از موت ۱۲

آخِرَةٌ لَكِنَّ الْعِبَادَةَ وَمَا لَا بُدَّ مِنْهُ فِيهَا مَعْدُودَةٌ

نامیده میشوند باخرت ۱۲ لکن طاعت الٰہی و چیزی که لاچاری است بنده را از آن در طاعت از خوردن و نوشیدن و پوشیدن ۱۲

مِنَ الْآخِرَةِ لِخُرُوجِهَا عَمَّا جُمِعَ فِيمَا وَرَدَ قِ إِنَّمَا

از آخرت بجهت خارج بودن چیزهای مذکوره از آنچه جمع کرده است خدای تعالی در قرآن جز این نیست اگرچه در دنیا بوده ۱۲ امور دنیا را در چیزی که وارد شده است ۱۲

الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ الْآيَةَ فَهِيَ الدُّنْيَا بِجَمْعِهَا

که زندگی این سرای بازیچه است بیهوده و بی فائده پس همین چیزها پنجگانه که در آیه کریمه مذکور است دنیاست بتمامها ۱۲ بسیار نازش و تفاخر ای کثرت الاموال والاولاد ۱۲

وَمَتَاعُهَا مَا جُمِعَ فِيمَا وَرَدَ قِ زُيِّنَ لِلنَّاسِ

و متاع دنیا چیزیست که جمع کرده است آنرا خدای تعالی در چیزی که وارد شده است آراسته کرده شده است

---



لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ الْآيَةَ وَالشُّغْلُ بِهَا حُبُّ

برای مردم دوستی شهوات نفسانی تا آخر آیه و شغل بدنیا عبارات است از دوستی

حُظُوظِهَا بَاطِنًا وَتَحْصِيلُهَا ظَاهِرًا وَعِلَاجُهَا

حظهای دنیا در باطن که دل او فریفته لذات وی باشد ۱۲ و تحصیل او در ظاهر و علاج دوستی دنیا

مَعْرِفَةُ الرَّبِّ وَالنَّفْسِ وَشَرَفِ الْآخِرَةِ وَخَسَاسَةِ الدُّنْيَا

یکی معرفت پروردگار ۱۲ دوم معرفت مرتبه نفس ۱۲ سیوم معرفت بزرگی آخرت چهارم دنائت دنیا

وَالْمُنَافَاتِ بَيْنَهُمَا الْبَابُ الْعِشْرُونَ فِي

پنجم شناخت منافات که واقع است میان این هر دو ۱۲ باب بیستم ثابت است در بیان ۱۲

التَّوْحِيدِ وَالتَّوَكُّلِ وَالْيَقِينِ

توحید و توکل و یقین

قوله مختصراً

علی قاری

ينبوع الحكم

مولانا مفتی محمد احسن

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

بنام خدائے بخشندہ و مہربان

أَدْنَى رُتَبِ التَّوْحِيدِ مَحْضُ الْقَوْلِ وَهُوَ النِّفَاقُ وَ

پایان ترین مراتب توحید که محض بزبان گفتن است واین توحید زبانی
کم از آن بروے اطلاق کلمه توحید راکه نفاق وشیوه
اسلام نتواند کرد ۱۲ لا اله الا الله است ۱۲ منافقین است

الْعِيَاذُ بِاللّٰهِ تَعَالَى مِنْهُ وَلَا يُفِيدُ إِلَّا عِصْمَةَ الدَّمِ

و پناه مے جوئیم بخدای تعالے از این نفاق و فایده نمی بخشد این مگر نگاه داشتن خون

وَالْمَالِ فِي الدُّنْيَا فَإِذَا قَالُوهَا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ

وَأَمْوَالَهُمْ ثُمَّ التَّصْدِيقُ كَمَا لِلْعَامِي وَالْمُتَكَلِّمِ

پستر مرتبه دوم تصدیق چنانچه ثابت است عامی و متکلم را

کردن است یعنی آن کلمه وبدل اعتقاد مفهوم لفظ نمودن ۱۲ این اعتقاد مر عامی ۱۲

ملا علی قاری



وَالْمُتَكَلِّمُ فَهُوَ لَا يَتَمَيَّزُ إِلَّا بِالْحِيلَةِ الدَّافِعَةِ تَشْوِيشَ

زیراکه متکلم ممتاز نمیشود از عامی مگر بحیله که دفع کننده است تشویش

الْمُبْتَدِعَةِ وَيُفِيدُ النَّجَاةَ مِنَ الْخُلُودِ فِي النَّارِ ثُمَّ

بدعتیان را و فایده می دهد این قسم از همیشه بودن در آتش دوزخ

مُشَاهَدَةُ صُدُورِ الْكُلِّ مِنْهُ تَعَالَى وَيُفِيدُ الْاِعْتِمَادَ

مشاهده کردن صدور همه چیز است از وے تعالے فائده می دهد اعتماد

عَلَى الْقَلْبِ عَلَيْهِ وَانْقِطَاعَهُ عَمَّا سِوَاهُ تَعَالَى وَهُوَ التَّوَكُّلُ

قلب بروی تعالے وانقطاع وے از آنچه جز ذات سبحانه وتعالی وهمین معنی
توکل است چنانکه بیاید ۱۲

ثُمَّ رُؤْيَةُ عَدَمِ مَا سِوَاهُ وَيُفِيدُ الْاِسْتِغْرَاقَ بِهِ تَعَالَى

پستر درجه چهارم توحید که اعلی تر از همه درجات است ۱۲ ودیدن عدم چیزی که جز ذات ست وفائده بخشد این توحید استغراق شهود وی تعالے

ملا علی قاری

وَالْغَيْبَةُ عَنِ الْغَيْرِ وَهُوَ الْفَنَاءُ وَالْاِلْتِفَاتُ اِلَى

وغیبت و غفلت از وجود غیر وے و این قسم را از توحید فنا گویند ۱۲ — والتفات بسوی بالکلیہ تا خویشتن را نیز فراموش کند ۱۲

الْغَيْرِ اِمَّا لِضُعْفِ الْيَقِيْنِ لِتَطَرُّقِ الشَّكِّ وَعَدَمِ

غیر وے تعالیٰ کہ منافی توکل است یا از جہۃ سستی یقین است از جہۃ راہ یافتن شک و تردد ۱۲

الْاِسْتِيْلَاءِ عَلَى الْقَلْبِ وَاِمَّا لِلضُّعْفِ الْجِبِلِّيِّ

و یا جہۃ سستی جبلی است بدون ضعف نقصان در یقین ۱۲

كَالْجَبَانِ مُطِيْعِ الْوَهْمِ لَا يُطِيْقُ الْبَيْتُوْتَةَ فِي بَيْتٍ

چنانچہ بد دلے کہ فرمان بردار وہم است طاقت ندارد شب گذرانیدن را در خانہ

خَالٍ وَفِيْهِ مَيِّتٌ وَاَدْنٰى رُتَبِ التَّوَكُّلِ

خالی یا در خانہ کہ در وی مردہ بود و پایان ترین مراتب توکل کہ کمتر از آن درجہ توکل نیست

ملا علی قاری



اَلتَّوَكُّلُ اَنْ يَّعْتَمِدَ اِعْتِمَادَ الْمُوَكِّلِ عَلَى الْوَكِيْلِ لِلْعِلْمِ

آنست کہ اعتماد کند ہمچو اعتماد کردن موکل بر وکیل بجہۃ دانستن وی

بِشَفَقَتِهٖ وَقُدْرَتِهٖ وَعِلْمِهٖ ثُمَّ اعْتِمَادُ الطِّفْلِ عَلَى الْاُمِّ

شفقت وی تعالیٰ را و قدرت وی تعالیٰ و علم وی تعالیٰ را ہمچو اعتماد کردن بچہ بر مادر

وَتُفَارِقُ الْاُوْلٰى بِعَدَمِ الْاِلْتِفَاتِ عَلَى الْاِعْتِمَادِ

و جدا مے شود این درجہ توکل بنکردن التفات بر اعتماد خود از درجہ اولے ۱۲

اِسْتِغْرَاقًا بِالْاُمِّ وَتَرْكُ التَّدْبِيْرِ فَتِلْكَ لَا تُنَافِيْهِ

بجہۃ استغراق وے بمادر پس درجہ اولی نیست منافی اصل تدبیر را ۱۲

بِالطَّرِيْقِ الَّذِيْ رَسَمَ ثُمَّ اَنْ يَّكُوْنَ كَالْمَيِّتِ بَيْنَ

بطریقیکہ فرمودہ است وی تعالیٰ پس مرتبہ سوم آنست کہ باشد متوکل

ملا علی قاری مختصرا

ينبوع الحكم

قوله بترك — علي قاري مختصر

بين يدي الغسال وتفارق الثانية بترك السؤال

غسل دهنده وجدا می شود این درجه از درجه ثانیه به ترک کردن سوال

مطلقا فتلك انما تنافيه من غيره تعالى وهي اندر

زیراکه این درجه ثانیه جز این نیست که منافی سوال را از غیر وی تعالی را فقط ۱۲ و این درجه سیوم نادرتر است ۱۲

وقوعا وبقاء ثم الثانية ثم الاولى واكثر منه

از روی وقوع و بقاء پس درجه دوم نادر است پس درجه اولی و اکثر است بنده را از اصل توکل ۱۲

فورد وعلى الله فتوكلوا ان كنتم مؤمنين و

پس وارد شده است در قرآن مجید ۱۲ و بر خدای تعالی پس توکل کنید ای بندگان اگر هستید گرویدگان و جای دیگر فرمایند ۱۲

ومن يتوكل على الله فهو حسبه لو توكلتم

و کسیکه توکل کند بر خدای تعالی پس خدای تعالی بسند است او را اگر توکل کنید شما

مختصر علي قاري



علي قاري مختصر

لو توكلتم على الله حق توكله لرزقكم كما يرزق الطير

اگر توکل کنید شما بر خدای تعالی هر آینه روزی دهد شما را چنانچه روزی میدهد پرنده ها را ۱۲ چنانکه حق توکل وی است ۱۲

ايضا فيه التفرغ للعبادة عن الالتفات وايضا

و نیز در توکل فارغ بودن دل است برای عبادت از التفات قلب بسوی تحصیل که شاغل از عبادت است ۱۲

لا يتغير الرزق المقدر المقسوم فورد الرزق

تغییر رزقی که مقدر شده و قسمت یافته زیراکه رزق بنی آدم و جمیع حیوانات از ازل قسمت شده است

مقسوم مفروغ عنه اربع فرغ منهن الخلق

قسمت کرده شده است چهار چیز است که پرداخته شده است از آنها آنچه پیدایش در ازل ۱۲

والخلق والاجل والرزق وايضا المطلوب

و سیرت باطن و مدت عمر و روزی و نیز مقصود از رزق

علي قاري مختصر

هو العدة على الطاعة وهو تعالى قادر على اعطائها

قوت و استعداد است بر عبادت و خدای تعالی قادر است بر عطا کردن آن بهر چه که خواهد

بسبب حاصل بالطلب او دون الطلب او دون

بمباشرت سببی که حاصل باشد بطلب یا حاصل باشد بدون طلب یا بدون

السبب فالموت جوعا مقدر وايضا كالموت شبعا

وساطت سبب وموت در حالت گرسنگی تقدیر کرده شده است نیز چنانکه موت در حالت سیری

وايضا الصلاح مستور وايضا انه ضمن الرزق

ونیز صلاح حال بنده پوشیده است ونیز بدرستیکه وی تعالی ضامن شده است رزق بنده را

بلا تعليق فورد وما من دابة في الارض الا

بدون معلق گردانیدن آن بشرط طلب وکسب بنده ونیست هیچ جنبنده بر زمین از حیوانات مگر



على الله رزقها فما اقبح من شئ على سوء بعد

بر خدای تعالی است روزی آن پس چه قبیح است حال کسیکه اعتمادی کند بر ... وعده کند

الاقراض او الضيافة ولا يثق على ضمانه تعالى

قرض دادن یا مهمانی را واعتماد نکند بر ضامن شدن خدای تعالی

وايضا لا فائدة في الطلب الا المذلة وضياع

ونیز هیچ فائده نیست در طلب روزی مگر خواری کشیدن وضایع کردن وقت

الوقت وايضا الحيوة في الاستقبال مشكوك و

ونیز زندگانی در زمان آینده متردد است یا نیست ومرگ

الموت متيقن والاستعداد للمتيقن اولى فلا

یقینی است وآمادگی بجهت چیزے که یقینی بود اولی است از استعداد برای مشکوک

الثواب والعقاب لورود الاوامر والنواهي وتعليقهما

ثواب وعقاب بجهة وارد شدن امرها در طاعت ونواهي در معاصي وبجهة متعلق بودن ثواب وعقاب ۱۲

على العمل واما ما ورد وابتغوا من فضل الله

بر عمل واما آنچه وارد شده است وبجوئید از فضل

فالعلم والثواب وهو امر اباحة ولا ينفي الكسب

الٰهی پس از فضل الله علم وثواب است یعنی اگر رزق هم مراد باشد پس امر برائے اباحت است امر بطلب رزق نیست ۱۲

لانه عمل الباطن فان كان السبب مقطوعا

کسب زیراکه توکل عمل دل است پس اگر باشد سبب قطع کرده شده

به بارتباط المسبب لسنة تعالى كمد اليد للطعام

بان بربط گرفتن سبب بوجهة جاری شدن عادت الٰهی بمنیکه جز بدان سبب سبب حاصل نمیشود



للطعام والوقاع للولد وبث البذر للحصاد

وصحبت کردن با زن برائے تولد فرزند وپراگنده کردن تخم برائے درو

فالترك خطاء فورد ق ولن تجد لسنة الله تبديلا

پس ترک اسباب مذکوره خطا است ۱۲

وان كان مظنونا بعدم حصول المسبب دونه غالبا

واگر باشد سبب مشکوک نه قطعی بحاصل نه شدن مسبب بجز وی در غالب احوال

كحمل الزاد للسفر في البوادي فكذلك لانه سنة

همچو برداشتن توشه برائے سفر در بیابانها پس ترک اسباب زیراکه برداشتن

الاولين لكنه يجوز ان ارتاضت النفس وصبرت

وسیرت سلف صالحین است لکن ترک زاد در سفر بیابان جائز است اگر مرتاض باشد نفس او

عَنِ الطَّعَامِ اُسْبُوعًا اَوْ مَا اَقْرَبَ مِنْهُ دُوْنَ الشُّغْلِ

از خوردن طعام یک هفته یا نزدیکتر از آن بے شغل خاطر

عَنْهُ تَعَالٰی وَقَدَرَتْ عَلَی الْاِقْتِيَاتِ بِالْحَشِيْشِ وَاَمَّا

از وے تعالے و قادر باشد نفس بر قوت گرفتن بگیاه اما

مَاوَرَدَ وَتَزَوَّدُوْا فَاِنَّ زَادَ الْاٰخِرَةِ لِقَرِيْنَةِ فَاِنَّ

آنچه وارد است و زاد برداريد پس مراد از آن توشه بقرین قول وے تعالے در قرآن مجید ۱۲ که فرمود آخرت است

خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى اَوْ هُوَ اَمْرٌ لِقَوْمٍ كَانُوْا يَقْصِدُوْنَ

بهترین زاد تقوٰے است یا آنکه امر بتوشه گرفتن در آیۀ امر بقوم خاص است ۱۲ که بودند که قصدی کردند ۱۲

اَلْحَجَّ بِلَا زَادٍ اِتِّكَالًا عَلَى النَّاسِ وَيُؤْذُوْنَ بِالْاِلْحَاحِ

حج را بے زاد از جهۀ اعتماد عطا بر مردم و ایذا مے کردند بالحاح در سوال



بِالْاِلْحَاحِ فِي السُّؤَالِ وَالْاِقْتِحَامُ لِاَنَّهُ سَعْيٌ فِي الْهَلَاكِ

در سوال زیرا که بے توشه سفر کردن سعی کردن است در هلاک خود ۱۲

آمدن و یرا احرام است ۱۲

وَاِنْ كَانَ مَوْهُوْمًا كَالْاِسْتِقْصَاءِ فِي دَقَائِقِ

و اگر باشد سبب وهمی نه قطعی و نه ... هیچو جهد تمام کردن در دقایق

شکوک یعنی مجرد وهم حاکم باشد که اگر مباشرت این امر نکنم هلاک شوم ۱۲

التَّدْبِيْرِ فَهُوَ يُنَافِيْهِ لِاَنَّهُ غَايَةُ الْحِرْصِ وَيَسْتَفْتِي

تدبیر پس اشتغال بسبب موهوم منافی است توکل را ۱۲ زیرا که این نهایۀ حرص است بر دنیا و طلب فتوی کند ۱۲

الْعَزْبُ الْقَلْبَ فَيَخْتَارُ الْكَسْبَ بِنِيَّةِ التَّصَدُّقِ

مرد بے زن از دل خود پس اختیار کند کسب را برای سه چیز یکے بنیت تصدق کردن بر فقرا ۱۲

وَالْاِعَانَةِ عَلَى الْبِرِّ وَالتَّحَامِي عَنِ الشُّغْلِ عَنْهُ تَعَالٰى

دوم بنیت مدد کردن بر نیکی سیوم بنیت احتراز کردن از مشغولی خود از وے سبحانه تعالے

بالالتفات والترك لشغل الكسب عنه تعالى وانقطاعه

بالتفات كردن بغير وترك بكند مرد بے عيال كسب را بجهة مشغول داشتن كسب او را

الى السير ويعرف بعدم التغيير لفقد الكمال وكذا التزود

بسوى حق تعالى نه براے غرضے ديگر دنياوى — وشناخته ميشود اختيار كننده باين نيت بتغيير نيافتن حال وے — بگم شدن حال وهمين مجرد را در توشه گرفتن

ونحوه ويكسب المعيل كما روى عن الصديق رضى

ومانند او وكسب بكند عيال مند چنانچه روايت كرده شده است از صديق

الله تعالى عنه ولا يكلف لعياله الا ان يساعده

وتكليف نكند عيال را — مگر آنكه خود بخود موافقت كند عيال او را

ولا الادخار للمدون الاربعين من العزب واختلف

براے كسے — از چهل روز — از مرد بے زن



واختلف فيه والتحقيق ان الفضل لقصر الامل

واختلاف كرده شده است وتحقيق آنست كه فضيلت در توكل كوتاهى امل است — در ادخار چهل روزكه منافى توكل است

وميقات الكليم عليه السلم ليس للامل بل للاستحقاق

وقرار دادن مدت چهل روز براے موسى كليم كه نازل باد برايشان سلام نيست براے طول امل بلكه

نيل المراد على ما هو السنة الالهية فى تدبير الامور

براے مستحق شدن يافتن مراد كه مكالمه با حضرت رب العزت است بنا بر چيزيكه آن جريان عادت الهى است در تدبير امور

كما فى صيرورة الجنين نطفة وعلقة ومضغة

چنانچه سنت الهى جاريست در گرديدن جنين نطفه چهل روز وخون بسته چهل وگوشت پاره چهل روز

فورد خمرت طينة آدم بيدى اربعين صباحا

خمير كردم من گل آدم را بدست قدرت خود چهل روز

ومنه يؤخذ في الرياضة والسنة من العيل تطييبا

و از اینجا اخذ کرده میشود چهل روز در ریاضت که نفی نمیکند توکل را نهادن ذخیره برای یکسال از برای عیال از جهة خوش کردن

لقلوب الضعفاء كما هو المروي بخلاف ما فوقها

دلهای ضعیفان چنانکه آن مرویست در صحیحین بخلاف آنچه زیاده است از یکسال که در هیچ روایت نیست

ويترك المضطرب طريق المتوكل بالادخار لأنه

وبگذارد مضطرب طریق متوکل را بذخیره گرفتن قوت زیراکه

الغرض صلاح القلب والمباشرة أسباب تدفع

مقصود صلاح دل است ونفی نمیکند توکل را مباشرت اسباب کردن که دفع میکند

الضرر ان كان مقطوعا به او مظنونا كالتحرز عن النوم

ضرر را از متوقع اگر باشد اسباب دفع ضرر یقینی یا ظنی چنانچه احتراز کردن از خواب

ملا علی قاری

مختصر



عن النوم في مكمن السباع وممر السيل وتحت

در کمینگاه درندگان ودر محل جریان سیلاب ودر زیر

الحائط المائل لأن التعرض للهلاك منهي عنه

دیوار خمیده که مائل بافتادن باشد زیراکه متعرض شدن برای هلاک نهی کرده شده است

بخلاف الموهوم فورد في وصف المتوكلين

لا يكتوون ولا يسترقون الا في اذى الناس فالأولى

یعنی متوکلان کسانند که داغ نمی کنند مگر در ضرر ایذاء مردم

فبذل الصبر فورد فاتخذه وكيلا واصبر

بگیر خدا را وکیل یعنی توکل

ملا علی قاری

مختصر

ینبوع الحکم

عَلٰى مَا يَقُولُونَ ق وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَا آذَيْتُمُونَا ق

بر چیزے کہ می گویند کفار و هر آئینه صبر ے کنیم بر آنچه آزاری رسانید ما را بکذیب و مخالفة و بر خدا ایتعالی باید توکل کنند توکل کنندگان ۱۲

دَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ بِخِلَافِ أَذَى السِّبَاعِ

بگذار و دست بدار از مکافات ایذار ایشان و توکل کن بر خدا ایتعالے بخلاف صبر بر ایذار درندگان که بتو می رسانند ۱۲

فَيَأْخُذُ السِّلَاحَ فَوَرَدَ ق وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ

پس باید که بگیرد متوکل سلاح را زیراکه وارد شده است در قرآن مجید و باید که بگیرند سلاحهای خود را از جهة که غالبا سبب محافظ است ۱۲

وَيَعْقِلُ الْبَعِيرَ فَوَرَدَ ح اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ

و بر بندد پاے شتر را بر بند پاے وی را و توکل کن بر خدا ایتعالی

فانه عادة من اسباب الحفظ ۱۲

وَيَسُدُّ الْبَابَ غَيْرَ مُسْتَقْصٍ فِي الْحِفْظِ وَلَا يَحْفَظُ

و بند بکند در خانه را در حالیکه جهد کننده نباشد در اسباب حفظ چنانچه میبند بسیار مند ولانه بجا آید بسیار کند

مختصر — ملا علی قاری



وَلَا يَحْفَظُ مَتَاعًا يَحْرِصُ فِيهِ السَّارِقُ بَلْ يَقْتَصِرُ

و نگه ندارد متاعی را در خانه که حرص کند در وے دزد بلکه اقتصار کند

عَلٰى مَا لَا بُدَّ مِنْهُ كَكُوزٍ وَرَكْوَةٍ وَجِرَابٍ وَسِلَاحٍ

بر چیزے که لاچاری است ازان مانند کوزه و آفتابه و انبان

وَيَغْتَمُّ أَنْ سُرِقَ لِمَعْصِيَةِ السَّارِقِ وَتَعَرُّضِهِ لِلْعِقَابِ

و غمگین شود متوکل بجهة عاصی شدن دزد و پیش شدن وی برای عقاب الٰهی که بر دزدی مترتب گردد ۱۲

لَا لِنَقْصِ الْمَالِ بَلْ يَفْرَحُ بِهِ لِمَا فِيهِ صَلَاحُهُ تَحْسِيبًا

نه آنکه غمگین شود بجهة نقصان مال خود که در واقع نعمت است ۱۲ بلکه مسرور شود بنقصان مال خود زیراکه در وے صلاح اوست از جهة نیک گردن ۱۲

لِلظَّنِّ بِهِ تَعَالٰى وَيَشْكُرُهُ تَعَالٰى عَلٰى جَعْلِهِ مَظْلُومًا لَا ظَالِمًا

گمان خود بوے تعالی و شکر کند خدا ایتعالی را بر گردانیدن وے مظلوم نه ظالم

ينبوع الحكم — مختصر — ملا علی قاری

ونقص دیناره لا دینه ولا یبالغ في الطلب وسوء الظن

و بر نقصان دینار وے نه دین وے و مبالغه نکند در جستن مال مسروق از سارق و از بدگمانی ۱۲

بالمسلم والاولى ان یعفو ویحل علیه فهو صدقة ان

بمسلم به تهمت کردن و بهتر آن است که عفو کند و در گذرد از دزد پس این صدقه است اگر همسایه و رفیق ۱۲

كان فقيرا والا فاغناء عن المعصية وعمل بما ورد

باشد دزد محتاج و اگر محتاج نباشد پس بی نیاز کردن است او را از ... و عمل کردن است بآنچه وارد است در حدیث ۱۲

انصر اخاك ظالما او مظلوما وینوي به لیثاب فان لم

یاری ده برادر خود را ظالم باشد یا مظلوم و نیت کند عفو را تا ثواب داده شود

یسرق کما في ترك العزل فولد فیه ثواب لذلك

چنانکه در ترک کردن عزل پس وارد شده در فضیلت ترک عزل ثواب میت می یابد ۱۲

مختصر ملا علی قاری

---



كبر وقتل في سبيله تعالى فلا ياخذ لو اتى به وان جاز

که بزرگ شده و قتل شده در راه وے تعالی پس نگیرد و باز نستاند اگر بیاید و در ذلک کرده شده ۱۲

الاخذ لان النية لا تخرج الملك ولا ازالة

جائز است گرفتن آن زیرا که مجرد نیت برنمی آرد ملک را از دست مالک

الضرر المقطوع به كالشرب لدفع العطش و

ضرر سببی که قطع کرده شده است بآن چنانکه نوشیدن آب برای دفع تشنگی و طعام خوردن برای دفع گرسنگی ۱۲

المظنون كالحجامة والاسهال بخلاف الموهوم كالرقية

سببی که گمان کرده شده است بآن ۱۲ مانند حجامت کردن و مسهل خوردن بخلاف اسباب موهوم که ... چنانکه افسون کردن

والطيرة والترك حرام في المقطوع دون المظنون

سببی که قطع کرده شده است بآن ۱۲ نه آنکه ظن کرده شده است بآن سبب

مختصر ملا علی قاری

فَتَرْكُ الدَّوَاءِ مَأْثُورٌ لِمَعْرِفَةِ عَدَمِ النَّفْعِ بِالْمُكَاشَفَةِ

زیراکه ترک کردن دوا ظنی یکجهة معرفت عدم نفع دوا بمکاشفه

أَوْ لِكَوْنِ الْمَرَضِ مُزْمِنًا وَالْعِلَاجِ مَوْهُومًا كَالْكَيِّ

یا بجهة بودن مریض دیرینه وبودن علاج موهوم همچو داغ کردن و

أَوْ لِلشُّغْلِ عَنْهُ بِخَوْفِ الْعَاقِبَةِ وَعِلْمِهِ تَعَالَى أَوْ لِقَصْدِ

یا بجهة مشغول بودن بخوف عاقبت وبعلم وی تعالی یا بجهة قصد کردن

تَطْوِيلِهِ لِنَيْلِ الْأَجْرِ بِالصَّبْرِ أَوْ تَكْفِيرِ الذُّنُوبِ أَوْ امْتِحَانِ

درازی بیماری را برائے یافتن اجر بسبب صبر یا بجهة قصد کردن بیماد درازی بیماری

النَّفْسِ أَوْ طُغْيَانِهَا فِي الصِّحَّةِ بِتَضْيِيعِ الْوَقْتِ بِالتَّنَعُّمِ

نفس یا بجهة بیفرمانی کردن نفس وی درحالت صحت بضائع کردن وقت



بِالتَّنَعُّمِ وَتَأْخِيرِ الْخَيْرَاتِ لِتَطْوِيلِ الْأَمَلِ وَ

بعیش وعشرت ودیر کردن درامور خیر بجهة درازی امید

الْأَوْلَى الْإِخْفَاءُ صَبْرًا أَوْ رِضًا وَتَحَامِيًا عَنِ الشِّكَايَةِ

وبهتر در توکل پوشیدن بیماری است ازجهة صبر کردن بر بیمار واحتراز کردن از شکایت

إِلَّا عَلَى سَبِيلِ الْحِكَايَةِ لِقَصْدِ الْعِلَاجِ لِلطَّبِيبِ أَوْ

مگر بر سبیل حکایت برای قصد علاج بطبیب یا برائے آموختن

تَعْلِيمِ حُسْنِ الصَّبْرِ بِالْكِنَايَةِ وَهُوَ مِنَ الْمُقْتَدَى أَوْ إِظْهَارِ

حسن صبر بطریق کنایه واظهار مرض باین نیت یا برائے اظهار

الْعَجْزِ إِلَيْهِ تَعَالَى وَهُوَ مِنَ الْقَوِيِّ فَالنِّيَّةُ مُرَخِّصَةٌ

عجز خود بسوئے وی تعالی واین مستحسن است از قوی پس نیت درست ورخصت دهنده اظهار است

وَالْاَصْلُ فِيْهِ الْيَقِيْنُ وَوَرَدَ مَنْ كَانَ غَرِيزَتُهُ

و اصل در توکل یقین است و وارد شده است که که باشد طبیعت او

الْعَقْلُ وَسَجِيَّةُ الْيَقِيْنِ لَمْ تَضُرَّهُ الذُّنُوبُ ح

عقل و خوی وی یقین ضرر نکند گناهان

مِنْ اَفْضَلِ مَا اُوتِيتُمُ الْيَقِيْنُ وَعَزِيمَةُ الصَّبْرِ وَهُوَ عَدَمُ

از فاضلترین چیزی که داده شده اید شما یکی یقین و دیگر استقامت صبر و یقین عدم

الشَّكِّ عِنْدَ الْمُتَكَلِّمِ وَالْاِسْتِيلَاءُ عَلَى الْقَلْبِ فِي

شک است نزد متکلم و استیلاء امر است بر قلب در

عِلْمِ الْاٰخِرَةِ قِيْلَ ضَعُفَ يَقِيْنُ فُلَانٍ فِي الْمَوْتِ

اصطلاح اهل علم آخرت گفته شده سست شده یقین فلانی در وقوع موت

مختصر ما و علی قاری



فِي الْمَوْتِ مَعَ عَدَمِ الشَّكِّ فِيْهِ وَقَوِيَ فِي الرِّزْقِ مَعَ اَنَّهُ

باوجود عدم شک در موت و قوی شد فلانی در رزق باوجود شک

فِيْهِ وَمَجَارِيْهِ كُلُّ مَا جَاءَ بِهِ الشَّرْعُ وَالْاُصُولُ التَّوْحِيْدُ

در اصول آن و مجاری آنها هر آنچیزیست که آورده است و اصلهای توحید

وَبُلُوغُ الرِّزْقِ وَالْجَزَاءُ وَاطِّلَاعُهُ تَعَالَى عَلَى الْاَحْوَالِ

و رسیدن رزق مخلوقات و ترتب جزا بر اعمال و مطلع بودن وی تعالی بر احوال بندگان

وَالْجِدُّ فِي عَدَمِ الْاِلْتِفَاتِ اِلَى الْمُسَخَّرَاتِ فِي الْاَعْمَالِ

یعنی فائده یقین در توحید التفات نکردن است بجمیع مخلوقات

فِي الطَّلَبِ مَعَ تَرْكِ التَّأَسُّفِ عَلَى الْفَوَاتِ وَالْاِقْدَامِ

در طلب رزق با ترک کردن تأسف بر آنچه فوت شده از دنیا و فائده یقین جزا بر اعمال

مختصر ما و علی قاری

عَلَى الطَّاعَةِ مَعَ الْاِمْتِنَاعِ عَنِ الْمَعْصِيَةِ وَالْمُبَالَغَةِ فِي

برطاعت با ممتنع بودن از معصیت وفایده یقین براطلاع وی تعالی مبالغه کردن است

در ۱۲

اِصْلَاحِ الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ اَلْخَاتِمَةُ فِي الْمَحَبَّةِ

اصلاح ظاهر وباطن - خاتمه کتاب ثابت است دربیان

وَالسُّلُوْكِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

محبت وسلوک این راه - بنام خدای بخشنده مهربان

وَوَرَدَ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ

اگر هستید شما که دوست می دارید خدا تعالی را پس متابعت کنید مرا تا دوست دارد شما را خدا تعالی

لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يَكُوْنَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ اَحَبَّ اِلَيْهِ

ایمان نمی آرد یکے از شما ایمان کامل تا آنکه باشد خدا ورسول او دوست تر

ع مختصر

علی قاری



اِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَالْمَحَبَّةُ اَعْظَمُ الْمَقَامَاتِ وَاَهَمُّ

از آنچه سوای اینها است ومحبت محبوب حقیقی بزرگترین مقامات سالکین و

مهم ترین ۱۲

الْمُهِمَّاتِ وَهِيَ مَيْلُ النَّفْسِ اِلَى الْمُوَافِقِ لَهَا وَلَا

مهمات ایشان است ومحبت میل کردن نفس است بسوی آنچه که موافق است

لَذَّةَ اَعْظَمُ مِنْ مَحَبَّتِهٖ تَعَالٰى وَمَعْرِفَتِهٖ فَالْاَدْنٰى

هیچ لذت بزرگ تر از لذت محبت وی تعالی وشناخت وی زیراکه فروترین

الْمَطْعَمُ ثُمَّ الْمَنْكَحُ ثُمَّ الْجَاهُ ثُمَّ الْعِلْمُ وَيُعْرَفُ بِتَرْكِ الْاَدْنٰى

بعد ازان لذت علم است ۱۲ - لذت جاه ۱۲

وَاسْتِحْقَارِهٖ عِنْدَ وِجْدَانِ الْاَعْلٰى وَاسْتِكْرَاهِ الْبَعْضِ

وحقیر پنداشتن آن نزد وجود لذت اعلیٰ وناخوش داشتن بعضے از مردم

قوله

قوله

ينبوع الحكم

العلم للنقص كما يستكره المريض المطعم والصبي المتعلم

علم را ثابت است بجهة نقصان ایشان هیچو ناخوش داشتن بیمار طعام را دکودک جامع را از

والعلم به تعالى اشرف العلوم فشرفه بشرف المعلوم

و علمی که متعلق است بوی تعالی شریف ترین همه علمها است زیراکه شرف علم بشرف معلوم است

ومن ثم يكون الفتوى اشرف من الخياطة والرؤية الذ

جهة میباشد اشتغال بفتوی شریفتر از اشتغال بدوختن و دیدار وی سبحانه

منه لازدياد الكشف فيها فاللذة باعتباره هذا

بجهة زیادتی وضوح در رویة پس لذت باعتبار این کشف است

وسببها الكمال فهو محبوب طبعا ومن ثم احب العالم

وسبب محبت کمال است زیراکه کمال محبوب ست بالطبع واز این سبب دوست داشته شده است عالم را که کمال در علم دارد



العالم والصالح والوجه الجميل والكلام البليغ

وصالح را که کمال در علم دارد وروی خوش را وکلام فصیح را که کمال در فصاحت دارد

والاحسان فان الانسان عبيده والكمال الاله

وسبب دوم برای احسان است زیراکه انسان بنده احسان است ونیست هیچ کمال در حقیقت مگر محبت احسان است

تعالى والاحسان الا منه والاعلى ان يحب لذاته

تعالی را ونیست هیچ احسان صادر مگر ازوی ومرتبه اعلی آنست که دوست داشته شود وی

هو من المواهب لا المكاسب بخلاف غيره ثم الكمال

از مواهب الهی است نه از مکاسب بخلاف غیر دوستی ذاتی پستر درجه دوستی آن

ثم للاحسان وهو محبة النفس في الحقيقة في اثارها

پستر برای احسان و آن دوستی که از احسان خیزد محبت نفس خود است در حقیقت هیچ محبت

علي قاري مختصر ١٢

**الشَّوقُ فَورَدَ حَالَ شَوقُ الأَبرَارِ الَى اللِّقَاءِ**

شوق است یعنے درازشده آرزومندی نیکمردان بدیدار این آرزومندی دیدار وے تعالی ١٢

**وَهُوَ غَلَبَةُ التَّطَلُّعِ مِن وَرَاءِ حُجُبِ الغَيبِ الَى الجَمَالِ وَ**

وآن شوق غلبه چشم داشت نیل مراد است از پس پرده غیب بسوئے جمال محبوب

**اِنبِعَاثُ القَلبِ الَى الطَّلَبِ وَيَرتَفِعُ بِالمَوتِ**

وانگیخته شدن دل بسوئے طلب وی و برخیزد بمردن

**شَوقُ اللِّقَاءِ لِحُصُولِهِ لَا شَوقُ زِيَادَةِ الِانكِشَافِ**

شوق لقاء وی تعالے بجهة حصول نوعی از لقاء بعد از موت برخیزد بموت

**فَلِلرُّؤيَةِ مَرَاتِبُ لَا تَتَنَاهَى وَالأُنسُ وَهُوَ غَلَبَةُ**

زیراکه برائے دیدار حق مراتب غیر متناهی و دیگر انس است بجهة آن وانس عبارت است از غلبه ١٢

مدارج وا ... کاری



**غَلَبَةُ الفَرَحِ بِالقُربِ وَقَصرُ النَّظَرِ عَلَى المُطَالَعَةِ وَ**

غلبه سرور است بحصول قرب وے سبحانه و منحصر داشتن نظر است بمشاهده حاضر است و ادراک است ١٢

**يُفَارِقُ الشَّوقَ بِكَونِهِ حَالَةَ الاِضَافَةِ الَى الحَاضِرِ**

وجدا می شود انس از شوق ببودن وے حالتی از قلب باضافه کردن بسوئے آنچه حاضر است ١٢

**وَذٰلِكَ الَى النَّائِي وَيُجدِي الاِنبِسَاطَ كَمَا وَرَدَ**

و ببودن شوق حالت قلب باضافه بسوئے آنچه کہ بعید است ١٢ و فائده میدهد انس نشاط را چنانچه وارد شده است در قرآن مجید ١٢

**اَرِنِي كَيفَ تُحيِي المَوتٰى وَ اَرِنِي اَنظُر اِلَيكَ اُجِيبَ**

پروردگارا بنما مرا چگونه زنده مے کنی مردهها را و بنما مرا ذات پاک خود را تا ببینم

**فِي الاَوَّلِ لِوُجُودِ الشَّرطِ وَاعتُذِرَ فِي الثَّانِي لِفَقدِهِ**

بجهة وجود شرط اجابت و اعتذار کرده شد در سؤال دوم بجهة نیافتن شرط اجابت که امکان رؤیة است در دنیا ١٢

۶۹۶

الأنس لعوتب كما احترق قوم الكليم عليه السلام

در اینجا انس ... بود هر آئینه عتاب کرده می شد مر احد از خلیل و کلیم چنانچه بسوختند قوم کلیم که نازل باد بر کلیم سلام

وأدلّ على التّرك استغناء كما كان له عليه الصّلوة

و مرتبه اعلی در مقام انس ترک گستاخی است از جهة استغنا چنانچه بود این مر آنحضرت را که نازل باد بر آن درود

والسّلام في تحويل القبلة والقرب هو زوال

و سلام در تحویل قبله هنگام استقبال بیت المقدس و دیگر آثار قرب است و آن قرب زوال هر چیزے است بوی تعالی

معترض هو النفس والشيطان والخلق والدنيا

کہ مانع شونده است و آن مانع از پروردگار نفس است و شیطان و خلق و دنیا از ذکر و فکر وی تعالی

وكماله الغيبة في رؤية فعله تعالى حتى لا يرى نفسه

و کمال قرب فانی شدن است در رؤیة فعل وی تعالی تا آنکه نه بیند نفس خود را

۶۹۷

نفسه فاعلة كما ورد وما رميت إذ رميت و

نفس خود را فاعل چنانچه وارد شده است در شان کمال قرب آنحضرت که نیفگندی تو اے محمد وقتیکه

الاتّصال وهو المكاشفة والمشاهدة كما في قول

و از آثار محبت اتصال و اتصال عبارت از مکاشفه و مشاهده است چنانکه ثابت گشته است در قول

ابن عمر رضي الله عنهما كنّا نتراءى الله تعالى في ذلك

ابن عمر که خشنود باد حق تعالے از هر دو بودیم ما که مے دیدیم خدا تعالی را در این مکان مقدس

المكان معتذرا عن ترك ردّ السّلام في الطّواف

در حالیکه اعتذار کننده بود ابن عمر از ترک جواب سلام که در حالت طواف خانه کعبه کرده

وحارثة رضي الله عنه كما سبق فيما ورد واعية

و چنانچه ثابت است در قول حارثه که در مقدمه گذشت و چنانچه وارد شده است و عیاں ... در حدیث شیخین از عمر که آنحضرت در معنی احسان ...

ملا علی قاری

رَبَّكَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ وَمَحَبَّةُ اللّٰهِ تَعَالَى الْعَبْدَ وَوَرَدَ

پروردگار خود را گویا که ... واز آثار محبة دوست داشتن خدای تعالی است و وارد شده است

فِي يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ح إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا ابْتَلَاهُ

دوست میدارد خدای تعالی ایشان را و دوست میدارند ایشان ... چون دوست می دارد خدایتعالی بنده را مبتلا می گرداند او را

فَإِنْ أَحَبَّهُ الْحُبَّ الْبَالِغَ اقْتَنَاهُ فَإِنْ صَبَرَ اجْتَبَاهُ وَ

پس اگر دوست دارد او را حب بالغ نگاه میدارد او را برای خود پس اگر صبر کند برگزیند او را

إِنْ رَضِيَ اصْطَفَاهُ ح إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ

و اگر راضی شود خالص می کند او را   چون دوست میدارد خدای تعالی بنده را میگرداند

وَاعِظًا مِنْ نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ

برای وی پند دهنده از ذات وی که امر میکند او را به نیکی و ... می کند

ملا علی قاری



مولانا محمد احسن

ملا علی قاری

يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ وَمَعْنَاهَا أَنْ يَبْتَلِيَهُ فَلَا يَصْلُحَ

و منع میکند او را و معنی محبت خدای تعالی مر بنده را آنست که مبتلا کند

لِغَيْرِهِ كَمَا وَرَدَ ق وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي وَعَلَامَاتُهَا

مر غیر مولی خود را چنانچه وارد شده است و برگزیدم ترا برای خود و علامات

كِتْمَانُهَا وَحُبُّ الْمَوْتِ وَالطَّاعَةُ وَالتَّلَذُّذُ فِي

یکی پوشیدن و دیگر دوستی مرگ است و دیگر اطاعت کردن است و دیگر ... محبت اوست از خلق

الْعِبَادَةِ وَالْمُصِيبَةِ وَالْحِرْصُ فِي الْخَلْوَةِ وَالْمُنَاجَاتِ

عبادت و در مصیبت و بار و دیگر حرص محبت است در خلوت و مناجات بجناب وی تعالی

وَبُغْضُ الدُّنْيَا وَالْوَحْشَةُ مِنَ الْخَلْقِ وَاتِّحَادُ الْهَمِّ

و دیگر دشمنی دنیا است و دیگر وحشت گرفتن است از خلق و دیگر اتحاد قصد است

مختصر

وطريقها السلوك فوردح لايزال العبد يتقرب

وروش تحصيل محبت الٰهى جل شانه ۱۲ — سلوک راه دین است — همیشه بنده مومن که نزدیکی میجوید — فی فصل السلوک ۱۲

زیراکه وارد شده است در حدیث قدسی که بخاری آن را روایت کرده — که وے تعالیٰ فرموده ۱۲

الیّ بالنوافل حتى احببته فاذا احببته كنت له

بسوئ من بنوافل عبادت تا دوست — پس چون دوست می دارم وی باشم من مراو را ۱۲

سمعا وبصرا وقلبا ويدا ورجلا وهو يلزم الوضوء

دوست کرده — ودیانی که — وسلوک این راه لازم گرفتن بنده است وضو را ۱۲ — میگیرد بمن ۱۲ — میرود بمن ۱۲ — ودیسانی که میشنود بمن — همی یسمع ویبصر ۱۲

فهو ينور القلب والخلوة فهي تفرغ عن الشواغل

زیراکه لزوم وضو روشن میگرداند دل را ۱۲ — ولازم گرفتن تنهائی است ۱۲ — زیراکه خلوت فارغ از مشغولات سلوک ۱۲ — میکند دل را ۱۲

والاولى ان يكون في بيت مظلم او يلف راسه

واولی آن است که باشد خلوت گزین درخانه تاریک یا بپیچد سر خود را بجز ے



راسه ويغمض عينيه لترك الحواس والسكوت

ودپوشد چشمها را در حال ذکر وفکر تا آرام گیرند حواس ظاهره ولازم گرفتن خاموشی ۱۲ — از ذکر — مقصود حرف — ترک بگفتن

فهو يلقح العقل ويقوي القوى والجوع والسهر

زیراکه خاموشی نتیجه میدهد عقل را وقوی میگرداند قوی عقلیه را ۱۲ — وچیا لازم گرفتن گرسنگی وبیداری ۱۲ — زیراکه این هر دو ۱۲

فهما ينوران القلب بتقليل دمه وذوبان شحمه

روشن میگردانند قلب را بسبب کم شدن خون وے وگداخته شدن پیه وی وصاف میکنند باطن را ۱۲ — یعنی الباطن ۱۲

على الاعتدال فالافراط شاغل كالتفريط

یعنی باید که باشد این ملازمت بروجه اعتدال ۱۲ — زیراکه افراط مانع است از مقصود چنانچه تفریط مانع است — ولازم گرفتن دور کردن

ونفي الخواطر فالتمييز شاغل والتسليم له تعالى

جمیع خطرها — ولازم گرفتن رضا وتسلیم مروی تعالیٰ را

فِي كُلِّ حَالٍ وَنَصْبُ مُتَعَهِّدٍ يُبَلِّغُ الْقُوتَ الْحَلَالَ

در هر حال ومقرر کردن تیمارداری که برساند قوت حلال را باشد ١٢

فَهُوَ الْأَصْلُ وَتَرْكُ غَيْرِ الْفَرَائِضِ وَالرَّوَاتِبِ وَ

پس ذکر قوت حلال اصل است وبلازم گرفتن ترک عبادت که غیر فرائض وسنن مؤکده بود

الذِّكْرُ الدَّائِمُ مُسْتَقْبِلًا مَعَ الْحُضُورِ بِاللِّسَانِ

و بلازم گرفتن ذکر بسبیل دوام در حالیکه مستقبل قبله باشد با حضور تمام

فَقِيلَ هُوَ اللّٰهُ وَوَرَدَ أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ

پس گفته شده که ذکر اسم جلاله است که اسم ذات است ووارد شده است در حدیث ترمذی ونسائی وابن ماجه از جابر فاضلترین ذکر کلمه توحید است

وَقِيلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ فَوَرَدَ الِاسْمُ

وگفته شده که ذکر لا اله الا هو الحی القیوم است زیراکه وارد شده است در حدیث

ينبوع الحكم



الِاسْمُ الْأَعْظَمُ فِي آيَةِ الْكُرْسِيِّ وَآلِ عِمْرَانَ وَهُمَا

اسم کلاه اینچنانکه اعظم است ثابت است در آیة الکرسی ودر آل عمران آیة اول

يُشْتَرَكُ فِيهِ وَالْأَوْلَى فِيهِ الِاسْتِفْتَاءُ مِنَ الْقَلْبِ

مشترک اند در واولیتر در اختیار فتوی گرفتن است از دل خود

حَتّٰى تَسْقُطَ حَرَكَةُ اللِّسَانِ وَيَجْرِيَ دُونَ

تا آنکه ساقط شود حرکت لسانی بقصد وجاری شود الفاظ ذکر بر زبان بدون

اخْتِيَارٍ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى الْقَلْبِ ثُمَّ يَمْحُو الْحُرُوفَ وَ

قصد واختیار پستر ذکر گردد بسوی دل ودل پستر محو گردد در حروف والفاظ

يَبْقَى الْمَعْنٰى ثُمَّ يَرْتَفِعُ الْعَدَدُ وَتَصِيرُ حَالَةً مُسْتَدِيمَةً

یعنی ذکر پستر باقی ماند پستر برخیزد اعتبار عدد ومیگردد معنی ذکر حالتی دائمی

وحينئذٍ تحدث المحبة فلا ينسى المذكور

و درین هنگام که پیدا مے گردد محبت آنگاه پس فراموش نمیکند مذکور را ذکر قلبی دوام پذیرد۔ تازه بتازه در دل ذاکر۔ هیچ حال

ثمّ يغيب عن جميع الأشياء ظاهرًا وباطنًا حتّى

پس غائب میشود ذاکر از مشاهده همه چیزها در ظاهر و باطن

عن النفس وصفاتها في المذكور وهو القرب

تا آنکه از وجود نفس خود و صفات و احوال وے نیز

ثمّ يغيب عن الذكر أيضًا في شهود المذكور

پس غائب شود از شهود ذکر نیز در شهود مذکور

وهو الفناء ثمّ يحدث الاتصال ويشاهدها

واین مقام مسمی بفناء است پس حادث میشود اتصال بمذکور و می بیند

ملا علی قاری رحمة الله علیه



ما يشاهد بظهور النور والغفلة عن الشواغل

آنچه مشاهده میکند بجهة ظهور نور حصول غفلت از موانع

ويصير من ملوك الدين وقد انتهى الكتاب

و میگردد ذاکر از بادشاهان دین و تحقیق تمام شد کتاب

متحلّي المقطع بالدعاء المأثور تحلّي المطلع

در حالتیکه آراسته شده است بزیور دعا ماثوره مانند آراسته شدن

اللّهمّ إنّا نسألك الهدى والتقى والعفاف

خداوندا سوال میکنیم ترا هدایت و تقوی و عفت

والغنى ونعوذ بك من علم لا ينفع وقلب

و توانگری و پناه میگیریم بتو از علمی که سودمند نباشد و از دلی

ملا علی قاری

لا يخشع ونفس لا تشبع ودعاء لا يسمع واخر

دعوىنا ان الحمد لله رب العالمين والسلام

دعا این ست که جمیع سپاس و ستائش مر خدا ایرا که پروردگار عالمیان ست و سلام باد

على عباده الصالحين والصلوة على محمد رسوله

بر بندگان وے تعالی که صالح اند

وخاتم النبيين وعلى اتقياء امته اجمعين

و ختم کنندهٔ پیغمبران و بر پرہیزگاران امت وی از اہل بیت و صحابہ و تابعین

تمت بالخير باسمه تعالى



# فهرست ابواب كتاب عين العلم

## ختم شد



امرت الیکٹرک پریس لاہور میں باہتمام پنڈت الشرداس ...

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| ...امون۔ | عہ |
| ...الانبیا اردو | عہ |
| ...سندباد۔ | ۵ر |
| ...الحکایات۔ | ۵ر |

## کتب علم تاریخ قصص فارسی

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| ...قدسی فارسی | ے |
| ...تواریخ تاریخ | |
| ...فارسی۔ | صہ |
| ...التواریخ فارسی | ۸ر |
| ...احمدیہ سراج | صہ |
| ...فارسی | |
| قصص الانبیا فارسی | عہ |
| ...لیا فارسی | ۴ر |
| ...الشہدا فارسی | عہ |
| ...حسنا فارسی | ۸ر |
| ...تان امیر حمزہ فارسی | عہ |
| ...فارسی۔ | ۱۴ر |
| ...بوں فارسی۔ | ۴ر |
| ...نامہ فارسی۔ | ۴ر |
| ...بیلے فارسی۔ | ۸ر |
| ...بے نظیر فارسی | ۱۲ر |
| ...ہوش فارسی | ۱ر |
| تحفۃ العشاق فارسی | ۵ر |
| جنگ نامہ نعمت خان | ۲ر |
| ...الی فارسی۔ | |
| عادل خان فارسی | ۲ر |
| ...مختار فارسی | ۲ر |
| ...شاہ بہرام فارسی | ۲ر |
| چہار درویش فارسی | ۱۲ر |
| سیاحت حاتم فارسی | ۱۲ر |
| ...قاضی فارسی | ۳ر |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| حاجی بابا اصفہانی فارسی | ۸ر |
| حکایات لطیف فارسی | ۲ر |
| شمس و قہقہ فارسی۔ | ے |
| قصہ شیرویہ فارسی | ۶ر |
| قصہ احمد جام جارپری | ۲ر |
| بہار دانش فارسی جلی قلم | عہ |

## کتب درسی عربی و فارسی

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| سکندر نامہ فارسی چوب قلم | ۸ر |
| شرح زلیخا فارسی | ۱ر |
| گلستان چوب قلم فارسی | ۴ر |
| بوستان محشی فارسی۔ | عہ |
| گلستان محشی معہ فرہنگ | ۱۲ر |
| شرح بوستان محمد... | ۸ر |
| شرح تحفۃ الاحرار جامی | ۱ر |
| شرح نام حق فارسی۔ | ۱ر |
| نان حلوا فارسی۔ | ۱ر |
| شرح پندنامہ عطار فارسی | ۶ر |
| اخلاق محسنی فارسی۔ | ۱ر |
| شرح کریما فارسی۔ | ۱ر |
| چہار کتاب فارسی۔ | ۴ر |
| نعمان الفردوس | ۳ |
| تیسیر المبتدی۔ | ۵ |
| محیط الدائرہ عربی | ۱۳ر |
| خلاصۃ الحساب عربی۔ | ۸ر |
| نصاب الصبیان فارسی | ۲ر |
| پنج گنج محشی فارسی۔ | ۸ر |
| شرح طالعہ نقد نصاب عربی | [illegible] |
| حل ترکیب کریما۔ | ۳ر |
| تلخیص المفتاح عربی۔ | ۶ر |
| اسرار البلاغت عربی | عہ |
| پنج گنج فارسی خورد۔ | ۴ر |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| پنج گنج چوب قلم فارسی۔ | ۶ر |

## کتب وعظ عربی و فارسی و اردو

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| تذکرۃ الواعظین عربی۔ | عہ |
| درۃ الناصحین عربی | ۱۲ر |
| حکایات الصالحین عربی | ۶ر |
| مجموعہ خطب مترجم فارسی کلاں | ۸ر |
| انیس الواعظین فارسی۔ | عہ |
| رفیق الواعظین مترجم فارسی | ۱ر |
| ریاض الناصحین فارسی | ے |
| دلیل الاحسان فارسی | ۳ر |
| اردو ترجمہ کتاب تذکرۃ الواعظین۔ | عہ |
| فخر الواعظین کامل اردو | للعہ |
| انیس الواعظین اردو۔ | عہ |

## کتب طب فارسی عربی و اردو

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| میزان الطب فارسی | ۱۲ر |
| مفرح القلوب فارسی۔ | عہ |
| قرابادین قادری فارسی | [illegible] |
| علاج الغربا فارسی۔ | ۱۲ر |
| طب اکبر فارسی۔ | ۸ر |
| تریاق مستمنا فارسی | ۶ر |
| شرح رباعیات طب یوسفی | عہ |
| طب یوسفی فارسی | ۶ر |
| فوائد الانسان معہ علاج الابدان۔ | ۸ر |
| کشف المکنون معالجات القانون۔ | ۴ر |
| کفایہ منصوری فارسی۔ | ۲ر |
| زمرد عربی | ۱۲ر |

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| جامع الشرحین شرح قانون جلد اول | [illegible] |
| طب کریمی اردو۔ | ۸ر |
| طب اکبر اردو۔ | ے |
| طب احسانی اردو۔ | ۶ر |
| طب یوسفی اردو۔ | ۶ر |
| مجربات اکبری اردو | ۶ر |
| تریاق مستمنا اردو۔ | ۶ر |
| رموز حکمت رسالہ قیافہ | ۲ر |
| دار الشفا مع مجربات پنجابی | ۱۲ر |

## کتب تعویذات و عملیات فارسی و اردو

| نام کتاب | قیمت |
|---|---|
| شمس المعارف الکبری اردو کامل۔ | صہ |
| شموس الانوار و کنوز الاسرار | عہ |
| مجموعہ گنجینہ فال اردو۔ | ۸ر |
| گنجینہ عملیات اردو۔ | ۸ر |
| مجموعۃ الفوائد۔ | ۶ر |
| مجربات سلیمانی فارسی | عہ |
| مجربات ہاشمی فارسی۔ | ۵ر |
| مجربات سلیمانی اردو۔ | ۴ر |
| نقش سلیمانی اردو | ۳ر |
| نقش سلیمانی فارسی | ۵ |
| تعویذ سلیمانی اردو | ۴ر |
| تعویذ سلیمانی فارسی | ۵ |
| کنز الحسین فارسی مع زائرنامہ | عہ |
| کنز الحسین اردو۔ | ۱۴ر |
| ذخیرہ سلیمانی فارسی۔ | عہ |
| جامع الدعوات فارسی۔ | ۸ر |
| مجموعہ اعجاز عیسوی فارسی۔ | ۶ر |
| جواہر خمسہ فارسی۔ | ۱۲ر |
| اسرار قاسمی فارسی۔ | ۸ر |